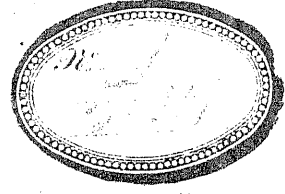

3. 10. 10.

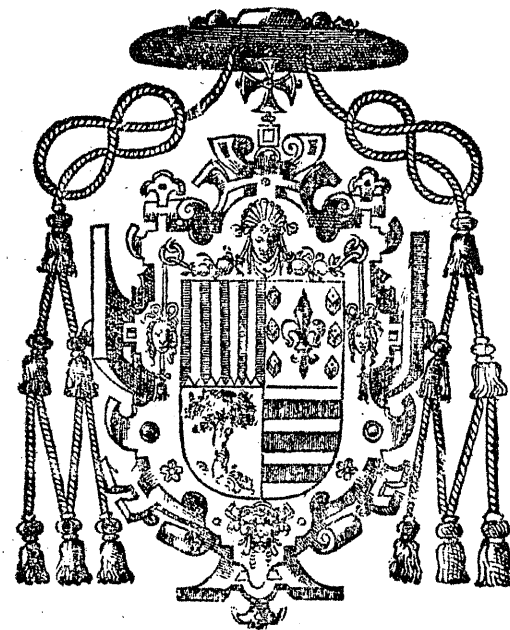

set collegio de la compania de Jesús de granada B.^{ca}

R. 1163

D. ANTONII
GVEVARÆ COM-
mentaria in Habacuc.

*Ad Illustrissimum Dominum D. Gasparem
Quirogam. S. R. E. Cardinalē, Archiepisco-
pum Toletanum, summum de fidei Ca-
tholica negotijs cognitorem.*

MADRIDII,

Apud viduam Alfonfi Gomez. 1585.

CVM PRIVILEGIO.

C E N S U R A.

DE mandato supremi Senatus, hæc
Commētaria in Habacuc D. An-
tonij Gueuare quàm potui diligen-
ter euolui, neque solum fidei aut mo-
ribus non obesse, sed etiã prodesse quamplurimum,
multipliciq; diuinarum scripturarum eruditione,
variãq; rerum antiquarum cognitione, magnam
legentibus utilitatẽ allatura, iudicaui. Madridij,
pridie Kalend. Julij, Anno Domini. 1585.
Fr. Gabr. Pinelo.

S V M M A P R I V I L E G I I.

PHILIPPI .II. Hispania-
rum Regis Catholici lege pri-
uata sancitum est, ne quis hæc
Cómentaria in H A B A C V C
D. Antonij Gueuareq; citra eiusdem libri au-
toris consensum & voluntatem imprimat,
aut ab alio impressa diuendat, sub pœnis in
Regio diplomate expressis, Dato Monzo-
nij. 14. Iulij, Anno. 1585.

I
ILLVSTRISSIMO

DOMINO D. GASPARI

Quiroguæ. S. R. E. Cardinali, Archie-
piscopo Toletano, summo apud Hispa-
nos de fidei Catholicæ negotijs cog-
nitori. D. Antonius Gueuara

Prior Sancti Michaelis

de Scalada,

.S.

*Ogis me, Illustrissime præ-
sul, quæ dicta sunt mihi in
tenebris, in lumine dicere; &
iuxta sententiam euangeli-
cam, quæ in aure audiui,
prædicare super tecta. Vide
ne forsitan, contra sententiam Apostolicam,
dum de tenebris lucem iubes splendescere, luci
tenebras associare contendas. Quæ enim par-
ticipatio Diuine Philosophiæ pacatissima, cum
forensibus iurgijs & consuetationibus? aut quæ
conuentio diuinæ Scripturæ, abisso cælestis sa-
pientia, cum omnium bonarum artium ac lite-
rarum summa ignorantia & inscitia? Etenim
si gloriari oportet; quæ infirmitatis meæ sunt
A gloria*

gloriabor. Annum agens duodecimum patre orbatus, studijs legalibus addictus sum, inuitus sanè atque renitens, quantum puerulo mitioribus disciplinis uehementer adfecto, tutoribus spe lucelli in forum atque subsellia impellentibus, per atatem licuit repugnare. At postquam ex ephēbis excessi, liberiusq; uiuendi fuit potestas: tanto fastidio tumultus forenses effugi, ut toga etiam deposita, ad sagum ocysime conuolarim: & à Charybdi quam longissimè abesse festinans, in Scyllam me imprudens immerferim. Ibi quippè mihi aduersa multa fuere: nam pro pudore, pro abstinentia, pro uirtute, audacia, largitio, libido uigebant. Verùm secundo numine tandē emergens, ad stolam sacerdotale confugi: à sacrisq; PHILIPPO Regi nostro catholico constitutus, ipsi, temporis aliquantulum, in eorum ministerio inseruiui. Attamē aulicis studijs deterritus, miserrimam ambitionem, honorumq; contentionem auersatus: operosiores diuitias tràquillo secessu commutare decreui, & in tutissimum solitudinis portum me conferens, quod uita reliquum superesset, ruri cum Deo mecumque, & cum libris transigere destinaui. Igitur, ubi animus

mus ex multis miserijs atque periculis requieuit, non fuit consilium, socordia atque desidia bonum ocium conterere: neque uerò agrum colendo, aut uenando, seruilibus, ut Crispus dixit, officijs intentum atatem agere: sed promptioribus etiam, atque facilioribus studijs posthabitis, totus ad magistram uitæ philosophiam, & ad sacrarum scripturarum clausa ac recondita sacramenta crebris singultibus anhelabam. Sed quid facerem? qui eam philosophiæ partem, quæ est quærendi ac differendi, & λογικῆ dicitur: aut eam quæ φυσικῆ, quæ quæ naturã scrutatur: aut eam quæ ηθικῆ, animum format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat: neque à limine salutarem? Disputatricem Theologiam, neque de facie etiam nossem? In diuinarum porrò scripturarum studio planè inermis ac nudus essem? Utpotè qui negotijs secularibus implicatus, nulliusq; magisterio unquam edoctus, propria diuinis scriptoribus idiomata, peculiare phrasas, flexiloqua oracula penitus ignorarem. Hebraicarum uerò ac Græcarum literarum, characterum quoq; uerbum linguarum ipsarum intelligentiæ profusus

imperitus existerē. Nullam artem sine magistro, vulgari proverbio iactari considerās, animum mirifice despondebam: is nanque negotij difficultate, ceu clava, repulsus, protinus à proposito resiliebat. Sed, ne te morer, amplissime præsiul, dum Pherocyde absque magistro multum eruditionis assequutū fuisse lego: dum non solum apud Homerū, citharadū ^{ὡς ὑποδιδάκτορα}, sed etiam apud Isaiam, à Domino doctos inuenio, denique dum diuinos Hierotheum & Augustinum Dei docibiles fuisse comperio: meliori confirmatus spe, sacrarum Scripturarum studia lætè & confidenter aggredior: nec quia desperare inuicti membra Glyconis, nodosa corpus nolui chiragra prohibere. Nam ut Columella verbis dicam, quàm probabilis ratio est obmutescendi, quia nequeas orator esse perfectus? aut in socordiam compelli, quia desponderis sapientiam? Magna rei, quantulumcunque possederis, fuisse participem, non minima est gloria. Aristoteles vel tenuissimum quiddam è rebus celestibus delibare, multo præstabilius esse dixit, quàm horum omnium inferiorum cognitionem mente complecti. Incipio igitur, exemplaria diuina nocturna versare manu,

re manu, versare diurna. Incipio assiduo labore ac summo ardore discendi magistrantibus, linguarum elementa cognoscere, & lexicis atque vocabularijs consultis, loca obscura diuinorum librorum ad ipsa prototypa exigere, & si quando riuuli viderentur subturbidi, ad fontes purissimos reuocare. Denique, eò ventū est, ut etiam aliquot sacrorum autorum volumina explanare & interpretari gestirem: & de rebus Theologica disciplina grauissimis, questionem instituire iam auderem. Nam & de vulgata Latina editionis autoritate, & de sacrosancti Concilij Tridentini decreto super hac, iusto volumine disputavi: & in primū caput Geneseos literalem expositionem contexui: & in Dauidicos Psalmos, breues quasdam annotatiunculas concinnavi: postremò in vaticinium Habacuc, tanta iam olim difficultate & obscuritate illustrissimum, commentarios iuxta historicam intelligentiam, in qua tota versatur obscuritas, ordiri ceperam: verum mox à principio telam interciderè necessum fuit: dum huius prioratus, cui præsum, negotiorū causa, toto fermè anno præterito, & domo abesse, & regia curia interesse cōpellor. Hæc omnia dum

pio pariter & erudito viro fratri Gabrieli Pirelo Augustiniano, è re nata, secretò communico: arcani proditor tibi fecit indicium, ipsosque codices, quos securus penes ipsum reliqueram, insuper ad lectionem contradidit. Legisti, quæ tua est humanitas, ornatissime Præsul, & non indigna iudicasti quæ in lucem prodirent. Immoerò, nisi emendandi atque euulgandi conditione depacta, ea te mihi redditurum, aliquantulum temporis denegasti. Accepi libros & conditionem, profiteor: verum gravi ac diutino morbo detentus, manuum his sanè amplius admouere non licuit. Et tu tamen dilationis impatiens, neque iustam, imò necessariam valetudinis excusationem admittens, mecum de mora usque ad obiurgationem exostulans, fidem me prodidisse criminaris, nec conuentis stetisse conquereris. Urges incompta & impolita transmittere: ut non dicam emendandi, sed ne relegendi quidem præbeas facultatem. Ergo, commentarios in Habacuc, quos necdum dimidiatos abstuleras, integros & absolutos restituo: rudes veruntamen & incultos, qualesque fædos & informes fœtus, præpropera festinatio semper edere

com-

confuevit. Porrò, quale quale hoc est, tuū est: non tam à me dono datū, quàm, si liberè dicendum sit, vi à te, præsul illustrissime, extortum. Neque enim tale ego esse iudico, quod & tanta celsitudinis perspicacissimos oculos detinere, aut eruditissimas & occupatissimas aures, totius Reipublicæ communibus atque grauioribus negotijs intētas, præoccupare & interpellare mereatur. Illud tamen certissimum tibi & constitutissimum esse velim: si quid meum viribus valeret ingenium, nulli hominum unquam libentius, quàm tibi patissimum desudaret.

Quoniam verò Beatissimus Hieronymus, qui que illum sequuti sunt huius nostri Vatis interpretes, in id maximè elaborarunt, ut paleis historicis & literæ occidentis neglectis, spicas tantum viuificantis spiritus, & grana allegorici sensus demeterent (Quid enim paleis ad triticum? dicit Dominus) hocq; præcipuè illis cordi fuit, ut in horrea Ecclesia expurgata cõportarent frumenta: ita ut vix spicilegium reliquerint, quod facere post diligentissimos messorum queam: mihi autē propositū nunquam fuit aētū

A 4 agere,

agere, ab alijsq; scripta trāscribendo, alieno labore & impendijs, nomen atque gloriā venari: Ergo, legere potius stipulam visum est, & solummodo historicum sensum, quā possem diligentissimè interpretari: eos vero qui abstrusiora mysteria requirerent, ad Hieronymum, ad Theodoretum, ad Theophilactum, ad Rupertum Abbatem, ad Remigium Altiisiodorensē, ad Dionysium Carthusianum remittere. Quod etiam ante nos fecit Angelicus Thomas Aquinas, qui librum Iob, in quo, teste Hieronymo, singula verba plena sunt sensibus, secundum historiam tantum exposuit: ad Diuum Gregorium remittens auditores, qui de mysticis interrogetur allegorijs. Dum etiā quid humeri valeant, quidue ferre recusent, considero: exiguis viribus leuissimum pondus palearum attollere, consentaneum esse duxi: & qui aurum & argentum non possem, fœnum & stipulam superadificare constitui. Sed & illud quoque in sensum historicū impulit: quòd si qui eorum, qui nos precesserunt, interpretes, hunc persequi diligentius, & seriò enarrare conati sunt: dum Vatem de diuina providentia questionem mouere: tantummodò
 contra

contra Chaldaeos vaticinari: ob idque, præter cæterorum prophetarum morem, cum tristitia & infausta prædixerit, nullam postmodū consolationem attexere, decreuerunt. Denique, dum Orationem, postremumquè caput Habacuc, à capitulis precedentibus materia & argumento seiungunt, totumq; iuxta literalē etiam sensum, ad Christum & Ecclesiam traducūt: hi quidem non satis externum vatis scopum attigisse, aut contextum & ordinem vaticinij percepisse, mihi videntur. Respexit proculdubio Habacuc, sicut & reliqui Propheta omnes, ad Christum & Ecclesiam potissimè: at hæc sacratiora mysteria, ne oculis profanorum passim patefcerent: atque adeò, quasi nimia consuetudine, contemptui forent carnali populo Iudæorum, umbris atque figuris velare, frequentiusque Propheta rebus gestis siue gerendis, quā verborum sonitu ac vocibus prænuntiare consueuerunt, & quæ sibi ipsis, aut Israelitico populo, vel interdum circumuicinis gentibus euenissent, aut euentura essent, narrando vel vaticinando, noui testamenti mysteria, aptius quidem pro illius gentis ac temporis conditione (nondum exorto iustitia
 A 5 Sole

Sole, neque propalata sanctorum via) simul etiam vaticinati sunt, suisq; ipsis & historijs & rebus hac ipsa nostra descriptissimè præfigurant. Unde ea eadem Paulus Sacramentum absconditum appellavit: & quannus Moses aliquando caterique prophetae, Christum venturum aperte prænūtiaverint, & suis quasi notis, coloribusq; depinxerint: at quia frequentius id umbris atque figuris, quàm verbis aper-
 Ephes. 3. 6. Coloss. 1. 26. Gala. 4. 24. 1. Cor. 10. 11. Colof. 2. 17. Heb. 8. 5. Heb. 10. 1.
 tis, vaticinati sunt. ideo Paulus, umbrā legem futurorum bonorū, non ipsam rerum imaginē habere, dixit. Veteri testamenti scriptores, novi testamenti diuitias umbris atq; figuris involutas ut plurimū tradiderūt: has verò Apostoli, cateriq; novi testamenti scriptores atq; præcones, apertis litera promptuarijs, & quasi templi discisso velamine, manifestissimè dispensarūt, & latentes allegorias in lucem & publicum eruerunt.

¶ Duplici autem potissimum via, oracula diuina interpretatus sum: aut enim sacrarum scripturarum inuicem collatis locis, aut vetustiorum autorum etiam ethnicorum testimonijs, sensa obscuriora illustrare sum solitus. Neque id solum, quoniam, ut præclare dixit
 Basilus

Basilus, veluti plantis, quibus propria virtus est, fructu scatere pulcherrimo, folia nihilominus ramis cōiuncta quendā ferunt ornatū: sic & anima, cui præcellens quidē veritas fructus est: non ab re tamen exteriori sapientia circumdatur, sicuti folijs quibusdā umbrā fructui ac aspectum non intempestiuum præbentibus: Sed etiam idcirco ethnicorum utimur testimonijs: quoniam, ut eidem Basilio visum est, si nostrorum sermonum atque gentilium vlla est conuentio, nobis illorum valde conferat notitia. Quodquē iam olim mihi persuaserim, quàm plurima esse diuinarū scripturarum loca, quæ nisi è gentilium historijs aut fabulis, è vulgari-
 bus priscorū dicendi modis, ex obsoletis iam & antiquatis vetustissimorū hominum moribus, nullo pacto quidem intelligi, nullo modo explicari queant. Agebant Diuini Scriptores proculdubio vulgaribus sui seculi phrasibus: cōmuni-
 bus utebantur proverbij: sua tempestate notissimas consuetudines, si quādo in sermonē inciderent, obiter & in transitu perstringebāt: taxabant suorū temporū mores: historias deinde aut præteritas ac se vetustiores, aut præsentis quidem narrabant, aut in proximo plerumque
 futuras

futuras vaticinabantur: fabulas etiam per sæpè vanaq; ethnicorum figmenta pluribus de causis referebant: regionum ac locorum situs nominibus exoletis appellant, & ad primarum hominum partitionem describunt. Horum omnium notitiam & cognitionem, qui à veteribus ethnicorum libris superstitiosè non exquisierit, ingeniosè delirare cogetur. Augustinus in libris de doctrina Christiana, insignè futurum Theologũ, cautim ac moderatè degustatis elegantioribus disciplinis per etatè institui ac præparari præcepit: nempe Dialectica, Rethorica, Arithmetica, Musica, cũ primis autè rerum naturalium cognitione, veluti syderum, animantium, arborum, gemmarum, ad hæc locorum, præsertim eorum, quos diuina scriptura commemorat. Fit enim, ut agnitis ex cosmographia regionibus, cogitatione sequamur narrationem obambulantem, & omnino non sine voluptate, velut vnà circumferamur, ut respectare videamur, non legere. Simulq; nõ paulò tenaciùs herent quæ sic legimus. Neque rarò locorum vocabula suis libris, ceu lumina quæpiam inijciunt propheta, quorum allegoriam, si quis tractare conetur, nec tutò, nec feliciter id fece-

id fecerit, si locorum situm ignoret. Jam si gentiũ, apud quas res gestæ narratur, siue ad quas scribunt Apostoli, non situm modò, verum etiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium, ex historicorum literis didicerimus, dictu mirum, quantum lucis, & ut ita dicam, vitæ sit accessurum lectioni: quæ prorsus oscitabunda mortuaq; sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium penè rerum ignorantur vocabula, adeò ut nonnunquam vel impudenter adiuuantes, vel sordidos dictionarios consulentes, ex arbore faciamus quadrupedem, è gemma piscem, è sydere auem; ex oppido fruticem. Hieronymus in commentarijs Iona propheta, se ideo Hebraicum arbuscula nomen Ki kaion, hederæ vocabulo cõmutasse asserit: quoniam Grammaticos timuerit, ne inuenirent licentiam commentandi: & vel bestias India, vel montes Bœotia, aut istiusmodi quadã portentæ confingerent. Abunde nihilominus doctum nonnullis sacrorũ librorũ interpretibus nonnunquam videtur, si tantum adiecerint: Est nomen gemmæ, aut est species arboris, aut est genus animantis: cum non rarò ex ipsa rei proprietate pendeat intellectus mysterij.

Porrò

Porro verò, eruendis ac coaptandis diuino-
rum verborum sententijs, sapissimè archetypa
in medium vocamus: ita tamen, ut si quando
vel sensum, vel vocis significationem variare
contingat, id nobis nunquam absque Latina
vulgata editionis testimonio & autoritate per-
miserimus: ut fundamento firmiori niteremur,
& his qui Hebraicam linguam ignorant, no-
stra interpretationis certissimam fidem argu-
mento certissimo faceremus. Quicquid à no-
bis dictum est, id totum Ecclesiæ Catholice Ro-
mance, columna & firmamentum veritatis, subie-
ctum volumus: tibiq; pijsime præsul, summo si-
dei causarum cognitori: cunctisque pijs ac Chri-
stianis hominibus, meliora atque saniora sen-
tientibus. Testor autem Deum Optimum. Ma-
ximum, testor Angelos atque sanctos eius
omnes: nihil me consultò asseruisse: quod Eccle-
siæ Catholice Romane ullo modo repugnare
censuerim. Vale præsulū decus. Dominus. J. E.
S. U. S. celsitudinē tuam diu nobis seruet incolu-
mem, omnibusq; rebus bonis affatim & exi-
miē florentem. Ex Sancto Michaële
de Scalada, Prid. Id. Maij.

Anno. 1585.

PRO-

PROPHETIA

HABACVC.

CAPVT I.

1 NVS quod vidit Haba-
2 cuc Propheta. Usque-
quo Domine clamabo,
& non exaudies? vocife-
rabor ad te vim patiens,
& non saluabis? Quare
3 ostendisti mihi iniquitatem & laborem,
videre prædam & iniustitiam contra me?
— Quare respicis contemptores & taces,
conculcante impio iustiore[m] se? Et facies homi-
nes quasi pisces maris, & quasi reptilia non ha-
bentia ducem? — Et factū est iudicium
4 & contradictio potentior? Propter hoc la-
cerata est lex, & non peruēnit vsque ad fi-
nem iudicium: quia impius præualet ad-
uersus iustum, propterea egreditur iudi-
5 cium peruersum. ¶ Aspici-
te in gentibus, & videte, & admiramini, & obstu-
pescite: quia opus factum est in diebus ve-
stris, quod nemo credet, cum narrabitur.

Quia

bit. Ecce, qui incredulus est, nō erit recta 4
 anima eius in semetipso: iustus autē in fi-
 de sua uiuet, Et quomodo uinū potantem 5
 decipit: sic erit uir superbus, & nō decora-
 bitur: qui dilatauit quasi infernus animā
 suā: & ipse quasi mors, & nō adimpletur:
 & congregauit ad se omnes gētes, & coa-
 cernauit ad se omnes populos. Nunquid 6
 nō omnes isti super eum parabolā sumēt,
 & loquelā ænigmatū eius, & dicetur: Væ
 ei qui multiplicat nō sua? usquequo & ag-
 grauat cōtra se dēsum lutū? Nūquid non 7
 repente cōsurgent, qui mordeant te: & su-
 scitabuntur lacerātes te, & eris in rapinā
 eis? Quia tu spoliasti gentes multas, spo- 8
 liabūt te omnes qui reliqui fuerint de po-
 pulis: propter sanguinem hominis & ini-
 quitatē terræ ciuitatis, & omniū habitan-
 tium in ea. Væ qui cōgregat auaritiā ma- 9
 lā domui suæ, ut sit in excelsō nidus eius,
 & liberari se putat de manu mali. Cogi- 10
 tasti confusionem domui tuæ, concidisti
 populos multos, & peccauit anima tua.
 Quia lapis de pariete clamabit: & lignū 11
 quod inter iuncturas edificiōrum est, res-
 spon-

13 spondebit. Væ qui edificat ciuitatē in san-
 guinibus, & præparat urbē in iniquitate.
 12 Nunquid nō hæc sunt à Domino exerci-
 tuum? laborabunt enim populi in multo
 igne, & gentes in vacuum, & deficient.
 14 Quia replebitur terra ut cognoscāt glo-
 riā Domini, quasi aquæ operiētes mare.
 15 Væ qui potū dat amico suo, mittēs fel suū,
 & inebrians, ut aspiciat nuditatem eius.
 16 Repletus es ignominia pro gloria: bibe
 tu quoq; , & cōsopire: circūdabit te calix
 dexterae Domini, & vomitus ignominia
 17 super gloriā tuam. Quia iniquitas Libani
 operiet te, & vastitas animalium deterrebit
 eos de sanguinibus hominis & iniquita-
 te terræ, & ciuitatis, & omniū habitantium
 18 in ea. Quid prodest sculptile, quia sculpsit
 illud fictor suus: cōflatile & imaginē fal-
 sam: quia sperauit in figmēto fictor eius,
 19 ut faceret simulachra muta. Væ qui dicit:
 ligno, Expergiscere: Surge, lapidi tacēti:
 nūquid ipse docere poterit? Ecce, iste coo-
 pertus est auro & argēto, & omnis spiritus
 nō est in uisceribus eius. Dñs autē in tēplo
 20 sancto suo: fileat à facie eius omnis terra.

CAPUT III.

ORATIO HABACVC 1

pro ignorantijs.

Domine audiui auditionem 2
tuam, & timui. Domine opus
tuum in medio annorum vi-
uifica illud: in medio anno-
rum notum facies, cum iratus fueris, mi-
sericordiæ recordaberis.

Deus ab Austro veniet, & sanctus de mō- 3
te Pharan. SEMPER. Operuit cœlos
gloria eius, & laudis eius plena est terra.

Splendor eius ut lux erit. Cornua in mani- 4
bus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.

Ante faciem eius ibit mors, & egredietur 5
diabolus ante pedes eius.

Stetit, & mensus est terram: aspexit, & 6
dissoluit gentes: & contriti sunt montes
seculi: incuruati sunt colles mundi, ab
itineribus aternitatis eius.

Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, 7
turbabuntur pelles terræ Madian.

Nunquid in fluminibus iratus es Do- 8
mine

mine: aut in fluminibus furor tuus: vel in
mari indignatio tua, qui ascendis super
equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio?

9 Suscitans suscitabis arcum tuum, iuramen-
ta tribubus quæ locutus es. SEMPER.
Fluuios scindes terræ.

10 Viderunt te, & doluerunt montes, gur-
ges aquarum transijt, dedit abyssus vocem
suam, altitudo manus suas leuauit.

11 Sol & Luna steterunt in habitaculo suo,
in luce sagittarum tuarum ibunt, in splen-
dore fulgurantis hastæ tuæ.

12 In fremitu conculcabis terram: in furore
obstūpescies Gentes.

13 Egredius es in salutem populi tui, in salu-
tem cum Christo tuo: percussisti caput
de domo impij, denudasti fundamentum
vsque ad collum. SEMPER.

14 Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum
eius, venientibus ut turbo ad dispergen-
dum me: exultatio eorum, sicut eius qui
deorat pauperem in abscondito.

15 Viam fecisti in mari equis tuis, in luto
aquarum multarum.

16 AVDIVI, & conturbatus est venter meus,

B 3 à voce

22 PROPHEZIA HAB A.

à voce contremuerunt labia mea: ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Vt requiescam in die tribulationis, vt ascendam ad populum accinctum nostrum.

Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis: mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abscindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præsepibus.

Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo IESU meo.

Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum: & super excelsa mea deducet me victor, in Psalmis canentem.

D. ANTONII
GVEVARÆ IN HABACUC
Commentaria.

PROPHEZIA HABACUC.

CAPVT I.

Onus quod vidit Habacuc Propheta.

QU M plerisque Prophetarum mos sit, libri initio, vaticinij sui rationem præfari, scriptoris nomen ac munus, genus etiam interdum & patriâ, maximè verò tempora, in quibus prophetauerunt, exprimere: atque eos, contra quos diuina perceperunt oracula, nuncupatis quoque vocabulis prænotare: Habacuc tamè nihil horû nobis, præter onerosam vaticinationis suæ materiâ, proprium deinde nomen, & officium Propheticum testatus est. Chaldæus paraphrastes, Sunamidis foeminæ filium fuisse tradidit Habacucum, illum scilicet, quem Heliseus propheta vitæ restituit. Dorotheus Epi-

scopus Tyri, & Epiphanius Episcopus Constantiæ Cypri, fuisse affirmant de tribu Simeon, ex agro Bithicucar, vt Dorotheus: siue Bexzochar, vt Epiphanius appellat: cuius autem esset filius, vt incertū forsitan, non prodiderunt.

Quo autem tempore prophetauerit Habacuc, non satis conueniunt scriptorum sententiæ. Si enim vera est Hieronymi sanctissimi regula: Prophetas in quibus tēpus non præfertur in titulo, sub illis Regibus prophetasse, sub quibus & hi, qui ante eos habēt titulos, vaticinati sunt: Habacuc sanè in diebus Ioathã, Achaz, & Ezechia, sub quibus & Michæas, prophetasse, diceremus. At probatissima Hebræorum Chronica, Nahum, Ioelem, & Habacucum, Manassis tempore vaticinatos fuisse, asserūt: immanissimiq; Regis, ob impietatē & scelera, nullā omnino fecisse mentionē. His assentiūt Græci & Latini historici ferè oēs. Nec deest qui nostris tēporibus diuinarū scripturarū autoritate hoc ipsum probare contenderit: dū enim hanc opinionē tuetur acris homo ingenij,

nij, sic inquit: Sed ne temerè hunc vate in hæc tēpora referre videamur, locus ex libris Regū, ex quo nō leuē facimus de hac re coniecturā, excutiendus nobis est. Scriptū igitur est in vltimo Regū libro, eo in capite, in quo de Manassei Regis crimibus agitur: Locutusq; est Dñs in manu seruatorū suorum prophetarū, dicēs: Quia fecit Manasses Rex Iuda abominaciones istas pessimas super omnia quæ fecerant Amorrhæi ante eum: & peccare fecit etiā Iudā in immunditijs suis: propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce, ego inducā mala super Ierusalē & Iudā, vt quicumq; audierit, tinniant ambę aures eius. Quo in loco omnia ferè verba, quæ prophetarū nomine recitātur, Ieremiæ vatis esse deprehēdimus, præter pauca illa, quæ de auditione, & audientiū stupore inferuntur: quorū nullū apud Ieremiam est: sed eadē omnino sentētia exigua figuræ varietate apud hunc Vate legitur. Nam primo statim capite scribit: Aspiciate in gentibus, & admiramini, & obstupescite, quia opus factū est in diebus vestris, quod

4. Reg. 21.
11.

nemo credet, cū narrabitur. Cū ergo per Dei vates hanc calamitatē prædictā afferat Scriptura, propter Manassei temeritatē atque scelera, à Iudæorū gēte mutuata: cūque in eadē recitatione horū duorū vātū permista verba, in eandē sententiā coniungantur, cōsequens est, eos eadē tempestate fuisse, & ad idē vnumque seculū pertinere. Hæc ille. Verū, mea sententia, eū proculdubiō fefellit memoria: neq; enim verba illa: *Ecce, ego inducā mala super Ierusalē & Iudā: ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius: vlla ex parte fuerūt desumpta ex vaticinio Habacuc: imo uerò verbū ferè ex verbo, ex Ieremia fuisse translata. Is enim capite. 19. sic habet:*

Audite verbū Dñi Reges Iuda, & habitatores Ierusalē, hæc dicit Dñs exercitū, Deus Israel: Ecce ego inducā afflictionē super locū istum: ita ut omnis qui audierit illam, tinniat aures eius. Vtrobique autē legitur idē verbū מַלְאָכָה, pro quo in libris Regū, Mala, in Ieremia Afflictionē transtulit Vulgatus interpres. Vtrobique habetur in Hebræo מַלְאָכָה, pro quo in libris Regū,

Ut qui-

Jer. 19. 3.

Vt quicumque: in Ieremia, Ita ut omnis, interpretatus est. Ergo, nihil utrobique differunt, præterquam qd vbi Ieremias dixit: Super locū istum: Scriptor libri Regū vertit paraphrastice: Super Ierusalē & Iudā. Nam ad hos Propheta sermonem direxerat, inquiens: Audite verbū Dñi Reges Iuda, & habitatores Ierusalē. Paraphrastice quoque addit: Tinniant ambæ aures eius: cum Propheta tantum dixisset: Tinniant aures eius. Sub quo igitur Regum prophetauerit Habacuc, certum non est: hoc iam tamen ex Danielis historia est certissimum, tempore illum Babylonicæ captiuitatis vixisse, pulmentumq; quod messoribus coxerat in Iudæa, Babylonē detulisse, & Danieli prophete in cauea leonum incluso ministrasse. Vnde mirum non sit, quòd post excisam Ierosolymorum urbem, abductosque in captiuitatem Iudæos, prophetasse credatur: neque præuidisse venturam Iudæorum cladem, sed illatam atque præteritam deplorasse, historieque mandasse, putetur.

Dan. 14. 32

Omnes nāque ferè interpretes in hanc

con-

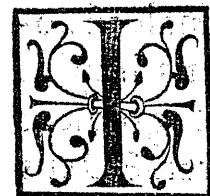
conspirarūt sententiā, onere quod vidit Habacuc, nō duas tribus, quæ vocātur Iuda: sed Nabuchodonosorē potius & Chaldæos ac Babylonē grauari. Et quomodo Nahū vaticinatus est cōtra Niniuē & Assyrios, qui vastauerūt decē tribus, quæ nūc pātur Israelita & hunc aduersus Nabuchodonosorē & Babylonē prophetiā protulisse decernūt, à quibus Iuda & Ierusalē, templūq; subuersa corruissent. Vtrūq; cōtra gentes idolorū cultrices, & quæ Messiam cunctorum malorū leuamen ac medicinā nō expectarent, pphetasse asserūt: hincq; cōsultō post terrores & pondera non subdidisse cōsolationem. Cū tamē cæteris vatibus perpetuus mos sit, postquam graua, dura, & tristia prædixerint, è vestigio præstare solatiū, confestim vulneri mederi fomento, ægros ac depressos auditorum animos blandis pollicitationibus delinire, & malorum sine proposito erigere, ac spe meliore concepta releuare. Rixari ergo cum Deo atq; iurgari volūt Habacucū, quod impiissimū Regē Nabuchodonosorē Dei tēplū vastari permiserit,

miserit, sanctam vrbē Ierusalem funditus euertere siuerit, scelestissimoque populo Chaldæorum iustiorē Iudam conculcandum tradiderit: neq; tamē aut illorū immēsis sceleribus offensus, pœnam inferat: aut horū assiduis placatus clamoribus, medeatur. Quin potius reliquas quoq; nationes Babylonij subijcere statuerit: cū secundis successibus ad aucta Chaldæorum potentia, illorum infania indiēs in immēsum excrescat, cultus idolorum augetur, vana superstitio proueniat: misera porro Iudæorum captiuitas ex his quotidie fiat durior atque desperatior. Et hæc quidem primo huius vaticinij capite contineri censuerunt. Secūdo autem, Dei responsum Prophetam solantis haberi volunt, & interitum Chaldæorum ob innumera scelera denuntiantis. Cæterum, quæ tertio capite dicuntur, à præcedentibus argumento se iungunt, & diuersum tractatū habere iudicant. Id est, de captiuitate Iudæorum, & de interitu Chaldæorum, & de captiuitate Ierusalē. Ego verò his potius assentio, qui ante Ierusalē ruinam, & ante captiuitatem

tatem Iudæorum, Habacum prophetasse arbitrantur: non quòd Oneris nomé hoc exigat, neque quòd verbum Vidit, hoc exquirat. Neque etiam, quòd qui audierint, credituri non sint: vt quidam interpretum argumétatur. Hæc enim omnia, de futura vastatione Babylonis, & de Chaldæorum stupenda ruina, satis còmodè coaptari potuissent: etiam si Habacuc post Iudæorù captiuitatem prophetasset. At me totius vaticinij contextus, continuataq; oraculorù series, in hanc impulere sententiã, vt existimé: Habacucum ex professo contra Iudam & Benjaminonius tollere, eosq; potissimùm molesto & infelici vaticinationis pòdere degradare. Cæterùm, quoniã (si quis alius: Prophetarù maximè) post minas consolatione adiūgit: mox, quasi ex occasione, Chaldæorù vastationem prænuntiat: vt faustū ac lætum Iudæorù reditum in patriã, soluta captiuitate, vaticinetur. Etenim, vt ego puto, hoc est vaticinij argumentū: quod & Diuinus Gregorius Theologus oratione prima sui apologetici subindicauit: eiusque

eiusque scholiastes Elias, & Doctissimus Theophylactus, atque alij, quamuis diminitè & ex parte tantum modò, at apertissimè tradiderunt.

SUMMA PROPHETIÆ HUIUS.

Intelligés Habacuc, nullam in hoc seculo grauiorè à Deo peccatoribus infligi pœnã, grauioremq; nullam inferri vindictã: quàm si gratia diuina nudatos tradat in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt: si delinquere impudenter palam, nec iam pios ac probos vereri: deniq; si scelera impunè multiplicare patiat. E còtrario autè, multo tempore nò sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vlciones adhibere, effrenemque peccandi libidinem interciderè, magni beneficij esse indicium. Hæc, inquàm, intelligens Habacuc, perditissimi populi Iudæorum calamitosa còditione permotus acré còtra Deum querimonia & inculpatione propònit: causatus quòd seuerè nimis, nimis crudeliter vlciscatur, qui vernaculum populum ac pecu

CAP. I.

Ro. I. 24. 28

Osee. 4. 13.

14.

Psal. 80. 13.

2. Macha.

6. 13.

donosor cuncta depredeatur, demoliatur, euertat: victoriamq; demū idolis, aut propriae potentiae & industriæ, fortissimisq; exercitibus suis insolens ac superbus ascribat. His igitur ratiocinationibus Habacuc bonā de rebus Iudæorū sibi promittit spē, traditāq; in eos Regi Babylonio potestatem, in correptionem & emundationem, non in excidium & extremam perniciē fuisse delegatam, argumentatur. Et his vltro citroq; dictis, primū caput prophetę concluditur.

CAP. 2. Secundo autē capite, veluti è specula prospectat Habacuc, diuinūque orationi suę respōsum attētis auribus prestolatur. Iubet porrò Deus, quæ viderit, in tabulis apertè & explanatè describere. Videt igitur, non ideò Regem Babylonis Iudæorū populo superiorē futurum, vt auctus imperio, & clarus victorijs, illustrior fiat, & opes exinde & honorē acquirat: subactisq; finitimis nationibus, & Iudæa in ditionē redacta, firmiore deinceps regno, & vita lætiore potiatur. Imouero hoc ipsum sibi ad perniciē & maiorē ignominiam

niam parari: breui nanque fore, vt par pari recipiat Babylon, & debitas iniuriarū poenas, Dei templo & ciuitati Ierusalem, genti deniq; Iudæorum, impiè & crudeliter illatarum, exsoluat. Neq; tantis periculis & calamitatibus obstitent idola, in quibus sperauerūt Chaldæi: vtpotè, quæ simulachra muta sint, & omnis prorsus sensus expertia. His secundum caput absoluitur: neq; tamen hætenus declarauit Deus, quid de gēte Iudaica statuerit, quē uè sit finē habitura captiuitas: num Chaldæorū prænuntiata calamitas, permistos illis captiuos Iudæos pariter oppressura sit, an expiatis seruitute sceleribus, patrias aliquādo sedes incolumes sint reuisuri.

Consternatus igitur Habacuc, tātis Iudæorū & Chaldæorū præuisis stragibus, incertusq; hucusq; diuinę sententiæ, ignarusq; adhuc finis Iudaicę captiuitatis, capite tertio in oratione persistit, quā in fine primi capitis inchoauerat, & pro salute Iudæorū, quā adhuc ignorat, preces fundit, cōtenditq; à Deo, vt semotis ignorantie tenebris, quę supersunt arcana reuelet.

& de salute populi sui, lætū se atq; cẽtiorẽ
rem faciat. Orat deniq;, vt in medio tam
infcliciū annorum, populū *Iudæorum*,
quẽ sibi *Deus* peculiariter asciuit & con-
formauit, incolumem seruet ac tueatur,
memor antiquę illius misericordiæ & be-
nignitatis, quibus olim in monte Sinai in
terra promissa, in mari rubro, in Iordane:
ante hæc autẽ omnia in *Ægypto*, veteres
patres prosequutus est. Vt autẽ efficacius
persuadeat Propheta, hæc Dei beneficia
sigillatim recẽset, & per enumerationem
amplificat. ¶ Aperitur demū versu deci-
mo sexto tertij capitis pulsanti Habacu-
co, neque optato euẽtu iusti assidua fru-
stratur oratio: audit deniq; (& audiẽs præ-
lætitiã penè rûpitur) hunc finẽ manere *Iu-
dæos* atq; *Chaldæos*, vt hi penitus & irre-
parabiliter vastandi perpendiq; sint, quo
illi captiuitate soluti, honorati ac læti,
Deoq; victori pœana canentes, in iucun-
dissima *Palæstinæ* montana, & in sedes
pristinã reuertantur.

Hoc vtique iuxta historicum sensum
huius prophetiæ argumentum esse mihi
videtur.

videtur. Neq; impedit, quominus postre-
mum caput Habacuc duobus præceden-
tibus argumento cohæreat: quod hoc vl-
timum carmine conscriptum sit, priora
illa soluto sermone. Nam & principium
& finis libri Iob prosa quoque oratione
consistunt: cætera verò capitula omnia
poëticiis numeris decurrere perhibetur.
Postremum similiter Prouerbiorum ca-
put, cum soluta atq; libera oratione exor-
diatur, at maior ac postrema illius pars
rhythmis poëticiis atq; metris absoluitur.
Quæ tamen *Hebræis* recentioribus non
probantur: negat enim carmina vsquàm
in *Scriptura* inueniri. Affirmant verò vo-
ces quasdã in modum rhythmi in *Carmi-
num* finibus inculcari. Quæ exornatio
apud *Rhetores*, Similiter desinens nun-
cupatur. Cæterum quandoquidẽ terra
promissionis cælestem patriam, *Iudæo-
rum* populus humanū genus, *Chaldæi*
verò dæmones referunt, *Zorobabel* au-
tem filius *Salathiel*, & *Iesus* filius *Iose-
dec* Sacerdos magnus, *Esdras* etiam &
Nehemias, quin & *Cyrus* *Babylonis* de-
structor,

structor, vindexque populi Iudæorum: Christi Regis ac sacerdotis, humanique generis liberatoris typum gesserint: non sanè difficile fuerit, hæc omnia penitiùs transferre ad allegoriam, & ad mystica sensa reuocare. Quin potius, cum ea, quæ in populo Israelitico ante tempora Habacuc facta sunt, dum is ex Ægypto educeretur, & in promissam terram induceretur, & habitaret: & similiter liberatio è captiuitate Babylonica, omnia, inquam, hæc figura fuerint & umbra quedam eorum, quæ pro nostra salute per Christum patranda erant: necessariò oportet, in his omnibus, secundum allegoricum sensum, intelligere, Prophetam & vaticinari & orare futuram per Christum in prodigijs multis humani generis redemptionem, post diuturnam illius sub potestate diaboli captiuitatē. Omnia nanque in figura contingebant illis, vt Paulus testatur: omnia sunt dicta per allegoriam: & omnes Prophetæ à Samuel, & deinceps qui loquuti sunt, annuntiauerunt dies istos: finis enim legis Christus. Tempestiuum porrò &

1. Cor. 10.

6. 11.

Gala. 4. 24

Act. 3. 24.

Rom. 10. 4

com-

commodum est, vt Prophetam loquentem audiamus, & singulas sententias interpretemur.

Onus quod vidit Habacuc Propheta. 31.

PRO, *Onus*, in Hebræo habetur נשׂא massa, vox deducta à verbo נשׂא, quod assumere & portare significat. Vnde Septuaginta interpretes, hosque sequuti Symmachus & Theodotio, λημμα, id est, assumptio, verterunt, quo vocabulo, mentis Prophetæ raptum, & à rebus humanis transitionem ad diuinam reuelationem signari, Theodoretus existimauit. Huic etiam Theophylactus consentit: vt tamen aliam quoque dictionis huius notationem & significationem induxerit. Ait enim, *Lemma*, id est, captio ipsa prophetia nominatur: siue quòd accipitur ex Deo tradita, siue propter propheticæ mentis acceptionem, ac propter ab humanis ad diuinas reuelationes translationem. Hæc ille. Sanctissimi nanque Spiritus benignitas, inquit Theodoretus, varijs modis erga

C 4

miri-

mirificos prophetas suam vim ostendēs, quibusdam visa quædam suggessit, vt diuino Isaiæ, Micheæ, Danieli, Ezechieli, & Zachariæ: quibusdam verò per sonitum, quæ volebat, infundebat, vt audire se arbitrarentur illi quædam loquentem: alios spiritu prophetico afflabat, & ex illorum ore quæ volebat loquebatur: gratia nimirum prophetica repente eorum mentem corripiens, & à rebus humanis eos abducens & abstrahens, dantes operam & asseruientes verbis prophetis efficiebat. Hanc igitur assumptionem appellauit mentis raptum, & à rebus humanis translationem. Haftenus

Jer. 23. 33. Theodoretus. Veruntamen quid, *Onus*, significet, apertè apud Ieremiam Deus ipse declarat, sic inquit: Si interrogauerit te populus iste, vel Propheta, aut Sacerdos, dicens: Quod est onus Domini? dices ad eos: Vt quid vobis Onus? proijciam quippè vos, dicit Dominus. *Et* Propheta, & Sacerdos, & populus qui dicit: Onus Domini: visitabo super virum illum, & super domum eius. *Hæc* dicetis vnus-

vnusquisque ad proximū, & ad fratrem suum: Quid respondit Dominus? Et quid loquutus est Dominus? *Et* onus Domini ultra non memorabitur: quia Onus erit vnicuique sermo suus: & peruertistis verba Dei viuentis, Domini exercituū Dei nostri. Hæc dices ad Prophetam: Quid respondit tibi Dominus? *Et*, Quid locutus est Dominus? Si autem Onus Domini dixeritis: propter hoc hæc dicit Dominus, Quia dixistis sermonē istum, Onus Domini: & misi ad vos, dicens, Nolite dicere Onus Domini: Propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos, & ciuitatem quam dedi vobis, & patribus vestris, à facie mea. *Et* dabo vos in opprobrium sempiternū, & in ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione deletur. Haftenus Ieremias. Quibus Dei verbis manifestum fit, Oneris nomine infaustum nuntium, duriolem & onerosiorem prophetiam, miseriarum pondus & afflictionem, excidium denique significari. In qua etiam significatione frequenter Hispani Oneris abutuntur vocabulo:

Dar carga, pro, verbis aut etiã factis alicui esse molestũ & graue. Neq; verò prohibet Deus per Ieremiã, quominus sacri vates oneris vocabulum vsurparèt, cùm graua & molesta prædicerèt: siquidem hoc ipso Zacharias & Malachias vsi sunt, proculdubiò Ieremia posteriores. Sed vetat, ne quisquã posthac, irridèdo, hac formula prophetã interroget, quasi nunquã Deus per suos vates læta & prospera prædici voluerit, sed semper in faulta, semper tristia, semper demũ per ipsos graua & molesta prænũtiauerit. Ei qui, cõtra diuinum præceptũ, hoc nomine Prophetã interrogauerit, grauis & onerosus suus sermo futurus prædicitur: ipsum quippè, tanquã molestũ ac graue onus sibi, procul Deus se abiecturũ minatur. Ait em̃: Vos estis onus. Projiciã vos. Sic nanq; vertit, & exponit Hieronymus: Vos estis onus. Sic legit vulgata editio Cõplutensis. Sic etiã Septuaginta interpretati sũt: ἡμεῖς ἐστέ ἄρμαμα, vos estis assumptio. Et inferius, versu trigesimo nono: Tollã vos portans, & derelinquam vos. Id est, Attollã vos altiũs,
instar

instar sarcinẽ, & inutilis põderis, vt procul propellã, & lõgius abijciã. Vel, vt non ineptè ex Hebrẽo alij verterũt: Onerabo vos onere, & projiciam vos. Habèt enim Hebrẽa, אָשַׁן אֶתְכֶם אֶתְכֶם. Onus igitur videt Habacuc: quia & imminentẽ Iudeorum captiuitatẽ, & subsequentem Chaldeorum ruinam & excidium prænoscit.

Vidit autẽ Habacuc, nõ utiq; corporeis oculis, nõ sagaci ratiocinatione & argumẽtatione, vel prudẽti cõiectura: quibus non rarò sapiẽtes in posterũ prospiciũt viri: Sed acutissimo illo mẽtis cõtuitu, sextoq; quodã perspicacissimo animi sensu, quo pphetẽ superno lumine collustrati, & supra omnẽ humanũ captũ euecti, procul disitos rerũ euẽtus clarè & sine dubio aliquo prospexerũt, & notis quoq; appositis prænũtiarunt. Neq; enim insanientiũ & phanaticorũ more, sonũ dederunt sine mente: vt olim insanus atq; phanaticus Mõtanus hereticus blaterauit. Petrus Apostolus apud Clementẽ in libro Recognitionũ sic inquit: Est & alius sextus sensus, id est, prænoscendi: isti enim quinq;
sensus

sensus scientiæ capaces sunt, sextus auté præscientiæ, quem habuere Prophetæ.

- U. 2. *Usquequo Domine clamabo, & non exaudies?*
vociferabor ad te vim patiens, & non sal-
 U. 3. *uabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem*
& laborem, videre pradam & iniustitiam
contra me?

DOlet, vt diximus, Habacuc miseram vicem Iudæorum: qui eò infortunitatis & amentię ob cõmissa peccata deuenierint: vt nulla iam Dei reuerentia, nullo hominum pudore aut timore, à perpetrandis sceleribus arceatur. Verum perfricata fronte palam, cuncta per iniuriam & iniquitatem admittant, ablegatisque humanis ac diuinis legibus, opulenti & scelestissimi quique, inopes & innocentes affligant atque proculcent. Neque tamen in tanta flagitia animaduertat Deus, neque paternã (vt solet) correptionem & emendationem adhibeat: licet tot Prophetæ clamoribus, tot vociferationibus interpellatus: Quæ sanè nullam
 in hoc

in hoc seculo Deus peccatoribus penam irrogat grauiorem. Sic enim intelligendum est, Deum nullum non mouere lapidem, nulla non adhibere medicamina, dum spes est sanari nos posse, dum vlla sunt vel minima iustitiæ vestigia. Vbi verò labente paulatim disciplina, deinde magis magisque lapsis moribus eò peruentum est, vt medicinæ faciendæ locus ob infractam peruicaciam & duritiem non sit, desperatis vetat sapiëntia adhibere medicinam. Non quòd quicquam sit Deo nostra salute charius: sed quia huiusmodi hominibus medicamenta pestifera multis, admodum paucis salutaria esse solent: purgato nisi animo & sano proposito, ratione ac consilio fiant. Subitò cecidit Babylon, inquit Ieremias, & contrita est: vulate super eam, tollite resinã ad dolorem eius, si fortè sanetur. Curauimus Babylonẽ, & non est sanata derelinquamus eam, & eamus vnusquisque in terrã suam: quoniam peruenit vsque ad cœlos iudicium eius, & eleuatum est vsque ad nubes. Repugnantes ergo retrectantesque iugũ suauissimum

Ier. 51. 8.

uissimum obstinatè, tanquàm insanabiles deserit *Deus*, auersionem vltimū ducens supplicium. Nec id iniuria: nam si in maximis turbinibus ac fluctibus nauem scientissimus gubernator deserat: euerti illam & mergi certum est: si autem sedens in puppi clauum teneat, & remiges quando inhibere oporteat, quando impetu pulsuque remorum vti, quando mutare velificationem conueniat, doceat: nauis optimè conficit cursum, saluaque in portu collocatur. Quadrigæ verò quem cursum tenere poterunt, non iam si ineptè gubernentur: sed omnino prorsus auriga cessante, intractatis & nouis equis ferocitate exultantibus committantur: præcipitari temere & profterni necesse est. Republica quoque legibus aut magistratibus destituta, vides quid sequatur: nihil est quòd quisquam se habere certum, cuiusmodi id sit, arbitretur. Quòd si hæc mortalia mortalibus priuata rectoribus dissoluuntur subito ac pereunt, quid eis euenturum putamus, quos cum in profundum malorum

lorum venerint, neque pudet quicquam, nec metuunt quenquam, neque legē putant tenere se vllam? Quos ob eminentem audaciam deserit ac derelinquit *Deus*, vt dimissi in desideria cordis sui, euntesque in adinventionibus suis, suo se gladio iugulent. His, tanquàm desperatis & mortifera ac immedicabili plaga sauciatis, *Deus* cauterij vim atque correctionis & castigationis caustica amplius non adhibet: verū pro libito quibuscūque vesci, pro animi egri appetētia impunè insanire, & liberè debacchari permittit. Nō audiuit *Psal. 80. 13.* populus meus vocē meā, inquit Dñs, & Israel nō intēdit mihi: & dimissi eos secundum desideria cordis eorū, ibunt in adinventionibus suis. *Paulus* verò ad Romanos sic scribit: *Rom. 1. 28.* Et sicut nō probauerūt Deū habere in notitia, tradidit illos *Deus* in reprobū sensum, vt faciāt ea quæ nō conueniunt: repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, cōtētionē, dolo, malignitate, susurrone, detractores, *Deo* odibiles; cōtumeliosos, superbos elatos, inuētores malorum,

malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos, sine affectione absque fœdere, sine misericordia. E contrario autem blanda quidem & paterna vox est: Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autē meam non dispergā ab eo, neq; nocebo in veritate mea. Quem enim diligit, corripit Dominus, & quasi pater in filio complacet sibi. Vnde gentium doctor aiebat: Tanquā filijs, vobis se offert Deus: quis enim filius, quē non corripit pater? Quod si extra disciplinā estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri & non filij estis. Denique non acerbitatem, & inclementiam, sed mansuetudinem atque lenitatem, Dei castigationem existimauit, qui dixit: Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur. Cū enim humanæ vitæ miseriam ac breuitatem descripsisset, eamq; propter peccatū mortalium

Psal. 88. 33

Pro. 3. 12.

Heb. 12. 6.

Psal. 89. 10

talium genus incurrisse, fassus sit: hac ipsa poena homines à Deo, non tam inimicè castigari, quā patriè commoneri testatur. Hinc enim (inquit) tanta vitæ nobis breuitas & afflictio: quoniam venit in nos mansueta tua castigatio, qua à te pro peccatis corripimur: vt ea erudiamur, venturā tuam in nouissimo seculo iram & indignationem effugere. Ea quippè tanta futura est, vt nemo animo completi queat, nulla lingua valeat exprimere, quā terribilis ac formidandus extremum exercebis iudicium. Proinde Domine temporali p̄nitione hac, notā fac nobis futuræ iræ tuæ potentiam, & fac nos per cœlestem sapientiam corde erudiri, vt præfenti tua vltione venturā intelligētes, eam effugere studeamus. Harum rerum non ignarus Habacuc, & gentis Iudæorum miseratione permotus, amicè cum Deo atque familiariter iurgatur, quòd in maximis illorum sceleribus conuiueat, & se tandiū clamantem, & pœnas ac medicinam exposcentē non exaudiat, neque tandiū vociferatē, adhibita

D castiga-

castigationis curatione, aut certè Prophe-
 ta ipso de medio sublato, ab anxia ægritu-
 dine animi & acerba molestia liberet &
 exsoluat. Quod enim dicit: *Vim patiens:*
 Iudæorum se sceleribus concuti, vexari,
 ac torqueri significat. Multis quippe
 nominibus pij viri alienis criminibus
 quatiuntur: dolent nanque ante alia,
 Dei reuerentiam & honorem labefa-
 ctari. Zelo zelatus sum pro Domino Deo
 exercituum (Heliàs iactabat) quia de-
 reliquerunt pactum Domini filij Israël.
 Dauid similiter: Zelus domus tuæ co-
 medit me, & opprobria exprobran-
 tium tibi ceciderunt super me. Quod
 est: Non minus, imò multo magis pro-
 bris, quibus te impij insectantur, affi-
 cior, quàm si me ipsum probris atque
 contumelijs impeterent: quippè cum
 & pietatem violent, & certam sibi per-
 niciem asciscant. Vel, vt Paulus expo-
 nit: Sic pro dictis ac factis gloriæ tuæ
 derogantibus dolui, vt pro eis tan-
 quàm à me ipso commissis, me humi-
 liauerim & afflixerim: iram tuam &
 iustam

3. Re. 19. 10

Psal. 68. 10

Rom. 15. 3.

iustam vltionem ab ipsis scelerum pa-
 tratoribus auertere conatus. Lugent
 enim homines probi, cum læsos & in-
 iuriam passos, tum maximè lædentes &
 iniurios: nam & Aristoteles, minorem ef-
 se iniuriam, pati iniuriam: maiorem, in-
 iuriam inferre, decreuit. Et Socrates apud
 Platonem in Gorgia: Secundum meam
 sententiam, inquit, ô Pole, qui iniuria-
 tur iniustusque est, omninò est ante alios
 miser: miserior autem si iniuriarum pœ-
 nas nunquàm luat: minus verò miser si
 luat, suppliciumque iustum dijs homini-
 busque reportet. Infirmatur ergo cum
 ægrotantibus Habacuc, & alienis scan-
 dalis vitur: dolet ac queritur, in populo
 Dei iniquitatem & proborū molestiam
 & oppressionem, prædam & iniustitiam
 grassari. Idq; etiam manifestè & palàm,
 nulla eorū, qui virtute conspicui, Dei ho-
 norem & ciuium salutē tutarentur, pror-
 sus habita reuerentia aut pudore. Hoc
 enim significat, *Contra me*, coram me, &
 ante oculos meos. Sicq; etià Septuagin-
 ta verterunt: *ἐναντίας μου*, id est, Ex ad-

2. Cor. 11.

29.

uerlo mei. Hoc quoque persæpè Hebraica dictio לפני importat, coram, ante, in cōspectu, è regione, ex aduerso, vt passim transfertur in vulgata editione Latina, vulgatorque res est, quàm vt testimonij *Psal. 50. 5.* nijs debeat comprobari. Vnde & illud: Peccatum meum contra me est semper: hunc habet sensum: Peccatum meū perpetuò coram me est, & sceleris admisi memoria iugiter ob oculos mentis versatur & oberrat: cuius consideratione & aspectu incessanter discrucior & enecor. Porro, *Iniquitas*, vocabulum generale est, omne vitium quo à recta ratione deflectimus, comprehendens. *Labor*, molestiam significat & ea miseriarum genera omnia, quibus premitur humana conditio, quorumq; maxima plerumque pars iustos & innocētes inuadit. *Preda*, omne rapinæ genus est, omnem rerum alienarum iniustā contrectationē & iniquum vsus complectitur, siue fraude aut dolo, siue vi rem alienam contrectari contingat. Pro, *Iniustitia*, idem est nomen in Hebræo, צדק , quod superius pro, *Vi*,
omne

omne iniuriæ & contumeliæ genus, omne damnum atque malum significans. Etenim ex Iudaicæ gentis peccatorum aspectu, omnia hæc se perpeti, Propheta testatur.

Quare respicis contemptores & taces, conculcante impio iustiores se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptalia non habentia ducem?

Tota hæc periodus proculdubio in hunc locum assumpta & aduentitia est, non insita Latinæ editioni & innata: cum in libris Hebraicis, Græcis aut Chaldaicis non sit, neque in correctioribus Vulgatæ Latinæ editionis codicibus reperiatur. Certè à Hieronymo non agnoscitur, neque Haymo, Remigius, aut Rupertus legerunt in hoc loco. Itaque è textu Parisienses sustulere: & Epanorthotes inter: *Iniustitiam contra me: & quod postmodum sequitur: Factum est iudicium & contradictio potentior:*
D 3 nihil

nihil interponendum esse censuit. Ergo scioli cuiuspiam audacia inuectum huc est: quoniam Hieronymus in principio commentariorum huius capituli, hæc verba ex occasione præsumpsit. Postquam enim illud: *Videre prædam & iniustitiam contra me*: & quæ præcedunt, iuxta literam & temporis historiam exposuisset, subiecit: Generaliter etiam accipi posse, quod ex persona humanæ impatientiæ, videns peccatores in hoc seculo diuitijs & honore potiri, Prophetam loquatur, & in querulam vocem ac plenam doloris erumpat: Quare respicis contemptores & taces: conculcante impio iustiores se? *Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem?* Huius occasione putatur, initio capituli hæc ab aliquibus fuisse repetita: at Hieronymus ex sequentibus decimo tertio & decimo quarto versibus recitavit: idque etiam maiori ex parte Septuaginta versionem sequutus. Latine quippe vulgatæ editionis hæc sunt verba: *Quare non respicis super iniqua*

Hab. 1. 13.

qua agentes & taces, deuorante impio iustiores se? *Et facies homines quasi pisces maris & quasi reptile non habens principem?* Neque verò difficile fuerit, hæc verba superioribus coaptare: veruntamen indignum esse arbitror, & à sacrarum literarum dignitate atque auctoritate alienum prorsus & abhorrens existimo: si diuinorum verborum expostores, non tam quod ab Spiritu sancto vnoquoque loco dictatum est, quam quæ in vnumquemque codicem, qui ad manum sit, per incuriam vel audaciam irreperit, indiscriminatim obseruent & interpretentur. Cùm tamen Tridentina Synodo decretum & statutum fuerit, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio quam emendatissimè imprimatur. Quod vtiq; nunquã assequemur, nũquã cõtinget, nisi diuinorũ voluminum & scriptores & interpretes, exacto iudicio & pensiculate inuestigatione, veram sacrorum verborum lectionem, & vernaculas ac natiuas sententijs, ex probatissimis ac emendatissimis exemplaribus habere studuerint.

D 4 Et

Et factum est iudicium eſt contradictio potentior.

CRUCIARI ſe ac conſumi, dixerat Habacuc: quòd nihil ferè in populo Dei, præter iniquitatem & laborem, prædam & iniuſtitiam videret. Quocunq; pergeret, hæc tantum haberet obuiam, in hæc paſſim incideret: eo quòd vndique ac publicè graſſarentur. His adiungit: rixam ac contentionem ad ſummum deueniſſe, ſtetiſſe q; in præcipiti: verbum enim נָשָׂא, à quo deducitur Hebraica vox, quæ Latinè transfertur *Potentior*, ſubleuare & exaltare ſignificat. Ergo verborum Prophetæ eadem quæ & Poëtæ ſententia eſt.

*Nil erit ulterius quod noſtris morib; addat
Posteritas, eadem cupient facient q; minores.
Omne in præcipiti vitium ſtetit.*

Vel, mâſuetis ac mitibus hominibus depreſſis & abiectis, contentioſos & iniuſorios extolli atque dominari, conqueritur Habacuc: dum enim manſueti ac ſedati viri facilè cedunt, rixoſi & turbulenti re-

rum

rum publicarum potiuntur, & tyrannidem in illos exercent. Vt autem Prophetæ verba commodiùs intelligantur, ſcire oportet: nomen, *Iudicij*, apud Latinum interpretem, plures habere ſignificationes, iuxta varia Hebraicæ linguæ vocabula, pro quibus omnibus hæc vna vox in vulgata editione poni conſuevit. Quandoque enim vocabulum Hebraicum דָּן, hoc nomine Iudicium commutatur, vt eſt apud Iob: *Cauſa tua quaſi Iob. 36. 17.* impij iudicata eſt, cauſam iudiciumq; recipies. Sepiſſimè ponitur pro dictione נָשָׂא, vt in Deuteronomio: *Maledictus Deut. 27.* qui peruertit iudicium. Et in hoc ipſo ^{19.} Propheta vbi verſu ſequenti legimus: Propterea egreditur iudicium peruerſum. Attamen in hoc, quem exponimus, loco, pro, *Iudiciũ*, in Hebræo eſt דָּן, quod propriè iudicij anteriorem partem & initium, nempe litigiũ & litigantium concertationem importat. Vnde Deuteronomij capite decimo ſeptimo, vbi legimus: *Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe proſpexeris inter ſanguinem & ſan-*

& sanguinē, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicum inter portas tuas videris verba variari. Hebræi legunt: Verba litigiorum seu litium; id est, litigantium in portis tuis. Est enim in Hebræo plurale, ריבות. Hinc ad rixam & iurgium transfertur, etiam si causa coram iudice non agatur: qualis facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Hoc enim vocabulo nuncupatur in Hebræo, quod etiam Iurgium mox vertit Latinus interpret. Subdit etenim Abram: Ne quæso sit iurgiū inter me & te. Septuaginta vertunt Pugnā. Hęc eadē significationis vis & notatio illarū dictionū est: Iudica Domine nocentes me. Id est, Domine suscipe pro me rixā, quā maleuoli parāt aduersum me. Et illud: Surge Domine, iudica causam tuā. Et illud etiā apertissimè apud Ieremiam: Propterea adhuc iudicio contendā vobiscū, ait Dñs, & cū filiis vestris disceptabo. In Hebræo namq; pro Iudicio contendam: vnicum est verbum לריב id est, litigabo, disceptabo, contendam. Sed hactenus de Iudicio dixisse sufficiat.

Eius-

Eiusdem significationis est, *Contradictio*, ponitur siquidem in Hebræo סתירה: quæ vox, quoniam deducitur à verbo סתירה, litem, rixam, iurgium & contentionem significat. Nam vbi legimus in *Pro* *Pro. 15. 18* verbis: Vir iracūdus prouocat rixas. Et ibi quoq;: Homo peruersus (vel vt habet *Pro. 16. 28.* Hebræa: Delator & susurro) suscitatur litē. Sed & ibi: Eijce derisorē, & exibat cū eo: *Pro. 22. 10* iurgiū: pro Rixa, pro Lite, pro Iurgio, in Hebræo habetur, סתירה. Eandē ergo rem ac sententiā, quāuis aliō vocabulo, repetit Habacuc, sunt etenim repetitiones istę affectu plene, & ob id in Scriptura creberrime. Quod autē dixit Hilarius: Non solita est diuina Scriptura res easdē geminis elocutionib⁹ iterare: sic intelligo: Sacros auctores nō nudè tātū per tautologiā repetere: sed, vel cū sententiā, vel saltē affectus augmento, vel maiore elucidatione, vel expressius, vt Oecumenius fecisse Paulū affirmat. Deplorat igitur & conqueritur Habacuc, iuriosos ac vitiligatores, qui que sola prauitate contentionē querunt, extolli, & in republica Iudæorū, cæteris

omni-

omnibus imperitare: piorum atque iustorum facultates & bona, nunc vi, nunc fraude & calliditate corradere, denique aut arte aut violentia honores ac magistratus & populi regimen inuadentes, rerum omnium summa & reipublicę gubernatione potiri. Et quoniam, ut præcepit Plato, necesse est, malam animã malè imperare atque curare:

U. 4. *Propter hoc lacerata est lex, & non peruenit usque ad finem iudicium: quia impius praeualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum.*

Quoniam ambitiosi, inquit Propheta, & litigiosi rempublicam administrant, atque magistratus & honores in ciuitate, denique iurisdicudi potestatem indispiscuntur: ideò leges laceratę sunt, vel quòd verbũ Hebraicum ^{אֲרָא}, proprius significat, remissę ac relaxatę. Vnde consequens fit, ut iudicia debitum ac destinatũ finem non assequatur. Est autẽ in hoc

hoc loco pro, *Iudicium*, ^{דָּבָר}, quę vox veri ac legitimi iudicis officium & munus complectitur: rectumque, & ex iure ac legibus iudicium prolatum comprehendit. Iudicia verò omnia, ut inquit Cicero, aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt: legitima verò & iusta tunc erunt iudicia, si ius suum unicuique tribuerint, si bonos honore, malos autem supplicijs affecerint, si demum iustum ab iniusto, bonum à malo, scientia, non opinione se creuerint. Iudiciũ quippe, ut docet Aristoteles, iusti atque iniusti diiudicatio est: Magistratus verò, iusti ac legum propugnator & custos. Legum nanque proprium munus hoc est, cuncta ex rationis præscripto moderari, mortalium vitam dirigere, quidque æquum, quidque iniquum sit, iudices atque magistratus docere. Mandatum, ait Sapiens, lucerna est, & lex lux, & via vitę increpatio disciplinę. His sanè amotis & extinctis, iudicium contenebrescat, oportet: amissa via, aberret iudex, necesse est. Non secundũ legem scriptam iudi-

Pro. 6. 23.

iudicare, sed secundum iudicantis arbitrium statuere, quanquam permisit Plato, at merito Aristoteles periculosum esse duxit. Sunt utique leges amulsis & regula iudiciorum: his relegatis & amandatis, vel certè relaxatis atque distortis, iudicium à rectitudine deflectet: legibus & iudicijs enectis, concidat respublica necessum est. Demosthenes quippe civitatis animam leges esse dicebat, ut enim exanime corpus procumbit, similiter civitas, si leges abfuerint, non consistit.

Cæterum, pro, *Usque ad finem*, in Hebræo habetur *עד עולם*, id est, In seculum, vel In æternum. Quæ vox sicut in oratione affirmatiua significat Semper, vel Perpetuè, ut est illud: *Usquequo Domine obliuisceris me in finem*. Et illud quoque: *Laborabit in æternum, & uiuet adhuc in finem*. Sic in oratione negatiua significat Nunquam. Cuiusmodi est illud: *Auertit faciem suam, ne videat in finem*, id est, ne vnquam, vel

Psal. 12. 1.

Psal. 48. 10.

Psal. 10. 11.

vel, ut nunquam consideret. Et illud *Psal. 9. 19.* etiam: *Quoniam non in finem obliuio erit pauperis*. Hoc est: *Quoniam nunquam Deus pauperis obliuiscetur*. Ergo Prophetæ nostri sensus is est: Propter hoc, quòd in republica Iudæorum iuris atque legum tutela, iudiciorumque potestas, ad iniquos & iniurios ciues, ad raptores & litigiosos deuoluta est, euenit, ut dilaniatis & amandatis legibus nunquam verum ac legitimum iudicium proferatur. De vero quippe & legitimo iudicio loquitur Habacuc, quodque omnibus suis partibus integrum & absolutum existat, & anima (quam ex Demosthene legem esse diximus) informetur. Etenim, ut homo mortuus, Aristotele autore, quanquam figuræ formam habeat eandem, tamen homo simpliciter non est, sed Homo mortuus esse dicitur: Sic etiam iudicium, iustitia & æquitate destitutum, non utique iudicium verè est: sed iudicium peruersum vel à nostro quoque Prophetæ nuncupatur.

Quod

Quod enim adiungit: *Quia impius praualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum.* Superioris sententiæ repetitio est, & eorum quæ inuoluitius dixerat explicatio. Declarat siquidem Habacuc per Rixam & Contentionem potentiores effectas, impios & improbos intellexisse, qui, probis ac iustis repulsis ciuibus, potentiam & magistratum fuerint adepti. Declarat itidem, nunquam peruenire iudicium: quoniam semper egreditur iudicium peruersum.

Porro operepretium annotare est, in Hebræo pro, *Præualet*, esse verbum, *חָצַר*, quod vallare & circumdare significat. Dicitio autem, *אָדָר*, pro qua transtulit Aduersus editio vulgata: articulus quoque est, plerunque accusatiuo deseruiens. Itaque commodissimè ex Hebræo verteretur: *Quia impius vallat aut circumdat iustum.* Cæterum in Diuina Scriptura, qui alium tuendum ac defendendum suscepit, illum vallare atque circumdare perhibetur. Nūquid *Iob* frustra timet Deum? inquit Satan. Nonne tu vallasti eum, ac domum eius

Iob. 1. 9.

eius, vniuersam quæ substantiam per circuitum? David autem: *Multa flagella peccatoris: sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.* Ac rursus: *Immittet* (hoc est, diffundet sese) *Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Est enim pro *Immittet*, Græcè, *περιβαλεῖ*, id est, castrametabitur. Et in Hebræo, *חָצַר*, cuius vice Vulgatus interpretes sepius Circundare, Castra ponere, vel Castrametari, interpretatus est. Hinc euenit, quod victores olim, quique patriam aut ciuem seruassent, corona donarentur: muri quippè corona typum gerit. Quasi ille ciui aut patriæ murus ac vallum fuisset, qui seruasset. Nam & pro muro in sacris literis esse dicitur, qui alium ab iniuria vindicauerit. De David enim, & de eius comitibus ait vnus de pueris Nabal: *Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus, quibus pauimus apud eos greges.* Imò verò corona siue diadema regis in Hebræo vocatur *חָצַר*, quasi vallum, aut murus: E quod

Psal. 31. 10.

Psal. 33. 8.

Exo. 13. 20

Exo. 14. 2.

Zach. 9. 8.

1. Re. 25. 16

Esth. 1. 11.

Esth. 2. 17.

quòd Rex subditis atque reipublicæ pro muro ac vallo esse cõueniat. Ergo, vt propositum agamus, hæc Prophetæ verba hunc sensum habere cõsemus: Propterea quod impijs ac sceleratis hominibus iustorũ & innocentum custodia, vt ouium lupo, cõmissa est: semper egreditur iudicium peruersum. Gubernari oportet malos à bonis; Euripides aiebat, & parere se melioribus: si verò impios in ciuitate promoueris, sursum atque deorsum vita nostra inopinatò tota peruertetur. Sutores, dixit Plato, si prauis & perditis sint, quantum dissimulet, nihil inde periculi ciuitati imminet. Custodes verò legum & ciuitatis, si nõ re vera sint, sed videatur tantum, urbem totam funditus perdunt.

Hactenus Habacuc, dum illis à Deo medicinam exposcit, Iudæorum peccata recensuit. Maximè verò (quod omnibus Prophetis familiare est) Principes & Magistratus inculcat: quoniam quicquid in republica iniquitatis ac scelerum sit, ab his, tanquam à turbido & lutulento fonte deriuetur. Etenim, secundum iudicem

cem populi, inquit Sirach, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitates in ea. Facere rectè ciues suos, inquit Velleius Paterculus, princeps optime faciendo docet: cumq; sit imperio maximus, exemplo est maior. Neoptolemus apud Sophocle in Philoctete, dum simulatè conqueritur, arma patris sui Achillis iniustè sibi fuisse prærepta, & Vlissi data, sic ait:

*Principibus omnia, quos penes rerum fuit
Sûma, imputo: nã urbs à magistratu, a duce
Exercitus d. pendet: exemplo ducum
Peccant frequenter milites.*

Quales autè fuerint Principes Iudæorũ, Sophisticè describit Sophonias, dicēs: Principes eius in medio eius, quasi leones iugientes: iudices eius lupi vespere, nõ relinquebãt in mane. Latius autè Ezechiel: Ecce Principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te (ô Ierusal.) ad effundendum sanguinẽ. Patrẽ & matrem cõtumelijs affecerunt in te, aduenã calumniati sunt in medio tui, pupillũ & viduã contristauerunt apud te. Sanctuaria mea spreuistis,

E 2 & fab-

& sabbatha mea polluistis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te, scelus operati sunt in medio tui. Verecūdiora patris discooperuerūt in te, immunditiam menstruatae humiliauerunt in te. Et vnusquisq; in vxorē pximi sui operatus est abominationē, & socer nurū suam polluit nefariē, frater sororē suā filiā patris sui oppressit in te. Munera acceperūt apud te ad effundendū sanguinē: vsuram & superabundantiam suscepisti, & auarē proximos tuos calūniabaris: mei q; oblita es, ait *Dñs Deus*. Veruntamē querelarū satis sit: iam quid Dominus *Habacuco* responderit, audiamus.

o. s. *Aspicite in gētibus, & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factū est in diebus vestris, quod nemo credet cū narrabitur.*

Non diū patitur misericors Deus, angī iustū, & expectatione torqueri: nō diu sustinet, piorum vota esse irrita, qui cordis pauperū etiam præparationē exaudit. Solatur igitur tandem *Habacucum*, iam iam *Judaicarū* iniquitatū suppliciū
& ca-

& castigationem imminere prænūtiāns: aduentare quippè propediem *Chaldæos*, efferam gentem qui debitam vltionem exposcant. Ita tamen suppliciorum optimus artifex minas & terrores attemperat, vt futuræ calamitatis mole propofita, metum auditoribus & religionem incutiat: illosq; ipsos, quibus minas & terrores intentat, à corrupta & praua vitæ consuetudine, ad morum emendationē & correctionem hortetur, adq; officium & honestatem traducat. Futurum proculdubio, vt si vel minis deterriti resipiscant: supplicia quoque & pœnas, & prænuntiatas calamitates euadāt. Scriptum nanque est: Si dixerō impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam, & pi- *Ezech. 33.*
gnus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum: vita viuet & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei: iudicium & iustitiam fecit, vita viuet. Ergo, vt *Iudæos Deus* ad scelerum pœni- *14.*
tentiam
E 3

tentiam impellat, malorum impendentium magnitudinem, flagellorum acerbiteriam, multis ac miris modis amplificat. *Hostium* quippe genus & animos, mores, copias, technas, & velocitatem, promptitudinem, apparatus, cæteraque id genus omnia enumerat, explicat, exaggerat: quibus maior in bello crudelitas, maior calamitas timeri queat. Ait enim: *Aspicite in gentibus & videte, & admiramini, & obstupescite*. Priora verba supplicij celeritatem, posteriora immanitatem *Luc. 21. 28* significant. His fieri incipientibus, ait Dominus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. *Isa. 29. 9.* *Isaias* verò: *Obstupescite & admiramini: fluctuate & vacillate: inebriamini, & non à vino: mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis: claudet oculos vestros, Prophetas & Principes vestros, qui vident visiones, operiet. Porro Aspicite in gentibus, idem est, quòd Aspici- te gentes: videte propediem ingruentes & aduentantes Chaldæos. Hebræis enim*

actiua

actiua verba, א, litera adhæſionis conſtruuntur pro acculatiuo. Cuiusmodi est illud in *Pſalmis*: Quoniã tu hæreditabis *Pſal. 81. 8.* in omnibus gentibus: pro, hæreditabis omnes gentes. *Obstupescite & admiramini*: pro, Videte admiranda atque stupenda, positum est: neque enim huiusmodi affectiones imperari alicui possunt: quippe cum non volentes, sed inuitos potius, idque etiã subito soleat opprimere. Veruntamẽ quicunq; earum affectionũ antecedentẽ imperat actionẽ, ipsas easdẽ naturæ lege consequentes imperare videtur. Neque enim fieri potest, vt qui tam in mane & ferox spectaculũ videat, non admiretur & stupeſcat. Sunt prætereã qui putent, *Aspicite*, ad oculorum sensum. *Videte*, ad animum & cogitationem pertinere: ex cogitatione porro admirationem, ex admiratione demũ stuporem prouenire: deniq; incremẽto vti Prophetã, figura in rethoricis satis ad amplificandũ accommodata, & diuinis scriptoribus non incognita. At verò in *Hebræo*, pro, *Admiramini, & Obstupescite*, idem geminatur verbũ, אהי

Admiramini, admiramini, quomodo & Pagninus interpretatur. Repetita autem eiusdem verbi geminatio, vehementiorem atque concitatiorem efficit orationem. *Quia opus factum est in diebus vestris.* Præteritum pro futuro, vñtatissimo Prophetarum more positum est. Septuaginta per præsens tempus verterunt: Quia opus ego operor in diebus vestris. Pagninus nobiscum consentit. At Symmachus per futurum transtulit: Quia opus fiet in diebus vestris. Huic consonat Noua editio, Vatabli annotationibus illustrata: Opus operabor in diebus vestris. Quoquo autem modo transtuleris, verba certè sunt Dei, significantis, eam calamitatè non casu aut fortuna, sed diuino cõsilio euenturam. Ego ego sum, inquit Deus, qui deploratissimis vestris moribus supplicium paro, *Quod nemo credet cum narrabitur.* Ego sum qui non longo post tempore, sed in diebus vestris tradam vos hostibus, qui nulla non dira duraque in vos exercebunt facinora, quibus haud quaquam in posterum quisquam adhibebit

bebit fidem. Nam sepe veritas, sine verisimilitudine, fidem non potest facere, vt Cicero ad Herennium scripsit.

Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos, gètem amarā & velocem, ambulantem super latitudinem terra, vt possideat tabernacula non sua. v. 6.

ECce, aduerbiũ demonstrandi est, reiq; præsentiam, aut proximitatem, atque celeritatem significat, & sepius in diuina Scriptura, rei, cui præponitur, nouitatem vel magnitudinem solet indicare. Pronomen, *Ego*, emphasin habet, & cùm Iudaicorum scelerum immanitatè, tum Dei indignationè adauget. *Ego*, scilicet Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus patrum vestrorum, qui vos in peculium & funiculum hæreditatis elegeram, qui quasi pupillam oculi custodire consueueram: ecce suscitabo Chaldaeos in vestram vastationem atque ruinã. Est autem verbum, *Suscitare*, translaticium ab his qui vacantem aliquem atque ocio, somnoq;

fomnoq; indulgentē, ad munus aliquod obeundum excitant atq; sollicitant: metaphora sanè in diuinis literis vsitatissima, quæq; ad aliquid vehementius agendum, siue in bonum siue in malū, semper vsurpetur. *Chaldæorum* nomine, Babylonios intelligit diuina Scriptura. Fuit enim Babylon Chaldaicarum gentium caput atque metropolis: propter quam etiā reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæq;, Babylonia appellata est. Hoc apertè ostendit *Ezechiel*, cū Sedechiæ Regis captiuitatem prædicens, ait: Extēdam rete meum super eum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum. Vel, vt expressius habent Hebræa: Adducam eum in Babylonem terram Chaldæorum. Neque enim in Hebræo repetitur præpositio In: sed differentiæ gratia apponitur Terram Chaldæorū. Est nanque in Ægypto altera Babylon, cuius Stephanus, Strabo, & Ptolemæus meminerunt: quanuis Strabo eam magis Arabiæ contribuit. Vnde & Arabum lingua Chairum illam vocant: quæ vox non aliud

aliud nobis indicat, quàm Babylonem. Condiderunt autem eam profugi quidā ex Babylone Chaldaica. Vel, quod additur: Terram Chaldæorum: epitasin habet, quasi dicat: Adducam eum in Babylonē, terram seu iussimorū hostium. Similiter & *Habacuc*, cū dixisset: *Suscitabo Chaldæos*, apponit è vestigio: *Gentem amaram*. Aristoteles amaros eos esse definit, qui cum difficultate placantur, & longo tempore sunt sub ira. Sunt autē huiusmodi homines & sibiipsis, & amicissimis quoq; permolesti. At ego, *Amaram*, in hoc loco imperiosam, ac tyrānidis affectatricē interpretor: nā & hoc subiuncta declarant, & verbū *אמר*, in lingua Chaldaica, Dominū sonat, aut dominantem. Vt apud Danielem: Verè Deus vester, Deus deorum est, & Dñs Regū. Et rursus apud eundē: Dñe mi, somniū his qui te oderunt. Consentaneū porro est, Chaldæos Chaldaica dictione notari. Morosi igitur ac difficiles sunt, truces, & dominādi percupidi. *Veloces* prætereā atq; celerrimi sunt, & in exequēdis cōsilijs diligentissimi. Celeritas autē quod

Dan. 2. 47

Dan. 4. 16

quod Vegetius testatur, in rebus bellicis amplius solet prodesse, quàm virtus. Ad hæc, assueti sunt bellis, atque in his educati: nam *Ambulant super latitudinē terræ*, id est, hæc & illac cunctas nationes inuadunt, ac bellis laceffunt. *Ut possideant tabernacula non sua*. Neque enim alienas regiones diripiūt tantum, & deinde reuertuntur, vt vos in spem veniatis, patriam denuò posse repetere: verum hic eis scopus, hæc mens est, vt hereditariò domos non suas occupent & inhabitent. Alij verò his verbis: *Ambulantem super latitudinem terræ*. siue super latitudines terræ, quod habent Hebræa: Chaldeorum copiam & multitudinem significari autumant. Vsq̄ eadeò enim magnum exercitum collecturus erat Nabuchodonosor, vt non posset locis angustis capi: sed planitiem ingentem occupare. Quòd si locum qui eos caperet, amplissimum esse oportebat, copiosissimum esse eorum exercitum necesse fuit.

7. *Horribilis & terribilis est, ex semetip̄sa iudiciũ
& onus eius egredietur.*

Trucu-

TRuculenta gens est, quæque vultu crudelitatem præfert, aliosq̄ terret. Vtq̄; Virgilius dixit de Polyfemo.

Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.

Omnimodis quippe Deus terrorem calamitatis amplificat. Ex hac igitur immani, imperiosa, celerrima, strenua, atque numerosa Chaldæorum gente, supplicium atq̄; vindicta eius sceleratissimi Iudeorũ populi egrediet̄, ô Habacuc, quẽ tu tãtis flagitijs cõtaminatũ, tãtis criminibus obnoxiiũ deploras. *Hac ipsa rapacissima, nocētissima, & iniustissima Chaldæorũ manu, iniquitatẽ, laborem, prædã, & iniustitiã Iudæorũ vlciscar*. Etenim, vt vetus Poëta quidã dixit: *Improbos aduersus armat imp̄bitas p̄bè*. *On̄*, porrò hoc est, quod se vidisse, ab initio dixerat Habacuc: *Relatiuũ verò, Eius*, populũ indicat Iudeorũ, cui⁹ peccata p̄pheta recēserat. Frequẽs enim *Psal. 113. 2.* diuinis scriptoribus mos est, relatiuũ ponere sine antecedẽte, quale est illud: *Facta est Iudæa sanctificatio eius (Dei. s.) Israel potestas ei⁹: vel certè, Eius*, ad impiũ refert̄, de quo antè dixerat Habacuc: *Quia impius præ-*

animalium, quæ cursu præstant, sed pardorum meminerit, in causa illud esse videtur: quod pardis, leonibus, tygridi, atq; alijs id genus feris, non tam ad fugiendū, quam ad persequendum, velocitas à natura cōcessa est. Quam rem & vates noster notat, & Chaldæorum equis tribuit, qui non solum leues, sed efferi quoque sint, & etiam ad nocendum parati. Plurimum enim in prælijs, & equi nocere solent: ij præsertim qui ad bellicam disciplinam instructi, & frequenti pugnandi vsu exercitati sunt. Tales enim, natura feroces, vincendi consuetudine ferociore eadunt, & sanguine gaudēt effuso, & lituis atque tubis auditis exultant. Equus nāque, ut est apud Maronem.

*Si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremitt
artus:*

*Collectumq; præmēs voluit sub naribus ignē.
Inter equos porrò quos tellus educat, omnes
Anteuolant celes rapidaleuitate Sicani,
Qui depascuntur Lilybæū gramine mollē,
Tmacriāq; onus Enceladi populātur anbeli,
Qua*

*Qua Aetnae flammis eructat faucibus
ignes.* (das

*Armenij Siculis, Parthiq; Euphratis ad vn
Præstant.* Vt canit Oppianus, qui Chaldæorum equorum ferociam ac velocitatem sic in alio loco describit:

*Qui habitant virides Euphratis ad undas,
Magnanimis utuntur equis in bella leonū.
Lumina glauca vibrant, & magnum in pe-
tore robur*

*Efferat audaces animos ad feruida bella.
Accedit leuitas cursus, quodq; ora leonis
Intrepide perferre valent, vocesq; superbas,
Cū reliqui fremit nequeāt tolerare minaces.*

Hoc ipsum significat Habacuc, & ut gentis Chaldaicæ truculentiam atq; ferocitatem ostēdat, rē ipsam ab equorū pernicitate atq; ferocitate exaggerat: qui, ad nocēdū velocitate pardos quoq; & animositate antecellant. Id idē Vates, ad maiorē exaggerationem, alia atque alia repetita cōparatione rursus amplificat: addit enim.

Et velociores lupis vespertinis.

EST lupus truculentissimum animal, & ad sæuitiā in primis genitū, quo nul-
F lum

lum aliud magis à pastorib⁹ timetur: propterea q³, non solū ventris & famis gratia prædas parat, sed ad crudelitatem ac ferocitatem explendam, totos sepè greges trucidat. Acutissimus deniq; & audacissimus est lupus, vtpotè qui multa miliaria nocte vna cōficere soleat, cumq; ad prædam peruētum fuerit, omnia loca circumire, omnes aditus tentare, vndique procurere, omnia circūspicere, vt & sibi ab insidijs caueat, & rapiendi commoditatem percipiat. Sunt autem plura luporum genera, inestq; omnibus natiua celeritas.

*Pl⁹ satis hui⁹ abactoris sua cognita forma est,
Quem iaculatorem primum dixere magistri.
Corporis est habitu paruo, sed mēbra torosus,
Et vastus caput, & cursu rapidissimus idē.
Est alius membris & toto corpore maior
Isto, quiq; lupos præuertit cursibus omnes:
Accipitrē quidā appellāt, rapidumq; latronē.
Hic magno fremitu cupidā petit arduus escā,
Dū imperiosa famēs sub prima crepuscula co
Ast alter toto nigrescit corpore, quāuis (git.
Exiguus sit, ci tamen insunt robora magna.
Præcipue lepores venatur, & impete magno
Arre-*

Arrectis horrore pilis inuadit in illos.

Sūt igitur lupi celerrimi, vtpotè qui cursu lepores velocissimos assequantur. Nicolaus Leonicus libro. i. de varia historia: In Sardinia, inquit, lupi inueniuntur, magnitudine quidē à cæteris aliarū regionū lupis non differētes, corporis autē admiranda forma conspicui. Siquidē agrestibus similes arietibus sunt armis villosioribus, cornua verò habēt nō à frōte exeuntia, & in longū extensa: sed secundū aures conuoluta. Mira autem corporum velocitate, vel omnia animalia facilè superare dicuntur. Hæc ille. Meritò igitur Habacuc, vt Chaldæorum equorū pernicitatem exprimeret, luporum velocitatem in comparisonem adduxit: cum omnia luporū genera mira celeritate præpolleant.

Vespertinos autem idē quidam vocari arbitrantur, q³ hæc ferarum genera, quæ cede atque rapina viuūt, noctu suas prædas facere plerūq; solent. Quod elegatissimè describit Psalmograph⁹. Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertansibunt omnes bestię syluæ. Catuli leonum ru-

gientes vt rapiant, & quærant à Deo escã sibi. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Nocturnos ergo lupos dici volunt, quòd eo potissimum tempore escas sibi paraturi vagentur & errent. Veruntamè cum ratio hæc omnibus feris communis sit: cur potius *Vespertinos* lupos, quàm pardos appellat Propheta? Imouero, cur cõstanter diuini vates hoc epitheto lupum tantummodo, non pardum, non leonem, aut aliud quodpiam rapacium animalium notarunt? Nam & Sophonias sic scribit: Iudices eius lupi vespere, id est, vespertini. Est enim in Hebræo ערבוּת similiter vt apud Habacuc. Ieremias quoque: Lupus ad vespeream vastabit eos. Ad vespeream porrò dixit, pro Lupus vespertinus, vel, Lupus nocturnus. Sic enim habent Hebræa, ערבוּת. Et cum Ieremias leonem, luporum, atque pardorum pariter meminisset, solis lupis hoc tribuit epitheton. Ait enim: Idcirco percussit eos leo de sylua, lupus ad vespeream vastauit eos, pardus vigilas super ciuitates eorum. Adde, quod hi, qui de animalium

pro-

Soph. 3. 3.

Jer. 5. 6.

proprietatibus scripserunt, id lupo præ cæteris proprium ac peculiare esse arunt, primo diluculo venatum egredi, nocturnaque fame & inedia irritatum, velociore atque ferociorem in prædam inuehi. Vnde quod Virgilius dixit: Lupum nocte super media venari: ultra mediam noctem circaque matutina crepuscula significare non dubito. Verba porrò Poætæ subscribam:

Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili,

*Cum fremit ad caulas ventos perpeffus est
imbres*

Nocte super media, tuti sub matribus agni

Balat exercens: ille asper est improbus ira

Sauit in absentes: collecta fatigat edendi

Ex longo rabies, est sicca sanguine fauces.

Id ipsum sed apertius cecinit Oppianus cum dixit, vt paulò antè retulimus.

*Hic magno fremitu cupidam petit arduus
escam,*

Dum imperiosa fames sub prima crepuscula cogit.

Nèque enim crepusculum vespertinum sed diluculum, matutinumque designat,

F. 3. primam

primam denique lucē, quam *Homerum* ἀμφυλνκην νυκτα appellasse, notat *Ælianus*: quòd tunc cernens lupus venatum proficiscitur. Quanquam *Theon*, ideò lucis exortum vocari putat ἀμφυλνκην νυκτα, quia *Soli* dicatus esset lupus, quia sit visus præacuti: sicut longinqua prospectat *Sol*. At conuenit omnibus, à lupo vocabulū deduci: Λυκος enim lupum significat. Conuenit etiam, priscos *Græcorum* primam lucem, quæ præcedit *Solis* ortum λνκην, ἀπὸ τῆς λυκῆς, id est, à lupo, vocitasse: hodieq; etiā *Lycophos* dicitur, hoc est, lupi lux. Cùm igitur lupo præ ceteris proprium ac peculiare sit, præcipuè diluculo venari: quid est, q; diuina *Scriptura* lupos, præ ceteris, *Vespertinos* appellat? Scire igitur oportet duplex esse lporū gen^o: alterū, quod vulgo *Lupus*: alterum, quod *Hyena* vocatur. Illud quidē sub aurorā, hoc noctu rapinas exercet. Discriminis causam assignat *Opianus* in libris de venatione sic scribēs:

Nūc duo Diua refer genera exitiosa lporū,

Serratis armata ferentes dentibus ora:

Nēpe ouium mactatores, cæcas quoq; hyenas.

Ille

Ille quidem profligat ouile, caprilēq; perdit,

Hæc autem catulis est implacabilis hostis.

Illū adigit nocturna fames, q; vter auarus,

Candentes hados populari more latronis:

Hanc hebetes oculi cogunt errare per agros,

Perq; nigras sylvas umbrosa nocte vagari.

Quippe dies illi nox est, atraq; tenebras

Consequitur passim, lucem pertasa coruscā.

Ergo, cùm diuina *Scriptura* lupos *Vespertinos* appellat, non vtique matutinos illos ac vulgare lporum genus, sed nocturnas hyenas intelligit: neque id porro absque epitafi & exaggeratione: siquidē vespertinorum lporum nunquàm ingerit mentionem, nisi cùm ingens aliquod minatur malum, aut insignem aliquam feritatem & inhumanitatem ostendit. Est sanè lupus (quod dixit *Aristoteles*) generosum, ferox, & insidiosum animal: ita tamen vt & canes fugiat, & homini parcat. Lupi enim illi hominē potius petunt, idq; etiam rarò, qui inertes & vnipetę sunt, quàm qui venatores. *Hyena* verò catulis implacabilis hostis, vomitus quoque humanos mentitur, vt canes

F 4 alliciat,

alliciat, falsisq; singultibus sollicitatos deuorat. Molitur homini etiam insidias, sequiturq; stabula pastorū, & auditu assiduo adiscit vocamē, quod exprimere possit imitatione vocis humanæ, ut in hominem astu accitum nocte sæuiat: adeo carnis hominum auida, ut vel sepulchra effodiat, eruatq; cadauera. Sicut Aristoteles, Plinius, Solinus, Ælianus, cæteri que ferè omnes naturæ historici tradiderunt.

Hyenam porrò Arabiæ vernaculam facit Stagirita: is enim in libro de Admirandis naturæ auditionibus sic scribit. In Arabia hyenarum quoddam genus reperiri affirmant, quod, cum beluam vel hominem præuiderit, eos obmutescere facit, ac sic in vestigio herere, ut corpora mouere nequeant. Cæterum, cum hæc fecerit, id hyenarū genus flagrare videtur. Hactenus Stagirita. Sed & ipsum vocabulum Hebræum *ארי*, pro quo Latinus interpretes reddidit, *Vespertinis*, Arabiam regionē significat. Nam ubi legimus apud

Isa. 21. 13. Isaiam: Onus in Arabia. Et apud Ieremiā:
Ier. 25. 24. Cunctis Regibus Arabiæ. Et apud Ezechielem:

chielem: Arabia, & vniuersi principes Cedar: in his locis omnibus hæc dictio ponitur pro Arabia. Vnde Septuaginta interpretes pro, *Lupis vespertinis*, lupis Arabiæ verterunt. Ergo Deus immanissimis hyenis equos & equites Chaldæorum assimilat, qui couisq; veloces & efferi sint, ut etiā aspectu stuporem iniiciant, & vel umbra pugnaces quosuis, mutos & attonitos reddant. Etenim, ne quid de hyenarum feritate prætermittamus, libet referre quæ de eis Ælian⁹ enarrat. Hyena, inquit Ælianus, sicut Aristoteles tradit, dextera in manu vim sopiendi habet, & suo tactu solo somnum conciliandi, sæpeq; numero in stabula ingressa, cum dormientem aliquem deprehenderit, & pedetentim ad illum progressa fuerit, soporiferam, ut ita dicam, manum eius naribus admouet, sicque eas opprimit, ut hic sine sensu esse videatur, ac tantum terræ suffodit, quantum sit ad eum ipsum obruendum satis: guttur verò supinum & nudum relinquit, in quod incumbens somno oppressum suffocat, posteaq; in latibulum abstra-

abstrahit: iam cum lunæ orbis plenus est, retrò posito lunæ fulgore, suam canibus umbram inijcit, quos statim mutos reddit: & tanquam beneficio quodam eorû sensus perstringit, deinde & lingues abducit, & optatis fruitur. Hucusque Ælianus. Illud autem apud Habacuc, aptiorè equi & hyenæ comparationem reddit, quòd hyena, vt tradit Aristoteles, iuba, qua equus, est, sed seta duriorè longiorèque, & per totum dorsum porrecta.

Postremò prætereundum non est, verbum Hebraicum *קריח*, pro quo legimus *Velociores*, propriè *Acutiores* significare: sicque constanter in alijs locis editio vulgata interpretata est. Nam apud Ezechielem vbi dicitur. Gladius exacutus est, & limatus. Et apud Isaiam: Posuit os meum quasi gladium acutum, vtrobiq; habetur hoc verbum in Hebræo. Potest autè & ad velocitatem, & ad magnitudinem auiditatemque nocendi transferri: sicut gladius acutus velox in secando atque ledendo est, facileque graue vulnus infligit. Vnde est illud in Psalmis: Sicut nouacula

Ezec. 21. 9

Isa. 49. 2.

Psal. 51. 4.

uacula acuta fecisti dolum. Et illud quoque: Filij hominum dentes eorum arma & sagitte, & lingua eorum gladius acutus. Est enim in Hebræo *קריח*, genere foeminino: quia gladius in Hebræo est generis foeminini. Sed de lupis hætenus dixisse, satis sit, iam verò ad vltiora transcamus.

Et diffundentur equites eius: equites nanque eius de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum.

IN Hebræo pro *Diffundentur*, habetur *יפוצו*, quod omnes deducunt à verbo *פוצ* id verò in Hebraica, maximè verò in Chaldaica lingua, Crescere, multiplicare & augere significat. Vnde Chaldeus paraphrastes vertit: Equites eius multiplicabuntur, huic Vatablus & Pagninus assentiunt. Hincque etiam Hebraicantes ferè omnes, maximam his verbis equitum multitudinem significari decernunt, numerosasque Chaldeorum turmas in Iudæorum perniciem esse venturas.

turas. Quam rem alij, verbum *Diffunden-
tur* satis exprimere, putauerunt, quasi nul-
lus eos locus capere, nulla regio alere suf-
ficiat: quapropter necessum fit, eos dif-
fundi, vt prædas exerceant: quemadmo-
dum aquilæ spatia determinant, vt præ-
dentur: quoniam supra modum fameli-
co & infatiabili auitij huic generi vna
regio satis non fit, vt vel binos pullos edu-
care queat. Verbum autem *וַיִּפְּשׁוּ* effundere
transtulit Latinus interpres apud Iere-
miam. Quoniam effusi estis sicut vituli
super herbam. Et vbi legimus in Nahum:
Latitauit populus tuus in montibus: He-
bræi legunt, *Diffusus est*, eorumq; lectio-
ni suffragatur quod sequitur: *Et non est
qui congreget.* Quod enim diffunditur,
etsi numero non augetur, at loco & spa-
tio quodammodo crescit ac maius fit. Ve-
runtamen, vt ego conijcio, vulgatus in-
terpres in hoc loco, *וַיִּפְּשׁוּ*, deriuauit à ver-
bo, *וַיִּפְּשׁוּ*, quod propriè est *Irruere, irrum-
pere, grassari: deniquè inuadere, & ire
ad expoliandum atque prædandum.* Hoc
enim verbum habetur in Iudicum libro,
vbi

*Ier. 50. 11.
Nab. 3. 18.*

vbi legimus: Primo mane oriente Sole, *Iud. 9. 33.*
irruerunt super ciuitatem. Et in primo Regum: *1. Reg. 27.*
In quem irruisti hodie? Et in eisdem libro *10.*
& capite, vbi dicitur: Et ascendit Dauid *1. Re. 27. 8*
& viri eius, & agebant prædas de Gessu-
ri, vel, contra Gessuri. Vtrunque enim si-
gnificat præpositio *וַיִּפְּשׁוּ*, pro qua vertit De
vulgatus interpres. Septuaginta verterunt:
καὶ ἔπειθεν τὸ ἔθνος τοῦ γέσσουραίου, id est, *Et irruerunt
in Gessureum.* Notandum porro est,
vulgatum interpretem pro hoc ipso ver-
bo *וַיִּפְּשׁוּ* sæpè transtulisse Diffundere, ita
tamen vt propriam significationem non
deserat: sed irrumpere, vt diximus, & gras-
sari, inuadere, & ad prædam conuolare
significet. Etenim pro verbo *וַיִּפְּשׁוּ*, quod
in libris Regum, vt notauimus, vertit,
Prædas agebant: in libris Paralipomenon
transtulit, *Diffusus est.* Ait enim: *At ille
exercitus quem remiserat Amasias, ne fe-
cum iret ad prælium, diffusus est in ciuita-
tibus Iuda, à Samaria vsque Bethhoron,
& interfectis tribus millibus, diripuit
prædam magnam. Neque verò significat,
hæc & illac fuisse dispersos: verum nunc
in*

*2. Par. 25.
13.*

in hanc, nunc in illam ciuitatem irrupif-
 2. *Par.* 28. se. In eodem libro Paralipomenon, vbi di-
 18. citur: Philisthijm quoq; diffusi sunt per
 vrbes campestres: in Hebræo est, *וַיִּפְּצוּ*, &
 Septuaginta verterunt, *ἠρραβηρο*, id est, ir-
 ruerunt. Quid plura? ipse se explicat Vul-
 gatus interpres, quidq; per verbum *Dif-*
 fundere significare voluerit, in primo li-
 1. *Pa.* 14. 13 bro Paralipomenon apertissime mani-
 festat, dum pro vnico verbo Hebraico
וַיִּפְּצוּ, vtrunque reddidit: Irruerunt &
 diffusi sunt. Ait nanque: Alia etiam vice
 Philisthijm irruerunt & diffusi sunt in
 valle. Ergo, mea sententia, verborum
 vatis nostri hic est sensus: Chaldæi tam
 velocissimis ac ferocissimis equis instru-
 cti, irruent in Iudæos. Hoc ipsum si-
 gnificasse mox aperit, cum de more de-
 clarans sese, & quæ dixerat exponens,
 subiungit: *Equites nanque eius de lon-*
ge venient, volabunt quasi aquila festinans
ad comedendum. His sanè verbis omni-
 bus Habacuc vim ac energiam verbi,
וַיִּפְּצוּ, eiusque pressiore & inuoluitiore
 significationem explicatiùs declarat, &
 ampli-

amplificat: neque Chaldæorum in plu-
 res Palæstinæ tractus dispersum, sed impe-
 tum & violentam inuasionem significare
 manifestat. Vnde Septuaginta seniores
 pro *Diffundentur*, *Equitabunt*, interpre-
 tati sunt. Vertūt enim: *Equitabūt* equites
 eius, & impetu venient de longinquo: &
 volabunt quasi aquila prompta ad come-
 dendum. Quæ verba Theophylactus pa-
 paraphrasticus retulit in hunc modū. Et
 equites eius accingētur equitatu suo iti-
 neri, & accelerabunt cū impetu è longin-
 quo, & volabūt instar aquilæ expetentis
 cibū. Quod verò dicitur, *De longe venient*,
 plenum est emphasi: procul enim disti-
 ta à nobis, & cum quibus nulla commer-
 cia, nulla sunt nobis vicinitas & con-
 uersatio, nullaque interest linguarum
 communitas, maiorem plerunque terro-
 rem incutiūt, vereq; dicitur vulgari pro-
 uerbio, Nubem esse procul, quæ iuxta sit
 nebula. Longinquorū prætereà hostium
 inuasio, quibus nulla subest irarum atq;
 belli causa, Dei animaduersionem mani-
 festiorem facit. *De longe*, autem dixit
 Deus

Deus apud Habacucum, pro, de Babylone, ut Ezechias quoque apud Isaiam: *Introivit enim Isaias propheta ad Ezechiam Regem, & dixit ei. Quid dixerunt viri isti, & unde venerunt ad te? Et dixit Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. Id ipsum minatur Deus per Ieremiam, dicens: Ecce, auditum est in Ierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super ciuitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro: quia me ad iracundiam prouocauit, dicit Dominus. Et in alio loco: Ecce, ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israël, ait Dominus: gentem robustam, gentem antiquam, gentem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquat. Porrò Aquilæ comparatio, ut Theophylacti uerbis, robur iuxta ac celeritatem ob oculos ponit, quòdque ex altioribus in ipsos deferentur. Ut enim aquila inter volatilia & fortis est & velox, præsertim cum famelica expetiuerit alimoniam, ex que altioribus locis delata, cum impetu suo irruens into-*

Ierabi-

*Isa. 39. 3.**Ier. 4. 16.**Ier. 5. 15.*

Ierabilis sit: sic & Chaldæorum equites, nedum potentes sunt & robusti, sed veloces etiam propter pernicitatem equorum, alacres & cupidi ad depopulandum, deuorandum & absumendum vrbes, ex alto nimirum ingruentes. Diuini Scriptores, ob velocitatem præcipue, Aquilæ similitudinem identidem usurpant. Ieremias enim sic inquit: *Velociores aquilis equi illius. Et rursus: Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli. Iob quoque: Pertransierunt quasi naues poma portantes: sicut aquila volans ad escam. Aquila quippe in volando perniciosissimi est impetus, ut etiam in prouerbiū abiit: Aquilam volare doces. Vnde per ironiam Achæus poëta hos versus Menedem usurpare solitum fuisse, retulit.*

Capta est profectò celer ab imbecillibus,

Et aquila tempore in breui a te sturdine.

Vulgatus interpres Latinus editionem Septuaginta seniorum imitatus, Aquilæ comparationem ad impetum retulit in Deuteronomio: neque enim in Hebræo habetur, Cum impetu, ubi legimus: *Ad-*

*Ier. 4. 13.**Thy. 4. 19.**Iob. 9. 26.**Deut. 28.**49.*

G ducet

ducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus, in similitudinē aquilæ volātis cum impetu.

9 Omnes ad prædam venient facies eorum ventus vrens.

Volabunt, inquit Propheta, non iter facient, quos nullus in via hostium retardabit timor: sed certi deuictoria & spolijs, non tam ad bellum, quàm ad prædam procurrēt. Quocunq; peruenerint, vastabunt omnia, quæcunque habebunt obuia prosternent, diripient, & incēdent: non secus ac perniciosissimus Eurus, qui vt autore columella vtar, regiones illas sic infestat, vt nisi teguminibus vites opacentur, velut halitu flāmeo fructus vrantur. In Hebræo autem pro *Ventus vrens*, habetur קרימה, nomen venti Orientalis. Hoc Pharao Rex Ægypti percussas somniauit spicas: nam vbi legimus in *Genesi*, Percussæ vredine, Hebraica habent pro Vredine, קריה. Eadem vox est paulò inferiùs in eodem capitulo pro, Vento vrente. Hoc etiam Dominus exiccavit mare,

Gen. 41. 7.
27.

mare, vt transitum præberet Israelitis. At interpretes vt sensum exprimat, vti periphrasi consuevit, vimq; potius & effectum, quàm vocem transferens, pro nomine ipso vertit *Ventum vrentem*. Apud Ieremiam verò nomen ponitur appellatiuum, vbi legimus: In tempore illo dicitur populo huic & Ierusalem, Ventus vrens in vijs quæ sunt in deserto viæ filiaë populi mei, non ad ventilandum, & ad purgandū: vbi Hebræis est רוח עז שפית במדבר דרך בית עמי, quæ, vt ego puto, verbū ex verbo sic possent trāsferri: Ventus vrēs excelsorū in desertū veniet filiaë populi mei. Et est sensus: Ab excelsis montibus Chaldeorū, ab Aquilone, sublimiore mūdi parte (vt dixit Pythagoras) perflabit ventus cōburens, furēs videlicet Chaldeorum exercitus, qui filiam populi mei, id est, gentem Iudæorum & Ierusalem, vastabit, & in desertum rediget.

Et congregabit quasi arenā captiuitatē.

Qvàm facilè ventus tenuē arenam aliò transfer, tam facilè Chaldeorū exercitus populum copiosum Iudæorū capti-

Isai. 17. 13. num in Babylonem abducat. Hac enim similitudine vsus videtur Isaias, cum ait: Fugiet procul, & rapietur sicut puluis montium à facie venti. Aut est sensus: Etiam si instar arenæ sitis innumeri, obistere nequaquam valebitis: sed innumeros arenæ instar, asportabit in Babylonē. Neque enim ad resistendum Chaldæis vlladucum aut militum vis, vlla murorum munitio sufficiet: proteret quippe Nabuchodonosor omnia:

v. 10 Et ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt: ipse super omnem munitiōnem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam.

4. Reg. 2. 23. **P**ro *Triumphabit*, in Hebræo est תִּקְרֵי: verbum autem תִּקְרֵי, illudere & irridere significat: quod in libris Regum vertit Vulgatus interpretis, de Eliseo narrans in hūc modū: Et illudebāt ei, dicētes: Ascende calue, ascende calue. Hinc est, quòd editio Chaldaica, & hanc sequenti Pagninus & Vatablus, Illudet, atque Ridebit verte-

verterunt in hoc loco. Est ergo sensus: Despiciet & irridebit reges triumphantium more, qui principes hostium ante currum oneratos colla catenis ducere solebant. Imouerò, verbo Triumphare, pro exultare & ridere, vsus est Cicero: *Lætariis* (inquit in Verrem) in omnium gemitu, & triumphas. Et Cæsar Ciceroni sic scribit: Meum factum probari abs te, triumpho & gaudeo. Adde, quòd Triumphus à ἀγίασμα deducitur, sic enim triumphum appellant Græci. Dicitur autem ἀγίασμα ἀπὸ τῆς ἀγίας, id est, ab accinere; καὶ ἵαμβος, id est, est, maledicere: in bellicis nanque triumphis multis anapæstis conuiciantes vti consueuerunt. Rectè igitur vulgatus interpretis *Triumphabit* dixit, pro illudet & irridebit regum consilia, potentiam, & bellicos apparatus: eosq; dicitur & scōmatibus infectabitur.

Tyranni porrò nomen in hoc loco, sicut olim quoque apud veteres, in bonā partem accipitur, pro Domino, Rege, seu Monarcha, qui plenam habeat in subditos potestatem. Hos ab initio, Trogo teste,

G 3 ad hu-

Psal. 2. 2.

ad huiusmodi fastigium maiestatis, non vis, non ambitio popularis prouehat: sed spectata inter bonos moderatio, qui etiam Tyranni ob fortitudinē vocabantur. Huc que, mea sententia, respexit Vulgatus interpres, cum Septuaginta senioribus consentiens, Tyranni, id est, potentissimi principes, transtulit pro מְלִיכִים , cum plerunque soleat pro dictione hac Principes interpretari. Vt in Psalmis: Astiterunt reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum: vbi Septuaginta verterunt αρχοντες pro מְלִיכִים , at in hoc loco redderunt τυραννοι . Quod autem Tyranni recens nomen sit, extra controuersiam est: neque enim Homerus, neque Hesiodus, neque alius veterum quisquam, Tyranni vocabulum in scriptis suis vsurpant. Homerus immanissimum omnium Echetum, Regem vocat, non tyrannū, $\text{ως εχეთου βασιληα βροτου διλημονα}$. Serò igitur hoc nomen ad Græcos translatum fuit, circa que tempora Archilochi, vt autor est Hippias Sophista. Cæterū hoc familiare fuit post Homerum poetis reges omnes, qui ante exci-

excidiū Troiæ floruerūt, Tyrannos appellare. Quòd autem Sophoclis tragedia Tyrannus inscribitur, non defunt qui initio non inscriptū fuisse Tyrannū, & temporis quo edita Fabula illa fuit, & rerū ipsarum ratione moti, existiment. Porrò Tyrannum à Tyrrhenis dictum volūt, quos latrocinijs infames fuisse cōstat. Alij à Tyro ciuitate. Etymologiam verò nominis, $\text{οιονει τυρωι τους λαους κι ανιας επιφραυ, κι τυρωιαι πολεις κατα των υω αυτου}$, id est, cogens populū, & molestè vexans, dolosq; struēs subditis. Aristoteles in Cumeorū republica tyrannos ait, initio κισυμητης dictos, honestius enim hoc meliorisque ominis vocabulum fuisse. Sed de Tyranni nomine satis sit, ad propositum reuertamur. Illudet Nabuchodonosor Reges, inquit Dominus apud Habacuc, & fortissimi quique principes risui illi erunt atque ludibrio, dum omninò viribus impares frustra resistere conabuntur. Nam etiā si admunitissimas confugiant vrbes, *Ipse super omnē munitiōnē ridebit et comportabit aggerē, et capiet eam.* Hæc Theophylactus

fic exponit: Quauis ciuitates munitæ fuerint, & propugnacula quę non facillè capi, expugnarique possint: hæc tamen obtinebit, ludens magis quàm seriò agēs. Nam aggerē tantum vocat, quem contra moenia excitet: quod ad opus ne bellicosus quidem viris eget, sed enim armigeris & pro mercede operam suam alijs seruilem elocare consuetis. Sic iam Tyrum Babylonius ille cepit. Theophylactus hucusque. Sed & beatus Hieronymus ad Tyrum refert. Veniet, inquit, Tyrū, & iacto in mari aggere, peninsulam faciet de insula: & introitum inter fluctus maris in urbem terra præbebit. Hæc ille. Veruntamen has omnes minas populo Iudæorū intentari, facillè declarat Moyses in Deuteronomio sic scribens: Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus, in similitudinem aquilę volantis cum impetu: cuius linguam intelligere non possis. Gentē procacissimam, quæ non deferat seni, nec miseretur paruuli, & deuoret fructum iumentorum tuorum, ac fruges terrę tuæ: donec

Deu. 4. 49

donec intercas, & non relinquat tibi triticum, vinum, & oleum, armenta boum, & greges ouium: donec te disperdat, & conterat in cunctis urbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Hactenus in Deuteronomio: quæ prolixius aliquantulum recitauimus, eo quod verborum nostri Prophetę luculenta paraphrasis esse videantur.

Scire autem oportet, in Hebręo pro *Aggerem*, esse vocabulum אגג, quę vox propriè significat Puluerem. Hęcquę ipsa habetur in Genesi vbi legimus: Quia puluis es, & in puluere reuerteris. Ergo verborum horum Habacuc hanc esse sententiam existimo: Rex Babylonius munitissimam quanque irridebit & subsannabit urbem, & vel iniecto puluere, expugnet eam. Tanta ingruet Chaldeorum copia, vt pulueris quoque insperione obruere possint obsessos. Narrat Plutarchus, Sertorium ad hunc modum Characteritanos hostes ad deditiōem coegisse. In speluncas præcelsi cuiusdam montis barbari

Gen. 3. 19.

barbari illi, quoties belli terror immineret, confugere, suaque asportantes, securè degere, consueuerant, quasi nulla vis nocere eis posset. Euenit igitur, Sertorium per id tempus à Metello pulsum, haud procul ab eo monte castra habere: quem cum barbari veluti victum contenerent, siue ob iram, siue ne fugere videretur, prima luce obequitans, situm naturamque loci contemplabatur. Qui cum nullum penitus aditum haberet, vanique omnes conatus essent, cernit ex solo magnam vim pulueris in eos deferri. Et enim speluncae ad Boream erant conuersae, & Cecias ab Arcto veniens, maximè contra eos perflabat. Hac igitur re animaduersa, Sertorius iubet milites puluerulentam ac cinerosam terram confodere, & contra ipsum montem cumulum agere: quem barbari putantes ad expugnationem aggerem strui, ab initio deriserunt. Sertorius cum usque ad noctem milites in opere habuisset, eos in castra reduxit. Postridie prima luce auralenis perflare cepit, & subtilissimum pulue-

puluerem deferre: deinde valido flante vento, milites aggerem quatere, ac nonnulli cum equis ingressi perequitare, ut puluis altiùs insurgeret, ceperunt. Quidquid insurgebat pulueris ventus arripiens, in barbarorum habitacula deferrebat: quae cum ad eam partem duntaxat, qua ventus flabat, aperta essent, subito fauces repletæ, spiritusque præclusi sunt. Itaque vix duos dies tolerantes, tertio sese Sertorio dediderunt: non tantum inde commoditatis, quantum gloriae consecuto: quod ea quae armis superari non possent, ingenio confecisset. Non absimile quippiam Deus Iudæis minari videtur per Habacuc, ardua plerunque ac munitissima loca montosae Palestine incolentibus: consonantque etiam, & hunc sensum vel inuitis obtrudunt, quæ Propheta è vestigio subiungit.

*Tunc mutabitur spiritus & pertransibit,
& corruet: hæc est fortitudo eius Dei
sui.*

Hęc

HÆC nonnulli sic exponunt: Spiritus & animus Nabuchodonosoris secundarum rerum elatus prosperitate, in arrogantiam & insolentiam mutabitur, rationisque modum & fines pertrāsiens, fortitudinem suam Deum suum esse predicabit, genioque suo rerum gestarum gloriam, non Deo verò referet acceptam. Imouero se Deum esse credens imaginem auream statuet in Babylone, quā vniuersas gentes adorare compellet. Quod cum fecerit, transibit in bestię figuram, & postea corruet, pro quo Aquila & Symmachus verterunt, *καὶ ὡλυμμελισηε*, id est, Et delinquet. Hanc habente Scriptura sancta consuetudinem (inquit Hieronymus (vt *Δωλ*, hoc est, Delinquet, ponat pro eo quod est, Desinet esse quod fuerat. Quod verò sequitur. *Hæc est fortitudo eius Dei sui: εἰρονικως* est legendum (inquit Hieronymus) vt sit sensus: Hęc est fortitudo eius; quam dedit ei Bel, Deus suus, ad cuius cultum omnes nationes, etiam per scripturam & comminationē mortis seuisimo imperio compellebat.

Et

Et hæc quidem Hieronymus. At Theodoretus & Theophylactus, vtpotè qui versionem Septuaginta seniorum interpretati sunt, hæc nostri Prophetæ verba ad Deum pertinere arbitrantur, hancq; illorum esse sententiam: Quando hæc omnia designauerit Babylonius, tū Deus permutabit spiritum, hoc est, vehementem indignationem qua flagrabat aduersum Iudæos, & pertransibit, id est, eminus remouebitur ab his qui puniuntur, non porrò ipsis astans, vt ipsorum obseruet opera, poenasq; exigat: sed propitiū eis erit. Demiratusq; Propheta Dei benignitatem, exclamat: Hęc est fortitudo Deo meo (Sic enim Septuaginta verterūt *ταῖς θεοῦ μου*.) Quoniam talis virtus sic castigandi ac rursus miserandi, conuertendiq; punitionem in oleum, nemini alij quam tibi Deo meo conuenit. Hęc Theophylactus.

Ego verò, si quid sentio, Regem Babylonium ante Iudæorum expugnationem neque pium neque modestum fuisse arbitror, vt postmodum mutatus ab Scriptu-

ra

ra dicatur: verum elatum & arrogantem, ob superbiam pariter & ambitionem, innatamque animo feritatem, in illos expeditionem parasse, & non, nisi ex Chaldaeorum seu Magorum prescripto, non, nisi ex idolorum ac demoniorum oraculis & responsis, ad bella processisse. Neque rursus in toto hoc capite quidquam de Nabuchodonosoris amentia Deum agere, neque intentatas Iudeis minas remittere, neque spem meliorem promittere, iudicauerim. Igitur, ut mea fert sententia, Spiritus in hoc loco ventus est: dictio namque Hebraica *רוח* proprie significat Ventum, ut in Exodo: Ventus vrens leuauit locustas. Et in eodem: Flante vento vehementi, & vrente tota nocte. Et apud innumera alia diuinae Scripturae loca, quae recedere superuacaneum fuerit. In hoc autem loco vel inde manifestum fit, dictionem Spiritus ventum significare, quod absolute dicitur: *Tunc mutabitur spiritus*, neque; aliquod relatiuum adiungitur, quo ad Deum, vel ad Babylonium Regem, vel ad quempiam alium hic spiritus

Exo. 10. 13
Exod. 14.
21.

spiritus pertinere monstretur. Alioquin dixisset: Spiritus eius. Vt in Psalmo: Exhibet *Psal. 145.* spiritus eius. Hebraice *רוח*. Et rursus: 4. Generatio quae non direxit cor suum, & non *Psal. 77. 8.* est creditus cum Deo spiritus eius. His ergo, quae proximè praecesserunt, haec quoque attexenda esse arbitror. Dixerat porro Deus, Regem Babylonium irrisurum munitissimam quamque ciuitatem: nam etsi inaccessibleis esset, quaeque neque armis neque vi capi posset, pulueris tamen iniectum illum expugnaturum, & ad deditioem coacturum. Congeret enim (addit Deus) Nabuchodonosor pulueres aggeres, ego vero ventum excitabo, qui illos oculis ac naribus obsessorum Iudeorum offundat: neque prius cessabit inflare, aut caeli regionem prius permutabit, quam insufflatis in Iudeos pulueris aggeribus, & obsessis ad deditioem coactis, ciuitas in hostium potestate deuenit. Mox tamen ut capta fuerit urbs, ventus, aut caeli, qua spirabat, mutabit plagam, aut concidet omnino, & quiescet: ut potè qui non casu, non tantum

tantum naturali ratione aliqua, verum Dei nutu, in auxilium Chaldæorum, & in Iudeorum excidium spirasset: nutu proculdubio & iussione Dei Israel fortis atque zelotis, in hunc modum Iudaica scelera vindicantis & vlciscentis. Porro verò, tanquam consequens & necessarium, de more, Scriptura subtrahit, Deum ventum excitaturum, qui aggestum puluerem in Iudæos obsessos inueheret: frustra quippè Babylonius accumularet, nisi ventus in obsessos immitteret. Hoc autem Deum intellexisse, satis subiuncta declarant, cum, capta vrbe, ventum illic aut sedem mutaturum, aut penitus defiturum, prædicit. Transire enim apud diuinos scriptores, finiri est, vt apud Iob: *Iob. 17. 11.* *Dies mei transierunt. Et verbū Corruet, siue Delinquet, vt alij verterunt: desinere esse quod fuerat, significare, iam ex Hieronymo superius annotatum est: & Vulgatus interpres pro כָּוַן , nonnunquam reddidit Interire siue Perire. Vt apud Ezechielem: *Dissipabuntur & interibunt aræ vestre. Et apud Oseam: Pereat Samaria: quo-**

quoniã ad iracundiã prouocauit Deum suum. *Corruet ergo, dixit Vulgatus, pro Hecharse ha el viento.*

Huius autem, expugnandarum urbium puluere, consuetudinis, non semel Scripturam meminisse autumo: & huc forsitan respexit Moyses, cum ait: *Det Dominus* *Deut. 28.* *imbrem terræ tuæ puluerem, & de* *24.* *cælo descendat super te cinis, donec conteraris: tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos. Benadad Rex Syriæ,* *3. Reg. 20.* *quid aliud, obsecro, significasse videtur,* *10.* *cum dicit: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, si suffecerit puluis Samarię pugillis omnis populi, qui sequitur me. Nonne hoc ipsum aperte cõminatur Deus, cum apud Isaiam sic alloquitur Ierusalem, quam Arielem vocat, quòd fortis esset: sicut leo, munitissima in super, & inexpugnabilis? Circundabo, inquit, quasi spheram in circuitu tuo, & iaciam contra te* *Isa. 29. 3.* *aggerem (puluereum, scilicet) & munitamenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loqueris (id est, De sub terra, pulueri immerfus) & de humo au-*
H. dietur

dietur eloquium tuum: & erit, quasi Pythonis, de terra vox tua, & de humo eloquium tuum musitabit. Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantiū te (nēpe pulverem ventilantiū in te) & sicut fauilla pertransiens multitudo eorū, qui contra te præualuerunt. Hoc est, tam erit numerosa multitudo ventilantium pulverem in te, quā ipse pulvis, qui pertransibit & ventilabitur. Sed & Ezechiel hoc ipsum indicare, quis neget? *Ezech. 26. 7. 10.* Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor Regem Babylonis, & circumdabit te munitionibus, & cōportabit aggerē in gyro: inundatione equorū eius operiet te pulvis eorū. Etenim, vt de Sertorio diximus, nonnulli cū equis pulverē perequitabāt, vt altius insurgeret. Illud porrò *Mic. 7. 17.* Michææ Prophetæ, quē alium sensum, præter hūc, habere possit, non video: Lingent, inquit, pulverem sicut serpens, velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus suis. Terra verò ac pulvere serpentes proturbāri & fugari, naturæ historici tradiderūt. Ebusi terra, inquit Plinius, serpentes fugat, Colubrariæ

lubrariæ parit: ideò infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Est autem Ebusus insula in mari Balearico, altera Pytiusarum, quæ vulgò nūc Ibiza nuncupatur. At colubraria insula est in mari Ligustico, quæ à Græcis Ophiusa, vulgò nunc temporis Dragonera vocatur. Idem Plinius in alio loco sic ait: Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, terra scorpiones necat, Balearis & Ebusitana serpētes. Solinus porrò sic: Accipimus Gaulan insulam, in qua serpens neq; nascitur, neque viuit inuecta: propterea iactus ex ea quocunq; gentiū pulvis ardet angues, scorpiones superiactus illicò perimit. Scribit etiam Vitruuius, à Zama Iubæ Regia viginti millia passuum abesse oppidum Ismuc: cumq; Africa parēs & nutrix sit ferarū bestiarū, maximè serpentiū, in eius agris oppidi nulla nascitur, & si quādo allata ibi ponatur, statim moritur. Neq; id solū ibi, sed etiā terra ex his locis, si aliò translata fuerit, similiter efficit. Hæc Vitruuius. Ergo, quēadmodū serpētes & scorpiones insperfo quarundā

H 2 terrarum

terrarum puluere necantur aut fugantur, sic Iudei, inquit Micheas, iniecto puluere interficientur, aut proturbabuntur & fugabuntur de edibus suis. Hoc ipsum minatur Iudæis Deus per Habacuc, dū ait: Cōportabit aggerē, & capiet eam. *Tūc q̄;* id est, mox vt cōgesto atq; iniecto puluere, ciuitatē & munitissimā quanq; arcem Iudeorū ceperit ac subegerit. *Mutabitur spiritus; & pertransibit; & corruet;* id est, ventus, qui puluerem in Iudeos inuexerat, cœli permutabit regionem, aut omninō concidet, atque quiescet.

Quod verō additur: *Hæc est fortitudo eius Dei sui:* Hebraismus est. Apud Hebræos nāq; relatiuū quādoq; ponitur sine expresso antecedente: vt in Psalmis: *Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius, Dei,* p̄culdubio: *Et in Threnis: Ego vir vidēs paupertatē meā in virga indignationis ei⁹: Dei similiter. Est etiā frequēs Hebræis, duo relatiua p̄ vno ponere, ita vt ad sensum, alterū illorū superfit. Quale est illud: Beata gēs, cuius est Dñs Deus eius. Et illud quoq;: Beatus vir, cuius est nomē Domini*

Domini spes eius. Sed & illud: Cuius participatio eius in idipsum. Sic igitur & in hoc loco alterum relatiuorum ad sententiam necessarium nō est. Operæpretium porrò, opportunumq; iam est, vt Prophetam respondentem audiamus.

Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, sancte meus, & non moriemur?

CONQUESTUS fuerat in principio huius dialogi Habacuc, quod populum Iudæorum Deus impunè peccare permetteret: at nunc vltionis grauitate & seueritate percepta, veritūque extremum illorum excidium, Deum orat, vt populū sibi iam olim peculiarem, & vel propter patres dilectum, paternè castiget & emēdet: non abscindat penitūs & interimat. Quod & Ieremias, Iudæorum personam induens, efflagitabat, humanam prætendens imbecillitatem: *Vox, inquit, auditio nis: eccè venit, & commotio magna de terra Aquilonis: vt ponat ciuitates Iuda solitudinem, & habitaculum draconum.*

Scio Domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, & nō in furore tuo: ne forte ad nihilum redigas me. Similiter Habacuc, obtenfa veteri erga Iudæorum populum Dei benevolentia, propositas minas, ad illorū emendationē, non ad interitum, futuras sperat: quodq; indecens & absurdum penitus videretur, minora Iudæorū peccata maioribus Chaldæorū sceleribus vlcisci, & populum diuina cognitione initiatum & excultū, barbaro & veræ religionis prorsus experti, inaniumq; idolorū cultori, dilaniādum & absumendum contradi. Responsum igitur Habacuc hanc habet, vt ego puto, sententiam. Cū gens Iudæorū, Domine, tibi ab antiquo peculiaris atque charissima fuerit, eamq; inter omnes orbis nationes sanctificaueris & selegeris, vt tibi ea esset in populum, tu verò illi esses in Deum: contra autē Chaldæorū gens omnigenæ superstitioni iam olim addicta, longè grauioribus, quàm Iudæi, fuerit sceleribus cōtaminata

minata, & tibi prorsus semper infensa, credibile vtique; ac verisimile est, te hanc nō in Iudæorū excidiū, extremamq; perniciē, sed in illorū correptionem & emēdationem armasse. Etenim, si, quoniā sanctissimus sis, & peccata maximè detesteris, si, quia ad eō mundis sis oculis, vt vel respicere etiam ad iniquitatem non queas, amplius malos tolerare non vis, & peccatores delere funditū instituisi, cur quæso ad impijssima & immanissima Chaldæorum flagitia dissimularis? & ad leuiora crimina Iudæorum vindicanda, grauiora sineres perpetrari? Cur populum denique tuum, & malorum comparatione, iustiore, impio & iniustissimo populo expiscandum & absumendum permitteres? Maximè verò, quod laudem atque gloriam victoriæ, non tibi, quod oportuit, acceptam referet: sed sibi, sed exercitibus suis, sed idolis arrogabit & attribuet. Certè, cū absona & asyndeta hæc oppidō tuam sanctitatem dedecere videantur, in fiduciam adducor maximam & spē, Chal

Scio Domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos. Corripe me Domine, verumtamen in iudicio, & nō in furore tuo: ne forte ad nihilum redigas me. Similiter Habacuc, obtensa veteri erga Iudæorum populum Dei benevolentia, propositas minas, ad illorū emendationē, non ad interitum, futuras sperat: quodq; indecens & absurdum penitus videretur, minora Iudæorū peccata maioribus Chaldæorū sceleribus vlcisci, & populum diuina cognitione initiatum & excultū, barbaro & veræ religionis prorsus experti, inaniumq; idolorū cultori, dilaniādum & absumendum contradi. Responsum igitur Habacuc hanc habet, vt ego puto, sententiam. Cū gens Iudæorū, Domine, tibi ab antiquo peculiaris atque charissima fuerit, eamq; inter omnes orbis nationes sanctificaueris & selegeris, vt tibi ea esset in populum, tu verò illi esses in Deum: contra autē Chaldæorū gens omnigenæ superstitioni iam olim addicta, longè grauioribus, quàm Iudæi, fuerit sceleribus cōtaminata

minata, & tibi prorsus semper infensa, credibile vtiq; ac verisimile est, te hanc nō in Iudæorū excidiū, extremamq; perniciē, sed in illorū correptionem & emendationem armasse. Etenim, si, quoniā sanctissimus sis, & peccata maximè detesteris, si, quia ad eō mundis sis oculis, vt vel respicere etiam ad iniquitatem non queas, amplius malos tolerare non vis, & peccatores delere funditū instituisi, cur quæso ad impijsima & immanissima Chaldæorum flagitia dissimularēs? & ad leuiora crimina Iudæorum vindicanda, grauiora sineres perpetrari? Cur populum denique tuum, & malorum comparatione, iustiore, impio & iniustissimo populo expiscandum & absumendum permitteres? Maximè verò, quod laudem atque gloriam victoriæ, non tibi, quod oportuit, acceptam referet: sed sibi, sed exercitibus suis, sed idolis arrogabit & attribuet. Certè, cū absōna & asyndeta hæc oppidō tuam sanctitatem dedecere videantur, in fiduciam adducor maximam & spē, Chal

H 4 deos

deos non in mortem nostram à te, sed in purgationem atque curationem accer-
nit. Hæc, ut mihi videtur, verborum va-
tis nostri Habacuc summa atque senten-
tia est, singulas clausulas examinemus.

*Nunquid nō tu à principio Domine Deus
meus, sancte meus, es non moriemur?* In He-
bræo non habetur coniunctio *Et*: vnde
aptius interrogationis nota post verba
Sancte meus apponetur, in hunc modum,
*Nunquid non tu à principio Domine Deus
meus, sancte meus? nō moriemur.* Sensus por-

Deu. 10. 14 rò est, Cùm tu vniuersarum gentium Do-
minus, iam olim patribus nostris conglu-
tinatus fueris, & amaueris eos, elegerisq;
semen eorum post eos: ut & tu nobis esses
in Deum: scilicet, bonorum omnium au-
torem & largitorem, alexicacum insu-
per & assertorem: ut esses etiam nobis in
Sanctum: id est, cultu atque religione ve-
nerabilem: cùm tamen cæteræ nationes
vanis superstitionibus tenerentur. Et nos
tibi essemus in populum & sanctificatio-
nem de cunctis populis qui sunt super
terram: nequaquam credibile videtur,

tua

tua nos manu esse vastandos ac perimen-
dos. Videtur porrò mihi Habacuc Deum
promissorum commonefacere, & tum
veteres, tum nouas pollicitationes illi co-
mitter in memoriã reuocare. Promiserat
autē Deus per Moysen Israelitis, nō vsq;
ad internecionem in eos sc̄uiturum, sic
dicens: *Deus misericors Dominus Deus* *Deut. 4. 31.*
tuus est: non dimittet te, nec omninò de-
lebit, neque obliuiscetur pacti in quo iu-
rauit patribus tuis. Ad Dauidem quoque *Psal. 88. 31.*
sic inquit: Si dereliquerint filij eius legē
meam, & in iudicijs meis non ambulaue-
rint: si iustitias meas prophanauerint, &
mandata mea non custodierint: visitabo
in virga iniquitates eorum, & in verbe-
ribus peccata eorum. Misericordiam au-
tem meam non dispergam ab eo, neque
nocebo in veritate mea: neque propha-
nabo testamentum meum, & quæ proce-
dunt de labijs meis non faciam irrita.
Isaias etiam sic ait: *Hæc dicit Dominus,* *Isa. 43. 1.*
creans te Iacob, & formans te Israël: No-
li timere, quia redemi te, & vocaui te no-
mine tuo: meus es tu. Cùm transieris per
aquas,

aquas, tecum ero, & flumina non operiet te: cum ambulaueris in igne, non comburêris, & flamma non ardebit in te: quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israel saluator tuus: dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam & Saba pro te. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & gloriosus: ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos pro anima tua. Noli timere, quia ego tecum sum: ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te: Dicam Aquiloni, Da: & Austro, Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Isaias hucusque. Urbanè igitur Habacuc Deum præstare promissa cohortatur, tamque magnificis pollicitationibus innixus, bonam de Iudæorum salute concipere audet spem: ut si etiam in captiuitatem abducendi sint, at non penitus sint interimendi. Argumentatur autem Vates in hunc modum: An non Domine tu es Deus ille noster, sanctus ille noster, antiquus, qui & patres nostros dilexisti,

dilexisti, & elegisti semen eorum post eos? Sanè, cum tu ille ipse sis, neque tua promissa aliquo pacto irrita esse queant, proculdubio non moriemur, non omnino vastabimur: etiam si in castigationem & correptionem huic sæuissimo tradamur tyranno.

Domine in iudicium posuisti eum, et fortem, ut corripes, fundasti eum.

Non utique; Dñe ut eum honorares, non ut augeres gloria, opib⁹, & imperio, hunc Babylonium immanissimū tyrannum tanta potentia & fortitudine roborasti: verum ut tui esset minister iudicij, utque per eum populo tuo salubre supplicium, ac medicinalē castigationē inferres. Nos pro peccatis nostris hæc patimur, aiebat iunior Machabæorū: & si nobis propter increpationē & correptionē Dominus Deus noster modicum iratus est: sed iterum recōciliabitur seruis suis. Sancti homines, qui Dei ingenium probè norunt, facile post tenebras sperant lucem. ut dixit Iob.

Iudicium

2. Mach. 7.

32.

Iob. 17. 12.

Iudicium autem in hoc loco, ut in alijs quàm plurimis Scripturarum, vindictam & ultionem significat, ut in libro secundo Paralipomenon: Si irruerint super nos mala, gladius iudicij, pestilentia & fames. *2. Par. 20. 9* Et Dominus apud Ezechielé sic inquit de Samaria: Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur, super quorum infaniuit libidiné. Ipsi discooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gladio: & factæ sunt famosæ mulieres, & iudicia perpetraverunt in ea. Denique pro Hebraicâ huius loci dictione *וְאִתָּן*, ultionem transtulit. Vulgatus interpres, ait enim: Nam & in alijs eorû exercuerat ultioné. Legitur quippe, pro Ultionem, *וְאִתָּן*, quæ vox, ut superius annotatum est, legitimum iudicium importat, sententiæ deinde promulgationem, & rei iudicatæ executionem significat. Ergo quod dicitur: *In iudicium posuisti eum*: idem est quod: *Fortem, ut corripes, fundasti eum*. Huic nanque Prophete, si cui maximè, familiare est, identidè sententiam

tentiam eandem repetere, & ea, quæ subobscurè priùs dixerat, apertius postmodum explicare.

Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris: quare non respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio iustioremsè? v. 13.

HOc est alterum Prophetæ argumentum, quo sibi persuadet, Nabuchodonosorem, non in populi Iudeorum perniciem, sed in commodum atque emendationem immitti. Alioqui enim, ait Vates, si solum flagitiosos excindere est animus, si solum peccatores, ô Domine, delere & demoliri constituis: quoniâ mundus & ab omni labe prorsus alienus, scelera detesteris quàm maximè, neque reëctis oculis, fixisq; (ut est in Prouerbio) iniquitatem possis intueri: cur non, quæso,

*Ponderibus, modulisque suis ratio utitur?
ac res*

Ut quæq; est, ita supplicijs delicta coërcet?

Cur in amicorû vitij tam cernis acutum?

Cur

Cur non prius in Chaldeos iniquissimos animaduertes? cur iustiorē, huncque tuum peculiarem populum, iniustiori & infesto tibi quamplurimum, vastandum atque deuorandum permitteres? Iustiorē autē populum Iudeorum appellat, quem tot ac tantis sceleribus foedatū atque pollutum prædixerat: non utique quod iustum existimaret, sed quod minus quam Chaldæi esset iniustus. Etenim, ut dixit Aristoteles, minus malum, quodammodo bonū esse videtur. Porro, ab his quæ ingrata nobis sunt & odiosa, aut faciē prorsus auertimus, aut limis oculis intuemur. Quod Latinus vulgatus interpres vertit in primo Regum libro, sic inquit: Nō rectis ergo oculis Saul aspiciebat Dauid. Cū tamen in Hebræo verbum ex verbo sit. Et fuit Saul inspector, vel, si dicere liceret, oculator Dauidis à die illo, & deinceps. Quod Hispanè non ineptè diceremus: *Tomole Saul ogeriza desde aquel dia en adelante. O truxole siempre sobre ojo.* Virgilius Homerum imitatus dixit:

Interea ad templū non aqua Palladis ibāt
Cri-

*Crimibus Iliades passis, peplumq; ferebant
Suppliciter tristes, & tunc a pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.*

Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem, Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregabit in rete suum.

VNiuerſi interpretes, quos ego viderim, ob hoc Chaldeorum tyrannidē in Iudeos piscibus assimilari putauerūt, quod pisces in seipſos grassari, & (quod Polybius prouerbio Græcorū iactarū fuisse testatur) grandes comedere paruulos cōsueuerint. Reptilis autem vocabulo, vel irrationabilia iumenta, vel venenata serpentium genera, vel amphibia quædam seuitiæ notissimæ, qualis est Hippopotamus, significari decernunt. At, mea sententia, quod statim sequitur. *Totum in hamo subleuauit*: facilè has omnes expositiones refellit, neque Reptile in hoc loco iumenta, amphibia, aut serpentes esse cōsentit, neque pisces, ob naturalem inu-

iniustitiam inter se, in exemplum aduocari permittit. Quin potius Iudæos Habacuc piscibus, Chaldeum verò Regē piscatori comparauit: & vñtatissima sibi epanaphora, quos prius pisces dixerat, reptile postmodum appellauit. Hocque nomine diuina Scriptura frequenter pisces vocare confuevit, vt in Psalmis: Hoc mare magnum & spaciosum manibus, illic reptila quorum non est numerus. Pisces autem naturali iure nullius sunt, & Principem, siue Dominum iure gentium non habent. Verbum enim Hebraicum *הַיָּם* propriè dominum aut dominatorem significat: quod & vulgatus interpres ostendit apud Isaiam, vbi vertit: Dominatores eius iniquè agunt. Pisces igitur, non solum inter se Principem aut Ducem non habent: sed etiam nullius hominis in potestate & dominio sunt, nulli hominum iure naturali subduntur: sed mox vt ab aliquo capti sunt, statim in dominio illius esse incipiunt, ac iure gentium occupantis fiunt. Sensus ergo verborum nostri Vatis hic est: Si non, Domine, vtilitatem populi

Pf. 103. 25.

Isa. 52. 5.

puli tui, si non eius salutem & emendationem molireris, sed tantummodò, sceleris infestus & inimicus, improbos de medio tollere destinasses: cur, obsecro, impiorum maximum Nabuchodonosorem & Chaldeorum populum, superstitem viuere patereris? Imouerò, cur hominibus populi tui, quasi epulo quodam lautissimo, immanissimam barbarum saginarem? & dilectum tuum Iacob ferissimam huic bestiæ comedendum apponeres? Cur denique homines tuæ hereditatis atque peculij, non secus ac pisces qui nullius sunt, prohibito Babylonio huic capiendos & expiscandos permitteres? Nullo nanque legitimo suffultus iure, nulla prorsus laceratus iniuria Nabuchodonosor, verum profrenata dominandi libidine. *Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suam.* Hæc piscandi genera aperte declarant, cur homines Habacuc piscibus assimilauerit, Iudæosque piscibus, Regem autem Babylonium ipsi piscatori componi. Ponuntur verò præterita pro futuris, & est sensus: Tum fraude, Tum

tum aperta vi, cuncta suo subiugabit imperio. *H*amus fallacias, dolos, astutias, & occultas technas: *S*agena & rete manifestam violentiam significant. Neque misera Iudæorum conditione mouebitur, inquit Vates: neque rerum gestarum te, Domine, cognoscet autorem: quinimò:

U. N. Super hoc letabitur & exultabit: propterea immolabit sagena sua, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus.

Babylonij Regis inhumanū cor summas delicias & oblectamentū capiet ex Iudæorum pernicie: horum interitum & exitium, lætitiā & voluptatem sibi proponet. Vt est improbissimorum ingenium, lætari cū malefecerint, & in rebus pessimis exultare. Neque porrò ministrum se diuinæ voluntatis existimabit, neque tibi pro victorijs adeptis, pro tantis secundarū rerum successibus, aut epicia celebrabit, aut offeret niceteria. Verū potius, *Immolabit sagena sua, & sacrificabit reti suo:* quoniam in ipsis suum imperium

riū auxisse, & suam ditionē protraxisse arbitrabitur. Neq; tuis Domine, sed sagenæ suæ viribus, tam delicatissimos sibi ex populo tuo cibos, tam lauta cupedia se obsonasse putabit. Cæterū, Sagenæ atque Retis metaphora, quidam exercitum Chaldæorū designari censuerūt, cū quo Nabuchodonosor vniuersa, quasi reti aut sagena piscabitur, cuiq; & victoriarū gloriā ac vim, & imperij dilatationē ascribet. Alij verò, Nabuchodonosorē sibi ipsi immolaturum & sacrificaturū, exponunt: quoniam proprijs viribus & ingenio tam præclara gessisse, sibi persuadebit. Narrat etenim Daniel, auream statuam in Cæpo Dura posuisse, quā omnes adorare constituit. *Legimus etiam in libro Iudith, præcepisse Nabuchodonosorem Holoferni, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. Antiquum sanè Babylonijs regibus fuit, vt se p̄ Deo coli ac venerari præceperint: nam & Semiramis in tā vesanā & stultā*

I 2 ambi-

ambitionem deuenit, vt ad mōtem Medix, qui Bagisthenes diceretur, suam in pētra effigiem decem & septem stadiorum insculpi iusserit, quam centum viri donis atque muneribus, vt sacerdotes assidue venerarentur.

At me aliquantula tenet suspicio, verba hæc: *Immolabit sagena sua, & sacrificabit reti suo:* vetustam Babyloniorum subolere superstitionem. Scire autem oportet, Babylonios olim Syrosque, inter cætera superstitionis suæ numina, albas columbas, ac pisces coluisse: vt vtrunque religio esset attingere. Meminit vtriusque diuina Scriptura, etsi propter historiæ obliuionem, aut ignorantiam veteris ritus, loca Bibliorum, quæ hunc morem videtur subindicare, alio verterunt sacrorum voluminum expositores. Colūbas ergo albas, vt Persæ propter leucæ atque lepræ odium abigebant & detestabantur, sic è contrario Syri venerati sunt: quod memoriæ prodidit Xenophon in primo libro expeditionis Cyri iunioris. Hæcque in primis Palæstinos coluisse, canit Tibullus:

Quid

*Quid referam vt volitet crebras intacta per
urbes*

Alba Palæstino sancta columba Syro?

Diodorus Siculus Babylonios ac Syros ob hoc albam columbam cōsecrasse narrat, quòd Semiramidem Reginam in columbam fuisse conuersam fabularentur. Quo factum est, inquit, vt Syrii columbā vt deam colant, immortalem Reginam arbitrati. Dauid Psalmo sexagesimo septimo, dum præclara facinora recenset, quæ Deus olim pro Israëlitis designauit, cum illos eduxit ex Ægypto, & in promissam illis Palæstinam columbæ albæ cultricē induxit, apertissimè, vt mihi videtur, hæc Syrorum ac Palæstinorum superstitionē in exemplum adduxit, cum ait: Si dormias inter medios clericos, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Deargentatam enim, id est, Albam appellauit columbam: vt Virgilius quoque:

*Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat.*

Ponitur autem tempus futurum pro præ-

I 3 terito,

terito, more tritissimo Scripturarū: hæc est enim verborum sententia. Cū inter medios hostiū terminos, multò illis pauciores & imbecilliores, imouerò instar dormientium segnes & languidi degere-
Exo. 15. 14. tis: attamē Palæstinis timori eratis ac religioni, non secus atque alba columba, cuius plumas nullus eorum euellere, nullus pennas auderet detrahere. *Ascenderunt quippè (vel vt Hebræis est, Audierunt) populi, & irati sunt (vel vt est in Hebræo, Tremuerunt) Cōturbati sunt Principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerūt omnes habitatores Chanaan. Cū essent numero breui, paucissimi, & incolæ eius: & pertransierūt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Deniq; vt dicitur in libro Iosue: nullus cōtra filios Israēl mutire ausus est. Inter medios clericos, vt interpretati sumus, inter medios terminos significat: nā vbi in Genesi legimus: *Cen. 49. 14.* Issachar a finis fortis accubans inter terminos: Septuaginta seniores verterunt,*

* α ν κ *

^{α ν κ} ἀναμίσου τοῦ κληραίου, hoc est, inter mediū clericorū. Veruntamen ad colūbas redeamus. Tribuit has diuina Scriptura Assyrijs & Babylonijs frequēter: vt columbæ etiam nomine Babylonis Regē, aut vexilla forsitan Chaldæorum effigie columbæ depicta, significet. Ieremias nanq; sic ait: Verbum quod locutus est Dominus ad Ieremiam Prophetam, super eo quòd venturus esset Nabuchodonosor Rex Babylonis, & percussurus terram Ægypti. Multiplicauit ruentes, ceciditq; vir ad proximum suum, & dicent: Surge & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostræ, à facie gladij columbæ. *Et in alio loco: sicut fecit facite ei: dis- Jer. 46. 13.*
 perditate satorum de Babylone, & tenentē falcem in tempore messis: à facie gladij columbæ vnusquisque ad populū suum conuertetur. Hoc est, Præ timore calamitatis, quæ Babylonijs imminet, vnusquisque exterorum, vel auxiliarium, ad populum suum conuertetur. *Rursus in alio loco sic inquit: Conticuerunt arua pacis à facie irę furoris Domini. Dereliquit I 4* quasi

quasi leo umbraculum (id est, tabernaculum) suum: quia facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ. Ergo, *Oseas. II. II.* cum Oseas dicit: Auolabunt quasi auis ex Ægypto, & quasi columba de terra Assyriorum: non propter velocitatem tantummodò, Columbæ similitudinem intulisse, eamque Assyrijs coniunxisse, autumo: verum etiam propter indemnitatē ac dignitatē, propter honorem ac reuerentiam, quibus, ab hostibus ipsis dimissi, honorificè & honoratè in patriam essent reuersuri. Nam & auem ex Ægypto, aut Accipitrem aut Ibin intelligo: vtranque enim Ægyptij diuinis honoribus consecrarunt. Etenim, vt Strabo refert, quædam animalia Ægyptij vniuersi coluerunt: quemadmodum ex terrestribus tria, bouem, canem, felem: ex volatilibus accipitrem atque ibin: ex aquatilibus sepidotum piscem & oxyrinchum. Erant porro alia quæ quisque seorsum colebat, vt Saitæ & Thebani ouem: latum verò, qui piscis quidam est in Nilo, Latopolitani: lupum Lycopolytani: Cynocephalum Hermopolitani:

litani: cepum Babylonij qui sunt iuxta Memphim: Aquilam Thebani: leonem Leontopolitani: capram & hircum Mendesij: murem araneum Athribitæ. Item alij aliud. Per auem, igitur, ex Ægypto, accipitrem significari arbitror, aut certè saturam serpentibus ibin. *Etsi enim vocabulum Hebraicum* אִיבִין, omnibus sit auibus commune: nonnunquam tamē pro accipitribus, atque id genus volucris, à diuina Scriptura videtur vsurpari. Vt in Psalmo centesimo tertio: Cedri Libani quos plantauit, illic passerēs nidificabunt. Neque enim in excelsis arboribus, aut præruptis montibus passerēs, sed accipitres & aquilæ, idque rapacis auitij genus, agrestesque volucres nidulari consueuerunt. Et id quod sequitur, satis huic expositioni consentit: Herodij domus dux est eorum. Verum ad Syros ac pisces redeamus. Et quidem, sicut Ægyptij sepidotum & oxyrinchum, ita pisces Syri coluerunt: quod & Cicero meminit in libris de natura deorum. Narrat etiã Xenophon in expeditione Cyri iunioris, copias

pias illas ad Chalum fluuium deuenisse, plenum magnorum piscium ac mansuetorum, quos Syri deos esse putarent, neq; à quoquam attingi permetterent. Diodorus causam superstitionis assignat, quod Syri Dercetem Semiramidis reginæ matrem in piscē arbitrarentur fuisse conuersam. Quod Ouidius quoq; retulit dicens:

*Ille quid è multis referat, nã plurima norat,
Cogitat, & dubia est de te Babylonia narret
Derceti, quã versa squamis velãtibus artus,
Stagna Palaestini credunt coluisse figura.
An magis ut sumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus egerit annos.*

Hinc Syrii, inquit Diodorus, vsq; ad hæc tempora, his piscibus abstinentes, eos pro dijs colunt. Dercetem porrò ipsam Syri facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis effigie configurabant, eiq; in signe templum ad Ascalonem Syriæ urbem, iuxta lacum piscibus plenū, statuerunt. Hanc Plinius, Atargatin prodigiosam vocauit, quod muliebri facie esset, reliquū corpus figura piscis. Agēs enim de Coele Syria, sic scribit: Ibi prodigiosa

Atar-

Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur. Sunt etenim, inquit Strabo, nominum mutationes permultæ, præsertim barbarorum: quemadmodum Atargatã Atharam, quam Ctesias Derceto vocauit. Atheneus autor est, Atargatam dictã Syrorum lingua, quasi *αργαριδος*, hoc est, sine piscibus: quod piscium abstinentia coleretur. Sūt qui scribāt, Dagō, cuius meminit diuina Scriptura, eandē esse cū Dercete. Consentitq; nomen *דַּג*, quod Hebræis significat Piscē: est enim *דַּג*, piscari. Constat autē ex Regū historia, Dagōn & faciem & manus hominis habuisse, reliquum corpus piscē fuisse. Nam ubi editio Latina habet. Porrò Dagon solus truncus remāserat in loco suo, Hebræa verbū ex verbo habent. Tantū Dagon relictus est super ipsum. Pagninus trāstulit: Tantum Dagō remāserat iuxta eam, scilicet, arcam. Noua editio, Vatabli annotationibus illustrata, vertit: Duntaxat Dagon relictus erat in eo. Est ergo verborū sententia: Capite ac manibus idoli, quæ humanam figuram præferabant, coram Dei

arca

arca prostratis, sola piscis remansit ac stetit figura. Quasi diuinam præsentiam veneraretur procumbens, quicquid effigiæ hominis rationalis referret. Neque prohibet quin per Dagon Dercetem intelligamus, quod Deus genere masculino ab Scriptura nuncupatur, cum dicitur in libro Iudicum: Principes Philistinorū conuenerunt in vnum, vt immolarent hostias magnificas Dagon deo suo. Nam & Aristophanes Venerem Aphroditon appellauit, & Varro Palem deum scripsit, & Ægyptij atque Carreni Lunum deum dixerunt. Et quæ in libris Regum Astarthe dea Sidoniorum nuncupatur ab interprete Vulgato, in Hebræo dicitur Astoreth deus Sidoniorū *עשתרת אלהי צרני*. Cicero autem libro tertio de Natura deorum, Astarthen, Venerem quartam esse facit. Augustinus verò in Questionibus super librum Iudicum, lingua Punica Astarthen vocari asserit quam Latini Iunonem appellant. Vnde verisimile mihi admodum fit, hanc eandem fuisse Sidonij: Siquidem Carthago Sidoniorum colonia

lonia, præcipuè Iunonem coluit, nam & in eius tutela fuit.

*Quam Iuno fertur terris magis omnibus
vnam.*

*Posthabita coluisse Samo, hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus
esse,*

*Si quæ fata sinant, iam tū tenditq; fouetq;
Credibile porro est, Carthaginēses è Phœnicia & deos, & deorum nomina, & eorum cultum traxisse.*

Ergo (vt post tam longas verborū ambages, longaque exorsa, ad propositum veniamus) cū inquit Habacuc: *Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo:* metonymiam esse puto, & continens poni pro contento, & sagenam ac rete pro piscibus vsurpari. Cuiusmodi est etiam illud apud Maronem: Nunc pateras libate Ioui. id est, vinum contentum in pateris. Refert igitur Habacuc, simulq; irridet, ineptissimam Syrorum superstitionem: & Rex, inquit Vates, Nabuchodonosor, pro partis diuina virtute triumphis, pro expiscatis Iudæis vniuersis, Derceti referet

feret acceptā victoriā, atq; piscibus sacrificabit. Qui nedū vincēdi ac piscandivim Babylonio præstare nō potuerūt: sed ne se ipsos quoq; valent defendere, quin ab ipso, quoties libuerit, sagena & reti capiātur. Porrò, cū Assyrij, eorūq; metropolis Babylō, alios deos colerent: pisciū tamen cōsultò meminisse Prophetā, existimo, vt stolidissimę omniū superstitionis cōmemoratiōe, maiorē inuidiā cōcigaret. Deinde, vt probabilius efficeret, Deū, nō vt Nabuchodonosorē honore cumlaret, aut opib⁹ & imperio, illi Iudæorū populū subiugasse, qui & insolēter & impiē abussurus esset victoriā, & foelices bellorū successus stultissimis animalū omniū piscib⁹ esset ascripturus: Verū enim uerò (q; superius versu. 12. proposuerat, Vates) vt populū sibi peculiarē atq; vernaculū corripere, ac emēdaret Deus, Regē Babyloniū roborasse, & ad Iudæorū expugnationē impulsisse. Neq; obstat huic expositioni *Sagena*, q; mox eadem dictio in diuersa significatione sumatur: Solēt quippè verba in eodē loco semel atq; iterū inculcari, sed in
 alia

alia atq; alia significatione, vt in euāgelio Ioānis: Mūdus per eū factus est, & mūdus *Ioan. 1.* eū non cognouit. Quod est: Mūdi machina à Deo creata est, ex cuius contēplatione Deus poterat cognosci: & tamē hoīes huic mūdo addicti eū nō cognouerūt. Et apud Ieremiā: Vos nō visitastis gregē meū *Ier. 23.* & ego visitabo malitiā studiorū vestrorū. Visitare primo loco Gubernare & subuenire significat, vel curā gerere: secūdo uerò loco significat punire. Sed & ibi: Nōne vos dicitis, quia adhuc quatuor mēses sūt vt ueniat messis? eleuate oculos vestros, & videte regiones, quia albę sunt ad messē. Nōne hoc loco messis secūdo nominata est? sed primò ad corporalē messē refertur, secūdo ad spiritualē. Et cū Dñs dicit ad Samaritanā: Omnis qui bibit ex hac aqua sitiet iterū, qui autē biberit ex aqua quā ego do ei, nō sitiet in eternū. Nōne bibere ex aqua, nūc quidē corporaliter, nūc autē spiritualiter in vno eodēq; accipit loco? Sic igitur & Habacuc cū *Sagena* pro piscib⁹ posuisset, mox tamē diuersa significatione id ipsum uocabulū surpauit: Addit enim:
 Pro-

v. 27 *Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non parcat.*

Consequencia superiorum argumentorum hæc est, quæq; ex præcedentibus infertur conclusio. Proposuerat quippe Habacuc versu huius capituli duodecimo, populum Iudeorum, etiam si traderetur Chaldeis, non tamen penitus interiturum: sed in illorum iudiciû & correctionem Babylonias turmas ascisci. Hoc ipsum duplici argumento ratiocinatus est Vates: nempe, quod absurdum atque repugnans videatur, si per antiquus atque beneficus Hebræorum Deus, illis tandem excidium parasset. Deinde, quod diuinam sanctitatem dedeceret plurimum, ut qui tantum in scelera animaduertere destinasset, impijsimo populo Chaldeorum veluti conuiuens, in vernaculum ac peculiarem desequiret: imouero iustiorum hunc illi iniustiori deuorandum & excarnificandum permetteret. At, de Deo iniustum quidquam sentire, vel humana ratio nõ patitur. Consequens ergo

ergo est, inquit Propheta, Nabuchodonosorẽ, *Propter hoc*, in iudiciû, videlicet, & correctionẽ Iudeorũ, tetendisse sagenam suam, ut captiuos in Babylonẽ, veluti è fluuio captos pisces in piscinas & viuarium, traducat: sed perpetuò vniuersam Iudeorũ gentẽ interficere, *Non parcat*, id est, nõ indulgebit, non cõcedet Deus. Ut autem locus iste fiat planior, notare oportet, huc versum apud Hebræos legi cû interrogatione. Etenim vbi Latina habent: *Propter hoc*: Hebræis est: An non ob id? vel, Nõne idẽ? Et vbi nos legimus: *Et semper*: Hebræi habet *וְאֵינִי*, Porro litera, ו, sæpissimè aduersatiua cõiunctio est, etiã apud Vulgatũ interpretẽ, ut in Genesi: Sed fõs ascēdebat de terra. Et in Cãtico Canticorum: Nigra sũ, sed formosa. Quin & particula ipsa Latina, *Et*, nõnunquã, pro, Tamẽ, aut Attamẽv surpat, viceq; fugit aduersatiuẽ: ut apud Ciceronẽ: Defedi legẽ Voconiã magna voce, bonisq; lateribus, & videtis annos meos, id est, tamen videtis quã sim iam senex. Sed & Psalmo sexto, aduersatiua particula est, *Et*, vbi dicitur,

K Anima

Gen. 2. 6.

Can. 1. 5.

Psal. 6. 4.

Anima mea turbata est valde: & tu Domine usquequo? Sic enim habent correctiora exemplaria Latina: non, Sed tu Domine, ut legunt alia. Certè in Hebræo est litera ו, vau, apud Psalmistã, ut etiã apud nostrũ Vate. Ponitur etiã, Et pro At, siue Tamen, apud Matthæũ, vbi legimus: Generatio prava & adultera signũ querit, & signum nõ dabitur ei. Apud Lucam similiter, vbi dicitur: Cũ facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illorum missus est Elias. id est, Attamen ad nullam illorum missus est Elias. Et generatio prava signum quærit, at signũ non dabitur ei. ויִשָּׁן porro, Perpetuum significat, ut Leuitici capite sexto: Ignis iste perpetuus, qui nunquã deficient. Ergo, structura verborum hæc est: An non ob id expandit sagem suam? verũ perpetuò interficere gentes non parcat, id est, non permittet, non dabit Deus Nabuchodonosori. Ut fiat transitus ad aliam personam, iuxta vsitatissimum scripturarum morem. Vel certè: Non lætabitur Nabuchodonosor, non gloriabitur, perpetuò inter-

Leu. 6. 13.

interfecisse Iudæos, gentemq; illorum totam penitus deleuisse. Verbum enim לֹאֵן quandoque Lætari & gaudere significat. Nam vbi legimus in Malachia: Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium: & parca eis, sicut parcat vir filio suo seruienti sibi. Hebræi pro, Et parcam eis, exponunt, Et lætabor super eis. Quinetiam ad ipsum Deum verbum Lætabitur referri posset: ut eundem habeat sensum cum illo: Nec lætatur in perditione viuorum. Cæterũ, Interfecti perpetuò, dicuntur ij, qui vera necantur & intereunt. at, in temporalem captiuitatem abducti, mortui quidẽ vel interfecti, sed tamen non perpetuò vocantur, neque interfecti vsque ad interuentionẽ. Ut apud Isaiam: Citò veniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet vsque ad interuentionem. Et in alio loco: Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Et apud Ezechielem: Hæc dicit dominus Deus, Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris populus meus, & inducam vos in

Mal. 3. 17.

Sap. 1. 3.

Isa. 51. 14.

Isa. 26. 19.

Eze. 37. 12.

terram Israël. Qui enim in captiuitate &
 miserijs vitam degunt, in sepulchris ha-
 bitare perhibentur. Vt in Psalmis: Qui
 educit vinctos in fortitudine, similiter
 eos qui exasperant, qui habitant in sepul-
 chris. *Gentes* denique plurali numero di-
 xit, pro, vniuersam gentem Iudæorum:
 pro tribubus Iudæ & Benjamin, pro Le-
 uitis atque alijs quàm plurimis, qui popu-
 lo Iudæorum permisti, captiuitatem Sal-
 manasar regis Assyriorum euaserant. So-
 lent enim etiam Iudæi nonnunquam Gé-
 tiū vocabulo ab scriptura notari. Quod
 enim legimus apud Isaiam: Ab exaltatio-
 ne tua dispersæ sunt gentes. Et illud quo-
 que: Quia indignatio Domini super om-
 nes gentes: iuxta veterem patrum sen-
 tentiam, vastitatem Israëlitarum tri-
 buum significat. & omnes gentes pro
 omnibus tribubus Israël poni, Eusebius
 Cæsariensis testatur. Quin & illud Psal-
 mi secundi: Quare fremuerunt gentes:
 primi illi ecclesiæ nascentis theologi, in
 actis Apostolorum ad Iudæos quoq; per-
 tinere interpretati sunt. Quod autem
 sub-

subiungitur: Et populi meditati sunt ina-
 nia: familiari Scripturarum repetitione
 adiectum existimo. Sed etiam si Gétium
 appellatione apud Habacuc, ethnicos si-
 gnificari contendas: sensus nihilominus
 erit non incongruus: Ergo Nabuchodo-
 nosor in correptionem & emédationem
 nostram expandit sagenam suam: non
 tamen indulgebit, aut permittet, aut leta-
 bitur Deus, gentes populo suo Israëlitico
 perpetuam inferre mortem aut captiui-
 tatem. Verùm hanc de salute Iudæorum
 spem, nondum Habacuc diuina reuela-
 tione cognouerat: sed humana
 ratiocinatione conie-
 ctat.

CAPUT II. 151
H A B A C V C
CAPUT II.

Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem: & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me.

CONCEPERAT in superiori capite Habacuc bonam de salute Iudæorum spem: at non adhuc diuina reuelatione illustratus, sed prudenti ratiocinatione, humanaq; duplici ratione permotus. Nempe, veteri Dei beneuolentiæ erga populum suum, ac diuinis promissis confissus: tum etiam, quod si sola improborum internecio quæreretur, præ posterum videretur sanè, iustiozem, aut certè prauum minus, ac peculiarem sibi populum, iniustiori & inimico tradidisse, & prædandum & quasi deuorandum prodidisse. At verò, quoniam foedus cū filijs Israël hac Deus conditione pepige-

K 4 rat.

rat, vt ipse illis esset in Deum, omnigenif-
 que bonis afficeret, si modò illi quoque
 Deo ipsi audientes atque obsequentes fo-
 rēt: hæret animi dubius Habacuc, timet-
 que, ne peccata Iudæorum diuinis pro-
 missis obsistant, quiq; nunquam condi-
 tioni paruerint, tandem iuxta pactas le-
 ges puniatur. En propono, inquit Moy-
 ses, in cōspectu vestro hodie benedictio-
 nem & maledictionem: benedictionem,
 si obedieritis mandatis domini Dei ve-
 stri, quæ ego hodie præcipio vobis: male-
 dictionem, si non obedieritis mandatis
 domini Dei vestri, sed recesseritis de via,
 quam ego nunc ostendo vobis. Et alibi:
 Cùm dilatauerit dominus Deus tuus ter-
 minos tuos, sicut iurauit patribus tuis, &
 dederit tibi cunctam terram, quam eis
 pollicitus est, si tamen custodieris man-
 data eius, & feceris quæ hodie præcipio
 tibi, vt diligas dominum Deum tuum, &
 ambules in vijs eius omni tempore. Iosue
 quoq; sic ait: Si dimiseritis Dominum,
 & serueritis dijs alienis, conuertet se, &
 affliget vos, atque subuertet, postquam
 vobis

Deuter. 11.
26.

Deut. 19. 8.

Ios. 24. 20.

vobis præstiterit bona. Isaias verò sic in-
 quit: Si volueritis, & audieritis me, bona
 terræ comedetis. Quod si nolueritis, &
 me ad iracundiam prouocaueritis: gla-
 dius deuorabit vos. Denique in libris Re-
 gum sic dicitur: Et vltra non faciam com-
 moueri pedem Israël de terra quam dedi
 patribus eorū: si tamē custodierint opere
 omnia quæ præcepi eis, & vniuersam le-
 gē, quā mādauit eis seruus meus Moyses.
 Quod si non Moyses diuinū furorē retu-
 disse, iā olim populus Iudæorū, post ma-
 gnifica Patriarcharū promissa, in deserto
 internecone interijisset. Cerno, inquit
 Dñs ad Moysen, q; populus iste durę cer-
 uicis sit: dimitte me, vt irascat, furor meus
 cōtra eos, & deleā eos, faciāq; te in gentē
 magnā. Neq; enim absurdū est aut infide-
 le, si quæ sub cōditione pmittūtur, ea, nū-
 quàm extante cōditione, nō præstentur.
 Incertus igitur Habacuc, quē res Iudæorū
 habituræ sint exitū, nutans inter metū &
 spē, sumpta metaphora ab excubitorib⁹,
 qui in locis editioribus collocati, hostiū
 incursus & insidias obseruāt: se similiter
 sta-

Isa. 1. 20.

4. Reg. 21.
8.

Exo. 32. 9.

stationē suam, id est, à terrenis curis atq; mundanis sollicitudinibus mētis exaltationē, obnixasq; ad Deum preces, sublimē deniq; orationis & contemplationis speculā, nō se prius deserturū pollicetur, quàm aliquod diuinū responsum acceperit, quo vel interrogātibus satisfaciatur, vel se increpantibus & arguentibus obniti queat. Inculabant quippe, imò subsanabant etiam diuinos Vates Iudēi, q̄ nūquàm nisi ōnera præuiderent: nihil præter calamitates atq; perniciem illis ynquàm vaticinarentur. Vnde (quod ante diximus ex Ieremia) Prophetis illudentes, interrogare cōsueuerāt: Quod est on⁹ Dñi? Dicebantq; Videntibus: Nolite videre: & aspicientibus: Nolite aspicere nobis ea quę recta sunt: loquimini nobis placentia. Et Achab Rex Israël ad Iosaphat Regē Iuda sic ait: Remanet vir vnus, per quem possumus interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia nō prophetat mihi bonum, sed malū, Michæas filius Iemla. Vera quippè sententia illa est nūtij apud Sophoalem, in Antigone, Polynicis sepulturam

Ier. 23. 33.

Isa. 30. 10.

3. Re. 22. 8.

pulturam Creonti Regi nuntiantis:

Adsum igitur inuitus apud inuitos, scio:

Nam nemo nuntia adferentem amat mala.

Ergo, *Super custodiā meam stabo*, inquit Habacuc, id est, nō segniter & desidiosè munus propheticum exequar: sed me populi speculatorem agnoscens, pro eius salute & liberatione vigilare & orare non intermittam. *Intentis oculis contemplanbor*, si quàm melior affulgeat spes, & animos Iudæorum, prænuntiatis calamitatibus, cæde, & captiuitate, depressos, lætioribus nuntijs subleuare conabor. Prophetarū etenim statio & munus hoc est, populo impendentia mala instar excubitorū speculari, & pericula, quę imminere præuiderint, populo nuntiare, & ipsos quoq; pro viribus, prece & oratione tueri, damnaq; ipsa depellere. Absit à me, inquit Samuel, hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis. Et *Isaias: Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, & super custodiā meā ego sum, stans totis noctibus. Præuideri porrò atq; prædici impendentia mala, voluit misericors*

1. Re. 12. 23

Isa. 21. 8.

ricors Deus, non utique ut diutina expectatione & timore torquerent magis: sed ut ingruentia non fortuito euenisse, verum à Deo immissa fuisse, cognoscerentur. Aut certè, ut imminetium malorum præmoniti Iudei resipiscerent, & ad frugem meliorem reuersi, præcognita pericula deuitarent. Inquit Dominus ad Ezechielem: Et tu fili hominis, speculatorem dedite domui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie, morte morieris: non fueris locutus, ut se custodiat impius à vita sua: ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. At, quoniam si peccatores, ut assolet, melioris fortunæ desperationem incurrerint, & diffidentia impendētis mali, quasi mordicis arrepto freno, dementes & iam pridē ad malum præcipites animos raptauerit: non solum prænotione supplicij à vitijs deterri nō solēt, imò licētius & effrenatius in scelera ruunt: ob id vatibus perpetuus mos fuit, postquam tristia & infausta prædixerint, læta

læta atque prospera vaticinari. Similiter ergo Habacuc, post prænuntiatā Iudeorū captiuitatem, letū etiam aliquid ac faustum speculari & annuntiare contendit, quo & ægros animos delinire Iudeorum, & irrisorum argumenta valeat cōfutare. Quod autē addit: *Et figā gradū super munitionem*: eiusdē sententię repetitio est, ad eandemq; pertinet translationē. Stare & figere gradū idem vtrunq; significat, & à proposito non declinandi firmitudinem indicat: sed tamē geminata sentētia propositi vim, & vehementiā orationis adauget. Pro, *Munitione*, in Hebræo ponitur מִצָּדָה, quod Theodotio gyrum, Aquila & Quinta editio Circinū transtulerūt. Murū igitur in hoc loco *Munitione* significat, in quo vigiles & excubię solēt constitui, maximè verò si ciuitas ab hostib⁹ obsessa fuerit. Nā & Symmachus hūc translationē pertinere putauit, vertite m̄: Quasi custos super speculā stabo, & stabo velut inclusus. Murū porrò vocauit Habacuc ieiuniū & orationem, aliaq; huiuscemodi opera, quib⁹ pphetę atq; facti dei hoīes & populū solent

solent circummunire, ne mala ingruentia in ciuitatem irrumpant, & in hæc ipsa excubitari conscendunt, quoties lōgus aliquid prospectare, & oracula diuina procul speculari voluerūt. Daniel trium hebdomadarum diebus luxit, panem desiderabilem non comedit, & caro & vinum non introierunt in os eius, sed neq; vnguento vnctus est, donec complerentur trium hebdomadarum dies: ac sic tandem diuinam reuelationem extorsit. Et *Jer. 7. 16.* Deus ad Ieremiam sic inquit: Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem & orationem, & non obstitas mihi: quia non exaudiam te. Orabo, igitur, inquit Habacuc, ac ieiunabo, & me omnimodis affligam coram Domino. *Et contemplabor, vt videam quid dicatur mihi.* Hebræa habent *אני*, idest, In me, quod & Septuaginta verterunt: *τι λαληση εν εμοι.* hoc est, Quid loquatur in me. Neque enim extrinsecam visionem, neque aures circumstrepentem sermonem expectat, sed diuinum colloquium, quod intus fit, mentisq; auriculas Prophetarum attingit. Est quippè

quippè vox Dei, vt docet Basilius, generis diuersi ab ijs vocibus, quæ in audiendi sensum cadunt. Fit enim, cum mens hominum, quos ille percipere suam vult vocem, visione quadam informatur: haud ferè aliter, atque in somnijs accidit. Nam vt in his, secundum quietem, animus noster quorūdam veluti verborum memoria imbuitur, non pulso aère externo, neque voce vlla in audiendi sensum illapsa, sed ipsa mente notis quibusdam rerum signata, informataq; talem existimandū est Dei esse vocem, quam audire memorantur Prophetæ. Audiam quid loquatur in me dominus Deus: canit *Psal. 88. 9.* Et Zacharias, Angelus, inquit, loquebatur in me. *Zach. 1. 9.* Id verò pro certissimo statuendum est, cum à Deo in vatum, siue vigilantium, siue dormientium, animis, aliquarum rerum notiones signantur, siue earum iam tum euenerunt, siue lōgo post tempore futuræ sunt, tum earum rerum speciem, atque phantasiā multò clariorem illis representari, quàm si vel perspicacissimis oculis coram res illas cerneret. Neque

Neque verò id modò: sed simul quãdam veritatis euidentiam ita mentibus illorũ offerri, itaque penitus affici, vt intelligãt, eam notionem esse re vera diuinam: non autem à suã ipsorum animã imaginatiue (vt ita dicam) facultate, motuq; naturali formatam & effectã, nec etiam à malo quopiam genio inditam & intrusam. Neque enim alio qui vnquam satis ipsi sibi Prophetę fidissent: nedum firma animi confessione, quã diuinus afflatus instinctusq; dictasset, pro palam enuntiare potuissent. Nunc verò videmus ipsos tam indubitanter, tanq; intrepide, ingratiſſima quęq; & populo, & populi principibus edicere, vt dubitare nemo possit, quin conscij sibi ipsis sint, se in Dei consilio adfuisse, vt loquitur Ieremias: atque vidisse & audiuisse sermones diuinos, non fallaces. Idem existimandum est de visis sacris, suas ea, scilicet, habere peculiare notas, quibus discerni à laruis, falsiq; spectris queant. Sed nos quid viderit Habacuc, quidque audierit, iam demum audiamus.

Et

Et respondit mihi Dominus, & dixit: Scribe visum, & explana eum super tabulas: vt percurrat qui legerit eum.

Respondet Dominus Habacuco, veruntamen in præſenti capitulo, eius quæſtioni non satisfacit. Neque enim declarat adhuc quid de populo Iudeorũ decreuerit, aut quem sit finem habitura captiuitas: perdendi penitus sint, necne, an verò expiatis seruitute atque exilio sceleribus, natale solũ sint reuisuri. Ostendit igitur in hoc capitulo tantummodò Deus, Nabuchodonosorem atque Chaldaeos non impunè in templum & in ciuitatem sanctam Ierusalem, & in gentem Iudaicã debacchaturus: Fore nanq; vt & ipsi patriam & imperium amittãt, & quæ in alios crudeliter executi sunt, ab alijs crudeliter experiantur. At, quoniam non continuò, non citò: sed post Septuaginta annorum spatia ab excidio Ierosolymitano, hoc oraculum erat implendum, vt facillè tam diutino tẽpore intermortuis qui vaticinationem acceperant, posterorum

in acta redigere, eaque in tabulis æreis scribere, & in publicis locis exponere cōsueuisse. Hoc est rescriptum (dicitur in libro primo Machabæorum) quod rescripserunt Romani in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi memoriale pacis & societatis, Et in eodē libro: Cēpit populus Israël scribere in tabulis & gestis publicis, anno primo sub Simone summo Sacerdote, magno duce & principe Iudæorum. Spartiatæ etiam scripserunt ad Simonem in tabulis æreis, vt renouarent amicitias & societatem, quam fecerāt cum Iuda & cum Ionathā fratribus eius. Romani quoque statuerunt ei libertatem, & descripserunt in tabulis æreis, & posuerūt in titulis in monte Sion. Et suscepit Simō, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeret, & esset dux & princeps gentis Iudæorū & sacerdotū, & præesset omnibus. Et scripturā istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri. Quis mihi tribuat, aiebat Iob, vt scribātur sermones mei? quis mihi det vt
exaren

1. Mach. 8. 22.
1. Mac. 13. 42.
1. Mac. 14. 18.
1. Mac. 14. 26.
1. Ma. 14. 48.
Iob. 19. 23.

exarētur in libro, stylo ferreo & plūbi lamina, vel certè sculpantur in filice. Series quippè verborum hæc est: Quis mihi det, vt exarentur in libro & plumbi lamina stylo ferreo, vel certè sculpantur in filice? Sensim nanq; se explicat Iob, quod enim prius generaliter dixerat: Quis mihi tribuat, vt scribātur sermones mei? explicatiūs aliquātulum repetit: vt exarentur in libro. Pro libro autem in hebræo est ספר, quæ vox deducitur à verbo ספר, Quod Referre, narrare, & annūtiare significat. Vnde, quæcunque scriptura, in quacunque materia concinnata, Hebræis vocatur ספר, quasi nuntia eorum quæ exceperit. Vt autem perpetua esset sermonum memoria, plumbeum aut lapideū librum exoptat Iob, ferreo stylo exaratum & scriptum. Quod enim Septuaginta vertunt: Quis enim vtique det, vt scripta sint verba mea: vt posita sint autē ea in libro in seculum, in stylo ferreo & plumbeo, aut in petris insculpta esse? Et plumbeo, non cum stylo, vt iunxit Pagninus: sed cum Libro cōiungendum existimo. He-

bræa tantum habent. Quis mihi det, ut in libro exarentur stylo ferri & plumbo? Editio Vatabli transfert: Utinam scribantur mei sermones, utinam in libro exarentur, styloq; ferreo incidantur in plumbum aut saxum, quo perpetuo durēt. Etenim, pro eo quod Vulgatus interpret reddidit: Aut certè: in Hebræo est *אדף*, id est, Ad usque, vel, In æternum: ut identidem vertit editio Vulgata. Et in hoc quoque Iob loco Septuaginta seniores verterunt: Ut posita sint autem ea in libro in seculum: quibus Chaldaus paraphrastes assentit. Unde, quod nonnulli codices, pro Certè, habent Celte, vitio librariorum accidisse putatur. Tractavit diligenter satis hunc locum Franciscus Lucas Brugensis, in annotationibus in sacra Biblia, quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca, summo studio discussit. Sed nos ad tabulas redeamus. Non autem solum acta publica, sed negotia quoq; priuata, imò epistolæ familiares, in tabulis olim scribebantur: vnde & tabellarius appellatus est, qui literas priuatas perferret. Hucq; etiam

etiam apud Euripidem respexit nuntius, qui in Hyppolito coronato, cum interitum filij misero parenti ordine narrasset, in extremo sermone suo innocentiam calamitosi adolescentis defendere volens, liberè locutus est, dixitq;: se non existimaturum, illum affinem fuisse sceleri, cuius arguebatur, quamuis muliebri omne genus se suspenderet, aliquisq; piceam in monte Ida stantem literarum impleret. Significat quippè tabellas, quas in manibus vxoris pendentis inuenit Theseus. Ostenditque nuntius, si infinita tabularum vis referta sit criminibus in Hyppolito scriptis, nullam se fidem illis contra exploratam probitatem ac pudicitiam iuuenis habiturum. Scriptoriæ porò tabulæ, ex buxo plærunque fieri, ceraque obdduci, consueuerunt: ut canit Propertius, de tabulis perditis sic dicens:

Non illas fixum charas effecerat aurum,

Vulgari buxo sordida cera fuit,

Hinc, ceram pro epistolis aut pugillaribus usurpari frequenter inuenimus.

L 4 Non-

Nonne libet medio ceras implere capaces

Quadrinio? Et:

Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.

Isa. 30. 8.

Hinc Septuaginta interpretes apud Habacuc, pro, *Super tabulas*: in buxum, vertunt: quod etiam fecerunt apud Isaiam, hosque secutus Vulgatus interpres trātulit: Nunc ergo ingressus scribe ei super buxū. Cum tamen in Hebræo sit תחתיו id est, super tabulam. Stylo autem æreo aut ferreo obductam buxo ceram exarabant. Is porrò columellę instar cum epistyllo, longiusculus, parte anteriori subulatus, at posteriori, latiuscula acie, patulus fuit. Qua aculeatus esset, scribebant, & cuspidē exarabant, si quid verò delendum foret, latiore styli parte exterebant, & pugillarium equor inceratū complanabant. Et quoniam priores partes ageret scriptio, quàm litura, idē cū delebant, hoc est, latiore ac deletilem styli partem conuertebant, Stylum vertisse dicebantur. Vnde est illud Hieronymi in Apologetico ad Domnionem: Qui meliorem

liorem styli partem eam legerim, quę deleteret, quā quę scriberet. Affirmat Fabius Quintilianus: Stylum non minus agere cū delet. Hūc igitur pertinet illud Horatianum:

Sapē stylum vertas, iterum, quę digna legi sint,

Scripturus: neque te ut miretur turba labores.

Hinc denique est, quod Dominus in libris Regum minatur: Extendam super Ierusalem funiculum Samarię, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalem, sicut deleri solent tabulę: delens vertam & ducam crebrius stylum super faciem eius. Vbi Vulgatus interpres legisse videtur תחתיו, id est, Tabulę: cū modò habeatur תחתיו in codicibus Hebraicis, quę vox propriē lebetem, aut ollam, aut scutellā significat. Certē, Vulgata editio vasis genus esse testatur, cū in quarto Regum libro sic transfert. Afferte mihi vas nouū, & mittite in illud sal. Est enim pro Vase תחתיו. Et in libro secundo Paralipomenon, vbi legimus: Pacificas verò hostias coxerunt

coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis: in Hebræo pro, Ollis, est *תנאים*. Ergo alij Hebræa, verbum verbo reddentes, sic transferunt: *Et expurgabo Ierusalem, sicut expurgabit scutellam, expurgavit & vertet super faciem suam.* Pagninus eadem ferè: *Et abstergam Ierusalaim, sicut abstergit quispiã scutellam, & terfit, vertit super faciem suam.* Editio verò nova, scholijs Vatabli illustrata: & detergã Ierusalem, quemadmodum quis patinã detergit, & eam vertit. *His suffragari videtur Septuaginta interpretum editio, quæ habet: Et delebo Ierusalem, sicut deletur pyxis, & vertitur super faciẽ suam.* Similitudinem ergo ab expurgantibus vasa petita volunt, qui postquam ea deterferint, ne quid humoris superfit, inuertunt. *At vulgatus interpres ad tabulas transtulit, atque ideò de suo addidit: Et ducam crebrius stylum.* Quin & Vulgate editioni Latine, Septuaginta nõ omninò contradicunt: nam *βυξίου* tabula quoq; buxea est, qua, vt diximus, scriptores antiquitùs utebantur. Vertūt autem Septuaginta:

ginta: *καθως εξαλειφεται το βυξίου*, id est, sicut deletur pixis. Vel, Sicut deletur tabula buxea. Postremò, quali figura stylus olim fuerit, nempè posteriore parte latiuscula, facile Augustini verba demonstrat, cum in libro de *Quantitate animæ* sic scribit: *Cum nuper in agro essemus Ligurię, nostri illi adolescentes, qui tunc mecum erant studiorum gratiã, animaduertunt humi iacẽtes in opaco loco reptantem bestiolam multipedẽ, longũ dicam quendam vermiculum: vulgo notus est, hoc tamen, quod dicam, nunquã in eo expertus eram. Verso nanque stylo, quem fortè habebat vnus illorum, animal medium percussit. Tum ambæ partes corporis ab illo vulnere in contraria discesserunt, tanta pedum celeritate, ac nihilo imbeciliore nisu, quã si duo huiuscemodi animantia forent.* Hæc Augustinus. *Anteriore autem parte subulatum ac præacutum stylum fuisse, vel beatissimi Cassiani martyrium testatur: is puerorum, quos erudiebat, ferreis stylis interijt. Verùm de*
tabulis

tabulis & stylo satis sit: nam sentio me esse longius prouectum, quam proposita ratio forsitan postularet.

v.3. *Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit.*

CVM Deus instantem Chaldeorum aduentum, & propinquam prænuntiat Iudæorum captiuitatem, propheta non iubet scribere: sed, *Aspicite, inquit, in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupescite.* Nempè, *Quia opus fiet in diebus vestris: neque scripturæ recordatione est opus, ubi rerum prænuntiarum conspectus, ipsarum prædictionem è vestigio subsequitur.* At, quoniam Chaldeorum ruina, non in proximo, sed post longum tempus euentura præmonstratur: ideo, ne memoria excidat vaticinij, quæ viderit Habacuc, tabulis imprimere iubetur. *Scribe visum, inquit Deus, & explana eum super tabulas: Quia adhuc visus*

visus procul. Non mox fiet quæ mètis oculis modò visurus es: verùm è longinquo ventura prospicies. *Apparebunt autem proculdubiò præstituto tempore, neque fallent.* *Mentiri* enim apud diuinos scriptores quandoque significat Fallere, & euentu expectato frustrare, in qua significatione inferius vsurpat Habacuc: *Mentietur opus oliuæ.* *Apparebit in finem*, dixit, pro, *Cõstabit tandem.* Ergo, etiam si morâ facere videbitur, ne desperes, sed *expecta illum: veniet quippè certissimè, neq; ad modum multum tardabit, sed post Septuaginta annorum spatium à Iudaica captiuitate, se proferet.* Aut, quod Theodoretus exponit: *Non tardabit*, id est, non visio imperfecta manebit. *Repetitio* namque eius videtur esse, quod dixerat: *Apparebit in finem, & non mentietur.* Neque enim pacto vllò fieri potest, vt tempore idoneo, & loco opportuno non veniat quicquid Deus venturum prædixerit. Quod autem dicitur: *Expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit:* quidam Cyro aduersus Babylonem venturo tribue-
runt

runt. Septuaginta interpretes ad quere-
latiuū, *Illz*, retulerint, non cōstat satis: ma-
nifestū porrò est, ad Visum non retulisse.
Siquidem *ἡ γραφή οὐκ ἔστιν*, id est, Scribe visionē,
genere fœminino: & *ὑποκειμένου κενού*, hoc est,
Sustine eū, masculino genere, interpreta-
ti sunt. Paulus Apostolus, mysticū sensum
forsitan persecutus, ad Christū per Cyrū
adumbratū, & in iudiciū aduentantē, ap-
plicauit, cū ad Hebræos scribit in hūc mo-
dū: Patientia enim vobis necessaria est, vt
voluntatē Dei faciētes, reportetis promif-
sionem. Adhuc enim modicū, aliquantu-
lūq; qui vēturus est, veniet, & nō tardabit.
Quāuis B. Thomas Aquinas, dici posse ar-
bitretur, Paulū nō Prophetæ citasse locū,
sed ex seipso fuisse locutū: cui non minū
quā prophetæ ipsi fidē adhibere, sit neces-
sariū. Cū Habacuc dixerit: Adhuc visus
procul: Apostolus verò: Adhuc enim mo-
dicum. Veruntamen *ἤτις* apud Hebræos
genere masculino, Visus dicitur, & vsque
ad finem sub eodē genere, visionis, id est,
Visus, masculina declinatio cōseruat. Er-
go Hieronymus, qui & in pphetis vulgat^o
inter-

Heb. 10. 36

interpres esse creditur, relatiuū, *Illz*, ad Vi-
sum refert, vt sit sēsus: Scribe quę videris,
quęq; illo perspicacissimo sexto pphetarū
sensu lōgē etiā semota cognoueris. Scribe
aūt, & id quoq; in tabulis, vt scripta perdu-
rēt. Quęcū videbis, nō statim eueniēt: sed
verò post lōgiusculā tēporis morā. Neq;
tamē eo q; morētur, ea desinas expectare:
eueniēt quippē sine dubio certissimē, ne-
quē lōgā admodū morā trahēt. Porrò, cū
& Cyrū Chaldeos euertentē: & in Cyro
Christū, pphetarū omniū scopū, demones
deuastantē, atq; aëreas potestates debellā-
tem, pręuiderit Habacuc: cū relatiuū,
Illz, ad visum referimus, vtiq; & ad Cyrū,
iuxta literam, & ad Christū, iuxta allego-
riam, cum Paulo appositē coaptamus.

Veniēs veniet, nulla in omnibus diuinis li-
teris vsitator dicēdi figura est: qua id cer-
tissimē aut factū, aut futurū asserit, quod
eiusdē verbi geminata repetitiōe cōfirma-
tur. Deniq; intensiōe quandā importat,
& validiorē sentētię asseuerationē. Faciēs. 1. Reg. 25.
faciet Dñs tibi Dño meo domū fidelem. 28.
Et: Visitans visitaui vos, & vidi omnia
quæ Exo. 3. 16.

quæ acciderūt vobis in Ægypto. Veniet igitur proculdubio: neque proluxa temporis intercedet dilatio. Tardabit enim, sed non multum.

4. *Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua vivet.*

Hinc incipit videre Habacuc, quem finem habitura sit Regis Babylonis immoderata felicitas: docetque Vatem Deus, humanam prosperitatem, si Dei cognitione & obsequio suffulta non fuerit, haud diu rectè agere, haud longo tempore perdurare. Sed corruere plerumque dum in sublimi est, & vel in hoc seculo à superuenientibus miserijs & ærumnis ingruentibus intercidi: vel saltem, ut per totam vitam protracta sit, æterna morte tamen, atque æterna calamitate concludi. Cræsum utique sapienter admonebat Solon, omnis rei inspicere exitum oportere, quo euasura sit: neque enim, aiebat, beatior est qui magnis opibus præditus sit

fit, eo qui diurnum victum habet: nisi eidem omnibus bonis prædito benè vita defungi contigerit. Ego quidem horum verborum eandem esse sententiam existimo, quã David Psalmo trigesimo sexto tam copiosè & eleganter pertractat. Noli inquit, ad æmulationè & indignationè, improborum prosperitate prouocari, neque inuidiæ zelo in eos commouearis: quoniam tanquàm foenum velociter arescet, & quemadmodum olera herbarum citò decident. Spera in Domino, & fac bonitatè, & inhabitabis terram, & pascèris in diuitijs terræ. Quoniã qui malignatur, exterminabuntur: sustinentes autè Dominum ipsi hæreditabunt terram. Et adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies. Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis, id est, in copia omnium bonorum, quæ nomine Pacis ab Hebræis significantur. Quoniã brachia peccatorum conterentur, confirmat autè iustos Dominus. Iniusti punientur, & semen impiorum peribit: iusti autè heredi-

M tabuât

Psal. 36. 1.

tabunt terram, & inhabitabunt in seculū
 seculi super eam. Proprio, videlicet, hære
 ditarioq; iure, quieta ac læta conscientia
 eam possidentes & incolentes, & diutif-
 simè in ea commorantes. Similiter Deus
 apud Habacuc: *Ecce qui incredulus est*, in-
 quit, hoc est, infidelis quilibet, Dei luce
 atq; vera diuinitatis cognitione destitu-
 tus, vera pietate atq; religiōe priuat⁹, cōtu-
 max deniq; & fastuosus, qualis est iste Na-
 buchodonosor, cuius tu tāt opere, ô Haba-
 cuc, imperiū & fortitudinē demiraris, is,
 inquā, nō diutino tēpore elatione volup-
 taria fruet, nō vitā semper in bonis ducet,
 non eundē tenorē iugiter ac rectitudinē
 prosperitatis & felicitatis cōseruabit. Ocu-
 li enim sublimes hominis humiliati sūt,
 & incuruabit altitudo virorū: vt est apud
Isa. 26. 5. *Isaiam.* Et in alio loco apud eundē: Incur-
 uabit Dñs habitātes in excelso, ciuitatē
 sublimē humiliabit: humiliabit eam vsq;
 ad terram, detrahet eam vsq; ad puluerē.
 Incuruari autem & non esse rectam ani-
 mam, idem sunt, & *Dauid*, Incuruaue-
 runt animam meam: dixit, pro: Depresse-
 runt

runt vitam meam, & in plurimas erūnas
 atque calamitates cōiecerūt. Sic etiā &
Habacuc: Nō erit recta anima eius in semet-
ipso, posuit, pro, Non prosperabitur perpe-
 tuò vita eius, nō semper secundis vtetur
 successibus. Dirigi quippè, in diuinis li-
 bris, prosperari est, & lætis euentibus for-
 tunari. Vt in libro Machabæorum primo
 dicitur de Iuda: Et directa est salus in ma-
 nu eius. Et in Psalmis: Vir linguosus non
 dirigetur in terra: virum iniustum mala
 capient in interitu.

Ceterum pro: *Qui incredulus est*: Hebræa
 habent, תהוה, nomen generale, ac si di-
 cas, Tenebrio, à verbo Hebraico תהוה,
 quod obscurari & contenebrari signifi-
 cat. Vt etiam testimonio est quod vertit
 Vulgatus interpres in Numeris: At illi cō-
 tenebrati ascenderunt in verticē montis.
 Et in *Isaia*: Tenebrę & palpatio factę sunt
 super speluncas. Ergo, quicumque, cūm
 cognouissent Deum, non sicut Deum
 glorificauerunt, aut grātiās egerunt, sed
 euauerūt in cogitationib⁹ suis, & obscu-
 ratum est insipiens cor eorum, hoc verbo

1. Mac. 3. 6

Psal. 139. 12

Nu. 14. 44

Isa. 32. 14.

Rom. 1. 21.

comprehendi, atque significari putaerim. De quibus in alio loco scribit Apostolus: Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cecitatem cordis eorum: qui desperantes, semetipsos tradiderunt impuditiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiæ. Auaritiæ porrò & idololatriæ ante alia in sequentibus infimulat Nabuchodonosorem Deus. At tamen, etsi generale ac cõmune quodammodo sit vitij omnibus Hebraicum vocabulum *הַבְּרִיָּה*: interpretes ferè omnes specialiter interpretati, diuersis vitij coaptarunt. Pagninus superbium exponit, trãstulit enim: Ecce, viri superbi non est recta anima in eo: iustus autem fide sua viuet. Vatablus antithesin hanc in hunc modum & sententiam componit: Qui animo recto non fuit, superbiuit, & exaltat sese, vtpotè Nabuchodonosor, qui victorijs insolescet, neque illarum gloriam ascribet Deo: at iustus erit humilis, & non arrogans, & ita viuet, pereunte eo qui rectus animo non

non fuit. Omittit enim, iuxta Vatabli sententiam, Vates partem vnam antithesis in priore particula, & alteram in posteriore. In priore omisit: *Et non viuet.* In posteriore: *Erit humilis & non arrogans.* Quòd si integra esset contentio, ita diceretur: *Qui incredulus est, non erit recta anima, ac proinde morietur: iustus autem erit anima recta, ac proinde ex fide sua viuet.* Hæc Vatablus. At verò Vulgatus interpres vocem Hebraicam peculiariter retulit ad incredulitatem: quoniam per Antithesin sequeretur: *Iustus autem in fide sua viuet*: opposuit quippè incredulū fideli. Septuaginta seniores pro: *Ecce qui incredulus est*: verterunt: *Si retraxerit se*: quod Paulus scribens Hebræis, in hunc sensum videtur exponere. Si iustus ex fide subtraxerit se à iustitia fidei, non placebit animæ meæ. Commutat enim Paulus Septuaginta interpretum editionis sententias: quodq; illi verterunt: *Si retraxerit se*, non complacebit anima mea in eo: at iustus ex fide mea viuet. Paulus conuersis orationis periodis, sic refert: *Iustus meus*

Heb. 10. 38

M 3 ex fide

ex fide viuet, quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Quasi dicat Dominus ad Habacuc: Quicumque à vera iustitia (quæ nõ aliunde quàm à recta in Deum fide, atque vera pietate & charitate proficiscitur) se subtraxerit, is sanè non placebit animæ meæ. Vnde consequens est, vt vita eius neque recta neque foelix futura sit, qui bonorum omnium ac solidæ foelicitatis infensum habeat autorem. Solus quippè ille beatam ex omni parte vitam deget, qui veræ fidei ac religioni veram atq; legitimã iustitiam coniungat. Quod autem Septuaginta pro *Anima eius*, dixerunt, *Anima mea*: & pro *Fide sua*, posuerunt: Fide mea: vnus literulæ permutatione factum est: legisse quippè videntur וְשֵׁנִי, atque, וְשֵׁנִי, vbi nunc in codicibus Hebræis legitur, וְשֵׁנִי, atque, וְשֵׁנִי, Aut certè, quod mihi satis verisimile videtur, paraphrasticòs trãstulerunt, *Anima mea*, *Fide mea*, vt ostenderent, vnde anima retrahentis se à iustitia, futura esset non recta: nempè, quia anima Dei non complaceret, in eo. Ostèderet etiã quæ esset fides iusti,

iusti, in qua illum viuiturum asseueraret Habacuc: nempè Dei fidem. Ne dubia Vatis sententia: *Iustus in fide sua viuet*: etiã idolorum cultores ad suam vti possent superstitionem: sic cum ipsa naturalem iustitiam, vt nonnulli philosophorum facere videbantur, coniungerent.

Ego verò sic existimo, integram antithesin esse, & Hebraicum vocabulũ נְהַיָּה, id est, lucifuga, aut tenebrio, cui libet cõmuniter peccatori ac scelesto cõpetere, iustoq; apud nostrũ Vate opponi: & Nõ esse rectã animã in eo, verbo Viuet cõtrariari. Hebræi quippè Viuedi verbo, פָּלַט, Saluũ fanũ, & incolumẽ esse, vti solèt, & pro tranquilla ac læta viuendi ratione interdũ accipiunt, in qua nihil desideretur, quod ad benè beatèq; viuendũ sit opus. Etenim vt ait quidã: Mortis habet vices, lætè cùm trahitur vita gemitibus. Nuntius apud Sophoclem in Antigone sic ait:

*Nam nulla cui mentem voluptas recreat,
Non viuere hercle existimo, sed mortuum
Viuentis illum ferre præ se imaginem.
Sis diues, ac ad eis superbas occupa.*

*Vinas tyranni prae datus potentia,
Nisi omnia hac praesens voluptas condiat:
Ego omnia hac ne umbra quidem sumi eme-
rim.*

Eleganter etiam poeta Biblilitanus:

*At nostri bene computentur anni,
Et quantum tetrica tulere febres,
Aut languor grauis, aut mali dolores,
A vita meliore separentur:
Infantes sumus, & senes videmur.
Aetatem Priamiq, Nestorisq,
Longam qui putat esse, Martiane.
Multum decipiturq, falliturq,
Non est viuere, sed valere, vita.*

Sic nonnunquam & diuini Scriptores,
Viuet, dicunt, pro, imminentem alijs mor-
tem, aut miseras & calamitates effugiet.

Leui. 18. 5. Huiusmodi est illud: Custodite leges
meas atque iudicia: quæ faciens homo,
Ier. 30. 2. viueta in eis. Et illud quoque: Quicumque
māserit in ciuitate hac, morietur gladio,
& fame, & peste: qui autē profugerit ad
Chaldæos, viueta, & erit anima eius sospes
& viuens. Interdum etiam pro lætè atq;
securè vitam degere, accipiunt, vt in Psal-
mis:

mis: Quoniã ego in flagella paratus sum, *Pf. 37. 20.*
& dolor meus in conspectu meo semper.
Inimici autem mei viuunt, & confirmati
sunt super me. Et in alio loco: *Et viuet,* *Pfal. 71. 15.*
& dabitur ei de auro Arabia, & adora-
bunt de ipso semper, tota die benedicent
ei. Sic etiam & apud Habacuc: *Iustus in fi-
de sua viuet:* positum est, pro, Miseras at-
que supplicia improbis & iniustis impē-
dentia vitabit & effugiet: quin etiam pa-
catissima animi securitate, & latissima
mentis tranquillitate perfructur. Cū
è contrariò Furia iniustorū mētes exagi-
tent, animusq; culpa plenus, & semet ti-
mens. Per verbum igitur *viuet* generali-
ter, iniustum quemlibet intelligo: meri-
toq; omnis peccator tenebrionis nomi-
ne designatur, cū iuxta Philosophorū
placita, omnis peccans sit ignorans, &
tenebris atque caligine, iuxta Pauli sen-
tentiam, obscuratum habeat insipiēs cor.
Quod veldamnati ipsi fatentur in infer-
no, dicentes intra se: poenitentiam agen-
tes, & præ angustia spiritus gementes:
*Ergo errauimus à via veritatis, & iustitię
lumen*

lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Quomodo igitur tenebrio non erit, cui lumen iustitiæ non affulget? Diximus porrò dictionem *חַשְׁכָּה* deduci à verbo *חָשַׁךְ*, quod obscurari, & contenebrari significat. Iniustum verò quemlibet, incredulum quodamodò, & superbum appelles licet: nam & superbia radix est omnium malorum, & is qui lethaliter peccat, etsi vera fide præditus sit, eam tamen mortuam habet, atq; inefficacem ac languidam, siue, ut Concilij Tridentini verbis dicam, mortuam habet & otiosam. Quocumq; igitur vocabulo veritas *חַשְׁכָּה*, iusto opponitur, ut ego sentio.

Iusti porrò nomen ut à Philosophis, iuxta naturam tantummodò virtutes definiuntibus, usurpari consuevit, propriè circa actiones & operationes versatur. Iustitia quippè, ut Aristoteli placuit, habitus est, quo iusta operamur & volumus, sicut Fides credendi est habitus. Dicitur ergo Iustus isto modo propriè, qui perpetua constantiq; voluntate, iuris præcepta custodit. Porrò autè tria sunt hæc: *Honestè*
viuere

viuere: alterum non lædere: ac ius suum unicuiq; tribuere. Estq; iustitia constans & perpetua voluntas, ius suum unicuiq; tribuens. Quisquis autem à iustitia deflexerit, & ut cum Septuaginta interpretibus dicam, quicumque se à iustitia retraxerit, siue is fidelis, siue infidelis sit, nõ erit recta anima eius in eo; in plurimas calamitates & ærumnas incurret, meritam sceleribus suis ultionem, & mortem ad extremum æternam subibit. At non mox, ut è contrario dicendum videbatur, si quis isto, quem diximus, philosophorum modo, integrè etiam iustus esset (quanquã esse integrè, ne isto quidè modo, hoc nature corrupte statu quisquã posse credit, sine Dei gratia & iustitia, in qua & viuã cõtinetur fides) sed si etiã esset, nõ mox tamè viuet, inquit Habacuc, neq; securum ac tranquillum æuum deget, neq; eternam postremò beatitudinè assequetur. Sed is solus qui operibus iustitiæ viuã atq; legitimã Dei fidem copulabit; hunc, veluti corpus omnibus suis numeris absolutum ac contempertum, & charitas informabit, & gratia diuinã

diuinæ vita non destituet. Tantùm abest, vt Habacuc soli fidei vitam attribuat: verùm simul iustitiæ ac fidei. Fide, iustus Deum agnoscit, & ijs, quæ à Deo dicta sunt, credit: mox per iustitiam cum Dei charitate coniunctam, perpetua & constanti voluntate, & Deo & alijs ius suum unicuiquè tribuit: cui tributum debet, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Rom. 13. 7. Reddit deniquè quæ sunt Cæsaris, Cæsari: quæ sunt Dei, Deo. Ex fide viua & iustitia pariter coniugatis, iustitiam Dei conflare & insurgere, docet Paulus Habacuc testimonio, ad Romanos scribens in hunc modum: Non erubescio euangelium: virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est. Iustus autem ex fide viuet. Iustitiam quippè Dei dixit Paulus, non humanam, qualem cognouerunt philosophi: non legalem, de qua gloriabantur Iudæi: non aliam quamuis: sed qua homo apud Deum iustus efficitur,

Mat. 22. 21.

Rom. 1. 16.

quæ

quæ non solum actiones moderetur, vt illa naturalis & humana, sed ex recta in Deum fide, tanquàm ex humanæ salutis initio proficiscatur: illi, vt fundamento, innitatur, ex ipsa, veluti ex radice omnis iustificationis, alatur & crescat, & quasi succum hauriat, ne laborum & erumnarum æstu arescat, atque deficiat. De hac Dei iustitia latiore disputationem instituit Paulus in eadem Epistola, quam ad Romanos scripsit, capite decimo, hæc ab humana atque legali iustitia discernens. In primo autem eiusdem Epistolæ capitulo, hunc Vatis nostri locum adducens, dum ait: Non erubescio Euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuet: licet dimidiū antithesis tantùm protulerit, totam integram intelligi voluit, totam siquidem & integram latius amplificando interpretatur. Demonstrat quippè priorem antithesis partem, cum mox causam reddendo subiungit: Reuelatur enim ira Dei de

Rom. 1. 16.

Rom. 1. 18.

coelo

coelo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Narratq; deinde crimina gentium, quæ nihil excusationis habere ostendit. Docet demum, perfidos omnes, siue Iudæi illi, siue Gentiles sint, non recta anima atque vita futuros: id est, omnes pariter perituros. Nisi enim primam antithesis partem tractare Paulus intelligatur, causæ quoque illa redditio: Reuelatur enim: quonam pacto cum antecedentibus & consequentibus cohæreat, intelligi nequit. Et nisi ad priorem antithesis partem referantur, non liquet, qua de causa, tam multis crimina gentium demonstrantur, vsquè ad illud secundi capitis. Qui reddet vnicuique secundum opera eius: ijs quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriã & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: ijs autè, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Quibus posterioribus verbis Paulus verbum Hebraicum עַרְוָה, interpretari

tari videtur, eosq; significare, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati: credunt autem atque adhærent iniquitati. Ergo vatis nostri Habacuc hanc esse sententiam existimo: peccatorem ac sceleratum quemlibet, nulla adhibita conditione, fidelis ne sit an infidelis, malè proculdubio habiturum, miserrimamque mortem appetiturum: iustum autem, quiq; naturæ ac legum præcepta serauerit, viuiturum: modò iustitiæ ac honestis operibus viuam ac legitimam Dei fidem habeat coniunctam. Simili dicendi formula vsus est Christus apud Marcum, dicens: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Omnis qui non crediderit, siue baptizatus fuerit, siue illotus, condemnabitur: at non mox, qui crediderit, saluabitur, sed qui crediderit fide viva, ac baptizatus fuerit. Hunc locum Habacuc interpretatur in hunc sensum beatissimus Papa Sixtus, huius nominis tertius, auctor tamen vetustissimus ac doctissimus, pariterq; sanctissimus. Is, dum in epistola

Mar. 16:
16.

epistola, De malis doctoribus, & operibus fidei, & de iudicio futuro: hereticorum expositionem deludit, sic inquit. Ex his igitur omnibus credo iam manifestum esse, his tantum professionem fidei ad vitæ gloriam profuturam, qui eam habere se bonorum operum exercitatione, & sanctæ conuersationis protestatione monstrauerint. Illis verò non satis eius prerogatiuam collaturam, qui vitam suam probroso delictorum inquinamento, & turpissimo flagitiorum cœno sedauerint. Sed dices mihi: si fides absque iustitiæ operibus minus proderit, quomodo per Prophetam Dominus dicit? Iustus autem meus ex fide uiuit. Vnde intelligi datur, posse credentibus vitam etiam ex solius fidei professione præstari. Præstabitur sanè, sed illis, quibus præstari promittitur. Quibus itaque promittitur? Iustis, ni fallor: Iustus enim meus, inquit, ex fide uiuit. Non dixit: Peccator in fide uiuit, si in delictorum suorum conuersatione durauerit, aut si fidem habet, permanens in peccatis suis ex fide uiuit, & peccatorum

etiam

etiam si peccare non desinat, sola iustificat fides: demonstrare te par est. Cæterum, eius rei præmium quod solis iustis promittitur, puto quod in sua iniustitia perseuerantibus denegetur. Memento de baptizatis, non de catechumenis haberi sermonem. Præsciens enim fuit Dominus nouissimis temporibus tales fore doctores, qui sub velamento fidei, omnem disciplinæ rigorem atque iustitiæ, adulatoriæ niteretur persuasionis oblectatione, destruere. Et idcirco huius sententiæ definitionem, ac inexpugnabilem iustitiæ murum, ante construxit, quem nequaquam peruersæ doctrinæ aries possit agitare. Quæ diximus hucusque, Sixti sunt summi pontificis. Constituit autem pro comperto: Iusti uocabulum peculiariter & speciatim ad actiones & operationes pertinere: alioquin tota eius argumentatio debilis profectò esset & inualida. Ergo, ut ad propositum veniamus, dum affirmat Deus apud Habacuc, impium quemlibet malè periturum: solumque iustum, modò iustitiæ uiam Dei fidem copulauerit uiuiturum: ostendit

N utique

vtiquè, impium ac iniustum Babylonis Regem ac populum, nō diū victoriarum gloria & imperij dignitate fruiturū: sed non ad eò post multum temporis, debito supplicio impietatem & iniustam aliorū oppressiōnem luiturum, atq; regno pariter & diuitijs, per iniuriam corrasis atque tyrannidem, cariturum.

v.5. *Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, & non decorabitur.*

EVeniet, inquit Deus, Nabuchodonosor, id quod acratopotis plerunq; solet: nempe, vt vini suauitate decepti, auariter ac plenis faucibus (vt Plautus dixit) merum ingurgitent: quo postmodum intemulentiam adacti, dum miris modis insanunt, fabula omnibus ac risus fiant. Denudant, dehonestant, conspurcant quippe sese, etenim quæ suauiter biberant, turpiter postmodum cum acore atque singultibus euomunt. Et vt Lucretius dixit:

Cum vini vis penetravit

Acris, & in venas discessit diditus ardor;

Conse-

Consequitur grauitas membrorum, praepe-
diuntur

Crua vacillanti, tardescit lingua, madet
mens,

Nat oculi, clamor, singultus, iurgia gliscunt.

Vnde in Prouerbijs Salomonis mone-
mur: Cui vae? cuius patri vae? cui rixae? cui
fouae? cui sine caula vulnera? cui lassu-
tio oculorum? nonne his qui commoran-
tur in vino, & student calicibus epotan-
dis? Ne intuearis vinum quando flauescit,
cum splenderit in vitro color eius: in-
greditur blandè, sed in nouissimo mor-
debit vt coluber, & sicut regulas venena
diffundet. Chremes ille Teretianus scitè
admodum se à vino deceptum cōqueritur: At
at, inquit, data herclè verba mihi sunt: vi-
cit vinum, quod bibi. At dum accubabam,
quā videbar mihi pulchrè sobrius? Post-
quam surrexi, neque pes neque mens fa-
tis suum officium facit. Ad hunc modum
humana prosperitas, primo quidem fal-
laci splendore, blandoque vultu allicit: at
cum secundo flatu in altum quempiam
inuexerit, pondere suo subsidit, & quem

N 2 eleuarat

eleuarat submergit, aut vehementiore spiritu raptatum, saxis calamitatum allidit. Primò nanque prosperitas æmulationem parit, deinde inuidiam, postremò diffensiones & prælia. Ex quo propè semper, miseria prosperitatē subsequitur, & qui superbus & arrogans opibus atque dignitate cluebat, cum dedecore & ignominia, ab imperio & honore dei jectur. Rarò quippè Fortunæ bona bonis: malis plærunq; viris ac iniustis & sceleratis, cōtingunt: vnde etiam perquàm rarò accidit, vt foelix iniuriosus non sit. Etenim, vt docet Stagirita, qui sine virtute prosperitates Fortunæ habēt, immeritò se dignos magnis honoribus æstimant, neque magnanimi rectè dicuntur: non enim sunt hæc sine cumulata virtute. Contemptores autem petulantesq; fiunt: non est enim facile, sine virtute res moderatè ferre secundas: atque cùm æqualiter ferre non possint, putentq; se cæteris antecellere, illos quidem despiciunt. Ipsi verò quidquid contigerit agūt, imitatur enim magnanimū, & similes ei non sunt:

idque

idque faciunt in quibus possunt. Hæc Aristoteles.

*Qui dilatauit quasi infernus animam suam: ^{ex v. 5.}
 & ipse quasi mors, & non adimpletur: &
 congregauit ad se omnes gentes, & coacer-
 nauit ad se omnes populos.*

RECTè Timon, ille Misanthropos, elementa malorum esse dixit infatiabilitatem & ambitionem. Vt enim affirmat Aristoteles, plæraque eorum, quæ homines iniustè faciunt, per ambitionē & avaritiam committuntur. Nam cùm semel hæc hydropisis hominem inuasit, quos non tumultus ciet? quas nō turbas & confusiones excitat? Nullius vitæ, nullius parcit sanguini: dummodò rerum potiat, imperitet omnibus. Omnium mortalium fortunas vitasq; perdere, pro nihilo ducit: imò eo magis sibi ipsi placet, quo maiorem stragem ediderit. Quàdoquidem eam vnā viam ad maximam gloriam & maximū imperiū sibi proposuit coeca ac sæua mortalium ambitio: si mor

tis instar, innumeras cædes intulerit, si copiosissimos exercitus trucidauerit, multas si animas demisserit orco. Hoc est enim: *Qui dilatavit quasi infernus animam suam.* Mortis quippè natura inexplebilis est, nunquàm finem occidèdi faciens: neque vlla etiam vnquàm tanta fuit cadaverum copia, quam terræ sinus, commune omnium sepulchrum, non caperet. Dicitio nanque ^{הַיָּמִינִים}, pro qua *Infernus* vertit Latinus interpres, propriè significare Sepulchrum dicitur. Idque Iacob intellexisse creditur, cùm ait: Descendam ad filium meum lugens in infernū: id est, nullam de rapto filio consolationē admittam: sed dabo operam, vt sordibus ac luctu finem viuendi faciam, ad sepulchrumq; efferar, neque amplius apud superos sim, cùm ille apud superos esse defuerit. *Ac rursus: Deducetis canos meos cum mœrore ad inferos, id est, me senem mœrore confectum sepulturæ dabit.* Conspirauit in hanc sententiã omnium ferè neotericorum caterua. At mihi in Diuina Scriptura nullus subuenit hucusque

Gen. 37. 35

Ge. 44. 29.

usque locus, qui me adigat vocabulum ^{הַיָּמִינִים} sepulturam aut sarcophagum interpretari: cùm plurima interdum occurrant loca, in quibus hæc dicitio, non de sepulchro, sed de subterraneo habitaculo mortuorum, commodè intelligi & exponi queant. In cuius probationem ac fidem, vel vnus tantum liber Iob affatim testimonia suppeditabit. Illud enim: Excelsior celo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? quis amens de sepulchro velit intelligi? Apertissimè profectò Inferni ibi nomen pro loco omnium profundissimo ponitur, sicut cœlum pro altissimo. Ponitur vtiq; pro centro terræ: est enim centrum in tota sphaera remotissimum à circumferentia, remotissima porrò persequitur Iob. *Et vbi idè in alio loco inquit: In profundissimum infernum descendet omnia mea: Hebræi ipsi, Inferni nomine, terræ centrum significari decernunt. Et vbi in alio rursus loco ait: Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni. caliginosum*

Iob. 11. 8.

Iob. 17. 16.

Iob. 26. 6.

& opacissimum tartarum Dei oculis patere significat. Ergo, sicut Latinis Orcus interdum inferorum locum, interdum Plutonem inferorum ethnicis Deum demonstrat: sic ego apud scriptores diuinos Inferni nomen, aliquando mortuorum subterraneum locum, quo non improbi solum, sed pij quoque, discretis tamen sedibus, tenebatur, significare autumo. Quin & pro ipsa Morte defunctorum regina, in hoc loco & in alijs quamplurimis, libenter exponerem. Nam Pluto (quo ethnici vocabulo notabant mortem: ob id quod diues esset mortuorum, vt Lucianus scribit) Infernus Iupiter appellatus est: & frequentissima Inferni atque Mortis cōiugatio in diuinis literis, hoc ipsum mihi satis persuadet. Coniugantur enim

Pro. 15. 11. sēpissimè, vt in Prouerbijs: Infernus & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominū? Similiter in alio loco, quem transtulisse videtur Habacuc:

Pro. 27. 20 Infernus & perditio nunquam implētur. Et quoniam duobus vocabulis eandem rem significat Salomon, postmodū non

quatuor

quatuor esse dixit infaturabilia, sed tria *Pro. 30. 15.* tantum: Infernum nempe, & os vuluæ, atque terram, quæ nō satiatur aqua. Perditionis autem aut Mortis nullam intulit mentionem: quoniam Inferni nomine significaretur. Isaias quoque, quāuis permutatis nominibus, copulauit: Percussimus, inquit, foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Et alibi: Quia *Isa. 28. 15.* non infernus cōfitebitur tibi, neq; mors laudabit te. Coniunxit etiā Dauid, dicēs: *Isa. 38. 18.* Quis est homo, qui viuet & nō videbit mortē? eruet animā suam de manu inferi? Sepultura sanè multi caruerunt: neq; intra terræ viscera conditi sunt, quin & columnarum in sepulchris morem, scribunt quidam, nobilioribus fuisse contributum: quo eorum fastigium ceteris eminentiūs significaret. Taxali, Brachmanæ, & Iberi, vulturibus defūcta corpora obicisse feruntur. Barchæis, quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignauos atque degeneres, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquā fortes & strenuos, obijcere

etiam

etiam vulturibus, mos fuit. Hyrcanis pro sepulchro canes fuere, quos sepulchrales appellant. Fuerunt denique plurimae nationes, quae defuncta corpora humi non conderent: quas Alexander ab Alexandro libro tertio Genialium dierum recenset. Plurimi igitur de sepulchro animam suam, quin & corpus, eruerunt: at nullus de manu inferi, id est, mortis, vitam suam eripuit. Osee. 13. 14. Osee demum apertissime, ut mea fert opinio, Mortem Infernum appellat, cum ait: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua o mors, morsus tuus ero, inferne. Huiusmodi nanque repetitiones in diuina Scriptura, rem eandem inculcare consueverunt. Morsque, ut diximus, olim ethnicis Infernus Iupiter dicebatur: & Claudianus, Inferni raptoris equos, dixit. Seneca quoque in Hyppolito, Infernum tyrannum appellavit, ait enim:

*Pallas Aetnae veneranda genti,
Quod tuus caelum superosque Theseus
Spectat, et fugit Stygias paludes,
Casta nil debes patruo rapaci:*

Constat

Constat inferno numerus tyranno.

Pluto quippe, id est, Mors, & rapax & avarus vocatur, quod omnes ad se populos trahat. Unde etiam Graecis, & Agesilaus & Lagetas est dictus, quod omnes agat populos. Festus Pompeius Orcum eandem, ab vrgedo, dici voluit, quod in interitum omnia precipitet. Sic quoque diuinae literae Mortem, per prosopopeiam, reginam quandoque, quandoque tyrannum esse confingunt, subterranea atque caliginosa telluris loca inhabitantem, omniaque ad se auarissime rapientem. Huiusmodi est illud: Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. Et illud: Vnius delicto mors regnavit per unum. Et illud quoque: Mors illi ultra non dominabitur. Denique & illud: Nouissima autem inimica destruetur mors. Cui simile est illud apud Isaiam: Precipitabit mortem in sempiternum. Neque absimile est illud: Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. In libro Sapien-
tia, Inferni regiam, siue palatium inuenimus: ubi enim Latina habent: Quoniam
Deus

Rom. 5. 14.

Rom. 5. 17.

Rom. 6. 9.

1. Cor. 15. 26.

Isa. 25. 8.

Isa. 28. 15.

Sap. 1. 14.

Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit enim, vt essent, omnia: & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminij, nec inferorum regnum in terra. Græcis est: Creauit enim, vt essent, omnia: & salutare generationes mundi, & non est in illis medicamentum perditionis, neq; Orci, vel, Inferni regia, id est, palatium, super terram. Est enim Græcè: οὐδε αὐτὸς βασιλείου ἐπιγίς. Ergo mortem & Infernum aut inferum, in multis diuina scripturæ locis, id idem significare nõ dubito, vt in Ecclesiastico manifestè, vbi dicitur de lingua praua & maledica: vt illis potius Infernus quàm illa. Et in Cantico Canticorum: Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Et apud Isaiam, cum ait: Propterea dilatauit Infernus animam suam, & aperuit os suum absque vlllo termino. Hunc imitari videtur Habacuc, dicens: *Qui dilatauit quasi infernus animam suam: & ipse quasi mors, & non adimpletur: & congregauit ad se omnes gentes, & coaceruauit ad se omnes populos.*

Porro

Eccli. 28.

25.

Cant. 8. 6.

Isa. 5. 14.

Porro, *Anima*, in hoc loco, desiderium & appetentiam significat: vt in libro quoque Numerorum: Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Mā. *Num. ii. 6.* Et in Prouerbijs: Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim vt esurientem impleat animam. Apud Isaiam quoque, quod paulò antè retulimus: Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vlllo termino. Ergo, vt neque mors hominum strage adimpletur, neque infernus internecone satietur: ita tyrannus Nabuchodonosor nullum expugnandis capiendisq; gentibus finem facere cogitat. *Et congregauit ad se omnes gentes, & coaceruauit ad se omnes populos.* Congeries verborum, Congregauit, &, Coaceruauit, effrenatam dominantis appetentiam demonstrat. Porro, non diuturna fuit huius tyranni immoderata felicitas: namq; vt legimus apud Danielelem, regno exutus humanum ingenium in ferinum mutauit, & cum belluis per septem annos errauit, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum

Num. ii. 6.

Pro. 6. 30.

Isa. 5. 14.

Dan. 4.

fectum est: donec capilli eius in similitudine aquilarum cresceret, & unguis eius quasi auium. Quod si etiam posthac sibi regnoque suo reditus, seipsum impietatis & stultitiae accusauit, maximoque soli Hebraeorum Deo virtutem omnem, sapientiam, atque potestatem, omnem denique laudem concessit: sed tamen ceptum in se tyrannidis & impietatis supplicium, plene in posteritate perfoluit: nam in Balsafare Nabuchodonosoris nepote, familiae atque stirpis regiae, & regni etiam Babylonici finis fuit. Protritum est autem, in diuina Scriptura minas ac supplicia parentibus nonnunquam & maioribus intentari, quae postmodum non ipsis in se, verum filijs ac posteris inferuntur. Nam & Samuel dixit Sauli: Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus, ne sis rex super Israel: & tamen non ipse quando vixit: sed eius successores ac posterum regno Israelitico priuati sunt. Is Balsafar, nepos Nabuchodonosoris ex Amilino Euilmerodacho, ut scribit Metasthenes, ob imitatum aui sui tyrannidem, & ob sacrorum vasorum profanationem,

tionem, quae ex templo Ierosolymitano Nabuchodonosor, eius auus, abstulerat. & regno & vita pariter spoliatus interijt ea nocte, qua mysticae scripturae in muro exaratae expositionem, interprete Daniele, est edoctus.

Vtitur porro Deus apud Habacuc ea dicendi figura, quae a Graecis Sarcasmos vocatur, a nostris Subsannatio vel Insultatio potest appellari. Ea est, cum alicui in miserrimo calamitatis gradu constituto & deiecto, praeteritum studium & negotium, quae cum illo exitu non conueniunt, irridendo exprobramus. Ut ille apud Maronem: En agros & quam bello Troiane petisti Hesperiam metire iacens. Ita enim Vates futurum praedicit, ut gentes illae, quas Nabuchodonosor bellis & tyrannico imperio turbauerat, ubi ultionem diuinam, infelicemque illius exitum conspexerint, multis illum maledictis configant, ac multis illi modis praeteritam felicitatem exprobrent.

Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam anigmatum eius?

In

IN Hebræo pro *Parabola* est *הַשְׁוָה*, id est, Comparatio vel *Afsimilatio*, à verbo *הַשְׁוָה*, quod comparare significat. Hocq; ipsum ponitur in libro *Iob*, vbi legimus: *Iob. 41. 24.* Non est super terram potestas, quæ comparatur ei. Et in *Psalms*: Comparatus est iumentis insipientibus. Vel *Af* simile quâdoque vertitur, vt apud *Iob*: *Iob. 30. 19.* *Af*similatus sum fauillæ & cineri. Et in *Psalms*: *Af*similabor descendentes in lacum. Id ipsum significat Græcis *Parabola*, à verbo *παρεβαλλω*, hoc est, *Comparo* vel *Af*similo. Pro *Ænigmatum*, Hebræa habent *מִתְנִיחַ*: quæ vox propriè obscurâ allegoriam, & obstrusam propositionem significat: sicut Græcis *Ænigma* atque *Problema*. Et Propositionem pro hac eadem voce transtulit *Vulgatus* interpretes, in *Psalmo* quadragesimo octauo, vbi legimus: *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiâ in Psalterio propositionem meâ.* Est enim vice nominis, Propositionem meam: in Hebræo *מִתְנִיחַ*: & in Græco *προβλημα*: sicut etiam & in nostro *Habacuc*. Neque propositionis vocabulû apud *Pfal*

Psalmistam accipitur pro enuntiatione veri vel falsi, vt à *Dialecticis* vsurpari solet: sed pro disquisitione rei obscuræ atq; paradoxæ, qualis est quæ subsequitur: *Cur timebo in die mala?* Similiter & in *Psalmo* septuagesimo septimo, pro eo *Pfal. 77. 2.* quod legimus: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Hebræi legunt, *הַשְׁוָה*, & *מִתְנִיחַ*: Græci verò, *Parabolas* & *Problemata*. Quorum loco inuenimus apud *Matthæum*: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.* *Docet* autem *Psalmus* ille populum *Dei* fugere incredulitatem, & mores *Ephraim*, ac populi egressi ex *Ægypto*: imitariq; eos suadet, qui terram promissionis ingressi sunt, vestigiaque *Dauidis* sectari. Hanc doctrinam legem appellat, quòd sit recte vitæ institutio: *Parabolas* vocat, quoniam ex aliorum exemplis & euentibus deducatur: *Problemata* nuncupat, quia hoc doctrinæ genus, reconditum obscurumque sit his, qui solo lumine naturali ducuntur: quòdque res gestæ ac
O mira-

miracula fermè incredibilia referantur.

Porro, olim à priscis illis sapientibus graues & è media philosophia componendis moribus petitæ sententiæ, quæ Græcis *μυθαι* dicuntur, vix vnquam nisi sub varijs atque confictis ænigmatibus aut similitudinibus vulgabantur. Huc enim & Æsopi & aliorum philosophorum apologi pertinent: huc illa etiam Pythagoræ abstrusiora symbola: Quæ nigrae habent caudas, gustari non oportere. A fabis abstinendum. State ram non transiliendam. In chœnice non infidendum. Haud iniiciendam vnicuiquè dexteram. Angustum non gestabis anulum. Ignem ferro cædi minimè debere. Cor non manducabis. Cibos in scaphio non esse ponendos. Haud retrò verti ad contermina proficiscentes. Hirundinem in contubernio ne habeto. Idque genus alia quamplurima, quibus ad conquirendam virtutem non momenti minimum adferebat. In hanc figuram veteres, sacerdotem sub vitem

ingre-

ingredi, prohibuerunt: quòd sacerdoti, vt Plutarchus exponit, ebrium fieri, omninò sit nefas. Temulentis verò vinum super caput est, & deprimuntur omnes ebrij, & humiles fiunt: cum hanc ipsam voluptatem vincere oporteat, non ab ea vinci. His parabolis & ænigmatibus tota est referta diuina Scriptura: & Dominus noster Iesus Christus, vt

Mat. 13. 34

Matthæus est autor, sermonem sine parabolis non faciebat. Ecclesiastes cum esset sapientissimus, parabolis populum edocuit, & narrauit quæ fecerat, & inuestigans composuit parabolas multas, quæ sunt verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos & veritate plenos: Hinc dicitur in Ecclesiastico: Sapientiam antiquorum exquiret sapiens, id est,

Ecc. 12. 9.

Ecc. 39. 1.

sapientiæ studiosus: & in prophetis vacabit. Narratione virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Et quoniã grauior

O 2 sub

sub comparationibus aut ænigmatibus, proferrentur à veteribus illis viris sapientibus, factū est, vt omnis vitæ utilis, & moribus accommodata sententia, etiam si parabolica aut ænigmatica non sit, quales innumerabiles inueniuntur in Parabolis Salomonis: Parabola tamen aut ænigma dicatur: maximè verò si translationibus aut allegorijs subobscurior existat. Solent etenim plerunq; res, quæ vetustate & desuetudine obsoleuerūt, ad eas quæ illarum occupant vicem, non solum vsum & vtilitatem, sed nomina quoque transmittere, quæ sibi ipsis propriè ex materia nonnunquam, aliquando ex occasione, & semper ratione contigerant: vt lorica nunc temporis, æreum aut ferreum corporis munimentum significat: dicta autem putatur à loro, eo quòd antiquit⁹, teste Varrone, pectoralia ex crudo corio cōficerētur. Quin etiā apud Homerū galeas coriacias inuenio: nā de Diomede atq; Vlisse exploratū eūtib; sic canit:

*Sic dicentes armis in grauib; induti sunt,
Tydida quidē dedit bellicosus Thrasymedes
Ensem*

*Ensem utrinq; acutum, suum autem apud
naues reliquerat.*

Et scutum, circa autem ei galeam caput posuit

*Taurinam, sine condquē & sine crista, quæ
cassis*

*Vocata est: custodit autē caput pubescērium
iuuenum.*

De Dolone quoque Troianorum exploratore sic ait:

*Statim autem circa humeros iecit curuos ar-
cus,*

Induit & exterius pellem albi lupi

*Capiteque in hircinam galeam, cepit autem
acutum iaculum.*

Homeri verba ad verbū interpretamur. Papyrus quoque arbuscula est, præcipuè in Ægypti palustribus nascens, ex qua olim præparabatur chartæ diuisæ in pertenes, & latissimas phylluras, quæ ab huius fruticis appellatione etiam papyri nomen acceperunt. Hæ cum iam in desuetudinem abierint, hodiè tamen chartas nostras, quæ ex contritis linteis fiunt, Papyrus appellamus: eò quòd eundem no-

bis præstet vsum, quæ olim Ægyptijs præstabat papyrus. In hunc eundem, ut diximus, modum, Parabolarum atque enigmatum nomen ad morales sententias translatum est.

Parabolæ porro & Enigmata veteribus illis interdum ex fictis aut veris similitudinibus & historijs constabant: ut est illa, de lignis quærentibus regem, in libro Iudicum. De Lazaro paupere, & diuite epulone, in Euangelio. De filio prodigo, in eodem. Interdum ex breuioribus ænigmatibus, contractioribusque sententijs componebantur. Quale est illud in Euangelio: Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur? Et illud: Neminem per viam salutaueritis. Celeritatem quippe & sedulitatem in opere iniuncto commendauit: non humanitatem ademit. Aliam parabolam proposuit eis, inquit Matthæus, dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo, seminavit in agro suo. Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est

Iud. 9. 8.

Luc. 16. 20

Luc. 15. 11.

Luc. 12. 49

Luc. 10. 4.

4. Re. 4. 29

Mat. 13. 31

Mat. 13. 33

est totum. Hæc ænigmata, breuioraque apophthegmata, ex occasione aliquando rei gestæ deducebatur. Ex eo enim quod adulescens ille prædiues, & non malus, Euangelicam perfectionem exhorrescens, recessit tristis: Dominus Iesus parabolam & enigma subintulit: Facilius esse, camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum. Dauid ex iniusta persecutione Saulis, verissimam illam confirmauit sententiam. Sicut in proverbio antiquo dicitur, Ab impijs egredietur impietas. Denique ex historijs & aliorum euentibus Parabolæ illæ proverbiales exortæ sunt: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Num & Saul inter prophetas? Cæcus & claudus non intrabant in templum. Qui interrogant, interrogent in Abela. In hunc igitur modum Habacuc, eos qui Nabuchodonosoris in foelicem exitum viderint vel rescuerint, graues inde ac perutiles vite sententias & ænigmata concinnatos asseuerat: quibus & tyranni amentiam, & delusam elationem irrideant, & seipso ad bene

Mat. 19.

24.

1. Reg. 24.

14.

Gen. 10. 9.

1. Re. 10. 10

2. Re. 5. 8.

2. Re. 20. 18

militar vt Habacuc, de parte hominis im-
 pij apud Deum, & de hæreditate violen-
 torum, quam ab omnipotente suscipiēt.
 Cæterum coniunctio, *ET*, vt quandoq;
 aliàs in scriptura, postponitur, cū præce-
 dere deberet aduerbium, *Vsquequò*: id est,
 sine fine aut termino, siue, iugiter & in-
 cessanter: *Aggrauat*, accumulatur, coacer-
 uatur, multiplicatur: *Contra se*, in perniciem
 & perditionem suam. Vel, Super se: quod
 Pagninus trãstulit: vtrunque enim signi-
 ficat Hebraica præpositio *ו*. *Densum lu-*
tum, hoc est, opes sicut terram & lutum
 cõgestas & accumulatas. Peculiare enim
 Hebræis est, notã frequēter comparatio-
 nis ommittere. Esset quidem idemmet sen-
 sus, etiam si punctus aut comma poneretur
 post aduerbium, *Vsquequò*, ipsumq;
 aduerbium superioribus cõiungeremus
 in hunc modum: *Væ ei qui multiplicat non*
sua vsquequò: Et aggrauat contra se densum
lutum. At Hebraica & Græca exempla-
 ria, diastolen ante aduerbiũ constituunt,
 hocque ipsum sequentibus attexunt.
 Pagninus coniunctionem reiiciens, sic
 transfert

transfert per interrogationem: *Væ mul-*
tiplicanti non sua. Vsquequò aggrauat
super se densum lutum? Noua editio *Va-*
tabli aduerbium, *Vsquequò*, neque præ-
 cedentibus neque ijs, quę subsequuntur,
 annectit, sed seorsim interrogando sepo-
 nit, sic inquit: *Væ ei qui adauget non*
sua: quousquẽ tandem? & qui aggrauat
super se densum lutum.

Nunquid non repente consurgent qui mor-
deant te? & suscitabuntur lacerantes te? &
eris in rapinam eis?

Metaphora à canibus, alijsque rapaci-
 bus feris desumpta, ostendunt insul-
 tantes Nabuchodonosoris calamitati, ea
 ipsa præda, quam alijs detraxit, excitatos
 & allectos Medos ac Persas, in eius perni-
 ciem cõuenisse, eumq; non solum opimis
 aliarũ gentiũ, quibus potitus fuerat, spo-
 lijs, sed proprijs quoq; diuitijs, patrio im-
 perio, prole denique atq; posteritate pri-
 uasse. Proprium verò canibus ceterisque
 feris hoc est, eum quem præda potitum
 vide-

viderint, adoriri, cum eo rixari, ringere, mordere, lancinare, laniare, & adeptam prædam adimere. Vnde eleganter *Horatius* dixit:

Sed tacitus pasci si posset coruus, haberet

Plus dapis, & rixa multò minùs, inuidiaq;

Iſa. 33. 1.

Hac eadè metaphora vsus est *Isaias*, cùm ait: *Ue* qui prædaris, nonnè & ipse prædaberis? Futuris autem pro præteritis vtitur *Habacuc*: hæc enim dicturos prædicit, qui iacentem *Babylonem* conspexerint. Est porrò verborum eius mens: Nūquàm nè rerum vicissitudinem verebaris? neq; tibi veniebat in mentem, diuitias escam & irritamenta malorum, quæ te in cædes & rapinas impulerant, alios similiter aduersum te concitare posse, qui te quoquè morderent & membratim discerperent? vt opes, quas iniustissimis modis paraueras, auferrent?

Perfas verò *Repentè* consurrexisse, ac momordisse *Babylonè*, affirmant hi, qui *Nabuchodonosorem* sublannant: quoniam *Babylon* nō tam viribus quàm astu & calliditate capta est, eamque *Cyrus* inopi-

inopinanter oppressit. Libuit autem historiam ex *Herodoto* referre: quia sunt innumera *Scripturæ* diuinæ loca, quæ absque huius historiæ notitia, nullo pacto intelligi queant. *Cyrus* igitur, vbi per *Harpagum* ducem inferiorem *Asiam* subegisset, superiorem verò ipse deuicisset, omnem gentem euertens, nullamq; relinquens, *Assyrijs* bellum intulit, tandemq; in *Babylonem* deuenit, *Babylonis* eum producto exercitu præstolantibus. Qui, vbi propius urbem ille promouit, cum eo conflixerunt: prælioq; fugati, in oppidum se receperunt. Ij tamen, quia *Cyrum* iam pridem animaduertent in quietum esse, viderantque omnes pariter gentes aggredientem, comportauerant multorum sanè annorum comeatus: ideoquè tunc obsidionem nullius momenti faciebant. Et *Cyrus* cùm iam in longo tempore nihil admodum res proficerent, inops consilij erat. Tandè siue alius ei anxio suggessit, siue ipsi in mentem venit quid in rem esset, sic statuit faciendum: Instructis vniuersis copijs,

pijs, partim qua fluuius ingreditur, partim à tergo qua urbem egreditur, præcipit, vt dum cernerent alueum posse trãfiri, illac urbem inuaderent. Ita instructis atque admonitis suis, cum inutiliori exercitus parte abijt ad stagnum. Eò vbi peruenit, quæ Babyloniorum regina fecerat apud flumen, & apud stagnum, quod erat palus, eadem ipse fecit. Nam reuocato flumine, alueum eius pristinum vado trãsibilem reddidit. Id tale vbi actum est, Persæ qui ad hoc ipsum instructi erant, per alueum vnde fluuius Euphrates abscesserat, mediorum ferè femorum tenuis gnauiter Babylonem introierunt. Quos Babylonij, si factum Cyri prius aut audissent, aut sensissent, haud dubiè contempto eorum ingressu, pessimo exitio affecissent. Nam obseratis omnibus quæ ad flumen ferunt portulis, conscensisque septis, ipsi pro ripis stantes illos progressos veluti in cauea excepissent. Nunc ex inopinato eis Persæ astiterunt: & cum capti essent qui media vrbs incolebãt Babylonij, propter eius tamen magni-

magnitudinem non sentiebatur (vt fertur) ab his, qui circa extrema habitabant. Sed fortè quoniam dies festus eis esset, exercendis choreis atq; oblectationibus opera dabatur, donec planè rem animaduertent. Atque irà primùm capta est Babylon. Hactenus Herodotus: cui etiam consonat Xenophon libro septimo Cyripediæ. Sed & Aristoteles in Politicis sic ait: Capta cum esset ab hostibus Babylon, ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondù aliquid sensisse. Capta quipè repèrè est Babylon, vt vaticinatur Habacuc: pphetaueratq; Isaias dicès: Veniet super te malù; & nescies ortù eius: & irruet super te calamitas, quam non poteris expiare: veniet super te repentè miseria, quam nescies. Quasi dicat Isaias: Miraberis, neq; poteris cogitare & cognoscere qua hostes in ciuitatem irruerint. Quod autè auerso Euphrate capièda esset Babylon, prædixerat Isaias in hæc verba: Qui dico profundo, Desolare, & flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem voluntatem meam

meam complebis. Prænuntiauerat etiam
Ier. 50. 38. identidem Ieremias, ait enim: Siccitas super
 aquas eius erit, & arescent. Et in alio
Ier. 51. 31. loco: Currens obuiam currenti veniet,
 & nuntius obuius nuntianti, vt annūtiat
 Regi Babylonis, quia capta est ciuitas
 eius à summo vsque ad summum: & vada
 præoccupata sunt, & paludes succen-
 sæ sunt igni. Et post paululum: *Desertū*
 faciam mare eius, & siccabo venā eius,
 Quod verò inter conuiuandum capien-
 da esset, dumq; festum diem celebrarent,
Isa. 21. 5. præmonuerat Isaias: Pone, inquit, mēsam,
 contemplare in specula: comedentes &
 bibentes surgite principes, arripite cly-
 peum. Prophetauerat quoque Ieremias,
Ier. 51. 39. dicēs: In calore eorum ponam potus eo-
 rum: & inebriabo eos, vt sopiantur, &
 dormiant somnum sempiternum, & non
 consurgant, dicit Dominus. Daniel aper-
 tē pronuntiat, eadem nocte Babylonem
 in hostium potestatem venisse, qua Bal-
 sasar Babyloniorum Rex, productis tem-
 pli Ierosolymitani vasis, grande conui-
 uium fecerat optimatibus suis.

Quia

*Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te
 omnes qui reliqui fuerint de populis: propter
 sanguinem hominis & iniquitatem terræ
 ciuitatis, & omnium habitantium in ea.*

ECce, inquiunt, tua illa libido infa-
 riabilis, tuus ille inexplebilis rapinæ
 atque prædarum appetitus in causa fuit,
 vt tu quoque præter spem prædæ fieres
 his, quos vnos ex finitimis nationibus di-
 tioni tuæ non subiugaueras. Neque enim
 Cyrus iniuria vlla à Chaldæis lacepsitus,
 sed propter ambitionem tantum, atque
 gloriæ & imperij cupidinem, Babylo-
 nem inuasit: ex quo par pari relatum
 est. Nanque, vt vetustus quidam poëta
 dixit.

Improbos aduersus armat improbitas probè.

Multos, aiunt, tu deprædatus es: sed
 à paucis tyrannidis tuæ exortibus de-
 struēris, quos non solum nūquàm timue-
 ras, verum etiam nunquàm tibi contra-
 stare posse putaueras. Ad eò diuinitus ti-
 bi plaga ista & calamitas infligetur, vt
 qui abs te contempti fuerint, te excellāt:

P Deo

Deo illos manifestissimè cōfortante, indenteq; robur. Hoc est enim quod Ieremias clamat: Audite consilium Domini quod mente concepit aduersum Babylo-
Jer. 50. 45. nem, & cogitationes eius, quas cogitauit super terram Chaldæorum. Nisi detraxerint eos paruuli gregum, nisi dissipatum fuerit cum ipsis habitaculum eorum. Vbi per Paruulos gregum, Cyrum libentissimè interpretarer: quoniam à Mitradate bubulco loco filij nutritus est. Sed obstitit, quòd hæc eadem verba Ieremias superius intulerat contra filios *Edom*. Sed ad rem. Tu igitur, inquit, qui multas ac validissimas gētes spoliaueras opibus, libertate, deniquè vita ipsa: à paucis atq; inualidis quoquè spoliaberis, omniaque hæc tibi euenient præcipuè: *Propter sanguinem hominis, & iniquitatem terra, ciuitatis & omnium habitantiū in ea.* Septuaginta interpretes pluraliter verterunt: Propter sanguines hominū & impietates terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium eam. Videturque esse sensus: *Hæc vniuersa contingent tibi* (si Deus aut Propheta loquitur)

quitur) ob immensam humani sanguinis effusionem, & ob impietatē atq; flagitia quæ commisisti, omnē terram, omnemq; ciuitatem deuastans, atque suis habitatoribus & cultoribus orbās. Ciuitatē enim pro Ciuitatibus posuisse, à diuinę Scripturę dialecto non abhorret, quæ singulare pro plurali, & cōtrā, plurale pro singulari sæpenumerò soleat vsurpare. At Chaldæ⁹ paraphrastes hæc vltima verba ad *Israëlitarum* regionē refert, ait enim: Propter sanguinē hominū, & rapinā terræ *Israël*, ciuitatem & omnium habitantiū in ea. Huic astipulatur Ieremias, dicens: *Erit Chaldæa in prædam: omnes vastates eam replebuntur*, ait Dominus. Quoniam exultatis & magna loquimini diripiētes hæreditatē meam. Grex dispersus *Israël*, leones eiecerunt eum: primus comedit eum rex *Assur*: iste nouissimus exossauit eum *Nabuchodonosor* rex *Babylonis*. Propterea hæc dicit Dominus exercituū *Deus Israel*: *Ecce ego visitabo regem Babylonis & terram eius, sicut visitavi regem Assur.* Et in alio loco: *Cadent* *Jer. 51. 4.*

interfecti in terra Chaldeorum, & vulnerati in regionibus eius. Quoniã non fuit viduatus *Israël* & *Iuda* à Deo suo Domino exercituũ: terra autẽ eorum (Chaldeorum) repleta est delicto à sancto *Israël*. Id est, ob iniuriã illatam sancto *Israël*. Atq; paulò pòst: Suscitauit Dominus spiritum regum Medorum, & contra *Babylonem* mens eius, vt perdat eam: quoniam vltio Domini est, vltio templi sui. Et reddam *Babyloni*, & cunctis habitatoribus *Chaldeæ* omne malum suum, quod fecerunt in *Sion*, in oculis vestris, ait Dominus.

Ier. 51. 11. Deniquè paulò inferiùs sic inquit: Comedit me, deuorauit me *Nabuchodonosor* rex *Babylonis*: reddidit me quasi vas inane, absorbuit me quasi draco, repleuit ventrẽ suum teneritudine mea; & eiecit me. Iniquitas aduersum me, & caro mea super *Babylonem*, dicit habitatio *Sion*, & sanguis meus super habitatores *Chaldeæ*; dicit *Ierusalem*. Propter eã hæc dicit Dominus: Ecce ego iudicabo causam tuã, & vlciscar vltionẽ tuam. Ergo, sicut *Vrbis* nomen simpliciter apud *Latinos*

prolatum,

prolatum, *Romam* significat, per antonomasiam, vt testatur *Quintilianus*: sic ciuitatis apud *Hebræos* *Ierosolymã* indicat: quoniam omnium *Orientis* vrbiũ longè esset præclarissima, non *Iudææ* modò, vt inquit *Plinius*, cui & *Tacitus* assentitur. *Vrbs* quippe fuit perfecti decòris, gaudium vniuersæ terræ: vt est apud *Ieremiam*. Dixerat hoc ante eum *Dauid*: Fundatur, inquit, exultatione vniuersæ terræ mons *Sion*, latera *Aquilonis*, ciuitas regis magni. Hanc vnã Ciuitatis nomen mereri, canit *Psalmographus*, dicens: *Ierusalem* quæ ædificatur vt ciuitas: cuius participatio eius in idipsum. Id est, quæ patria communis fermè omnibus esset, quam omnes pariter participarent, qua simul vniuersivterentur, ad quã cunctæ tribus confluerent: iuxta testimonium atque præceptum impositum *Israëli*. Hanc enim peculiariter delegit sibi *Deus*, vt esset nomen eius in ea, vt identidem *Scriptura* testatur. Vnde & ciuitas *Dei* dicitur, & ciuitas sancta, & porta populi *Dei*, & porta, id est, caput & metropolis

P 3 polis

polis populorum. Sic enim eam vocat ipse Dominus apud *Ezechielem*, dicens: *Ezec. 26. 2* Fili hominis, pro eo quod dixit Tyrus de Ierusalem: Eugè, contractæ sunt portæ populorum. Dominus etiam apud *Abdiam*, Ierusalem portam populi sui appellat, sic inquit ad Edom: Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi vnus ex eis. Et non despicias in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorum: & non magnificabis os tuum in die angustiae. Et non ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum. Dicitur autem Ierusalem Porta populorum & porta populi Dei, eò quod esset cæterarum Palæstinæ urbium metropolis, caputque & initium totius reipublicæ Israëliticæ: vt porta ciuitatis aut domus, earum

earum quadantenus existit caput atque principium. Erant in Ierusalem reges, erat & suprema iudiciorum curia, erat & totius gubernationis senatus: Porro olim publici conuentus, iudicia, conciones, denique publica fora & comitia in portis habebantur oppidorum: vt passim occurrit in diuina Scriptura. Dicebatur etiam Ierusalem porta populi, id est, arx, vel præsidium reliquarum urbium ac populorum: antiquitus enim portæ ciuitatum altissimis atque fortissimis turribus muniiebantur. Vnde legimus in libro *Iudith*, *Arphaxad* regem Medorum ædificasse ciuitatem potentissimam, quam appellauit *Ecbatani*, posuisseque portas eius in altitudinem turrium. Ex quo per portas Hebræi interdum omnem munitionem intelligunt: vt cum dicitur: Possidebit sementem tuam portas inimicorum tuorum. Huc respexit Christus, cum ait: Portæ inferi non preualebunt aduersus eam. Idest, Omnes munitiones, machine, artes ac robur inferorum Ecclesiam

expugnare non poterunt. Denique sicut
 Christus se ostium esse profiteretur, cum
Ioã. 10. 7. 9 ait: Ego sum ostiũ, per me si quis introie-
 rit, saluabitur: sic quodammodo Ierusalẽ
 ostium vel porta populi Iudaici nuncu-
 patur, quòd ciuitas esset sacerdotalis &
 regia, per quam introeundum & egre-
 diendum esset populo Dei. Ab ea acci-
 pienda erat lex, & legitima legum inter-
 pretatio, recteque viuendi institutio: ibi
 addiscendæ morum & actionum regu-
 læ, ibi offerenda sacrificia, ibi expiatio-
 nes delictorum fiendæ. Huius portæ de-
 mum ingressu, per diuini cultus atq; reli-
 gionis exhibitionem, per sacrificiorum
 oblationem, per iudiciorum ac ceremo-
 niarum obseruantiam, iuxta Christi ven-
 turi ac mediatoris fidem, sub his omni-
 bus præsignati, accessus patebat ad Deũ.
 Ex his porrò facilè intelligitur, quid illud
Mich. 1. 9. significet apud Michæam: Quia despera-
 ta est plaga eius, quia venit vsque ad Iu-
 dam, tetigit portam populi mei, vsque ad
 Ierusalem. Dei quippè, non Prophetæ,
 vox est. Minatur verò Deus Samariæ
 extremum

extremum interitum. Ponam, inquit Do-
 minus, Samariam quasi aceruum lapidũ,
 detraham in vallem, fundamẽta eius re-
 uelabo: etiã si exinde mihi peculiũ meũ
 pereat, etiam si mei populi iacturam fa-
 ciam, etiam si nominis mei honos apud
 exterarum nationes periclitetur, quæ dicet:
 Vbi est Deus eorum? Et, Manus nostra *Deu. 32. 27*
 excelsa, & nõ Dominus fecit hæc omnia:
 etiam deniquè si spoliatus & nudus mea
 hereditate atque bonis abscedam. Etiam
 si demum, vt dicitur in Prouerbio, in ca-
 put meum cudatur faba: hacque victoria
 facturum sim draconum planctum. Hi ele-
 phantos circumflexu facili ambiunt, ne-
 xuque nodi perstringunt, ita etiam vt in-
 terimant: at ipsi pariter elephantorũ pon-
 dere elisi perstrepunt, strident, arrectisq;
 horrent squamis, & sibilant ore, commo-
 riuntur tandem & crepant. Quamuisque
 postmodum facturum sim, inquit Deus,
 luctum quasi struthionum. Quæ derelin-
 quunt oua sua in terra, obliuiscuntur q̄ *Iob. 39. 17.*
 pes conculcet ea, aut bestia agri cõterat.
 Durantur ad filios suos quasi nõ sint sui.
 At

At postmodum naturali proles amore coacta Struthio, hæc & illac oua defossa circumquerit, dumque præ obliuione non inuenit, ingentes eiulatus & clamores ciet. Deseram igitur, ac obliuiscar populum Samarię, inquit Dominus, calcandumque & conterendum bestiis derelinquam: quanuis mihi Cadmeam, vt aiunt, victoriam parem. Perdam porrò funditus & euertam, quoniam desperata est plaga eius, &, quod Ieremias dixit, insanabilis est fractura eius, pessima plaga eius. Plaga enim apud Michæam non percussione, quam Deus Samarię inflicturus erat, sed morbum atque pestem idololatrię aliorumque scelerum, quibus iam laborabat, & percussa atque confecta erat, significat. Ideò autem hanc desperatam esse pronuntiat: Quia venit vsque ad Iudam, tetigit portam populi mei, vsque ad Ierusalem: venit, scilicet: nam superius verbum repetitur. Quasi dicat Deus: Quandiù plaga ac pestis Samarię Iudam & Ierusalem (quæ porta est populi mei: eius nempè caput atque præsi-

Jer. 30. 12.

Jer. 30. 12.

præsidium) non infecerat, nondum utique desperata penitus erat res: adhuc spes affulgebat, religione & legibus integris in Ierusalem & Iuda, sanitatem inde in reliquum populum demanare potuisse: vnde hætenus in illorum peccatis dissimulaui & connixi. At quando contagiones malorum à Samaria profectæ manarunt latius, eiusque idololatria, infinitaque alia penè scelera Iudam & Ierusalem inuaserunt, planè desperata est plaga eius, & immedicabilis ægritudo eius: Si fornicaris tu Israel, aiebat Dominus per Oseam, non delinquat saltem Iuda. Quoniam verò iam pestis in caput irrepserit, abijcere & obruere oportet, non ultra curationi nequicquam incumbere. Ergo, vt ad propositum reuertamur, quemadmodum Ierusalem Deus apud Michæam, propter excellentiam & innumeras prerogatiuas, populi sui portam esse dixit, sic etiam & per Habacuc, Terram civitatem, antonomasticos nuncupauit. Et sicut Deus Samariam abdicauit atque destruxit, eò quòd Iudam & Ierusalem suis

Osea. 4. 15.

fuis iniquitatibus & impietatibus contaminasset: sic etiam Babylonem, eiusque regem & imperium vastauit ac perdidit, quod Iudam & Ierusalem opprefferit, ciuesque eius & vniuersos habitatores trucidauerit, aut captiuos in Babylonem abduxerit. Quanquam enim ob scelera Iudæorum Deus Chaldeos contra Palæstinam impulerit, iuxta id quod dixerat Habacuco: *Ecce ego suscitabo Chaldeos gentem amarā: tamen ipse Nabuchodonosor atque Chaldei non se Dei ministros esse cognouerūt: sed per ambitionem & auaritiam, in Iudæos expeditionem pararūt, dilatandi que imperij gratia, eam, sicut & ceteras itidem nationes, subiugare conati sunt. Hæc ita se habere, que sequuntur manifestè declarant.*

69 *Ua qui congregat auaritiam malam domui suæ, ut sit in excelsis nidus eius, & liberari se putat de manu mali.*

Alia parabola eandem sententiã exornant qui Regi Babylonis insultant, & exem-

& exemplo Nabuchodonosoris ostendunt, multum eos decipi, qui eo animo imperium ac ingentes opes per iniuriam & auaritiam acquirunt, ut commodius atque splendidius uiuant, & ab omnium malorum incursum his præsidij tutiores reddantur. Cum suo ingenio diuitias curæ & timores comitentur, & ut Cæcias nubes, sic opes ad se violentos & iniurios trahant. Unde, diuites, ut canit Poëta, sepe ad fatum uenere suum, dum fata timent, & qua effugere & propellere cogitauerant, illac pericula & pernicem accersunt.

Prima ferè vota & cunctis notissima templis,

Diuitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto

Nostra sit arca foro: sed nulla aconita bibuntur

Fictilibus: tunc illa time, cum pocula fumes

Gemmata, & lato Setinũ ardebit in auro.

Pulchrè etiam Phocylides auaritiam describit:

Mater auaritia est cunctorum & causa malorum:

Decipit

*Decipit argentū mortales semper ē aurū:
Aurum pernicies vitæ, mala cuncta gu-
bernans.*

*O utinam nulli studio mortalibus esses:
Nam pugna ē cades propter te, sunt quæ
rapina,*

Fratribus inuisi fratres, natisq; parentes.

Quæ igitur stultitia & amētia est, vt quis de manu mali se liberet, Pandorē cuncto-
rum malorum refertam pixidem auari-
tiam atque diuitias præsidium sibi & af-
fertorem alexicacon statuere? *Malam do-
mū suā*, dixit, id est, perniciosam sibi suis-
que, & quæ sibi tandem ac domui suæ ex-
tremum parabit exitium, atque ruinam.

*Plarosq; siquidem turpibus de quæstibus
Aufferre damnum non salutem videris.*

Vt est apud Sophoclem. Celebraturq; He-
siodium dictum:

*Ne malè lucreris, mala lucra equalia dānis,
Ferunturq; in eandem sentētiā prouer-
biales Græcorum senarij:*

Dispendio vsque est fraude quæsitū lucrum.

Et,

At turpe lucrum adducit infortunium.

Hūc

Hūc igitur pertinere videtur quod dixit
Habacuc: *Ue qui congregat auaritiā ma-
lam domui suæ.* Etenim, qui ædificat domū *Eccli. 21.9*
suam impendijs alienis, inquit filius Si-
rach, quasi qui colligit lapides suos in hye-
me. Hoc est, Qui ex bonis per fraudē vel
iniuriam quæsitis splendidas sibi edificat
domos, similes his sunt qui in hyeme lapi-
des ad ædificandū congregant, & in ipsis
ædificijs cōponunt & construunt. Sicut
enim huiusmodi ædificiū diū subsistere
ob temporis incommoditatem non va-
let: ita illi constructis à se ædibus per rapi-
nā, diū frui, morte præmatura intercepti,
non poterunt. Aut illorum ædes non
multo tempore persistent, Deo illas ob
iniustitiam tēpestate aliqua subuertente.
Neq; magis perdurabit domus alienis im-
pendijs edificata, quā ea quæ construitur
ex lapidibus per hyemē congestis ac fer-
ruminatis. Pro eo aut quod legimus: Qua-
si qui colligit lapides suos in hyeme: Græ-
ca exemplaria in editione Cōplutensi ha-
bēt in hūc modū: *ὡς οὐ συγκρατῆς ἐκ τῶν λιθοσεισχη-
μικτῶν κούρας*, quæ sunt: Quasi qui cōgregat
sibi

sibi lapides ad tumulū sepulchri sui. Quibus verbis & aptissima cōparatione monemur, eum qui iniuste conquisitis diuitijs domum exædificat sibi, veluti sepulchrum sibi construere. Deo quippè eius vlciscente iniustitiam & iniquitatē, non multo tempore superstes erit in ea, quam per iniuriam ædificat domo: quinimò breui in ea moriturus prædicatur, vt sit ei veluti sepulchrum futura. Domus igitur per auaritiam & aliorum oppressiōem & compilationem constructa, non liberat Dominum de manu mali, neque tutissimum illi refugium & receptaculū præbet, vt Caius ac Paulus iurisconsulti dixerunt: imouero subita ruina illum solet opprimere, & sepulchri ac sarcophagi vicē gerit. Domus porro nomine, non solum locum mansionis ædelq; , sed statū simul atque familiam, in primis autem liberos atque nepotes, deniquè dignitatem & honorem ac regnum, significare solet diuina Scriptura.

Potest etiam exponi quod dicitur: *Congregat auaritiam malam domui suæ*: id est, propter

propter domum suam, & in augmentum & vtilitatem ac honorem domus suæ, vt illud: *Domui suæ*, non iungatur adiectiuo nomini *Malam*: sed iungatur verbo *Congregat*, vt sit verborum series: *Væ qui domui suæ congregat auaritiam malam*. In hūc sensum vertit Pagninus: *Væ auarè sectati auaritiam malam, vt domum suam ædificet*. Vatablus similiter: *Væ sectanti auaritiam malam propter domū suam, id est, vt domum magnificam sibi extruat*. Consentit huic expositioni quod sequitur: *Ut sit in excelsis nidus eius*. Repetitio quippè videtur esse & explicatio præcedentium verborum. *Nidum* autem dixit ex Aquilarū metaphora, quæ vndiq; quæsitam materiam in eum locum, quem ponendis nidis optauerint, cōgerunt, eosq; quam possunt aptissimè componūt atque substernunt. Nidulantur verò, vt scribit Aristoteles locis nō planis, sed celsis, præcipuè quidem arduis saxis, & præcipitibus: vt pulli tutiores ab insidijs sient. Abdias atq; Ieremias prophetæ, translationem nidulandi in excelsis, aperte ad rapax Aquilarū ge-

Q nus

Abd. 1. 4. nus accommodarunt. Dicunt enim: Si
Jer. 49. 16. exaltatus fueris vt aquila, & si inter fide-
 ra posueris nidum tuum: inde detraham
 te, dicit Dominus. Nidi autem metapho-
 ra ostendit Habacuc, non sibi tantum, sed
 liberis quoque ac nepotibus suis, posteris
 denique, Nabuchodonosorem rapinis
 atque tyrannidè consuluisse. Porrò verò:

v. 10 Cogitasti confusionem domui tuæ, cōcidiſti po-
 pulos multos, & peccauit anima tua.

Altitudo ista, inquiunt, quam domui
 tuæ, regnoq; tuo ex auaritia mala cō-
 struxisti, ad maiorem tibi illisq; ignomi-
 niam atq; pudorē vertetur: quò enim præ-
 clarior es, hoc in maiorem tibi contume-
 liam cedit, quòd à tanto excideris splen-
 dore. Ex Theophylacto. Theodoretus au-
 tem sic: Cùm multas nationes innumera-
 bilibus malis vexasti, tum animam tuam
 peccatis cōfixisti, domū verò tuam confu-
 sione perfudisti. Huic cōsentit editio Va-
 tabli, vertit enim: Consiliū cepisti ad igno-
 miniam domus tuæ, cūm trucidando po-
 pulos

pulos multos, in animā tuā peccasti. Tropus autē loquendi hic est, in quo ponitur
 consequēs pro antecedēte: namq; Nabu-
 chodonosor non inierat consiliū de per-
 denda domo: sed stabienda potius & am-
 plicanda. At, quoniā ex ea rationē, qua
 hæc ab ipso gerenda erant, ex populorū
 videlicet concisione, illius domui maxi-
 ma & certissima impendebat ruina, diui-
 na iustitia id semper exigēte: ideò domui
 suæ confusionem atq; pudorem cogitaſ-
 se perhibetur. Qui enim cogitat homici-
 dium, cogitat vtique ex consequenti fu-
 gam, bonorum proscriptionem, & pro-
 prium tandem exitium, sequē ipsemet
 subdit poenę: vt etiā legumlatores decer-
 nunt. Itaq; cogitauit negotiū, ex quo do-
 mui suæ confusio secuta est. *Confusionis*
 autem vocabulum in sacris Biblijs pudorē
 & erubescētiā significat: vixq; in
 alia significatiōne apud interpretem Vul-
 gatum verbum, Confundere, aut Confu-
 sionis nomen inuenias. *Explicat verò in-*
terdū sese, & verbū Hebraicū $\psi\iota\beta$, *p* quo
 ferè semper Cōfundere trāstulit, aliquādo

Q 2 red-

Iudic. 3. 25. reddidit Erubescere. Vt in libro Iudicū: Expectantesq; diū, donec erubescerent.

Psal. 30. 18. Et in Psalmo trigesimo: Domine nō confundar: quoniam inuocaui te: Erubescāt impij. Cū tamen in Hebræo pro Cōfundar, & pro Erubescāt, idē vtrobiq; sit verbum *שׁוּב*: & in Græco idē verbū *αἰσχυνομαι*. Et apud Isaiam: Erubescite Sidon. Pudorē autem, vt Gellius tradit, Philosophi iustæ reprehensionis timorem esse definiunt. Aristoteles dolorem quendam atq; perturbationē ex malis aut presentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant, Verecundiam esse dixit. Cumq; id verecundia sit, inquit Aristoteles, in his malis erubescere necesse est, quæ vel ipsis, vel ijs quæ sibi curæ sunt, dedecori esse videntur: qualia ea sunt, quæ a vitio proficiuntur. Confusio igitur in libris diuinis hanc naturę animaduersionem significat, qua conscientia ipsa quemcunq; in scelere aut ignoratione eorū quæ ignorari aut perpetrari nō decuit, deprehensum afficit. Cū ergo populos multos cōcideres, opprimeres, & iniustè vexares, cumq;

cumq; te tuus appetitus (id enim Anima significat in hoc loco (& nimia dominandi libido transfuersum ageret, pudorē vtrique tibi atque domui & posteritati tuę cogitasti atque parasti: cū inde tibi tuisq; certissima impendat ruina, passuriq; sitis extremum excidium. Patientes autem, inquit Stagiritas, inuiti per vim, aut passim, aut passuri quæcunque in ignominiam atq; opprobrium ducunt, verecundantur, quoniam ignauitæ ac timiditatis sit, sufferre ac perpeti, & non se defendere.

Pagninus pro: *Peccauit anima tua: vertit, Peccasti in animam tuam.* Id est, in vitam & salutem tuam. Huic noua editio, & eius scholiasta Vatablus attestantur. Etenim, vt verissimè dixit Hesiodus:

Ipsè sibi nocet is, alium qui ledere querit.

Consultum malè consultoripessima res est.

Inuenitur & hæc sententia totidem ferè verbis apud Ecclesiasticum: Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur. Vbi facere nequissimum consilium, non est suggerere malum cōsilium

Ecc. 27. 30

Q 3 alteri

alteri: sed exequi malum, quod quis apud se excogitavit, aut malum consiliū apud se contra aliquem inire. Est enim Græcè pro: Facienti nequissimum consilium: ὁ ποιῶν πονηρὰ, hoc est, Faciēs mala. Rectè igitur Socrates apud Platonem in Gorgia dicebat: Peius esse iniuriam facere, quam iniuriam pati, & damnosius esse, malo afficere, quam affici. Frustrà igitur qui congregat avaritiam malam domus suæ, liberari se putat de manu mali: nam si etiam domus ipsa semper staret, si perpetuò opibus, honore atque dignitate polleret, si nulla vnquam vi hostium demolita concideret: nihilominus iugiter Domus suo pudorem & ignominiam inferret.

Quia lapis de pariete clamabit, & lignū quod inter iuncturas aedificiorū est, respondebit.

L Apides ipsi domus alienis impendijs constructæ, pretiosa ipsa marmora ex alienis ædibus direpta, cedrina y cypresina tigna aliunde per vim asportata, inauratæ demum trabes per iniuriā atq; rapinam

rapinam conquistæ, Dominum ipsum palam & raptorē & iniurium inclamāt, violentum & improbum vociferantur: dum illius flagitiorū atq; facinorū veluti monumentum quoddam ac titulus, spectantium obrutibus rapinas, compilationes, cædes & strages obijciūt: nemoq; est, quin dñi sceleris & crudelitatis & iniustitiæ ex illa domo cōmonefiat. Cū autem lapides & ligna tantum nominat, cetera omnia spolia complectitur: nam totum hoc negotium perdendarū urbium, & proprii regni stabiliendi, sub cōstruendi nidi & ædificandæ domus metaphora prius enuntiauerat. Porro, populorum omnium diuitiæ, opes, supellex, & ornamenta omnia, quæ in Nabuchodonosoris regia iniuste detinentur, clamabunt, & se iniuste rapta conquerentur. Utuntur autem non infrequenter diuini scriptores prosopopœia, rebusq; sensu ac voce carentibus sensum & vocē, ad rei magnitudinem amplificandā, attribuunt. Mirè nanque prosopopœiæ, vt Fabius docet, cū variant orationem, tum excitant,

Q4 mo-

mouentq; plurimum mutæ res, aut cùm
 ipsis loquimur, aut cùm ipsas loqui con-
 fingimus. Hac figura utitur beatus Iaco-
 bus, cùm ait: Ecce merces operariorum,
 qui messuerūt regiones vestras, quæ frau-
 data est à vobis, clamat. Simili tropo, Sā-
 guis Abel dicitur ad Dominum clamare
 de terra.

Cæterum, pro eo quod nos legimus:
Et lignum quod inter iuncturas adificiorū est:
 Hebræa tantum habet: עץ וסבך. Dictionem
 porrò, Ees, lignum & arborē signifi-
 care, nullus ignorat: & pro ea Vulgatus
 interpres, modò lignum, modò arborem
 interpretatur, vt in Genesi: Lignum po-
 miferum faciēs fructū. Et rursus: Cumq;
 concidisset ligna in holocaustum. At ve-
 rò in Leuitico: Fructus arboris pulcherri-
 mæ. Et in Deuteronomio: Omnes arbo-
 restuas & fruges terræ tuæ rubigo consu-
 met. Dictionem veruntamē Caphis qui-
 dam Tignum interpretantur. Pagninus
 nanque sic vertit: Et tignum arboris re-
 spondebit ei. Alij verò illa trabium capi-
 ta significare volūt Caphis, quæ à Latinis
 proce-

procures appellantur: vocari autem Ca-
 phim, id est, manus, quòd veluti manus
 quædam trāsuerfos asseres sustentēt. Hie-
 ronymus lignū esse tradit Caphis, quod
 ad continendos parietes, in medio stru-
 cturæ collocatur: quodque vulgo apud
 Græcos appellatur ἰμκντασις. Sunt qui pu-
 tent, Caphis subscudem esse, ligneumq;
 retinaculum illud, quo duo tigna mutuò
 inter se tenacissimè vinciuntur: quiq;
 Hispanè à nonnullis Tarugo, ab alijs Sa-
 bina vocatur. Noua editio Vatabli sic
 transfert: Et subscus ex tabulato contra
 te testabitur. Huic non multum dissonat
 editio Vulgata cùm ait: *Et lignum quod
 inter iuncturas adificiorum est.* Quid si &
 hoc ipsum Septuaginta seniores intelle-
 xerunt, cùm aiunt: καὶ καθ' ἑξ ἑνὸς ἑξ
 ἑνὸς αὐτῶν. Hæc sunt. Et scarabeus de ligno
 loquetur ea. Forsitan enim veteres (quod
 & Theophylactus suspicatur) nodū atq;
 complexum trabium culmina sustinen-
 tium, Cantharum, id est, scarabeum no-
 minabant: quoniam genus illud grande
 scarabeorum referret, cornibus prælógis
 bifulcis,

bifulcis, quæ sunt dentata forcipibus in cacumine, cum libuit, ad morsum coëuntibus. Nam & nodus quæ Apis bos Ægyptiorum sub lingua habuisse dicitur, Cantharus appellabatur: ut Plinius atque Porphyrius testantur. Et Canthari, siue scarabei vocabulum ad multas utique res significandas olim à veteribus deriuatum est. Nam & Canthari nauigia quædam dicebantur: quorum mentionem in Græca comœdia veteri reperimus. Fuit & in Attica portus, Cãthari nomine celebris. Eademque censetur nomenclatura, ex Athenæi calculo, pocillum: atque item accommodum mulieribus ornamentum. Apud Iulianum iureconsultum Canthari dicuntur, per quos aquæ saliant. Et Cãtharus, piscis est apud Plinium. Est itidem & coeleste signum in Aquario, ex tribus constans stellis. Nil ergo mirum, si inter tot Canthari significationes, maximè verò cum Hebraicum vocabulum suadeat, subscudem etiam olim significasse Septuaginta interpretibus, putauerimus: tabellamque illam exiguam, ligneumue clauiculum

uiculum & retinaculum, quibus duæ tabulæ vel tigna inter se tenacissimè colligantur, quæ etiam Securiclæ dicuntur. Huc Tarugo Hispani, illam Cola de milano nuncupamus: ut sunt plurimæ quoque res aliæ, quæ ab animalibus aut auibus mutuuntur vocabula. Nam tormenti quoddam genus Latinis Equuleus, nobis Petro dicitur. Et forcipem euellendis eruendisque dentibus accommodam, appellamus Gatillo. Clauiculos porrò illos orbiculatos, quibus habent frenis copulantur, Alacranes vocamus. Sensus igitur, ut ego puto, Prophetæ nostri hic est, Singulas quasque regiæ Nabuchodonosoris partes, quantumlibet minimas & absconditas, eius iniustitiam & immanitatem inculaturas, seque ipsas per vim & iniuriam direptas, violenter atque nefariè detineri, proclamaturas. Hieronymus aliò sententiam detorsit dicēs: Hoc est ergo iuxta historiam quod prophetalis sermo significat: lapides parietum, qui à te destructi sunt, & ligna eorum ambusta, tuam crudelitatem sonabunt.

sonabunt. Hieronymi expositionem alij quàm plurimi secuti sunt, per me liberū erit lectori, liberè vtram malit amplecti. Vtiora porrò videamus.

12. *Væ qui edificat civitatem in sanguinibus, & preparat urbem in iniquitate.*

A Pud diuinos scriptores, *Væ*, ingētem calamitatem, extremaq; mala sepissime comminari, protritum ac vulgare est: etiam si nonnunquam particula hæc dolentis aut condolentis sit interiectio, & aliena incommoda miserantis ac cōquerentis exprimat affectum. Quale est illud *Jer. 22. 18.* apud Ieremiam: Non plangent eum, *Væ* frater, & *Væ* soror: non concrepabunt ei, *Væ* Domine, & *Væ* inclyte. Apud Zachariam vbi nos legimus: *Zac. 2. 6. 7.* O, o, fugite de terra Aquilonis. Et paulò inferiùs: O, Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis. Pro interiectione, O, in *Hebræo* habetur *והי*: quam propè semper *Væ* transtulit *Isa. 55. 1.* Vulgatus interpres. Apud Isaiam quoq; vbi legimus: Omnes sitientes venite ad
aquis

aquis. *Hebræis* est *והי*, id est, O, omnes sitientes. Est igitur aliquando *Væ*, dolentis aut miserantis interiectio. Est etiã nonnunquam vocantis aduerbium: at plærunque damnationem & grauis supplicij comminationem importat: & Hieronymus, *Væ* pœnarum esse vltimū, & æternum interitum præsignare arbitratur: neque de iustis ac pijs hominibus vnquã dici, annotauit Gregorius: sed de impijs ac pessimis vsurpari. Si euangelizauero, inquit Paulus, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: *Væ* enim mihi est si non euangelizauero. *1. Cor. 9. 16.* In Apocalypsi, *Apo. 13. 8.* *Væ*, damna & afflictiones significat. *Væ* *væ*, habitantibus in terra. Et postmodum: *Væ* vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo *Væ* post hæc. Et rursus: *Væ* secundum abiit, & ecce *Væ* tertium veniet citò. *Apo. 9. 12.*

Sanguinum autem vocabulo in diuinis libris non tantum cedes & vulnera, sed rapinæ quoque & fraudes, cæteraq; omnia cupiditatis & auaritiæ instrumenta significantur, quibus opes alterius atque substantia,

stantia, necessariaque vitæ subsidia, per vim aut calumniam corraduntur. Etenim, quia anima omnis carnis in sanguine est, ut nos Leuiticus docet: quia sanguis, iuxta placita philosophorum, alimento est corpori: quia si multum sanguinis effluat, anima deficit, at si nimium, vita interit: Vnde Crytias atque alij quidam, sanguinem esse animam, decreuerunt. Hinc etiam opes ac facultates, & quidquid alendæ sustentandæque vitæ necessarium est, sanguinis nomine denotatur: & Cicero ærarij pecunias, ærarij sanguinem nuncupauit. Neque solum qui violenter aliena diripiunt, sed etiam qui fraudulentè atque dolose suffurantur, Viri sanguinum ab Scriptura dicuntur. Viri sanguinum & dolosi, *Psal. 5.7.* inquit Psalter, non dimidiabunt dies suos. *Psal. 54.24.* Et, Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Cumque dolosum addidit, forsitan de more scripturarum, quos viros sanguinum diceret, explicauit. Quid enim interest, si cruenta cæde quempiam protinus tollas è medio, an verò longa ta-
be & inedia perpetuis laboribus tandem
confi-

conficias? Psalmo vigesimo quinto sanguinarijs illis innocuos vides opponi: quod pietatis sit prodesse, impietatis aliena tollere, & instar truculentæ feræ omnia vastare, quæ sunt aliorum. Nam & ad bestię sanguinariæ habitum & speciem alludit Zacharias, cum ait: Et auferam sanguinem eius de ore eius. Feræ quippè ex dilaceratione, os sanguine infectum habere solent. Sanguinem verò iniurias & oppressiones, & alienorum bonorum direptiones vocauit Zacharias. Nisi mauis ad vanum illum deorum cultum, superstitiosumque epularum ritum referre, qui ethnicis Libatio dicebatur: bibebant nanque in sacrificijs sanguinem cum lacte aut vino permistum: carnes verò ipsas hostiarum comedentes, deorum epulas appellabant. *Zach. 9.7.*

Ergo ædificare ciuitatem in sanguinibus, & præparare urbem in iniquitate, siue ut habent Chaldaica, in dolis: est per vim, iniuriam, fraudes atque dolos, facultates rerum, copias & opes, ac potètiã consequi, & regni regnandi que rationem proprijs

proprijs commoditatibus definire. *Præparat urbem*: pro stabilit, transfert editio Vulgata, quod Pagninus interpretatur. Verbum enim Hebraicum *כּוּן*, Confirmare etiam & stabilire significat, quomodo & Vulgatus vertit aliquando. In libris enim Regum, ubi legimus: Non stabilieris tu neque regnum tuum. Et, quoniam confirmasset eum Dominus regem. Et, Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis. Ibi quoque: Et firmabo regnum eius. Sed & ibi: Et firmatum est regnum eius nimis. Et in Prouerbijs Salomonis, ubi dicitur, Et prudentia roborabitur. Atque in alijs Vulgatæ editionis locis Hebræa pro verbis Stabilire, Confirmare, Firmare, & Roborare, idem habent verbum *כּוּן*. Præparare igitur apud Vulgatum interpretem, Firmare & stabilire est, confirmare interdum & roborare significat. Quod apertissimè illud ostendit: Iam nunc Dominus præparasset regnū tuum. Et in Psalmis: Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. Et rursus: Præparans montes in

in virtute tua. Et rursus quoque: Quoniā *Psal. 88. 3.* in æternum misericordia ædificabitur: in cœlis præparabitur veritas tua in eis. Disposui testamentum electis meis, iuraui David seruo meo, Usquè in æternū præparabo semen tuum, & ædificabo in generationem & generationē sedem tuam. Vbiuis in prædictis locis habetur Hebraicum verbum *כּוּן*, & in omnibus illis locis firmare & stabilire significat.

His igitur verbis Habacuc id ipsum, quòd superius intulerat, referre videtur: Væ qui congregat auaritiā malam domui suæ, vt sit in excelsis nidus eius, & liberari se putat de manu mali. Sic & nūc: *Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus*, id est, O ter miserum & infœlicè, lamentis ac luctibus meritò prosequendū: vtpotè què omni diritate & immanitate deterior maneat rerū exitus: qui iniustis cædibus & rapinis, qui dolis ac fraudibus sibi potentiā & dignitatē parat, aut partā amplificat & exornat, autumans se firmare eam, nullisq; perturbationibus expositā redditurū: adeoq; incōcussam & inuictā,

R. si alie-

si alienis opibus communiuerit, si aliorū
oppressionibus & ruinis stabilem, firmā,
atque securam effecerit.

v. 13. *Nunquid non hæc sunt à Domino exercitū?*

Septuaginta interpretes reddiderunt:
Nonne hæc sunt à Domino omnipo-
tente? superioribusq; coniungunt. Expo-
nit autem Theophylactus in hūc modū:
*Hæc utiq; non sunt à Domino, hoc est,
non imperauit ista, neq; lege sanciuit ea
Dominus, neq; ipsi placent. Theodore-
tus verò, Discutienda, vel, Examinanda,
aut quid simile, subaudire videtur, vt sit:
Nonne hæc sunt à Domino omnipoten-
te discutienda, examinanda, punienda?
Theodoreti verba sunt hæc: Lamētis cer-
tè & luctibus dignus es, qui ex iniustis ce-
dibus regnū tuum auxeris: & non intelle-
xeris, vt Deus omnipotēs abs te reposcet
rationes vitæ iniquè trāfactæ: nam si hoc
cognouisses, nō potestate ceu igne quo-
dam vsus fuisses in multas nationes, neq;
eis inexpiabilia mala inuexisses. Hęc ille.
Si autem hæc verba subintelligantur,
editio*

editio quoq; vulgata in hunc eundē sen-
sum posset induci. Hieronymus dū iuxta
allegoriam hunc locum exponit, priori
sententiæ astipulatur, ait enim: Non sunt
hæc à Domino omnipotente, id est, talis
ædificatio non est à Domino sabaoth:
quem nūc Septuaginta interpretati sunt
Omnipotentem. At idem Hieronymus
historicum sensum explanans, hæc eadē
verba ijs, quæ subsequuntur, annectit, sic
dicens: Nulli dubium est, quin iuxta lite-
ram adhuc contra Nabuchodonosor lo-
quatur sermo propheticus. *Et plangat
eum, quòd ædificet Babylonem in san-
guinibus, & plurimorum ruinis ac mor-
tibus illius mœnia construat. Qui, quia
hoc fecerit vrbi, quam in sanguinibus
construxerat, postea quæ à Domino infe-
rantur, auscultat. Sequitur enim:*

*Laborabunt enim populi in multo igne: & gen-
tes in vacuum, & deficient.*

ID est, Babylone incensa, frustra popu-
li laborabunt, & nitentur in nihilum,

R 2 & defi-

& deficiēt populi gentis Chaldaicæ. Hieronymus hucusquē. Hebraica pro, *Nunquid non hæc sunt à Domino exercituum?* tantum habent: An non hæc à Domino exercituum? subaudi. Dicuntur, ut ego puto: aperteq; docet nos Ieremias, qui hanc de Babylonica calamitate & ruina sententiam, eisdem fermè verbis & ampliori oratione prædixit in hunc modū. *Hæc dicit Dominus exercituum: Murus Babylonis ille latissimus suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ igne comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium in ignem erunt, & disperibunt. Prædicunt autem Ieremias simul & Habacuc, fore, ut cuncti conatus, opera, laboresque omnes, quæ in vrbe ac domibus ædificandis & exornandis, in diuitijs & opibus comparandis, in toto deniquè regno stabiliendo, gens Chaldæorum cum suo pariter rege consumpserint, omnia vel hostili igne combusta depereant, aut in prædatorum vsum potestatemque deueniant. Hæc ipsa dicēdi formulæ usus est Ezechiel,*

Jer. 51. 58.
cum

cum ait: *Hæc dicit Dominus Deus: Væci* *Ezec. 24. 9*
uitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram. *In multo igne laborare:* dicuntur ij, qui ingentes & excelsas domos ac turres construunt, in materiam incendij venturas, & ingentem atque excelsam pyram constructuras. Quod verò additur: *Et gentes in vacuum & deficient.* Hebræi sine coniunctione legunt, scilicet, *Et gentes in vacuum deficient.* Eiusdem autem sententiæ repetitio est, & Hebræis familiarissima expositio: nam Gentes & Populi idem vtrunque significat, quandoquidem populus, gentium coniunctio & societas quædam est. *In vacuum* verò, id est, ad nihilum, ut Vulgatus interpres vertit hoc ipsum verbum *קִיָּא* apud Ieremiã, *Jer. 51. 58.*
vel. In cassum, ut transtulit in Leuitico: *la* *Leu. 26. 20*
boraturos vsque ad lassitudinem Chaldæos, prædicit Vates, quia omnia quæ ipsi magnis laboribus & assiduis sudoribus sibi parauerant, Medorū atq; Perfarū direptioni & incendijs erant relinquēda, quod perinde erat, ac si ipsi insudassent in vacuum, & sine mercede aut operæpre-

R 3 tio

tio vlllo dies noctesq; vsque ad defectio-
nem & virium lassitudinem sese exercuif
sent. *Deficient in vacuum*, id est, frustra &
in vanum fatigabuntur. Significat enim
¶ lassari atque defatigari: vt apud Isaiã
Isa. 40. 29. editio Vulgata interpretatur: Qui dat las-
so virtutem, & his, qui non sunt, fortitu-
dinem & robur multiplicat. Potest autẽ
& seorsum legi verbũ *Deficient*: & in pro-
pria significatione accipi, vt sit sensus:
*Laborabunt populi in ignem, & labora-
bunt gentes in vacuum: deficient quip-
pẽ omnes labores eorum, & cuncta, quæ
laborando congefferant, interibunt.*
Ier. 51. 58. Hunc sensum apertissimẽ sequutus est
Vulgatus interpres apud Ieremiam, cum
vertit: Et labores populorum ad nihilũ,
& gentium in ignem erunt & disperi-
bunt. Huic consentit Noua editio, red-
dit enim: Et quod gentes ac populi labo-
re & fatigatione operati sunt, in vanum
& ignem abibunt. Pagninus apud Haba-
cuc trãsfert: Laborabuntq; populi igne,
& gẽtes in vacuũ deficient. Apud Iere-
miam verò sic: *Et laborabunt populi in-
aniter,*

aniter, & ea in quibus laborauerint popu-
li, igni cõburentur, & lassabuntur. Apud
vtrunque prophetam in Hebrẽo eadem-
met sunt verba, præterquàm quòd apud
Ieremiam legitur cum præposita coniu-
ctione, *Et deficient*, siue, *Et lassabuntur*.
Præter id etiam quòd dictiones Nihilum,
& *Ignis*, commutantur: etenim apud Ha-
bacuc legitur: *Et laborabunt populi in
igne, & gentes in vacuum deficient, siue
lassabuntur.* Apud Ieremiam verò: *Et la-
borabunt populi in vacuum, & gentes
in igne, & deficient, siue lassabuntur.*

Cæterum, huius coniunctionis figura,
Dominus exercituum, aut *Deus exercituũ*,
diuina fortitudo, & summa ad res geren-
das facultas significatur: eaq; tunc maxi-
mẽ vtuntur diuini Vates, cum de diuino
iudicio, de supplicio sumendo, de scele-
ribus vindicandis, vaticinantur. Et, quod
ad certã rationẽ propiũs accedit, hac *Exer-
cituũ* adiunctione se Deus appellat, vbi
cũ principibus, cũ tyrannis, cũ diuitibus,
& potentia elatis hominibus, cũ superbis
deniquẽ & scelere obduratis cõfligit. Cũ

positum intelligamus. Dicanturq; aquæ operire mare, quòd scilicet operiant omnia quæ sub mari sunt, id est, sicut mare aquis suis operiens bonam terræ partem. Aut certè, quòd mare tellurem circumquaque ambiat: est quippe toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Alij verò sic exponūt. Replebitur terra Chaldæorū Medis ac Persis, ut cognoscāt gloriam Domini, id est, eius potestatem gloriosam per ultionem scelerum experiātur, & intelligant. Quia Dei vindicta, nō secus Babylon haud apparebit ampliùs, ac fundus maris, qui altissimis gurgitibus occultatur.

At, mea sententia, verba ista nostri Habacuc: *Ut cognoscant gloriam Domini*: per parenthesis interponuntur, figura diuinis vatibus non ignota. Est autem sensus & verborum series huiusmodi: Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, stabilitq; urbem in iniquitate. Nonne enim dicit Dominus, quòd huiusmodi sanguinarij homines laborabunt in ignem, & defatigabuntur in vanum? Etenim ut in-

notescat

notescat gloria Domini, hoc est, ut cognoscant homines, Deum esse sanctum, iustum, omnipotentem, ut cognoscant, diuina prouidentia cuncta gubernari, neq; perpetuò Deum impiorum sceleribus cōniuere: sed illa tandem animaduertere & vlcisci: replebitur terra, nempè Chaldæorum sanguinariorumq; huiusmodi hominū, quasi aquis supra mare intumescentibus, valideq; fluctuātibus: aut è mari exūdantibus, & regionē aliquā operientibus atq; demergentibus. Plurimas nanq; vrbes à mari haustas, plurimas quoque terras in totū mari permutatas, passim apud autores grauissimos inuenimus. Nam & Pyrrham & Antissam circa Meotim Pontus abstulit, Elicen & Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia, sua etiam apparuisse tēpestate, Plinius testatum reliquit. Quin in totum abstulit terras, & si Platoni credimus, quicquid contegit Atlanticum mare, olim insula fuit, Lybia simul & Asia maior. Postea verò ingenti terræ motu, iugique diei vnus & noctis illuione, factum est, ut terra dehiscens

dehiscens vniuersos incolas absorberet, & Atlantis insula sub vasto gurgite mergeretur.

- Est autem vſitatissimum diuinis vati-
bus, ciuitatum aut regnorum euerſiones
sub metaphora inundationis commina-
ri, & hostium exercitus & impetus, inun-
dantium aquarum vocabulo nuncupa-
re. Propter hoc, inquit Isaias, Ecce Domi-
nus adducet super eos aquas fluminis for-
tes & multas, regem Assyriorū, & omnē
gloriam eius: & ascendet super omnes ri-
uos eius, & fluet super vniuersas ripas
eius. Et in alio loco: Væ multitudo popu-
lorum multorum, vt multitudo maris so-
nantis: & tumultus turbarum, sicut soni-
tus aquarum multarum. Sonabunt popu-
li sicut sonitus aquarum inundantium.
Et capite vigesimo octauo: Ecce validus
& fortis Dominus, sicut impetus grandi-
nis: turbo confringens, sicut impetus
aquarum multarum inundantiū, & emif-
sarum super terram spatiosam. Et capite
trigesimo: Spiritus eius velut rorrēs inun-
dans vsquē ad medium colli, ad perden-
das

das gentes in nihilum. Ieremias quoquē:
Ecce, inquit, aquæ ascendunt ab Aquilone, & erunt quasi torrens inundans, & operient terram & plenitudinem eius, urbem & habitatores eius. Et quod hunc locum Habacuc consultò videtur exponere: idem Ieremias Babylonis ipsius ruinam graphicè describēs, sic inquit: Quomodò capta est Sefach, & comprehensa est inclyta vniuersæ terræ? quomodò facta est in stuporem Babylon inter gētes? Ascendit super Babylonem mare: multitudine fluctuum eius operata est. His igitur verbis Habacuc: *Quia replebitur terra (vt cognoscant gloriam Domini) quasi aquæ operientes mare.* ratio redditur, atque modus, præscribitur, quibus laborabunt populi in ignem, & gentes in nihilum lassabuntur. Nempè, quia ascendet super Babylonem mare, & multitudine fluctuum eius operietur. Quia replebitur terra Chaldæorum congregatione gentiū magnarum de terra Aquilonis, & regibus multis à finibus terræ: vox eorum quasi mare sonabit, inquit Ieremias, & erunt, inquit

inquit Habacuc, quasi aquæ operientes super mare. Nam *Hebræa* sic habet. *סִיְיַ*, id est, Super mare. Intumescences, videlicet, & supra maris æquor attollentes sese, & infredientes, cum stridens Aquilone procella velum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit. Cumque vndique incumbunt simul,

*Rapiunt quæ pelagus infimo euersum solo,
Aduersus Euro Zephyr⁹, & Boreæ Notus.
Sua quiq; mittunt tela, & infesti fretum
Emoluntur, turbo conuoluit mare.
Vento resistit æstus, & ventus retro
Æstum reuoluit, non capit sese mare.*

Replebitur ergo terra Chaldæorum multis atq; feris Medorum ac Perfarum turbis, instar marine tempestatis tumultuâ-tibus & infredientibus. Aut, *Quasi aquæ operientes supra, vel, iuxta mare*: Nam *סִיְיַ*, Super & Supra, & Propè & Iuxta, significat. Ut sit: Operientes supra maris terminos, & in conterminas terras exundantes, & regiones finitimas submergentes. Verteretur porro aptissimè in hunc modum: Quia replebitur terra (vt cognoscant gloriam

riam Domini) quasi aquis operientibus super, vel, iuxta mare.

*Ue qui potius dat amico suo, mittens fel suum, & alicui
inebrians, ut aspiciat nuditatem eius.*

IN *Hebræo* pro, *Mittens fel suum*, legitur, *לְהַמְתִּים מַחְמָה*, Verbum verò *מַחְמָה* Fel aliquando, seu venenum significat. Ut in *Deuteronomio*: Fel draconum vinum eorum. *Deu. 32. 33.* Et in *Psalms*: Venenum aspidum sub labijs eorum. Aliquando significat Iram aut Eurorem. Ut in libro *Iob*: De furore omnipotentis bibet. Et in *Psalms*: Super me confirmatus est furor tuus. Est etiam quâdoq; *מַחְמָה* Vter siue Lagena. Ut in *Genesis*: Tollens panem & utrem aquæ, imposuit scapulæ eius. Ac rursus: Cumq; consumpta esset aqua in utre. At verò *מַחְמָה*, turbare est: & *מַחְמָה*, lutum, siue cementum. Ut apud *Isaiam*: Nos verò lutum, & fictor noster tu. Et in *Genesis*: Bitumè pro cemento. Porro, *מַחְמָה*, & mittere, & iungere, adhibere, & aggregare est: *מַחְמָה* autè Subvertere & perdere, adiungere & con-

& congregare significat. Ergo, quoniam Hebraicæ voces polysemæ sunt, interpretes varij, dum alius aliam significationem præfert, varias in hunc locum interpretationes inuenerunt. Septuaginta seniores sic transferunt: Væ qui potat proximum suum subuersione turbida & inebrians, ut aspiciat in speluncis suis. Theodotio pro Subuersione turbida, diffusionem tuam, dixit. Fit enim in Hebræo transitus à tertia persona ad secundam. Quinta editio vertit: De subuersione insperata iræ tuæ. Targum: Væ propinanti socio suo, & effundenti in ira. Symmachus: Et emittens absque iudicio furorem suum. Aquila: De emissionem furoris tui. Noua editio: Væ ei qui potum præbet proximo suo, qui adhibes furorem tuum, ut inebries eum. Hieronymus se alibi translatum legisse scribit: Væ qui potum dat proximo suo amentiam turbidam. Quin & alibi: Turbinem volantem. Pagninus Rabinis consentiens vertit: Væ tibi propinanti amicis tuis, iungenti virem tuam, & etiam inebriando: ut aspicias nuditates eorum.

Vatablus

Vatablus verò: Væ ei qui potum præbet socijs suis, tu admoues virem tuam, & etiã inebriasti eos. Rabbi Dauid: Iungenti virem tuam: dixit. Rabbi Abraham: Væ propinanti amico, seu socio suo, calicem soporis, & inebriabis eos vire tuo.

Tradunt autem Iudæi (ut gentile semper illis fuit, in locis scripturarum difficilius ad fabulas statim conuerti) Sedechiam regem Iudæ, à Nabuchodonosore rege Babilonis Antiochiæ excæcatũ, varijsq; modis irrisum, in Babylonem fuisse perductum. Vbi cum quadam die Nabuchodonosor cõuiuij festa celebraret, iussit ei dare potionem, qua venter potatis solueretur in fluxum. At subito introductũ ante ora epulantium, compulsũq; vi ventris, pollutũ esse stercore. Ob id autem eius vocari amicum, quod translato in Babylonem Ioachin, Sedechiã præfecisset in regem Iudæorum. Veruntamen nihil debet esse in sacrarum literarum expositione commentitijs fabellis loci.

Sunt qui putent, iuxta prophetici sermonis sonũ & proprietatem, Nabucho-

S donosori

donosori hunc morem fuisse, in cenis atque conuiujs, quæ ipse splendide celebrabat, reges illos, quibus victis pro seruis utebatur, ad immodicas potationes adigere, seque eorum ludorum, quos conficere solet ebrietas, otiosum ac lætum spectatorem præbere. Itaque hominum ignominia & turpitudine magis quam honestate & decore delectabatur: & quos, vel pristinae dignitatis recordatione, tanquam amicos aut socios, regiaque olim potestatis consortes, venerari oportuisset, reges & potentissimos quosque

Hab. i. 10. Deus Habacuco) ipse ridiculos & scurras sibi proponebat, & illis intemperantiùs propinans, turpè ex eorum ignominia & dedecore spectaculum sibi parabat. *Hæc* illi: veruntamen incerta sunt, etiam si Hebræos habeant autores. Illud autem non contemnendæ fidei scriptores testantur: Babylonios in vinum præcipuè, quæque ebrietatis velut appendices sunt, fuisse procliuiter effusos: sceminarum item conuiuia celebrantium, initio modestum

destum compositumque fuisse habitum: mox tanquam mero incaluisent, summa exuere consueffe amicula, sensimque pudorem profanare. Postremò etiam eò adduci impudentiæ, vt ima corporum reuelare non erubescerent. Neque solùm damnati in fœlicisque pudoris prostibulas ista solitas perpetrare: imouerò nobilissimæ cuiusque matronæ decora hæc habebantur. Apud Babylonè porrò festum agi solitum, scribit Xenophon, in quo Babylonij omnes vniuersam noctem biberent, & lasciuis carminibus & saltationibus indulgeret. Cuius occasione celebritatis, à Cyro captâ olim urbè, idè testatur libro septimo Cyripediæ: Consentitque Herodotus in libro qui inscribitur Clio: aperteque narrat diuina Danielis historia. Hinc igitur perditissimum Babyloniorum morè notare, videri poterat Habacuc, qui tum se amicos officiosè conuiujs excipere putarent, si illos, ebrietatis quoque adhibitis irritamentis, ingestisque venenis, in temulentiam & insaniam ad usque nuditatè inducerent. Antiquitùs nanque bibendi

causa etiam venena confecta fuisse, Plinius affirmat: alijs cicutam præsumentibus, vt vel morte bibere cogerentur, alijs pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Hocq; est forsitan quod dixit Habacuc: *Mittens fel suum*, aut, Venenum suum: *Et inebrians*. Veruntamen hæc, & si certa sint, his quæ sequuntur non satis coherent.

Ego, igitur, Hieronymo magis assentio, & hæc per enigma atque metaphorâ dici autumo: q; Nabuchodonosor omnes inebriauerit calice furoris sui, cunctosq; expoliatos atque captiuos viderit, & illi qui quondam gloriosi fuerant, in vltimam ab eo seruitutem, extremamq; pauperiem ac nuditatem redacti sint. Diuinis quippè vatibus familiare admodum & frequens est, sub translatione potus aut calicis, afflictiones, calamitates, & ærumnas, labores & onera designare: eo quòd sicut vino status mentis euertitur, vt neq; pes neque mens satis suum officium faciat, sic afflictiones & ægritudines quæ bibuntur, ita concitant hominem,

vt

vt omnibus viribus destituatur. Nam, vt Cicerone vtar autore, cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo: lacerat, exest animum, planeq; conficit. At hoc quidè perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse & urgere videatur. Ergo, potum præbere, aut calicem ministrare is dicitur, qui imminetia mala prænuntiat, minasq; intentat. Vnde est vox Dei illa ad Ieremiam, dicentis: Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. Aut propius calicem & potum præbet, qui afflictiones ipsas, damna & calamitates, perniciem & exitium infligit. Bibit porro, hauritq; poculum, qui inflictas ab alio plagas & ærumnas sustinet, poenasq; ipsas & illata mala perpetitur. Cibabo eos absynthio, & potabo eos felle. Minatur Dominus apud Ieremiã. Et in alio loco: Potum dabo eis aquam fellis. Et rursus: Bibent & turbabuntur, & insanient à facie gladij, quem ego mittam inter eos.

*Ier. 25. 15.**Ier. 23. 15.**Ier. 8. 14.**Ier. 9. 15.**Ier. 25. 16.*

Jer. 51. 7. Cæterum propinasse multas calamitates omnibus circunuicinis gentibus Babylonem, Babyloniumq; regem, testatur Ieremias, dicens: Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & ideò cōmotæ sunt. Vfus nanq; est Dñs rege Babylonis tanquàm calice, quo iram & furorẽ vltionis suæ cæteris nationibus propinaret: sic enim apud eundem Ieremiã *cominatur: Jer. 25. 9.* Ecce ego mittam & assumam vniuersas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum: & adducam eos super terrã istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes quæ in circuitu illius sunt: & interficiam eos, & ponam eos in stuporem & sibilum, & in solitudines sempiternas. Verûtamen, eo quòd Nabuchodonosor non, vt Dei ministrũ decuisset, moderatè & humaniter vindictam exercuit: sed fel suum & furorẽ immittens (quod significat Habacuc) crudeliter & ambitiosè in reges magnos & gentes multas desæuijt: quia, vt Bedè verbis

bis agam, cum potestatem in Dei populũ cæterasq; nationes accepisset, crudelitate & superbia metas acceptæ potestatis excessit: ideò ijs quæ proximè recitauimus, idem Dñs è vestigio subiūgit apud Ieremiã: Cùm impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regẽ Babylonis, & super gentẽ illam, iniquitatẽ eorum, & super terram Chaldæorum: & ponã illam in solitudines sempiternas. Quia seruierunt eis cum essent gẽtes multæ & reges magni: & reddam eis secundũ opera eorum, & secundum facta manuum suarũ. Quia sic dicit Dñs exercituũ Deus Israël: Sume calicẽ furoris huius de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. Et bibent, & turbabuntur, & insanient à faciẽ gladij, quẽ ego mittam inter eos. Recensitis subinde plurimis, quibus Ieremias propinauit, nationibus, adiungit: Et omnibus regnis terræ, quæ super faciem eius sunt: & rex Sefach (Hæc est Babylon) bibet post eos. Ergo, quod apertè præmiserat Habacuc dicens: Quia tu spoliasti

S 4 gentes

gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis: metaphoricè repetit, dum ait: Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, vt aspiciat nuditatem eius: & quæ sequuntur.

~ *Repletus es ignominia pro gloria. bibe tu quoque, & confopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominie super gloriam tuam.*

Hieronimus in tertia persona legit: *Repletus est ignominia pro gloria: vt subaudiatur, inquit, amicus & proximus, siue confors regni, qui tuum ô Nabuchodonosor, calicem bibit. Vnde quia inebriasti plurimos, tu quoque bibe de calice Domini, & confopire: circumdaberis supplicijs dexteræ Domini, & cum ignominia vomitus tui omnia quæ absorberis, egeres, & de sublimi gloria ad vltima deduceres mala. Haftenus Hieronymus. Pagninus autem sic transfert: Saturatus es potius eorum ignominia, quàm gloria, hoc est, Regum ac ducum à te captorum dede-*

dedecore, magis quàm honestate delectatus es: quos, vel eorum exemplo humanarum vicissitudinum admonitus, benignè & humaniter tractare debuisses, vt Cræsum Cyrus. *Hic, auditis quæ Cræsus à Solone sibi dicta retulerat, se quoque hominem esse cognoscens, qui alium hominem, qui se inferior non fuisset opibus, vium rogo traderet: veritus prætereà ob id pœnam, ac reputans, nihil esse rebus humanis stabile: & pyrâ iussit extinguere, & solutum Cræsum iuxta se admodum honorificè collocavit. Septuaginta interpretes in alium sensum verterunt: Satiatatem ignominie de gloria bibe, & commouere: circumdabit te calix dexteræ Domini. His Noua editio consentit: Satiaberis & tu ignominia magis quàm gloria: bibe & tu vt confopiaris, versabitur super te calix dexteræ Domini, & ignominiosus vomitus super gloriam tuam. Eodem autem bibere poculo, proverbialiter olim vsurpari consuevit. Plautus in *Cassina*: Vt senex eodem hoc poculo quo bibi biberet. *Estq; eisdem affici incom-**

incommodis, malisq; communibus obnoxium esse. Translatū vel à bibendi certaminibus, vel ab ijs qui metuūt venena. Cecidit Babylon magna, exclamat Angelus in Apocalypsi, Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius, in poculo quo miscuit, miscite illi duplum.

Apoc. 18.
2.6.

Quod verò sequitur: *Et consopire*: communiter ab expositoribus de Nabuchodonosoris amentia declaratur: quē Deus belluinam vitam ab hominum societate remotum degere, de communiq; sensu deturbatū meritas pœnas luere, coëgit. At ego, si priuatum aliquod facinus his verbis significat Habacuc, libentiùs de Balsaris Babylonici regis nece, & de magnifica illa computatione & cōuiuio interpretarer, in quo temulentus præcepit, vt afferrentur vasa aurea & argentea, quæ asportauerat eius auus Nabuchodonosor de templo quod fuit in Hierusalem: vt biberent in eis rex & optimates eius, vxoresq; eius & cōcubinæ. Nā propterea nocte eadē interfectus est Balsar rex

Dan. 5. 1.

Dan. 5. 30.

rex Chaldæus: vt testatur Daniel: eiusq; necem Ieremias soporem & somnū sempiternum vocauit. In calore eorum, dicit *Jer. 51. 39.* Dominus, ponā potus eorū, & inebriabo eos, vt sopiantur, & dormiant somnū sempiternum, & non consurgant. *57.* Hæc sunt: Eousq; in suis conuiujs incalescēt vino, vt temulenti calices ac potus exposcant, quibus æterno mortis somno consopiantur. Rursusq; eodē capite: Inebriabo principes eius & sapientes eius, & duces eius, & magistratus eius, & fortes eius: & dormient somnū sempiternū, & nō expergificentur, ait rex, *Dñs exercituū nomē eius.* Habacuc verò nō duntaxat aduersus Nabuchodonosor, sed maximè contra Balsarem eius nepotem vaticinatus est: neq; enim ille, sed iste, regno spoliatus & priuatus est, aut violēta morte cōsopitus interijt. Veruntamē hoc etiā potu generaliter ignominias & calamitates significari, quæ mox subsequūtur, indicare videtur: *Addit enim Vates: Circundabit te calix dextera Domini, & vomitus ignominie super gloriam tuā.* Prior huius periodi pars, passiuè legitur

legitur apud Hebræos, vt Noua quoque vertit editio. Versabitur, inquit, super te calix dexterę Domini. Quod ad imū vsque fundum exhauriendum illi esse calicem insinuat. Calix nanque cum exhauritur, semicirculum super exhaurientem describit. Hispanè dicimus: Empinar o trastornar el vaso. Ididem est igitur apud Habacuc: *Circundabit te*, aut, *Circundabitur in te*, vel, super te, *Calix dextera Domini*: quod apud Isaiam: *Vsque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad fœces*. Et apud Ezechielem: *Calicem sororis tuę bibes profundum & latum: eris in derisum & subfannationem, quę est capacissima. Ebrietate & dolore repleberis: calice mœroris & tristitię, calice sororis tuę Samarię. Et bibes illum, & epotabis vsque ad fœces, & fragmenta eius deuorabis. Magnam ergo copiam atq; vim vindictę & animaduersionis hæc indicant. Theophylactus verò ad antiquum compotationis morē retulit: quo in symposijs cyathus ad omnes compotores circumferebatur: vt sit Prophetę verborum intelli-*

intelligentia: Iam alia regna de calice diuinę indignationis potarunt, reliquum est, vt tu nouissimus vsque ad fundū exhaurias: siquidem propinationis circulo perfecto, ad te vsque etiam tandem peruenit. Hoc autem vel inuitus feres: nam *Dextera Dei*, qua nihil potest esse potentius, tibi propinabit. *Huic sententię suffragatur illud Ieremię: Et rex Sefach bibet post eos, id est, circulum compotationis concludet, ac fœces exhauriet. Ergo, Circundabit te calix dextera Domini.* eundē ipsum morē referre videtur, quem illud apud Ieremiam in Threnis: *Gaude & lætare filia Edom, quę habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis. His confinia canit Dauid, cum ait: Nolite extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neq; à desertis mōtib; subaudi, erit confugium: quoniã Deus iudex est. Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. Et inclinavit*

uit ex hoc in hoc : veruntamen fex eius nō est exinanita : bibēt omnes peccatores terrē. Et quoniā hūc Dauidis locū nullus adhuc, quos viderim, expositorū, satis perspexisse & explanasse videtur, operæpretium me fecisse putabo, si obiter, & verborū eius exactam rationē, atq; adeo sensum Prophetæ simul ostendero. Notare igitur oportet, pro dictione, *Meri*, in Hebræo haberi *מרי* : quod verbum, Rubescere, aut turbare significat. Vnde quidam pro, Vini meri, vini turbidi, aut turbulenti, reddiderunt. Pagninus trāstulit: Vinum rubuit. Huic consonat Vatablus, & etiā Campēsis in paraphrasi Psalmorū, sic inquit: Habet em̄ Deus in manu poculū, in quo pulchrè rubet vinū, sed cui plurimū est fexis admistū. Ex hoc porriget mera cū pijs, fexem verò noxiā exugere, imò epotare coget impios omnes, quā tumuis degant in terra multi. Hęc Cāpens. Qui tamē in textu, Septuaginta interpretibus suffragatur, qui, Rubens vinū, meracū esse, intellexerūt: nulla aqua, videlicet, dilutū, nulla mistione decoloratum.

tum. Nā vbi Vulgatus interpres vertit, Plenus misto: Septuaginta pro, Misto, nō vñ sunt verbo *μιχλω*, aut *μισγω*, siue, *κνικω*, quæ verba, alijs alia miscere, cōfundere, & cōturbare, significant: Sed posuerūt verbū *κεκιννω*, quod à dictione *κερας*, id est, Cornu, deductū, propriè Propinare est, & in calicem potionē infundere. Dicitur q; à Græcis *κεκιννωσαι*, quod infūdatur in calice bibituro, etiā si nō diluatur aqua, aut alio potus vel liquoris genere. Vrebātur quippè veteres cornu bouis pro poculo, vt Athenæus & interpres Nicādri testātur. Vnde factū quidā existimāt, vt nō solūm cornua Dionysio finxerit antiquitas, sed etiā Taurus ipse diceretur. Sed & hinc etiā à quibusdā *κρατης*, quasi *κρατης*, à dictione etiam *κερας* appellari putatur. Neq; verbū Hebraicum obsistit: nanq; vt annotauit Forerius super illud Isaia: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem: dicitio *יבש*, infundere è supernis, vt è vase in vas inferius, significat. Ex quo ipse vertit: Ad infundendā sicerā. Habent enim Hebraica pro
Ebric-

Ebrietatem, כַּבֵּר. Græca verò, pro, Ad miscendam ebrietatem, κερκιννυτες το σικερα, id est, infundentes, aut, propinantes siceram. Siceræ porrò vocabulo Hebræi quicquid inebriare potest intelligunt. Ergo, in Latina vulgata editione adiectiuum, Mistò, vice fungitur substantiuui, neque aliùs cuiusquàm rei aut liquoris confusionem in vinum, sed ipsius vini meri in calicem infusionem significat. Est deniq; verborum series atque sentètia: Quia est calix in manu Domini plenus infusione vini meri, id est, optimi ac potentissimi ad inducendum soporem & ebrietatem potanti. Quin & verbum ipsum Latinū, Miscere, aliquandò propinare est, potūq; exhibere, siue mera siue diluta portione propinetur. Quale est illud apud Iuuenalem: Nescit tot millibus emptus pauperibus miscere puer. Et illud quoque apud alium: Qui raptus ab alite sacra Miscet amatorì pocula grata suo. Sunt & alia quamplurima loca in diuina Scriptura, quæ eorum, quæ modò diximus, ignorantia aut obliuione, mirificè torquent non-

nonnullos expositores. Huiusmodi est illud Apocalypsis: Hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius. Est enim Græcè pro Mistum, κερκισμενον, verborum autem ordo & sententia sic habet: Hic bibet de vino mero iræ Dei, quod mistum, id est, infusum, est in calice iræ ipsius. In eadem Apocalypsi: In poculo quo miscuit, miscite illi duplum. pro quibus Græca habent: εν τω ποτηριω κερασε κερκισατε αυτη δι. πλουη Prouerbiorum capite nono, pro, Miscuit vinum: Græcè legitur κερκισει οινου. Hebraicè verò כַּבֵּר. Eadè sunt verba apud Isaiam, vbi dicitur: Dominus miscuit in medio eius spiritū vertiginis. At non sunt eadem apud eundè, vbi legimus: Vinum tuum mistum est aqua. Nam Græcè est μυσουσι: in Hebræo autem est חִתַּךְ à verbo חִתַּךְ, quod confundere & pmiscere significat. Hæc omnia quæ diximus, non multum dissonāt à nostro Habacuco, qui dum ait: Circundabit te calix dextera Domini: calicem plenum infusione atque portione vini meri significat, non blandi illius & temperati vini, T quod

quod & corpus reficiat, & animū gaudio atq; iucūditate perfundat: verū meracissimi atq; acerrimi temeti, quod & vires adi mat, mentē labefactet atq; perturbet, vini compunctio ac moeroris, quod potantē tandem in somnū æternum conso- piat. Porrò, *Dexteram Dei*, diuinam potē- tiam appellari, vulgare est.

Quod autē subiungitur. *Et vomitus igno- minia super gloriam tuam*: ingentem vini exhaustam copiam, & maximam ebrie- tatem significat: cuius manifestum signū in sanis aliàs corporib⁹ est vomitus. Hoc enim argumēto turpissimā ebrietatem arguit Isaias, dicens: Oēs em̄ mēsa reple- tæ sunt vomitu. Aut vomitus nomine il- lud significat apud Habacuc, quod Dñs inquit per Ieremiam: Visitabo super Bel in Babylone, & ei sciam quod absorbue- rat de ore eius. Possessiuus verò casus, *Ignominia*, adiectiuo nominis locum tenet: nam & rarus adiectiuorum vltus Hebreis est, & frequēs pro adiectiuo genitiui vsur- patio: vt locus sanctitatis, id est, sanctus: filius iniquitatis, hoc est, iniquus: ita vo- mitus

Isa. 28. 8.

Jer. 51. 44.

mitus ignominia, id est, turpis vomitus, indecorus, & ignominiosus, quomodo & Pagninus & Noua editio verterunt. Appellatur autem à Vate *Vomitus ignomi- nia*, id est, turpissimus: quoniā est vomit- us etiam, qui nō ex ebrietate, sed ex egri- tudine euenit. Qualis ille est, quem in ac- cessionū initijs aliquando contingere, le- uandoq; Hyppocrates morbo vtilissimū esse docet. Qui quidē vomitus ex eo igno- miniosus nō est, q̄ non persone vitio, sed nature morbū superantis impulsu, aut ce- dentis imbecillitate proueniat. Is verò qui ex crapula & ebrietate accidit vomit- us, hūc turpitudinis & ignominia nota liberare nullus queat: et si leuādo corpori, vitandoq; morbo, conducat plurimum. Vnde & à sapiente filio Sirach præceptū hoc medicum reliquis ad cibum & potū ptinentibus interferitur: Sico actus fueris in edēdo multū, surge è medio, & vome: & refrigerabit te, & nō adduces corpori tuo infirmitatē. Bibes igitur, inquit Haba- cuc, calicē punitionis diuinæ vsq; ad fun- dū, bibes vsque ad nauseam, inebriaberis

Ecclesi. 31.
25.

vsque ad vomitū: vnde omnia indumēta tua regia, omnis tua maiestas, decus & amplitudo conspurcabuntur, inquinabuntur, polluentur. Etenim calix dextere Dñi circumdabitur super te, & vomitus ignominia, id est, poculū ignominia, vsquē ad vomitū, circūdabitur super gloriā tuam. Propinabit tibi Dominus ignominiam vsque ad vomitum: propinabit glorię tuę dedecus & infamiam largissimē, vsque ad nauseam. Prouerbiali quippē figura in diuinis literis, per nauseam aut vomitum ingēs copia significatur, quod apertē satis illud Numerorum ostēdit: vt

Nu. 11. 12.

det vobis Dominus carnes, & comedatis: non vno die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidē: sed vsquē ad mēsem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam.

27. *Quia iniquitas Libani operiet te, & vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominis, & iniquitate terra, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea.*

Liba-

Libanus celeberrimus diuinis scriptoribus vbiq; mons, in Arabia ad Orientem terrę promissionis vltra Iordanem exortus, Galaad vocatur, teste Ieremia, *Ier. 22. 6.* qui sic ait: Galaad tu mihi caput Libani. Inde ad Aquilonem procurrens, appellatur Hermon, ab inhospitalitate seu vastitate conficto vocabulo. Est enim *חרב* destruere siue desolare: & *חרב* corruptā ac perditam significat rem, quę nullis sit vsibus profutura. Septuaginta & Vulgatus interpretes pro hac voce transtulerunt Anathema. Abundare porrō atq; rigere perpetuis niuibus & frigoribus Libanū, illud Ieremię abundē demonstrat: Nunquid deficiet de petra agri nix Libani? Vnde & eundem nonnulli Sanir nuncupari arbitrantur, id est, niuosum: quod & Chaldæus paraphrastes pro Sanir interpretatus est. Dicebatur etiam Libanus à Sidonijs Sarion: sic enim legimus in Deuteronomio: Tulimusq; illo tempore terram de manu duorū regum Amorrhęorum, qui erant trans Iordanem, à torrente Arnon vsque ad montem Hermō, quē

Ier. 18. 14.

Deut. 3. 8.

T 3 Sidonij

Sidonij Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir. Hic ad mare Mediterraneum sese ferens, antea in duo cornua diffinditur, quorum alterum Libanus est, qui ad Sidonem vsq; protenditur: Alterum Antilibanus, qui ad Galilææ confinia deflexus, Palæstinam à Phœnicia determinat. Et si enim nonnulli Samariam atq; Galilæam Phœnicis portionem esse voluerunt: at nos quicquid incoluerunt Israëlità à Maiona fluuio vsque ad Libanum, Palestinæ vocabulo nuncupamus. Diuini scriptores vtrunq; montis cornu Libanū vocāt: at Septuaginta seniores pro Libano, sepè Antilibanum reddiderunt, maximè verò in his locis, in quibus Libanus ab Scriptura terminus terræ promissionis vocatur. Hūc mōtem à mediterraneo mari in Arabiā vsq; protendi, affirmat etiā Strabo. Libanū verò & Hermon eundē esse montē, ostēdit liber Iosue cū ait. Cepit itaq; Iosue omnē terrā mōtanā & meridianā, terrāq; Gessen, & planitiē, & occidentalē plagā, montēq; Israël, & cāpe stria eius, & partē mōtis quæ ascēdit Seir vsq; Baalgad, per pla-

Ios. 11. 17.

planitiem Libani subter montē Hermō. Vbi, meo iudicio, apertissimè significatur, Hermon iugū fuisse aliquod præcelsum Libani. In Cantico canticorū Amanā, Sanir, & Hermō, edita Libani iuga fuisse legimus: ait enim Spōsus: Veni de Libano Spōsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis: de capite Amanā, de vertice Sanir & Hermō, de cubilibus leonū, de mōtibus pardorū. In Hebræo nanq; pro, De capite, & De vertice, idē est vtrobiq; vocabulū *רֶמֶס*, id est, caput, vertex, cacumē, deniq; summitas cuiusq; rei. Et siquidem in hunc locū Canticorū incidimus, asperū sanè atq; difficilem, & vt liberè dicam quod sentio, ob veteris cōsuetudinis igno- ratiā aut obliuionē, nulli adhuc nostrorū interpretū iuxta sensum, quē literalē appellant, satis exploratū & cognitū, explanare diligentius adnitar: neque etiā, vt in prouerbio est, extra chorū saltasse reprehendar. Adfert enim non minimum lucis & adiumenti nostro Habacuco: Libaniquē iniquitatē & inclementiam ac vastitatem ob oculos aptissimè representat.

Cant. 4. 8.

Sponfos olim, cū iam legitimas nuptias celebrarēt, coronis ornari consueuisse, produnt etiam diuinæ literæ. *Hoc*
Isa. 61. 10. est enim quod inquit Isaias: Quasi sponsum decoratum corona, & quasi spōsam ornata monilibus suis. *Et in eodē*
Cant. 3. 11. Canticō canticorū: Egredimini, inquit Sponsa, & videte filiæ Sion regem Salomonē, in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius. Sed & de beata Agnete canit Ecclesia: Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento lætitiæ circūdedit me, & tanquā sponfam decorauit me corona. Lucanus in auspicas Martiæ & Catonis describens nuptias, sic inquit:

*Festa coronato non pendent limine ferta,
 Infulaq; in geminos discurret cādida postes,
 Legitimeque faces, gradibusque accliu
 eburnis
 Stat torus, & picto vestes discriminat auro:
 Turritaque premens frontem matrona corona,
 Tralata vetuit contingere limina planta.*

Id est

Id est, non adfuit pronuba, quæ sponfam de more coronaret, limenq; domus calcare prohiberet. Coronabantur igitur Spōsus & Sponsa, facesq; etiam & tedæ præbant, quibus per noctem Spōsa in domū mariti traducebatur, & thura atque aromata cremabantur. Nam & apud Palæstinos, Spōsam noctu in viri domum traduci solitam, parabola illa decem virginum in *Euangelio*, citra vllam dubitationem ostendit. *Hinc factum est, quod Hymenæum*, quem nuptiarum præsidem inuocabāt, veteres floribus coronatum, dextraque tenentem facem, sinistra flammeum, pedibus croceos soccos habentem, pingebant. Vnde Catullus canit:

*Collis ò Heliconij
 Cultor, Urania genus,
 Qui rapis teneram ad virum
 Virginem, ò Hymenæe Hymen
 Hymen ò Hymenæe.
 Cinge tempora floribus
 Suauis olentis amaraci,
 Flammeum cape, letus huc
 Huc veni, niueo gerens*

Luteum

Luteum pede foccum.

Seneca etiam in *Medea*:

Et tu, qui facibus legitimis ades,

Noctem discutiens auspice dextra,

Hinc inde de gradu marcidus ebrio,

Præcingens roseo tempora vinculo.

Nuptiales porrò corollæ ex diuersis herbis ac floribus, pro regionum diuersitate, connectebantur. In Bœotia, vsurpatum fuit, vt sponsam coronarent asparago, apud Græcos sisymbrio. Sed ex myrrha quoquè fuisse contextas, Virgilius diligentissimè antiquitatis obseruator aperitissimè demõstrat in *Ceiri*: vbi Scylla Nisi regis Megarensium filia, nuptias Minois Cretensium regis desperans, sic inquit:

*Nec mihi iam pingui sudabunt tempora
myrrha,*

Pronuba nec castos accendet pinus odores.

In coronamentis nanque, quod Plinius tradit, ea maximè in pretio habebantur, quæ essent pinguiora.

Ergo, vt ad Canticũ canticorũ veniamus, cõfingit Salomõn, Spõsam in extremis finibus Palestine, in niuosis atq; præruptis

ruptis, ferarumq; plenis Libani cacuminibus, pauisse gregẽ. At Spõsus dũ venustissimã illius formã auidissimè contẽplatur, dumque eius pulcherrimas corporis partes laudando singillatim percurrit & enumerat, flagrantissimo illius amore succensus, quasi qui sine ea viuere se posse inficietur, nuptijs necessaria confestim se apparare velle denũtiat: scilicet, vt in domũ traducat. Statuit ergo in montẽ myrrhæ cõscendere, vt corollas nuptiales cõtextat, & in collẽ thuris, vt aromata colligat concremanda. Vtq; Virgilius à facibus & à nucibus notauit nuptias cũ ait:

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

*Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus
Oetam.*

Sic etiam Sponsus ab adiunctis, dum in montem myrrhæ velle cõscendere, dũ thuris collẽ adire profitetur, proculdubio se illã iã in legitimũ matrimonium ducere, se illam iam in domum velle traducere, aperitissimè manifestat. Ait igitur: Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es: Oculi tui columbarum. moxque
singula

Cant. 4.1.

singula membra commendat. Et quasi dicat: Certum est, amplius à te non absentia seiungi, addidit: Vadam ad montem myrrhæ, vt coronas connectam: & ad collem thuris, vt comportē aromata. Tota quippe pulchra es amica mea, & macula non est in te. Porro, tam venusta coniuge carere, ab eaq; abesse longius, quis ferat? Veni, ergo, de Libano Sponsa mea, veni de Libano, veni de niuosis atque rigentibus Libani verticibus, Amana, Sanir, & Hermon: desere periculosa cacumina, deserta hæc & inhospita tesqua, pardis atque leonibus, omniq; genere ferarum horrida. Veni autem, vt coroneris, vtq; mihi in posterum iam in legitimum matrimonium, atque in insolubilem societatem iungaris. Hæc omnia postmodum se apparasse, Sponsus affirmat capite sequenti, cum ait: Veni in hortum meum soror mea Spōsa, mellui myrrham meam cum aromatibus meis. Verbum enim, Veni, præteriti est temporis, vt Hebræus codex testatur. Quin & nuptiale conuiuium se obsonasse ac præparasse, affirmat Spōsus:
Comedi,

Comedi, inquit, fauum meum cum melle meo: bibi vinū meum cum lacte meo, id est, præstò sunt atq; parata hæc omnia, vt mox comedi atque bibi queant. In diuinis enim libris, quæ in procinctu sunt, vt fiant, iam fuisse facta, dici consueuerūt. Cuiusmodi est illud in libro Iosue: *Ecce Ios. 6. 2.*
dedi in manus tuas Iericho, & regē eius, omnesq; fortes viros. Et illud quoq; apud Ieremiam: *Ier. 50. 2.*
Dicite, Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia eius, superata sunt idola eorum. Hoc autem ex sequētibus fit manifestum, addit enim: Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. Meminit porro bis Sponsus mellis, dicens: Comedi fauum meum cum melle meo, quoniam olim ouum & mel initio conuiuij ministrari, in fine verò, secundisq; mensis, poma simul & mel rursus dari & apponi consueuerunt. Perindeq; est dicere: Comedi fauum meum cum melle meo: ac si diceret, Parata sunt omnia à melle vsquè ad mel, ab ouo vsquè ad mala. Apponebatur autem initio conuiuij fauus:
in fine

in fine verò mel, bellarijs, pomis, atq; nucibus liniendis. Quod verò addidit: *Bibi vinum meum cum lacte meo: multa hominum genera bibisse lac, Athenęus atq; alij testantur: & Iahel sitienti Sifaræ lactis poculum ministravit. Et Ezechiel sic alloquitur filios Ammō: Ego tradā te filijs Orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua: ipsi comedēt fruges tuas, & ipsi bibent lac tuū. Paulus Corinthijs lac potum dedisse se, asserit: nō solidum cibum. Verum de Cantici loco satis sit: nunc autem ad Habacuc, & ad Libanum redeamus.*

Fuit igitur, vt dictum est, Libanus, cū propter continuas niues, tum propter ferarum frequentiam, in multis sui partibus in hospitalis. Vnde si verba Habacuc: *Quia iniquitas Libani operiet te:* propriè de ipsomet monte Libano intelligere voluerimus, sensus erit: *Vastitas atq; solitudo, & in hospitalitas Libani operiet te. Vt sit illud, quod Dominus Babyloni minatur per Ieremiam: Factæ sunt (idest fient)*

cui-

ciuitates eius in stuporem, terra inhabitabilis & deserta, terra in qua nullus habitet. Et in alio loco: *Habitabunt dracones cum fatuis sicarijs, & inhabitabunt in ea struthiones: & non habitabitur vltra vsque in sempiternum, nec extruetur vlg; in generationem & generationē. Apud Isaiam quoque. Et perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem. Et ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum. Cōsentit huic expositioni verbū Hebraicū דִּבְרָה, pro quo in loco hoc vertit, *Iniquitas*, vulgatus interpretes. Et si enim inique agere sit: tamen Dissipare quoq; est, & vastare atq; desolare significat. Nam vbi in Ieremiæ lamentationibus legimus: *Dissipauit quasi hortū tentoriū suū.* Hebræa pro dissipauit, legūt דִּבְרָה. Et in libro Iob, vbi dicitur: *Ante quā dies eius impleātur, peribit: & manus ei⁹ (sive, vt Græca ac Chaldaica legūt: Rami eius) arescent. Lædetur quasi vinea, in primo flore botri eius. In Hebræo pro, Lædetur, est דִּבְרָה, idest, vastabitur, demolietur. Septuaginta verterunt: *τραχνοει,* come-**

Ier. 50. 39.

Isa. 24.

Ther. 2. 6.

Iob. 15. 33.

comedatur. Significat ergo propriè vastitatem & desolationem ^{וּבְנֵי} vastitatē, inquam, & solitudinem, per iniuriam aut certè per vim illatā: ex quo p̄ rapina nonnunquàm, & pro iniquitate vsurpatur. Libano porrò vastitatem ac solitudinem quasi per vim afferebant, ipsumq̄; inhospitale reddebāt, & niuium perpetuus rigor, & leonum aliarumq̄; ferarum immanitas. *Et* forsitan illud Ieremiæ: Galaad tu mihi caput Libani: huic quoque suffragatur intelligentiā, estque illorum verborum sententia: *Eris mihi deserta & inhabitabilis, non aliter quàm Galaad, Libani inhospitale cacumen. Hunc enim sensum, & quæ præcedūt & quæ sequuntur Ieremiæ verba persuadent, ait enim: Quòd si non audieritis verba hæc, in me ipso iuravi, dicit Dominus, quia in solitudine erit domus hæc. Quia hæc dicit Dominus super domum regis Iuda: Galaad tu mihi caput Libani: si non posuero te solitudinem, vrbes inhabitabiles. Loquitur autem Ieremias de præcelso atque inhabitabili iugo mōtis Libani*

Galaad

Ier. 22. 6.

Galaad: non de læta & amæna illa regione, quæ huic subiecta inhospitali vertici, inter ipsum atque Iordanem patet: quæque sæpe ab Scriptura diuina Galaad, nō- *Num. 32.* nunquàm Galaaditis vocatur. *In* qua extitit & ciuitas Galaad, quæ in sortem cessit filiorum Machir. *Iniquitas*, igitur, id est, desolatio, solitudo, & inhospitalitas Libani continget tibi: utq̄; in præruptis verticibus Libani, niuium atque rigoris inclementia, leonumque ac pardorum, & ferarum cæterarum immanitas, homines ab habitatione deterrent, sic etiam Persarum ac Medorum sæuitia Chaldæos expellet patria, & à pprijs sedibus deterrebit. *Hoc est enim quod sequitur: Et vastitas animalium deterrebit eos: Chaldæos, scilicet: ut fiat transitus à secunda persona in tertiam. tropo diuini vatibus admodum familiari. Septuaginta verterunt: Deterrebit te. Ergo, idem est apud Habacuc: Et vastitas animalium deterrebit eos: quod apud Ieremiam: Leones ciecerunt eum. Et paulò post: Redemptor eorum fortis,*

Ier. 50. 17.

Ier. 50. 34.

V Do-

Dominus exercituum nomen eius, iudicio defendet causam eorum (Israëlitarū) vt exterreat terram, & commoueat habitatores Babylonis.

At, Pagninus, Noua editio, Vatablus, atq; alij, quoniam in Hebræo idē genus vtrobique conseruatur in pronomine ac nomine Animalium: ideo pronomen, *Eos*, vel quod Septuaginta posuerūt, *Te*, ad nomen Animalium retulerunt. Vertit enim Pagninus: Et præda, quam fecerūt animalia, conteret ea. Noua autem editio: Et calamitas iumētorum quæ terruit ea. Vatablus verò: Vastitas ferarum perdet eas. Volunt porrò hāc esse verborum sententiam: feras eodē modo perire quo viuunt, & quæ præda viuunt, tandē prædam venatoribus fieri. Nanque solent homines ferarum damnis offensi congregari, saltusq; & syluas circumdare, ipsasq; feras excitatas & agitatas capere ac perdere. His ergo verbis: *Et vastitas animalium deterrebit eos*: vel vt ipsi verterunt, *Ea*: diuinæ sententiæ causam, & damnationis rationem assignari arbitrantur.

Præ-

Prædixerat Babylonici regis atque regni punitionem Deus apud Habacuc: nunc causam atque rationem subiungit: effrenatam videlicet violētiam, qua in omnes homines, maximè verò in Iudæorum ciuitates & gentem, crudeliter debacchati sunt. Vnde Propheta sese explicans, è vestigio subiiciat: *De sanguinibus hominis, & iniquitate terra, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea*. Id est, vt Hieronymi verbis dicam: *Quia vastasti Iudā, subuertisti terram promissionis, & ciuitatem Ierusalem, omnesq; habitatores eius. Quod etiam in superioribus explicatiùs intulerat Habacuc, dicens: Quia tu expoliasti* *Habac. 2. 8* *gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter sanguinem hominis, & iniquitatem terræ, ciuitatis, & omnium habitantium in ea. Ex quibus verbis apparet manifestè, idem esse: De sanguinibus hominis: &, Propter sanguinem hominis. Sed apertius adhuc constat ex Hebræo, vbi in vtroque loco habetur, *וְדָם*. id est, Propter sanguinem. Immò omnia verba sunt eadem vtrobique*

V 2 apud

apud Hebræos, quanuis Latinus hîc, De sanguinibus, in plurali: illîc in singulari, Propter sanguinem: hîc, in ablatiuo, Et iniquitate terre, & ciuitatis: illîc in accusatiuo ac sine cōiunctione, dixerit, Et iniquitatē terre ciuitatis. Hebræa verò utrobique eademmet sunt, habentq; utrobique in hunc modū: **מַדְמֵי אֶרֶץ וְחַמַּס אֶרֶץ קָרְיָהּ**. Hęc sunt ad verbum: Propter sanguinem hominis & iniquitatem terre, ciuitatis & omnium habitantium in ea.

Chaldeus paraphrastes, Hieronymus, Lyranus, atq; Dionysius, superiora quoque illa: *Quia iniquitas Libani operiet te*: per tropum, de Ierosolymitano templo dici arbitrantur, quibus & Pagninus assentire videtur, vertit enim: Quia rapina quā fecisti in Lebanon operiet te, & præda quam fecerunt animalia conteret ea, propter sanguinem hominum, & rapinam terre, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea. Ideò autem Templum Libanum appellari censuerunt, quoniam de lignis Libani constructum fuerit,

quę

quę Hiram rex Tyri præbuit Salomoni. *3. Re. 5. 10.* Nam & Libani nomine templum significari in plurimis diuinæ Scripturæ locis decernunt: vt apud Zachariam capite vn decimo: *Aperi Libane portas tuas: vbi* *Zach. 11. 1.* Chaldeus vice Libani, Domum sanctuarij substituit. Ergo, Hieronymus sic explicat: *Quia iniquitas Libani operiet te*: Superbia tua & euersio tēpli, & rapina sanctuarij, te depopulabitur atque vastabit. Et quia semel nominauerat montem Libanum, sub eiusdem translatione victimas & sacrificia, vel certè multitudinem populorum, quæ interfecta est in Ierusalem, animalibus vel bestijs comparat, dicens: *Et vastitas animalium opprimet te. Hoc autem omne patieris, quia vastasti Iudam, subuertisti terram repromissionis, & ciuitatem Ierusalem, omnesq; habitatores eius.* Hieronymus hucusquē. At mihi non succurrit locus in tota diuina Scriptura, qui nomine Libani, Sanctuarium aut templum adigat interpretari: cum tamen manifesta loca sint, quæ per Libanum Ierusalem intelligi & subindi-

cari declarent. Fortassè propter ædificio-
 rum ac turrium multitudinem ac celsitu-
 dinem: de quibus dicitur in Psalmis: Cir-
 cundate Sion, & cõplectimini eam: nar-
 rate in turribus eius. Ponite corda vestra
 in virtute eius, & distribuite domos eius:
 Ps. 47. 13. vt enarretis in progenie altera. Ezechiel
 quidè parabolā Aquilæ grādis, magnarū
 alarum, longo mēbrorum ductu, plenæ
 plumis & varietate, venientisq; ad Liba-
 num, & auferentis medulā cedri: de rege
 Babylonis exponit, inuadētis Ierusalem.
 Cæterum Babylonē euersam atq; desola-
 tam fuisse in vltionē tēpli ac ciuitatis Ieru-
 salē, totiusq; terræ pmissiōnis, à Chaldæis
 Haba. 2. 8. vastatæ ac destructæ, plurimis Scriptura-
 rum testimonijs superiùs à nobis proba-
 tum est. Porrò, *Propter iniquitatem terræ,*
 dixit, id est, propter vastitatem & desola-
 tionem terræ sanctæ, & ciuitatis sanctæ.
 Est enim idem vocabulum *בָּרָא* quod præ-
 cesserat, cùm dixit: *Iniquitas Libani ope-*
riet te. Vnde poterit esse sensus: *Quia va-*
stasti ac desolasti terram promissionis, &
ciuitatem Ierusalem: vastitas ac solitudo
Libani

Libani opprimet te, & eueniet tibi. Aut,
 si mauis: *Rapina & desolatio templi ex*
lignis Libani ædificati, & destructio ci-
uitatis Ierusalem, ad modum Libani po-
pulosæ & excelsæ, operiet atque oppri-
met te: propter sanguinem hominum
quem fudisti, & propter rapinam ac deso-
lationem terræ, ciuitatis & omnium ha-
bitantium in ea.

Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor
suus cõstatile & imaginem falsam: quia spe-
ravit in signemō fictor eius, vt faceret simula-
chra muta. Vt qui dicit ligno, Expergiscere:
Surge, lapidi tacenti. Nūquid ipse docere po-
terit? Ecce iste coopertus est auro & argento:
& omnis spiritus non est in visceribus eius.
Dominus autem in templo sancto suo: fileat
à facie eius omnis terra.

MInatus fuerat Dominus regi Baby-
 lonis, multis calamitatibus oppri-
 mendum fore. Repentè confurgent, dixe-
 rat, qui mordeant te, & suscitabuntur la-
 cerantes te, & eris eis in rapinam. Labo-
 rabūt populi in multo igne, & gentes in
 vacuū deficient. Replebitur terra quasi
 V 4 aquæ

aquæ operiētes mare, vt cognoscant gloriam Domini. Bibes tu quoquē, & conso- pieris: circundabit te calix dexteræ Do- mini. Iniquitas Libani operiet te, & vaiti- tas animalium deterrebit eos. Neq; tibi quidquā (subinfert) prodesse poterūt scul- ptilia, nihil tua te iuuabunt idola, non te ab imminentibus calamitatibus vindi- cabunt: vtpotè quæ nihil, præter muta, vitæque & sensus expertia simulachra, sint hominum manibus & artificio com- pacta: proque libito fictoris sui, falso deo- rum nomine & repræsentatione insigni- ta: quæque in alienis, aliena; opera ma- nufactis ædibus ac templis, sudibus, cu- neis & clavis, alijsq; permultis huiusmo- di fulcimentis affixa, hospitentur. Cùm tamen hæc ipsa, quæ superius prænuntia- ta sunt, mala, ab ipso essendi fonte Iehoua irroganda inferendaq; sint: idque etiam in suo proprio templo, mundana hac, sci- licet, ac propria domo, ab ipso de nihilo ædificata & constructa: in qua proprium dñm pollere plurimum, reliquisq; omni- bus præualere, consentaneum est. Ergo,
 ididem

ididem mihi sonat Habacuc, quod Moy- ses in Deuteronomio, vbi ait: & dicet, *Deu. 32.37* nempè Deus: Vbi sunt dij eorum, in qui- bus habebant fiduciam? De quorum vi- ctimis comedebant adipēs, & bibebant vinum libaminum: surgant & opitulen- tur vobis, & in necessitate vos protegāt. Videte quòd ego sim solus, & nō sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego vi- uere faciam, percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere.

Figurata verò interrogatione vtitur Habacuc: quæ, vt Fabius docet, non scisci- tandi gratia assumitur, sed instandi. Quā- to enim magis ardet: *Quid prodest sculpti- le?* quā si diceretur simpliciter: Nihil pro- ficiet sculptile. Ostendimus enim dum percontamur aduersum, ea quæ dicimus, negari non posse, & veritatem, quā astrui- mus, vel aduersario ipso iudice, euinci posse monstramus. Quid igitur te iuuare queat idolum? inquit Vates: siue sculpti- le illud siue conflatile sit? quod vtique, to- tum quod est, secundum hoc nomē quo appellatur, id ab homine est: quin ab ho- mine,

mine, non naturali, ceu proles, sed artificiali causa productum: artificiali porrò opera inferiorem se rem homo profert. Hieronymus *Sculptile* ad marmora & lapides: *Conflatile* ad metalla referri autumat, Babylonios aut ex his & ex illis idolorum simulachra cōfigurasse, docet Ieremias apud Baruch, dicens: *Nūc autē videbitis in Babylonia deos aureos & argēteos, & lapideos & ligneos in humeris portari, ostētātes metū gentibus. Imaginē falsam* appellat idolū, quia nulla ei subest secundum nomē quod habet veritas: nā et si *Deus* nominetur, falsò tamē illi hoc est inditū vocabulū. Deniq; quoniā, vt est apud Baruch, nihil aliud sunt simulachra, nisi id quod volūt esse sacerdotes: vel, vt legitur apud Græcos, artifices τεχνίται. Hi pro arbitrio idola, aut Iouem, aut Martē, aut Belum, aut *Dagonem* appellāt: cū reuera neq; Iupiter, neq; Mars, neq; Belus, neq; *Dagō* existāt. Quod & ipsi etiā, qui inter gētes & ethnicos ipsos sapientes habitant, & intelligūt atq; fatentur: elegāterque *Horatius* huiusmodi vesaniam irridet,

det, dum Priapum ipsum loquentem in hunc modum inducit:

*Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Cū faber incertus scānū faceret ne Priapū
Maluit esse deū. deus inde ego, furū auiumq;
Maxima formido.*

Irridet etiam elegantissimè *Isaias*, sic dicens: *Plastæ idoli nihil sunt, & amantissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes eorū, quia nō vidēt neq; intelligūt, vt confundantur. Quis formauit deum, & sculptile conflauit ad nihil vtile? Ecce, omnes participes eius confundentur: fabri enim sunt ex hominibus: conuenient omnes, stabunt & pauebunt, & confundentur simul. Faber ferrarius lima operatus est, in prunis & in malleis formauit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ: esuriet & deficiet, & non bibet aquam, & lassescet. Artifex lignarius extēdit normā, formauit illud in rúcina: fecit illud in angularibus, & in circino tornauit illud: & fecit imaginem viri, quasi speciosum hominem habitantē in domo: Succidit cedros, tulit ilicem, & quercum,*
quæ

quæ steterat inter ligna saltus: plantauit pinum, quam pluuia nutriuit. *Et facta est hominibus in focum: sumpsit ex eis, & calefactus est: & succendit & coxit panes: de reliquo autem operatus est Deum, & adorauit: fecit sculptile, & curuatus est ante illud. Medium eius combusit igni, & de medio eius carnes comedit: coxit pulmētum, & saturatus est, & calefactus est, & dixit: Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius Deum fecit & sculptile sibi, curuatur ante illud, & adorat illud, & obsecrat, dicens: Libera me, quia Deus meus es tu. Nescierunt, neque intellexerūt: obliti enim sunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde suo. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt, vt dicant: Medietatem eius combusit igni, & coxi super carbones eius panes: coxi carnes & comedi, & de reliquo eius idolum faciam? ante truncum ligni procidam? Parse eius cinis est: cor insipiens adorauit illud, & non liberabit animam suā, neq; dicet: Fortè mendaciū est in dextera mea.*

Haftenus

Haftenus verba Isaia, quæ, quoniam cōmentarij loco esse poterunt verbis sequētibus *Habacuc*, prolixius aliquātum intulimus.

Ergo, aduersus denuntiata pericula nihil tibi proderunt simulachra: cū sculptile vel conflatile sint, & mendax imago cuiuspiam hominis aut animantis.

Quia sperauit in figmento fictor eius, vt faceret simulachra muta, id est, quia eo amentia peruenit artifex, vt speraret, se à ligno seu marmore vel metallo posse iuari ac protegi, si ea in hominis alicuius aut animantis muta simulachra conformaret.

Horum miser implorat auxilium: Dicit ligno, Exsperscere: vt opem feras: Surge, lapidi tacenti: vt præbeas consilium, aut de dubijs quæstionibus certa responsa.

Cū tamen mutum simulachrum sit, neque supplicem docere queat. Lingua etenim idolorum, vt inquit Ieremias, po-

Bar. 6. 7.

lita à fabro, ipsa etiam inaurata & inargentata falsa sunt, & non possunt loqui. *Muta* porrò esse, nec loqui posse, dicuntur idola, nō quòd aliquādo loquuta

non

non sint. vt quidam in hoc loco interpre-
tantur. Narrat enim Maximus Valerius,
Captis à Furio Camillo Veijs, milites, iuf-
su imperatoris, simulachrū Iunonis Mo-
netæ in urbem translaturus, sede sua mo-
uere voluisse: quorum ab vno per iocum
interrogata dea, an Romam migrare vel-
let: velle se respondisse. Quæ voce audi-
ta, lus in admirationem versus est. Iſq̃;
non simulachrum, inquit Valerius, sed
ipsam cœlo Iunonem petitam, portare
se credentes, læti in ea parte Auentini mō-
tis, in qua nunc templum eius cernimus,
collocauerunt. Fortunæ etiam simula-
chrum (addit Maximus) quod est in Lati-
na via ad quartum milliariū, eo tempo-
re cum æde sua cōsecratum, quo Corio-
lanum ab excidio vr̄bis maternæ preces
repulerunt, non semel sed bis loquutum
constitit: prius his verbis: Ritè me matro-
næ vidistis, riteq̃; dedicastis. Muta igitur
dicuntur idola, quòd suo pte ingenio ac
natura muta sint, quòdque *Omnis spiritus
non est in visceribus eorum.* Idest, Nulla
anima naturali, aut sensibili, aut rationa-
li

li vegetantur & informantur, nullo du-
cto spiritu respirant: Cùm formam qui-
dē idoli potuerit artifex ad hominis aut
animantis cuiuspiam imaginem confi-
gurare: at animam & anhelitum, quibus
spirant ac vegetantur artus, dare vllō pa-
cto nequiuerit. Quòd autem idola loquu-
ta fuisse legimus, non vtiq̃ue ligna ipsa,
siue marmora, aut metalla loquuta sunt:
verūm eis cacodæmones assidentes, qui
quidem assidere simulachris possunt, in-
trinsecus verò animare & viuificare non
possunt. In Hebræo pro, *Spiritus*, est נַחַם.
quæ vox, vt superius annotatum est, &
spiritum & ventum significat. Vnde in
hoc loco Spiritum, vel pro vento accipe-
re possumus: quòd nihil spiret in idolis:
vel pro anima, quòd simulachra in animā
tia sint. Quòd enim Spiritus accipiatur
pro anima, manifestè demonstrat nostri
Saluatoris oratio: Pater in manus tuas cō-
mendo spiritum meum. Quod si quis Spi-
ritum in hoc loco ad Deum ipsum vellet
referre, huic Ieremias suffragari videre-
tur, cū ait: Non sunt dij, sed opera ma-
nuum

Luc. 23. 46

Bar. 6. 50.

num hominum: & nullum Dei opus cū illis. Porrò autem, *Omnis non*, Hebraica dialecto, pro Nullo vsurpatur. vt in *Leuitico*, vbi legimus: Nec sanguinem nec adipem omninò comedetis: Hebræa habent, *Omnes* adipem & omnem sanguinem non comedetis. Et in legibus de die rum obseruatione frequenter repetitur: *Leu. 23. 3.* Omne opus non facietis. His confine est *Gen. 4. 15.* & illud: Posuit Dominus in Cain signū, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum.

20 *Dominus autem in templo sancto suo: sileat à facie eius omnis terra.* Pro dictione Hebraica יהוה, interpretes Dominū reddiderunt: quoniam in nulla lingua, vt dixit *Baruchias*, illi parem dictionem inuenirent. Vel Hebræos imitati sunt, qui nō audentes pronuntiare nomen *Iehoua*, vbicunq̄e illud scriptum offendissent, loco eius legebant *Adonai*, id est, Dominus, aut, *Domini mei*, in plurali, quando scribitur eisdem literis, quibus pronuntiat *יהוה*. Nam & vulgatus interpret *Exo. 6. 3.* Exodi capite sexto, pro *Iehoua*, supposuit *Adonai*,

Adonai, transferens: Et nomen meum *Adonai* non indicaui eis. Cum tamen in *Hebræo* sit: Et nomen meum *Iehoua* non indicaui eis. In omnibus alijs diuinæ Scripturæ locis constanter editio vulgata vertit Dominum pro *Iehoua*. Hoc nomen non pronuntiabatur à *Iudæis*, nisi tantummodò in Sanctuario, in die ieiunij sanctificationis: vt tradit *Rabbi Moyses Ægyptius*: tuncq̄; etiam à solo summo sacerdote, cū populo benediceret. Ineffabile quippè esse nomen *Iehoua*, affirmabant Hebræi. Non quòd iuxta vocē ipsam proferri nequeat יהוה: quandoquidem à summo pontifice pronuntiabatur, & æquè vt scriptum est, facile potest proferri, si literæ ipsæ cum apicibus ac punctis legantur: sonat etenim *Iehoua*. Sed ideo ineffabile dicitur, quia cū omnia alia Dei nomina ab effectibus deriuata sint, æquiuoceq̄; vt aiunt, significant, & ad creaturas referantur: at sacrosantum Dei nomen tetragrammaton, יהוה, *Iehoua* (cui vel ipsis Hebræis testibus, deriuatio nota nescitur,

X neque

neque ipsum cum alio participat) vni tantum Dei essentiae atque substantiae significandae, confabricatum est, ita quod nulla creatura cum illo in significatione communicat. Nomen verò Dei יהוה El, quod Septuaginta θεου , idest, Deum, Aquila ισχυροϋ , idest, Fortem: Vulgatus nonnunquam Deum, nonnunquam Fortem, interpretati sunt: Et יהוה , quod nos Excelsum dicimus. Et יהוה , quod Aquila vertit, αλκιμου , nos Robustum & sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus: aliaque his similia Dei nomina: per collationem utique ad creaturas concinnata sunt, illisque ex parte aliquando tribuuntur. Sunt enim, ut inquit Paulus, qui dicantur dij, siue in caelo siue in terra: siquidem sunt dij multi, & domini multi. Quia, ergo, Deus trinus & vnus, qui omnino ineffabilis est & incomprehensibilis, per hoc nomen יהוה significatur: idcirco nomen ipsum ανεκφαντου , idest, ineffabile esse dixerunt. Quo ad mysterij igitur significatum, non quoad vocem, ineffabile est: ita nanque diuinam essentiam per semet
exi-

1. Cor. 8. 5.

existentem significat, ut cum simplicissima ipsius vnitate, & diuinarum personarum trinitatem, & aeternam earum distinctionem, originem, productionemque, insinuare dicatur. Sed quorsum haec annotauerimus, tempestiuum est videamus.

Dixerat in superioribus Habacuc, plurima mala imminere Chaldaeis à Domino exercituum: pro quo Hebraea habent: A Iehoua sabaoth. plurimaque etiam è vestigio recensuit, variisque illa figuris & allegorijs, multis parabolis & comparisonibus amplificauit. Negauerat deinde, Chaldaeos ab his malis idola vindicare posse & eruere: quoniam hominum manibus sculpta aut conflata, nihil sint praeter mutum atque insensibile lignum, vel marmor, siue metallum. His nunc quasi per contentionem opponit Iehoua, qui non ab alio essentiam assequutus sit, neque in templis habitat manu factis: verum in se & apud se fuit ab aeterno: & in se & apud se nunc est: & in se & apud se erit in aeternum. Templumque habet diuinam suammet
X 2 essen-

illis comminatur supplicia: ostēdit sanè, non ideò populum suum, gentem videlicet Iudæorum, Chaldæis in seruitium & captiuitatem tradidisse, quòd hi illis essent iustiores: quòd ve impijssimã Chaldæorum rempublicam, Babyloniumque regem, aut imperio vellet augere, aut illustrare victorijs, aut denique gloria & honore decorare. Cæterum quid de Israëlitarum populo ac familia Dominus statuisset, quæque illos post captiuitatem maneret conditio, perdendi ne postmodum simul cum Babylonijs vastandi que essent, an non: an verò seruitute atque captiuitate soluti, in patriam aliquando essent redituri: Dominus hætenus Prophetæ nõdum aperuit. Vnde Vates nihil certi læti que audiens, quod posset respondere ad arguentem & increpantem se: immouero ex ipso Dei responso sollicitior de salute suorum effectus, illum sequenti

oratione interpel-
lat.

Hab. 2. 1.

HA-

H A B A C U C
CAPUT III.

Oratio Habacuc pro ignorantijs.

ONSTERNATVS ac conterritus Habacuc tantis Iudæorum atque Chaldæorũ præuisis stragibus: incertus que diuinæ sententiæ, ignarus etiamnum quem res Hebræorum habituræ sint exitum, de suorum salute sollicitus & anxius, hætenus in oratione persistit. Præcatur autem Deum ante alia, ne quæ de statu Israëlitarum decreuerit, eum celet amplius: sed eorum, quæ illis ad extremum euentura sint, omnem ab ipso ignorantiam depellat. Orat præterea, vt in medio tam infelicium annorum, populum, quem Deus ipse sibi met peculiariter asciuit & conformauit, incolumem seruet ac tueatur: neque illum in captiuitate detentum, cladibus & ruinæ Chaldæos oppressuris inuoluat.

X 4 Me-

Memorem deniq; esse precatur antiquæ illius misericordiæ & benignitatis, quibus olim in mari rubro, in eremo, in terra deniq; promissionis veteres patres prosequutus est. Hæc sigillatim quoq; enumerat Vates: vt quæ quasi iure suo postulat, certiùs & efficacius exoret.

Aperitur demũ pulsanti Prophetæ, inuenit quærens, & accipit petens: neq; iusti assidua frustratur oratio: audit deniq; (& audiens, præ lætitiâ ferè dirumpitur) hunc finem manere Iudæos atque Chaldæos: quòd hi funditus perdendi vastandiq; sint, quòd illi captiuitate soluti, honorati & alacres, Deoq; victori ac vindici pœana canentes, in optatam tandem patriam, & in sedes pristinas reuertantur. Inquit igitur Habacuc:

*Domine audiui auditionem tuam,
& timui.*

Iere. 29. 7. **D**ixerat Dominus per Ieremiã omni transmigratiõni, quam transtulerat de Ierusalem in Babylonem: Quærite pacem

cem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci: & orate pro ea ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis. Huius diuini consilij haud ignarus Habacuc, audiens quanta mala Deus Babylonijs inferre decreuerit, timet, ne simul cum Chaldæorũ populo, Iudæorum populus deleatur. *Auditionem* verò, siue Auditum, vt vulgatus vertit apud Abdiam & Ieremiam prophetas, nuntium illum aut narrationem significat, quam in capitulis præcedentibus, cum de Iudæorum captiuitate & exilio, tum de Chaldæorum vastitate & excidio perceperat Vates. Nam & Isaię capite trigesimo septimo, vbi editio vulgata habet: Ecce ego dabo ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram suam. in Hebræo, pro Nuntium, idem est verbum quod apud Habacuc, videlicet, *נִשְׁמָע*. Vnde, ibi quoque Pagninus vertit: Ecce ego do in eo spiritum, & audiat auditum. Aristoteles librum illum, in quo de ijs rebus disputat, quæ naturalibus communiter insunt, qua naturalia sunt: *περὶ φυσικῆς ἀκροατικῆς*, hoc est, de physica au-

*Abd. 1. 1.
Ier. 49. 14.*

Isa. 37. 7.

X 5 ditione,

ditione, nuncupavit. Et librum, quem de admirandis naturæ secretis composuit, de mirabilibus auditionibus inscripsit. Ergò, *Auditio* apud divinos vates, nuntium siue narrationem significat: *Isa. 35. 1.* quod vel illud *Isaiæ* satis ostendit: Quis credidit auditui nostro? siue, auditioni nostræ? Idest, Quotus quisque est, qui nobis sit crediturus, annuntiantibus de Christo talia, qualia sunt quæ præcesserunt & quæ sequuntur? Vel, Quis fidem habebit ijs, quæ reuelante & annuntiante nobis prophetis & apostolis Spiritu Dei, nos alijs prædicaturi delegamur? *1. Ioan. 1. 2.* Ut sit illud *Ioannis*: Quod vidimus & audiimus, annuntiamus vobis. Incertum porrò est, auribus ne mentis tantùm hæc hauserit Vates, an per ministrum Dei spiritum externa colloquutione perceperit. Itaque, Domine, inquit Propheta, ijs quæ de Iudeorum oppressione & captiuitate ab initio sermonis edixeras, non vehemèter sollicitus factus sum, ne dum illos atrocissimis hostibus puniēdos atq; diripiendos contraderes, omnes pariter

pariter moreremur. Quinpotiùs bonam de illorum statu ac salute ex hoc ipso cōceperam spem: intelligens, pro solita tua in Iudeos bonitate & beneficentia, non eos in mortem, extremamq; perniciem, verùm in correptionem & emendationem Chaldæis, tanquàm tuæ maiestatis lictoribus, flagellandos atque verberandos tradidisse. Illa porrò certum iam nūc Iudæorum exitium timere suadent, quæ de ipsorum Chaldæorum excidio & internecone ad extremum audiui. Cùm cōsequens ac verosimile sit, Iudæos apud Babylonem commorantes, miseroq; seruitio Chaldæorum addictos, illorum calamitatibus inuoluendos, illorum ruinis opprimendos fore. Maximè verò, cùm tu ipse prædixeris, è Chaldæorum pace & quiete pacem & quietem pendere Iudeorum: eiusdemque perinde sortis cum illis fore participes, testari videaris.

Ier. 29. 7.

¶ Domine

2. ¶ *Domine opus tuum in medio annorum
vivifica illud: in medio annorum notum
facies, cum iratus fueris, misericordia re-
cordaberis.*

OPUS DEI vocat Israëlem, in qua
gente præ ceteris ornanda atque illu-
stranda, multum operæ, ut ita dicamus,
multum sumptus posuerat Deus. Neque
enim communibus tantum omnium na-
tionum beneficijs eam prosequutus fue-
rat, sed assumens ac seligens in peculium
sibi de cunctis populis, segregansq; in gē-
tem sanctam & regnum sacerdotale, ut
dicitur in Exodo, portans denique super
alas aquilarum: singulari illos studio sem-
per fouerat, honore & facultatibus auxe-
rat. Hac eadē appellatione, Operis vide-
licet sui, Deus ipse apud Isaiam Israelitas
dignatus est, ait enim: *Hęc dicit Domi-
nus ad domum Iacob, qui redemit Abra-
ham: Nō modò confundetur Iacob, nec
modò vultus eius erubescet: sed cū vi-
derit filios suos, opera manuum mearū,
in medio sui sanctificantes nomē meum.*

Et

Et in alio loco: *Hęc dicit Dominus san-
ctus Israëel plastes eius: Ventura interro-
gate me, super filios meos, & super opus
manuum mearum mandate mihi. Neq;
enim populus Iudeorum iuxta cum alijs
omnibus nationibus fuerat tantummo-
dò Dei figmentum: si de alijs quoque na-
tionibus illud interpretari quis vellet: Et
nunc Domine pater noster es tu, nos ve-
rò lutum: & fictor noster tu, & opera ma-
nuum tuarum omnes nos: Sed fuit singu-
lariter Dei edificatio & agricultura.
Hincque etiam Opus Dei Israëlem vo-
cari, subindicat Isaias dicens: Populus au-
tem tuus omnes iusti, in perpetuum he-
reditabunt terram, germen plantationis
meę, opus manus meę ad glorificadum.
Que enim, obsecro, frequentior in tota
Scriptura metaphora, quam ea, que popu-
lum Iudeorum Dei vineam & plantatio-
nē appellat? Fuerunt quidem & relique
gentes per creationem factura Dei: fue-
runt tamen veluti syluestres labruscæ, er-
raticęq; vites & infructuosæ: asperę &
horridę atque inordinatę dispersę. At
populus*

populus Israël fuit quasi vinea ex selectis
 à Deo surculis & plâtis depacta in cornu
 Isa. 5. 1. filio olei, id est, in mōtosa Palæstina terra,
 Ezech. 20. 6. fluente lac & mel, & præcipua terrarum
 15. omnium, quam Deus semper inuisit, &
 Deuter. 11. oculi illius in ea sunt à principio anni vs-
 10. que ad finem eius. Hanc vineam sepiuit
 Dominus, & lapides elegit ex illa, & plan-
 tauit eam electam, & edificauit turrin in
 medio eius, & torcular extruxit in ea. vt
 canit Isaias. Non ergo immeritò populū
 Israël, Dei opus vocauit Habacuc, præ cæ-
 teris omnibus nationibus, tot ac tātis be-
 neficijs affectum, tanto studio & arte ac-
 curate elaboratum & excultū: vt iure ac
 dignè huic vni ex cunctis populis, quos
 operatus est, suū stigma, in morē artificū,
 Isa. 60. 21. Deus impressisse videat ad gloriādū. vt po-
 tē ex quo egressura erat pulcherrima illa
 Isa. 11. 1. virga de radice Iesse, & flos de radice eius
 erat ascensurus, dominus proculdubio Ie-
 Ier. 23. 5. sus Christus, germen David iustū, qui re-
 gnaret & sapiens esset, & faceret iudiciū
 & iustitiā in terra. Etenim, ppter hūc vnū,
 Isa. 5. 7. vinea Domini exercituū facta est domus
 Israël,

Israël, & viri Iuda, germē eius delectabile.

Viuisicare, autem, Hebræis seruare & li-
 berare significat, vt in primo libro Regū: *1. Reg. 27.*
 Virum & mulierē nō viuisicabat Dauid. *11.*
 Et in Psalmis passim ferè, in hac significa-
 tione reperitur. Dominus conseruet eū, *Psal. 40. 3.*
 & viuisicet eū, & beatū faciat eū in terra,
 & nō tradat eū in animā inimicorū eius,
 Dominus opem ferat illi. Qui enim in
 afflictione & angustia constitutus est, il-
 le ferè mortuo similis est: atque dū ei suc-
 cursum est, perinde est ac si reuixerit, &
 recens iterum genitus sit. Vnde etiam &
 verbum *Recreare* translaticiam signifi-
 cationem accepit.

In medio annorum, dixit Habacuc, pro
 In medio illorū calamitosorū & infeliciū
 dierū, in quibus Chaldæam, eiusq; vniuer-
 sos habitatores & incolas igni ferroq; fū-
 ditus deuastādos audierat. In medio an-
 norū visitationis Chaldæorum, sic enim
 legimus apud Ieremiam: Hæc dicit Do-
 minus exercituum: Ecce ego visitabo su-
 per eos: iuuenes morientur in gladio, filij
 eorum & filia eorū morientur in fame.

Ier. 11. 22.

Et

Et reliquæ non erunt ex eis: inducã enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum. Et alibi: Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruet in ea: afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. Legimus etiam, Diem ultionis, & Diẽ interfectionis, pro tempore occisionis atque vindictæ, apud *Ier. 23. 12.* eundem: *Dies autẽ ille Domini Dei exercituum dies ultionis, vt sumat vindictam de inimicis suis. Et in eodẽ capite: Quia dies interfectionis eorũ venit super eos, tempus visitationis eorum. In medio, dixit: idest, cùm in præcipiti erũt mala, cùm ingruent vehementiũs pericula, cùm circumfluentibus vndique calamitatum fluctibus, nulla emergendi affulgebit spes. In medio enim alicuius rei esse dicitur quandoque, quod ab ipsa premitur & vrgetur maximè: vt circumfuso malorum æstu, nullum euadendi pateat effugium. Tale est illud: Nã etsi ambulauero in medio vmbre mortis, nõ timebo mala: quoniam tu mecum es. Et illud quoque: Si* *am-*

*Psal. 22. 4.**Psal. 37. 7.*

ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. Orat igitur Habacuc Dominum, vt populum sibi peculiarẽ è medijs calamitatibus Chaldæorum eripiat, & quem tãtis hæctenus beneficijs affecerit, cuiq; vt artifices solent, quasi absolutissimo manuum suarum operi, & suum nomen inscripserit, & notam atque stigma circuncisionis inuserit, Chaldæorum sæuitia interire, aut cum Chaldæis pariter in Babylone à Medis ac Persis excindi, extirparique penitus, non patiatur. Neq; patieris, quæ tua est benignitas, addit Propheta: sed *In medio annorum notum facies, quod Cùm iratus fueris misericordia recordaberis.* In medio infaustissimi illius temporis, cùm ineluctabile imminebit exitium, tunc vtique palam facies, te nunquam misericordiæ obliuisci, neque in ira tua cõtinere clementiam tuam. Hoc ipsum vt pro certo habeam, præterita beneficia, populo tuo loco scelerum punitionis reposita, persuadent. Etenim, *Pro iniquitate* (Huic enim omnia quæ sequuntur referri arbitror) pro infidelitate ac

*Psal. 76. 10.**Hab. 3. 7.*

Y ido-

Ezech. 20. idololatria, qua in Ægypto abominatio-
7.8. nes & idola Ægyptiorū coluerūt, vt testa-
 tur Ezechiel: pro infidelitate atque mur-
 muratione, quibus post tot ac tanta in
 Ægypto conspecta miracula, & Deo ipsi
Exo. 5. 21. difidebant, & legatis eius Moyfi & Aarō
 identidem obmurmurabant, dicentes:
Exo. 14. 10 videat Dominus & iudicet, quoniam fœ-
 tere fecistis odorem nostrum coram Pha-
 raone & seruis eius, & præbuiſtis ei gla-
 dium, vt occideret nos. Ac rursus: Cūm
 appropinquasset Pharaon, leuantes filij Is-
 raël oculos suos, videruntq; Ægyptios
 post se: & timuerūt valde, clamauerūtq;
 ad Dominum, & dixerunt ad Moyſen:
 Forsitan nō erant sepulchra in Ægypto,
 ideò tulisti nos, vt moreremur in solitu-
 dine: quid hoc facere voluisti, vt educe-
 res nos ex Ægypto? Nōnè iste est sermo,
 quem loquebamur ad te in Ægypto, di-
 centes: Recede à nobis, vt seruiamus Æ-
 gyptijs? Denique, pro iniquitate, quā filij
 Israël, post conspecta maris rubri prodi-
 gia, murmurauerunt contra Moyſen ad
Exo. 15. 24 aquas Maris. Pro iniquitate, qua in deser-
 to

to Sin murmurauit omnis cōgregatio fi-
 liorum Israël contra Moyſen & Aaron,
 dicentes: Vtinam mortui essemus per ma-
 num Domini in terra Ægypti, quando se
Exod. 16. 3 debamus super ollas carniū, & comede-
 bamus panē in saturitate: cur induxistis
 nos in desertū istud, vt occideretis omnē
 multitudinem fame? Ad extremum, pro
 iniquitate, qua iurgati sunt contra Moy-
Exo. 17. 3. ſen in Raphidim, dicētes: Cur fecisti nos
 exire de Ægypto, vt occideres nos, & li-
 beros nostros, ac iumenta siti? Pro his o-
 mnibus iniquitatibus, inquit Habacuc,
 pro quibus non solūm puniri, sed penitus
 aboleri meruerant: nō tantūm Dominus
 condigna non intulit supplicia, verūm il-
 lis gloriosè & amicè se prodidit & osten-
 dit in monte Sinai: atq; de cœlo, vt inquit
 Moyſes, fecit eos Dominus audire vocē
Deut. 4. 36. suam, vt doceret eos: & in terra ostendit
 illis ignem suum maximum, & audierūt
 verba illius de medio ignis: quia dilexit
 patres suos, & elegit semen eorum post
 eos. Id ipsum sequitur apud Habacuc,
 dum subiungit:

3. *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan. Semper. Operuit celos gloria eius, & laudis eius plena est terra: splendor eius ut lux erit.*

4.

Exod. 19. 16. **C**VM Moyses accepturus legem ascendisset in montem Sinai, ecce (inquit Exodus) cæperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat: Totus autem mons Sinai fumabat: eò quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace: eratque omnis mons terribilis. Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur: Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei, audiente populo. Et habitavit gloria Domini super Sinai, regens illum nube sex diebus: septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini,

Domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel. Hæc Exodus. Porro autem, Deum non subito se Moyfi ostendisse in monte Sinai: verum sensim atque moratè, instar Solis ex orientis, emergens è montibus Seir & Pharan, in verticem Sinai aduentasse: & Canticum Deboræ & Barac, & Moysis benedictio testantur. Ait enim Debora: *Indit. 5. 4.* Domine, cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cælique ac nubes distillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israel. Vbi notare oportet, Hebræa ad verbum habere: Cum incederes ex agro Edó, vel, de agro Edó. Eadem enim litera, & præponitur dictioni Seir, & dictioni Agro, in hunc modum, *וַיֵּצֵא*, & *אֶרֶץ*. Declarat autem Debora, vñtatissima Hebræis verborum repetitione: Seir, de quo dixerat, montem esse regionis Edom. quod plurimis diuinæ Scripturæ locis fit manifestum. Habitavit, ait Genesis, Esau in monte Seir, ipse est *Gen. 36. 8.* Edom. Vnde Septuaginta verterunt:

Y 3 Cum

Cum transires tu ex agro Edom. Describit ergo Debora Deum visibili specie procedentem ex Idumæa, & tendentem in montem Sinai. At Moyses non solum Seir, sed meminit etiam & montis Pharan, ait enim: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Legem præcepit nobis Moyses hæreditatē multitudinis Iacob. Erit apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israël. Hactenus Deuteronomium. Vbi pro, In dextera eius ignea lex: Hebræis est, A dextera eius ignis lex eis. Sunt autem qui dictionem, Ignis, in nominandi casu statuantes, existiment, Deum principis habitu & specie apparuisse, multis Angelorum agminibus stipatum, & tanquam satellitio circumseptum: ad cuius dexteram illorum aliqui & legem in tabulis exarata, & ignem, aut facem igneam tenerent.

Legem

Legem quidem ad docendum ac dirigendum populum: ignem verò in punitionem transgressorum legis. Imperfecta namque lex vetus in timore data est: ut Paulus notavit. *Rom. 8. 15. 2. Tim. 1. 7.* Chaldæus paraphrastes sic vertit: Legem scriptam dextera eius dedit nobis de medio ignis. At alij, igneam legem vocari putant, quod purget, exurat, quodque omne per ignem excoquitur vitium, atque exundat inutilis humor, ut ait quidam. Alij verò arbitrantur, Deum legis tabulas in manu habuisse ignis fulgore micantes, & veluti splendoris radios eminus eiaculantes. Hincque etiam ab Habacuc Cornua nuncupari censuerunt: ut Moyses ex simili causa Cornutus ab Scriptura vocatur: ob flammarum nimirum pyramidalem & tortuosam, cornuum instar, figuram. Pro eo autem quod in vulgata editione legimus: Et erit apud rectissimum rex: Hebræi habent: Et fuit in rectissimo rex. Est autem, ut ego puto, hæc Moysis verborum sententia: Dominus apparuit nobis de Sinai, exortus de montibus Seir & Pharan, multis Angelorum millibus comitatus.

Y 4 mita-

mitatus, igneā ferens legē: etenim dilexit
Deut. 4. 6. præ cæteris gētib⁹ Israëlitas, & oēs illorū
 sanctos sub tua Dñe tutela suscepisti, ti-
 biq; associaſti, appropinquās eis, tantoq;
Rom. 3. 2. illos afficiēs honore atq; dignitate, vt etiā
Pſalm. 147. illis eloquia tua credideris. Nā Moyses à
 19. te traditā legē nobis tulit, quā vniuerſus
Exo. 4. 22. populus Israël primogenitus tuus, tāquā
 animi ac morū hēreditatem acciperet: ſi-
 cuti terrā Chanaā corporis hēreditatem
 erat accepturus. Quæ lex rectiſſimè rege-
 re atque dirigere maiores ac minores po-
 puli aptiſſima fuit: vniuerſis nempè equa-
 lis atque iuſta cōſiſtens. Hæc ipſamet be-
 neficia diuina in memoriam reuocat *Ha-*
bacuc, dum ait: *Deus ab Austro veniet, eſt*
ſanctus de monte Pharan: & quæ ſequūtur.
 Verbum enim, *Veniet*, & reliqua omnia
 futuri temporis verba, quæ ab hoc verſu
 vſque ad duodecimū verſum occurrunt,
 pro præteritis accipere oportet, phraſi lin-
 guæ *Hebraicæ* admodum familiar: quæ
 promiſcūè in narratione eadem, & præ-
 teritis vtitur & futuris. Vt apud *Iſaiam*:
Iſa. 26. 5. Quia incuruauit habitātes in excelſo (Sic
 enim

eñ habēt *Hebræa*) ciuitatē ſublimē humi-
 liabit: humiliabit eā vſq; ad terrā, detra-
 het eā vſq; ad puluerē. Primū verbū, *In-*
curuauit, eſt in præterito: at posteriora
 ſunt futuri tēporis. Ita igitur & *Habacuc*
 præteritis futura commiſcet.

Illud porrò ſilētio prætereundū nō eſt, pro
Ab Austro, *Hebræis* eſſe, *מִמְּנָה*. id eſt, *De*
Themā. Ceterū *Themā* nomē eſſe ipſi⁹
 mōtis & regionis *Seir* & *Idumææ*, aperte ſi-
 miſe declarat *Ieremias*, cū inquit: *Ad Idu-*
mæā: Hæc dicit Dñs exercituū: Nunquid *Ier.* 49. 7.
 nō vltra eſt ſapiētia in *Themā*? Et in eodē *Ier.* 49. 22.
 capite: Propterea audite cōſiliū Dñi, quod
 inijt de *Edō*, & cogitationes eius, quas co-
 gitauit de habitatoribus *Themā*. Familia-
 riſſima quippè diuinis ſcriptorib⁹ epana-
 phora idē repetit, & *Themā* atq; *Edō* eādē
 eſſe regionē oſtēdit. Attamē, qm̄ *Idumæa*,
 cuius mōs erat *Seir*, *Chananeā* ab *Austro*
 terminabat: vt apparet ex eo quod dici-
 tur in libro *Iofue*: *Cepit Iofue omnē ter-*
Iof. 11. 16.
 ram montanā & meridianam, terramq;
Geſſen, & planitiem, & occidentalē pla-
 gam, mōtemq; *Iſraël*, & campeſtria eius:

& partem montis quæ ascendit Seir, vsq; Baal-gad per planitiẽ Libani subter mō-
Ios. 12. 7. tem Hermon. Et in alio loco: Hi sunt re-
 ges terræ, quos percussit Iosue & filij Israël
 trans Iordanem ad Occidentalem plagã
 (Iordanis) à Baal-gad in campo Libani,
 vsque ad montem, cuius pars ascendit in
 Seir. Describitur enim vniuersa Chana-
 nœa, atque cõcluditur duobus terminis:
 Seir videlicet ad Austrum, Libano autem
 ad Aquilonem. Quia igitur Chananœa
 mons Seir ad Austrum finiebat, factum
 inde est, vt nomen Theman pro Austro
 cæperit vsurpari Chananœam incolenti-
 bus. vt sunt nonnulla ventorum nomina
 à regionibus, à quibus spirant, mutuata:
 cuiusmodi sunt Lybs, & Iapix. Sunt qui
 velint, Austrum vocari Theman, idest,
 dextrum: quoniam aspicientibus nobis
 Orientem, Auster dexteræ adsistat. Est
 enim Hebræis יָמִין dextera & dexter: vn-
Gen. 35. 18. de Benjamin, idest, filius dextræ, à patre
 vocatus est. Hinc est, quòd Hieronymus
 pro eo quod legimus in Psalmis: Aquil-
Psal. 38. 12 onẽ & Mare tu creasti: vbi Hebræa pro
 Mare

Mare legunt יָמִין, ipse transtulit: Aquilo-
 nem & dextrum tu creasti. At editio La-
 tina vulgata, quæ versionem Septuagin-
 ta interpretum in Psalmis propè semper
 sequuta est, Mare iuxta cū illis reposuit
 pro יָמִין: eo quòd Mare salis, siue mare
 mortuum, Australes Iudaicæ hæreditatis
 fines metaretur. Aut fortassè legerunt
 יָמִין, idest Maria, aut etiã יָמִין per daghes:
 vt pluralia sepe per I, Nun, sicut & per מֵ
 Mem terminantur. vt in hunc ipsum Psal-
 morum locum Genebrardus annotauit,
 & nos postmodum dicturi sumus. In hoc
 autem loco Habacuc vertendum fuisse
 Theman, non Austrũ, ideò videtur: quia
 Seir, vnde Deus in montem Sinai adue-
 nisse dicitur, non est ad Austrum, sed ad
 Orientem montis Sinai: etiam si sit ad
 Austrum terræ promissionis. Quod vel
 inde fit manifestum: quia cum profecti
 de Ægypto filij Israël, à Meridie tenderet
 in Aquilonem, postquam discesserunt ta-
 men à monte Sinai, & multis interpositis
 mansionibus venerunt in Cades, transeũ-
 dum adhuc illis fuit recta per regionem
 Edom.

Num. 20. Edom, vt libri Numerorum narrat histo-
 14. ria. Declinauerant autem Israëlitæ tor-
Num. 33. 5. tuosis itineribus ad Orientem. Septua-
Deut. 1. 2. ginta interpretes apud Habacuc nomen
 retinuerunt Theman.

Pharan vastissimam eremum fuisse,
 plurima loca diuinæ Scripturæ nos ad-
 monent; In hanc filij Israëli, profecti de
 deserto Sinai, trium dierum itinere perue-
 nerunt: si de Pharan, & non de Sepulchris

Num. 10. concupiscentiæ, dicitur in libro Nume-
 33. rorum: Profecti sunt de monte Domini
 viam trium dierum, arcaq; foederis Do-
 mini præcedebat eos, per dies tres, puides
 castrorum locum. Superius autem di-

Num. 10. 11. ctum fuerat: Anno secundo, mense secū-
 do, vicesima die mensis, eleuata est nubes
 de tabernaculo foederis: profectiq; sunt
 filij Israëli per turmas suas de deserto Si-
 nai, & recubuit nubes in solitudine Pha-
 ran. Quibus verbis, Scripturarum mo-
 re, quasi in summa proponitur, quò pro-
 gressus sit populus à diutina mansione Si-
 nai, ad statiuā Pharan. Verū enim uerò,
 ante quàm peruenirent in Pharan, con-
 federunt

federunt ad Sepulchra concupiscentiæ,
 & iterum steterunt in Hase-roth. At, hæ
 mansiones non fuerunt diuturnæ: sed tã-
 quam vna aut altera fatigati populi respi-
 ratio. Profectus deinde populus de Hase-
 roth, castrametatus est in deserto Pharan
 plurimis diebus. Distabat igitur desertū
 Pharan à mōte Sinai, trium ad minimum
 dierum itinere: protendebatur verò vsq;
 ad urbem Cades, sic enim habetur in Nu-
 meris: Reuersi exploratores terræ post
 quadraginta dies, omni regione circuita,
 venerūt ad Moysen & Aarō, & ad omnē
 cœtum filiorum Israëli in desertum Pha-
 ran, quod est in Cades. Hæc autem ciui-
 tas contermina fuit Idumææ, vt constat
 etiam ex Numeris, vbi dicitur: Misit in-
 terea nuntios Moyses de Cades ad regem
 Edom, qui dicerent: Hęc mandat frater
 tuus Israëli: Eccè in vrbe Cades, quæ est in
 extremis finibus tuis, positi, obsecramus,
 vt nobis transire liceat per terram tuam.
 Erat præterea Cades, seu, Cades-barne,
 Australis terræ pmissionis limes: sic enim
 habetur in Numeris, dum termini eius

Num. 13.
27.

Num. 20.
14.

Num. 34.
4.

circunscribuntur: Pars meridiana incipiet à solitudine Sin, quæ est iuxta Edem: & habebit terminos contra Orientem mare falsissimum: qui circuibunt Australem plagam per Ascensum scorpionis, ita vt transeant in Senna, & perueniant ad Meridiem vsque ad Cadef-barne. Distabat porrò mōs Sinai à Cadef-barne, vndecim dierum itinere, autore ipso Moyse, qui sic ait in Deuteronomio: Vndecim dieb⁹ de Horeb, per viam montis Seir, vsq; ad Cadef-barne. Scio, plurimos in hanc conuenisse sententiam, Cadef-barne longè distitam fuisse à Cades, ad quam tricesima tertia castra in solitudine Sin fuere possita. Videntur enim decima quinta mansione Israëlitæ ad Cadef-barne consedisse. Sed quando incertis admodū atq; perplexis gyris, per inuiam solitudinem Pharā, circumductos esse constat quamplurimis mansionibus, incredibile profectò nō est quin & Massio nobiscū videtur, vt nomē, ita & locum vnum eundemq; esse, apud nobilem illā urbem Petram. Idq; etiam Chaldæus paraphrastes sensisse videtur: qui

Deut. 1. 2.

Num. 33.

36.

Num. 13. 1.

2.

Num. 32. 8.

Deut. 1. 19.

Deut. 2. 14.

Num. 20.

14.

qui pro vtraq; Cades reddidit □□□. Hieronymus de locis Hebraicis, vnam atque eandem ciuitatē existimat, ait enim: Cades, vbi fons est iudicij, & Cadef-barne in deserto, quæ cōiungitur ciuitati Petræ in Arabia: ibi occubuit Maria, & Moyse, rupe percussa, aquam sitienti populo dedit. Num. 20. Porrò, hæc ipsa, quæ Hieronymus refert, in Cades gesta fuisse perhibentur.

Fuit etiam & ciuitas nomine *Pharan*, non procūl à mōte Seir, vt licet ex Genesi coniectare: vbi dicitur: Quarto decimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cū eo: percusseruntq; Raphaim in Astaroth, Carnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim, & Corrhæos in mōtibus Seir, vsq; ad cāpestria Pharan, quæ est in solitudine. Vel, vt habent Hebræa: Vsq; ad quercum, aut, quercetum Pharā, quæ est super desertū. Sed etiā ex tertio Regū libro facile colligitur, euntibus ex Idumæa in Ægyptum, vnde aduenerunt Israëlitæ, viam fuisse per desertum, & forsitan quoque per urbem ipsam Pharan, sic enim ibidem legimus: Cūm

Gen. 14. 5.

3. Reg. II.
18.

Cùm esset Dauid in Idumæa, & ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendum eos, qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa, fugit Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo, vt ingrederetur Ægyptum: erat autem Adad puer paruulus. Cùmque sur rexissent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum. Fuit ergo ciuitas in Pharan, vnde secum viros tolleret Adad, sita in deserto Pharan, vel, vt Genesis inuere videtur, in extremis finibus solitudinis. Neque enim apud Hebræos deserta dicuntur loca, quòd nihil ibi sit rerum aut hominum: cùm in Scriptura diuina multe vrbes in deserto esse dicantur: & forti tribus Iuda assignate sunt in deserto, Beth-araba, Meddin, & Sachacha, & Nebfan, & Ciuitas-salis, & Engaddi, ciuitates sex & ville earum. Dicuntur ergo Hebræis Desertū loca syluestria, pascua, siue cāpestria, in quibus sparsim homines & rari habitabāt: sicut in Hercinia sylua, & similibus incultis locis videre est.

Fuisse

Fuisse etiam & montē *Pharan*, duobus testibus irrefragabilis fidei didicimus, Moysē, videlicet, & *Habacuco*. Ex his porrò, quæ diximus, suspicor, montē *Pharan* eundē esse cum monte *Seir*: qui ex eo quod in extremis finibus deserti *Pharan* sese attollere inchoaret, ipsius vocabulum ac nomen, vt alijs accidit, fuerit adeptus. Cōsentitque etiam *Deboræ* canticum, quod solius meminit montis *Seir* & regionis *Edom*: cū *Moyse* solita diuinis scriptoribus epanaphora dixerit: *De Seir* ortus est nobis, apparuit de monte *Pharan*. *Habacuc* verò, simili repetitione: *Deus de Theman* veniet, & sanctus de monte *Phara*. At *Deboræ* pro his omnibus: *Domine* cū exires de *Seir*, & egredereris de agro *Edom*. Ab hoc monte vastissima illa solitudo aduersus montem *Sinai* lōgo procurrebat spatio: ex hocque ipso *Deus* aduenisse dicitur in montem *Sinai*: quoniā ex eo, instar ex orientis *Solis*, gloria *Domini* emicuit, hoc est, Ab hoc monte, vt canit Poëta:

Inuoluere diē nimbi, et nox humida cælum
Z *Abstulit*

*Deut. 33.1.**Judic. 5. 4.*

Abstulit: ingeminat abruptis nubibus ignes.
Gloria enim Domini, ex res oēs ab Scri-
 ptura dicuntur, quæ cum eius diuinam
 præsentiam, tum etiam maiestatem testan-
 tur. *Eccè*, inquit Exodus, gloria Domini
 apparuit in nube. Et alibi: Erat species
 gloriæ Domini quasi ignis ardens super
 verticem montis in conspectu filiorum
 Israël. Neq; Gloria solùm latè sparsam fa-
 mam significat, & nominis celebritatē:
 verùm etiam ea, vnde fama illa spargitur,
 & quorum causa quis ita celebratur: vt
 sunt apud eos, quos gloriosos mūdus præ-
 dicat & miratur, superbæ ædes, pretiosa
 vasa, magnificæ vestes, splendidæ epulæ,
 magnæ famulorum cateruæ, ac cæte-
 rahuiusmodi. Sic Christus dixit de Sa-
 lomone: Considerate lilia agri, quomo-
 dō crescunt: non laborant, neq; nent. Di-
 co autem vobis, quoniā nec Salomon in
 omni gloria sua coopertus est, sicut vnū
 ex istis. Eodem modo dicitur Assuerus,
 parasse grande conuiuium: vt ostentaret
 diuitias gloriæ regni sui.

Eiusdem significationis quādoquē vi-
 detur

detur esse diuinis scriptoribus vocabulū
Laus: nequē enim testimoniū tantum-
 modō populi de aliquo recta loquētis im-
 portat, verùm id quoq; significat, ex quo
 laudandi paratur occasio. Cuiusmodi est *Exod. 15. 2*
 illud: fortitudo mea & laus mea Domi-
 nus. Significat igitur Habacuc: *Gloriam*
 Dei, id est, aduentus eius manifestissima
 signa, cælos operuisse, ita vt cœli species
 ac facies à mortalibus præ fulgore & fu-
 mo cōspici nō posset, & tota illa terra lau-
 dis diuinæ impleretur: vndiq; etiā magn⁹
 admirantis populi clamor personaret.

Cæterū, interiectio illa, *Semper*, pro qua
 Septuaginta seniores cōstater reddiderunt
 μακαλμα, in Hebræo habetur חַיִּי. Sūt qui
 velint, metri cōmutationē, aut rhythmī
 distinctionē notare. Hāc porrō Habacuc
 orationē carmine conscriptā esse, nō mo-
 dō ipsa Hebræarum vocū structura, sed
 ipsa quoq; Latina versio indicat, etiā si so-
 luto sermone decurrat. Nā & verborum
 sublimitas, & clausularū certa quēdā cō-
 cisio ac breuitas, quiddā prosa orōne nu-
 meros⁹ prodūr, vt illud de his rectē dicat.

Inuenies etiam dissecti membra poeta.

Hieronymus epicū sermonē atq; Psalterij, id est, lyrico more cōpositū esse testat.

Alij verò, Sela, pausationem spiritus, & moram cantionis ac psalmodiæ esse autumant: sicut è contrario *συμμελμα*, compositionem siue continuationem cantionis significat. Nonnulli arbitrantur, Sela notam fuisse vocis exaltandæ: eoque monitoriū cogitationis intendēde. Quidam verò hac voce, Sela, sicut & duabus alijs, Amen, & Salom, Hebræos rebus suis successum atque optatam foelicitatem imprecari solitos, tradiderunt. Alij porrò insignem aliquem affectum, quo psallens pro mouente spiritu afficeretur, insinuare censuerunt: qui quoniam in nostrapoteestate non sit, non in omni Psalmo, neque in omni versu à nobis haberi potest: sed prout Spiritus sanctus dat moueri: vnde in Psalmis tam confusè ac citra vllam, quam assequamur, rationem, Sela positum inuenitur. Alij demùm, dictionem Sela, vim interiectionis lætātium vel triumphantium, vel

vel interdum etiam spiritu ouantium, habere decernunt. Annotauit autem Hieronymus, Diapsalma nusquam alibi quā in Psalterio, & in præsentī oratione Habacue inueniri: idemq; ad Marcellam, de Sela, lōgiusculam scripsit epistolam: quò nos ablegantēs lectorem, quæ Vates subinferat videamus.

¶ Cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius: ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

PRO, *Cornua in manibus eius*, Hebræis est, Cornua è manu eius ipsi. *קרניו* *קרניו* Sunt autem qui putent, relatiuum Ipsi, poni sine antecedente, referriq; ad Moysen: cuius facies ex consortio sermonis Domini cornuta facta est, vt habetur in Exodo. Ponunt quippè frequenter Hebræi relatiua absque antecedentibus: vt in Cantico Canticorum: Osculetur me osculo oris sui. Et in Threnis Ieremiæ: Ego vir videns paupertatem meam in vir

*Exod. 34.
29.*

*Cant. I. 2.
Thr. 3. 1.*

ga indignationis eius. Hùc ergò respexif
te mihi videntur Pagninus & Vatablus,
dum transferunt: Splendores de manu e-
ius fuerunt ei. Alij verò ad Deum referē-
tes relatiuum Eius, de legis tabulis instar
ignis micantibus intelligunt: vt paulò su-
periùs à nobis annotatum est. Has, veluti
cornua, flexuosos splendoris ac lucis ra-
dios longè eiaculasse arbitrantur: siquidē
Deut. 33. 2. Scriptura testatur, legem ignitam in dex-
tera Dei fuisse. Lucis autē radios Cornua
vocari à Propheta, existimarunt, ob flam-
marum atq; radiorum pyramidalem tor-
tuosamque figuram: nam & hinc poëtas
Vulcanum claudum finxisse, asserunt.
In hoc porrò lucis atque splendoris ap-
paratu, quasi in quodam tentorio, diui-
nam naturam, vim & fortitudinem la-
tuisse, interpretantur: quoniam eam ho-
mines adorare quidem possent, videre
non possent.

Ego verò per *Cornua*, mortem ac diabo-
lum, quæ mox subsequuntur, significari
autumo. Propheta quippè explicat con-
festim sese, & de more y sitatissimo diuinis
vatibus,

vatibus, id quod priùs suboscure ac meta-
phoricè dixerat, propriè & enodatè decla-
rans, subiungit: *Ante faciē eius ibit mors, &
egredietur diabolus ante pedes eius.* Frequens
est autē in diuina Scriptura à feris cornu-
petis deducta metaphora, eos dici vētila-
re cornu, qui aliquos alios debellāt, pro-
sternūt, proculcāt, proterūt. Huius gene-
ris est illud Moysis in benedictione Io-
seph: Quasi primogeniti tauri pulchritu-
do eius, cornua rhinocerotis cornua il-
lius, in ipsiis vētilabit gētes. Et illud quoq;
In te inimicos nostros ventilabimus cor-
nu. Tollere autē cornua, pro eo quod est,
animo efferri, dixit Dauid: Dixi, inquit,
iniquis, Nolite iniquè agere, & delinquē-
tib⁹, Nolite exaltare cornu: Nolite extol-
lere in altum cornu vestrū, nolite loqui
aduersus Deū iniquitatē. Neq; absimile
est illud Poetæ: Nāq; in malos acerrimus
Parata tollo cornua. Illud verò Cornu ali-
cuius esse dicitur, quo alios impetit, pro-
fligat, & ad perniciē deducit: aut aliquā-
do etiam à se perniciem & exitium pro-
pellit. Hinc dicitur in carmine Dauid:

Z 4 Deus

*Deut. 33.
17.*

Psal. 43. 6.

Psal. 74. 5.

2. Reg. 22. 3. Deus fortis meus sperabo in eum: scutū
 Psal. 17. 3. meum, & cornu salutis meæ. Hinc etiam
 Luc. 1. 69. Christus cornu salutis nobis factus fuisse
 Dan. 7. 24. perhibetur. Daniel decem cornua quar-
 tæ bestia, decem reges, per quos quartū
 illud præstantissimum omnium regnum
 propagatum est, significare interpreta-
 tur.

Deum porrò, mortis atque diaboli mi-
 nisterio, quasi cornibus oppositis, in ho-
 stes suos ferri, non semel Scriptura testa-
 tur: illudq; Dauidicū apertè manifestat:
 Psal. 77. 42. Misit in eos iram indignationis suæ, indi-
 gnationem & iram, & tribulationem: im-
 missionem per angelos malos. Viam fe-
 cit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte
 animabuseorum, & iumenta eorum in
 morte concludit. Eccè, diabolo & morte,
 veluti cornibus, in Ægypto Dominus &
 viam sibi debellandis hostibus aperuisse,
 & ab homine vsque ad pecus omnia va-
 stasse ac perdidisse, dicitur. Cui etiam cō-
 fine est illud: Diabolus stet à dextris eius:
 Psal. 108. 6. fiant dies eius pauci, & episcopatum eius
 accipiat alter. Fiant filij eius orphani, &
 vxor

vxor eius vidua. Morte quippè ac diabo-
 lo feriri Doëg, aliosq; Dauidis calumnia-
 tores efflagitat. His similia nūc infert Ha-
 bacuc: Deum nempe pro Iudæorum ini-
 quitate, id est, pro pœna sceleribus illorū
 debita, diabolo ac morte, veluti cornibus
 oppositis, in Chananæos irruisse, & vt ca-
 nit Dauid, gentes illas disperdidisse, affli-
 xisse populos, & expulisse: vt Israëlitas
 inibi constitueret, & ad modum selectæ
 vineæ plantaret.

In his autem cornibus abscondita di-
 citur Fortitudo Dei: eò quòd diabolus &
 mors tanquam vasa interfectionis Deo
 sint, vt dixit Ezechiel, & quasi narthecia
 fortitudinis eius. Fortissimam esse mor-
 tem, vel comparatio illa apud Canticum
 canticorum testatur: Fortis est vt mors
 dilectio. Diabolus verò in Euāgelio, For-
 tis armatus vocatur. Cornua porrò olim
 afferuadis rebus aliquibus deseruisse, no-
 tissimum est: quando olei cornu vngen-
 dis regibus, sacerdotibus, atq; prophetis,
 passim in sacris biblijs offendimus. Et
 vna ex filiabus Iob, Cornustibij nomen

accepit. Cæterum, Cornua è manu eius, dixit Vates, idest, à fortitudine eius immissa, vel ab eius vindicta & indignatione, aut ab eius potentia: hæc enim omnia Manus Dei solet in diuinis literis significare. Hocq; ipsum subiuncta declarant: *Ibi abscondita est fortitudo eius*. Moris est enim, vt sæpè diximus, diuinis vatibus, & ante alios maximè Habacuc, obscuris manifesta subtexere, & quod prius sub ænigmate dixerant, aperta voce è vestigio proferre. Adde etiam, quòd nonnunquã in sacris literis, Manus pro toto corpore & persona ipsa, aut pro capite & ore vsurpatur. Vnde est illud Oseæ: In manu Prophetarum assimilatus sum. Et illud quoque: Factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ.

Os. 12. 10.
Agg. 1. 1. 3.
Zach. 7. 7.

Quòd autem in Hebræo, vt dictum est, duo ponuntur relatiua: Eius, videlicet, &, Ipsi: nihil obest, quominus ea quæ dicuntur, ad Deum referantur: Redundant namq; sæpissimè Hebræis relatiua, sicut etiam & nobis Hispanis. Redundat utiq; alterum relatiuorù in Psalmo, vbi dicitur: *Mòs Siò*
in

in quo habitasti in eo. Et in alio Psalmo: *Psal. 73. 2.*
Beatus vir cuius est nomen Domini spes *Psal. 39. 5.*
eius. In alio quoq;: Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. Ac rursus in alio: Beata *Psal. 145. 5.*
gès cuius est Dominus, Deus eius. Idest, *Psal. 32. 12.*
Beata gès, quæ pro Deo habet atq; colit eum, qui verè est Dominus omnium: nõ idolorum simulachra, aut aliud quicquã. Est enim pro, Dominus, Hebræis *יהוה*. nomen proprium veri Dei. Redundat & nobis Hispanis, vt diximus, relatiua frequenter: nec citra linguæ nostræ proprietatē diceremus:

Cuernos de sus manos de l,

Vasos de su fortaleza,

Tuan destrozando ant'el,

Mcuerte y diablo con prestez a.

Et tamè alterum superesset relatiuorù: aut Sus, aut, De l. Porrò Diabolus in hoc loco Hebræis est *שׂוּן*. quæ vox pestilentem & vndiq; grassantem stragem, atq; obuia quæq; ignea vi inflammantem & funestantem significat. Sic etiam & Homerus diabolum, quem de coelo deturbatum canit, *Aten* appellauit, idest, noxam: deamque esse finxit, quæ homines vniuersis malis impli-

implicat, mentesq; seducit atque perturbat. Hic est forsitam terror ille, quē Dominus ante filios Israël se immissurū pollicetur, cum inquit: Terrorem meū mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris.

Exod. 23. 28. Quid si & hi vocātur crabrones, cum addit: Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, & Hethæum, antequam introeas? Nam Ambrosij & Augustini cāticum, morti, quasi vespæ, tribuit aculeum. His igitur prælatis cornibus Deus, morte ac diabolo, Palæstinam ingressus:

66. *¶ Stetit, & mensus est terram: aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi: incuruati sunt colles mundi, ab itineribus aternitatis eius.*

MOrte ac diabolo præcūtibus, instarq; cornuum faciem Domini præcedentibus, tandiu Chananæos ventilare non destitit, donec stetit tandem in terra promissa, eiusque dominium & possessionē adeptus,

adeptus, partim per Moysen, partim etiā per Iosue, mensus est eam in funiculo distributionis, diuisitque tribubus Israel. Hoc autem non multo negotio, non humano consilio, non viribus neque armis, non bellico apparatu peractum est: cum essent septem gentes illæ multo maioris numeri, multoq; robustiores, quàm esset populus Israël: verum solo suo vultu & aspectu Deus illas à facie Israëlitarum deiecit. Nequē enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum nō saluauit eos: sed dextera tua Domine, inquit Psaltes, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Solo Dei aspectu dissolutæ sunt gentes, & antiquissimi illarū duces ac principes contriti & comminuti sunt: & fortissimi populi, qui terrā Chanaan multis seculis inhabitauerant, magnaq; potentia & viribus giganteis fulti, firmissimè eam hæreditario iure possidere putabantur, solo Dei vultu prostrati iacuerunt: mox vt Deus, qui est illis æternior, ingressus est terrā cum populo suo Israël. Aut vbicunq; Dei æterna maiestas cum

cum populo suo perueniebat, confestim fortissima eius cornua diabolus & mors, firmissima & excelsissima quæq; demoliebantur. Suspicio enim *Æternitatis* vocabulum in hoc loco, tituli vicè gerere, ac pro ipso noīe Dei, antonomasticos vsurpari. Tāquā si Hispanè diceremus: Todo se allanaua y rēdia, por do quiera q̄ su Magestad caminaua. Neq; vllū est aliud Dei epitheton, quod equè cōsiderantiū mētes in admirationē impellat, quā est æternitas. Idē est igitur, vt egosētio: *Cōtriti sunt, & incuruati sunt ab itineribus æternitatis eius:* quod Dauidicum illud: *Infirmabuntur & peribunt à facie tua.*

Psal. 9. 4.

Sunt qui Deum stetisse interpretētur: quoniā Dei arca substitit in Galgala quatuordecim annis, cū anteā per omnes quas expugnari opus erat vrbes, arca Dei circumferretur. Vt autē in Galgala ventum est, oraculo reddito tabernaculum erexere: neq; amplius arcā loco illo mouerunt, donec cūctæ vicinæ nationes debellatæ sunt. Inde Deus omnibus rebus & negotijs præerat, indeq; quid faciendum esset

esset, quid nō faciendū imperabat, & quasi editiori loco aliquo stans, cūctis gerendis cōsulebat rebus. Quod autē dicitur: *Et mēsus est terrā:* veterū refert cōsuetudinem, qui terras & agros per mensuras diuidebant. Imouerò in hunc vsū primitus ab Ægyptijs Geometricā disciplinam excogitatam ferūt, vt agros ac terminos, Nili fluminis inundatione confusos, certa via ac ratione postmodū metarentur. Hinc ergo est illud: *Et eiecit à facie eorū gentes: & fortè diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Hinc etiam Metiri, pro in possessionem venire, vsurpatur. Cuiusmodi videtur illud, quod dicitur in Psalmis: *Letabor, & partibor Sichimam, & conuallē tabernaculorum metibor.*

Porro, *Dissoluit gentes:* dixit, pro Euulsit, extirpauit, & funditus sustulit. Est enim in Hebræo גתר, quod verbum si deriuetur à גתר, soluere, siue dissoluere est: si verò à radice שגתר, euellere & eradicare significat: verbū ex agricultura trāslatum. Solent enim agricolæ, vbi fertiliores conferendæ sint, inutiles aut noxias plantas

plantas extrahere. Hæc verbi significatio Vatis proposito atq; Dei operi aptissima est: qui in modum agricolæ, vt vineam suam, ex Ægypto translata, in Palestina plantaret, noxias prius gentes euellisse & extirpasse perhibetur.

Psal. 79. 9. *Montium* porrò, atque *Collium* nominibus, principes & duces, potentes atq; magnates allegoricè significantur: nam cum totam hominum turbam, atq; adeò ipsum genus humanum, diuina Scriptura Terræ nomine appellare soleat, fit, vt *Montium* & *Collium* nomina principibus & summis viris imponat: quia montes in terra altiores, editioresque conspiciuntur. Atque illud ex hac significatione dictum est: Constituit Deus humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes.

Bar. 5. 7. *Seculi* autem *Montes*, & *Mundi Colles* vocauit, id est, vetustissimos terræ illius indigenas, aut etiam dominos ac principes: denique potentes à seculo viros famosos: vt dixit Moyses. *Seculum* enim aut *Æternum* Hebræis, longissimam significat

ficat durationem: est autem in Hebræo, pro *Mundi*, עוֹלָם, id est, seculum vel æternum. Neq; vsquam alibi, quod sciã, præterquam in hoc loco, *Mundum* pro hac voce reddidit *Vulgatus* interpret: nam in *Genesi*, pro, *Saluatore mundi*, ponitur dictio Ægyptiaca אֵלֶּיָא. Et in libro *Iob*, pro, *Fines mundi* intuetur: ponitur vocabulum אֶרֶץ, id est, terræ. Hinc est igitur quod vertit *Pagninus*: *Contriti sunt montes longi temporis: incuruauerunt se colles longi temporis.* Huic expositioni suffragatur quod legimus in *Prouerbijs*: *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui: habet nanq; Hebræa: Terminos seculi, vel æternos: עוֹלָם אֶבְרָתָא. Septuaginta verterunt οἱ κ αἰώνια. Ergo contriti & humiliati sunt antiquissimi illius terræ ac regionis principes atq; magnates. Vel, qui adeò viribus & fortitudine firmes & stabiles videbantur, vt in perpetuum duraturi crederentur: nec verò simile videri posset, possessionem hæreditatis suæ amissuros esse, maximè verò à paucioribus neq; fortibus æquè, propria*

fua terra expulsos, ac deturbatos. Huic sententiæ astipulari videtur Baruch, cùm ait: Constituit Deus humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes.

Bar. 5.7:

Incuruati sunt, dixit, pro, subiecti sunt, humiliati sunt, & obedientiæ & venerationis gratia, se in terram humiliter demiserunt. Morem quippè antiquum referre videtur: olim nanquè procidentes adorare consueuerunt. Coram illo procidēt

Psal. 71. 9.

Isa. 49. 23.

Æthiopes, canit Dauid, & inimici eius terram lingent. Isaias verò: Erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerē

Gen. 27. 29

pedum tuorum lingent. Seruiant tibi populi, inquit Isaac ad Iacob, & adorent de tribus: esto dominus fratrum tuorum, &

Gen. 33. 6.

incuruentur ante te filij matris tuæ. Deniquè, appropinquante Esau, ancillę Iacob, & filij earum incuruati sunt. Et fratres Ioseph in Ægypto, incuruati adorauerunt eum. Ergo, mox vt Deus, inquit

Gen. 43. 28

Habacuc, terram Chananæorum ingressus est: quocunque cum populo suo eius Æternitas perueniebat, Chananæi ipsi

aut

aut gladio & internecone peribant, aut solo Dei aspectu perterriti, vrbes, agros, aras, focos, seque ipsos in Israelitarum arbitrium atque potestatem dedebant. Vel *Incuruati sunt colles mundi*: præcedentis sententiæ repetitio est: vt & montes fuisse contritos, & colles incuruatos, idem significet. Id est, excelsa quæq; & eminentia, reges, principes, gigantes, fortissimos populos, munitissimas vrbes, editissimas arces, cuncta fuisse deiecta, prostrata, diruta & euerfa. Verbum enim, Incuruare, diuinis vatibus omnimodã nonnunquàm vastitatē importat: vt apud Isaiam: Quia *Incuruauit habitates in excelso, ciuitatē sublimē humiliabit: humiliabit eam vsq; ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem.* Quin etiam illud Dauidicum: *Dorsum eorum semper incurua: omnigenã desolationem imprecari, declarant quæ sequuntur, addit enim: Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ cōprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Adde, quòd verbum Hebraicum *תָּנַח*,

Isa. 26. 5.

Psal. 68. 24

id est,

id est, Incuruatio : Interitum vertit Vulgatus interpres, cum ait: *Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corruet. Hoc est, Incuruationem & perniciem incurret, quam alijs fraudulenter parabat.*

Pro iniquitate, vidi tentoria Æthiopia, turbantur pelle terra Madian.

Pergit adhuc propheta Habacuc, enumerare beneficia diuina, quæ Deus olim populo Israël pro sceleribus & iniquitate reposuit. Benignus quippè Altissimus est etiam super ingratos & malos. *Diximus autem in superioribus: Pro iniquitate: cum ad ea, quæ narrata iam sunt, tum ad ea, quæ subsequuntur, referri. His autem non significatur, Deum beneficia rependisse pro scelere, eò videlicet quòd essent iniqui: verùm Iniquitas in hoc loco, pro pœna iniquitati debita, meritoque supplicio posita est, in qua significatione, Christus etiam Dñs factus fuisse peccatum, ab Apostolo prædicatur, id est, mundi peccatorum piaculum: peccata quippè nostra, hoc est, pœnas atque*

atque supplicia nostrorum scelerum, ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut Petrus testatur. Tota porro Prophetæ nostri narratio Zeugmatica est, singula namque diuina beneficia populo Hebræorum olim exhibita, quæ Vates in exemplum diuinæ misericordiæ recēset, cum ea quæ præcedunt, tum ea etiã quæ sequuntur, hac connexionem & Zeugmate copulantur, *Pro iniquitate.* Fit namque Zeugma, cum plures sensus vna aliqua sententiã aut verbo coniunguntur, præposito interdum verbo, ad quod reliqua respiciãt, ut apud Prophetam Amos: Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis? Quod enim præcessit, In petris: tam ad equos quàm ad boues referendum est: in saxis quippè ac præruptis filicibus, neque equi currere, neque boues arare queunt. Vnde &, In saxis seminare, pro uerbij locum obtinuit: quòd hoc terre genus sterile ferè sit, quia neque aratro profcindi potest, neque quod satum est, habet quòd radices agat. In Hebræo, porro, apud Amos, non Bubali, sed Boues ponuntur:

Amo. 6. 13

nuntur: dictio scilicet 𐤁𐤏𐤒, pro qua
 Vulgatus interpres (qui Hieronymus in
Gen. 12.16. Prophetis esse creditur) constanter reddi-
Gen. 20.14. dit ubiq; Boues, quotiescunq; in diuinis
Gen. 21.27. literis hoc ipsum occurrit vocabulū. At
 verò dum apud Amos figuratā dictionē
 non attendit, arariq; simpliciter in bobus
 à Propheta negari videt: bouis significa-
 tionem deserere coactus, bubalos trāstu-
 lit pro Becarim: quoniam indomiti sunt
 (inquit Hieronymus in cōmentarijs) vt
 iugum ceruicibus nō recipiāt: & cū syl-
 uestres boues sint, propter feritatē nolint
 terrā vomere scindere. *Hactenus ille.* At
 vt diximus, figura Zeugmatis Amos do-
 mesticos ac placidos boues in rupibus ac
 saxi arare posse inficiatur. Fit etiam Zeu-
 gmaverbo aut sentētia postpositis, cuius-
Eph. 4.31. modi est illud: Omnis amaritudo, & ira,
 & indignatio, & clamor, & blasphemia,
i. Cor. 5.9. tollatur à vobis. Et illud quoq;: Neq; for-
 nicarij, neq; idolis seruiētes, neq; adulteri,
 neq; molles, neq; masculorum concubi-
 tores, neq; fures, neque auari, neq; ebrio-
 si, neque maledici, neq; rapaces, regnum
 Dei

Dei possidebunt. Fit deniquè Zeugma,
 sententia aut verbo in medio sensuum
 interiecto, vt apud Poētā:

*Troisgina interpres diuū, qui numina Phæbi,
 Qui tripodas, Clarij lauros, qui sidera sentis,
 Et volucrū linguas, & præpetis omina pēna.*

Simili forma apud Habacuc, quæ supe-
 riùs dixerat, de aduentu Dei in Sinai, &
 de ingressu eiusdem in terram Chanaan,
 his quæ subinfert, de profligatione Ma-
 dian, de diuisione Iordanis ac maris ru-
 bri, de Solis atque Lunæ statione, de po-
 puli educatione ex Ægypto, hac media in-
 teriectione: *Pro iniquitate:* connectit. Sco-
 pus verò ac finis totius narrationis hic
 est, vt ostendat Vates, nunquàm Deum
 adeò Iudæorum criminibus iratum &
 infensum fuisse, quin eos magnis bene-
 ficijs affecerit, è quæ medijs periculis li-
 berauerit. Hinc autem Propheta argu-
 menta desumit, quibus propositā confir-
 met spem: nempè Deum in Babylo-
 ne non deserturum Israelitas, neque pa-
 riter cum Chaldæis extremo traditu-
 rum exitio. Quin potius misericordiarū

Jer. 32. 32.

antiquarum memorem, pro iniquitate & sceleribus beneficia pristina redditurum, & ab interitu impendēte Chaldæis, opus suum, id est, populum sibi peculiarem, misericorditer erepturum & viuificaturum. Huiusce argumenti sunt illa, quæ Dominus tradit per Ieremiam, dicens: Propter malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda, quam fecerunt ad iracundiam me prouocantes, ipsi & reges eorū, principes eorum, & sacerdotes eorum, & prophetæ eorum, viri Iuda, & habitatores Ierusalem. Et verterunt ad me terga & non facies: cū docerem eos diluculo & erudirem, & nollēt audire vt acciperent disciplinam. Et posuerunt idola sua in domo, in qua inuocatum est nomē meum, vt polluerent eam. Et ædificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filij Ennom: vt initiarent filios suos & filias suas Moloch: quod non mandauī eis, nec ascendit in cor meum, vt facerent abominationem hanc, & in peccatum deducerent Iudam. Et nunc propter ista, hæc dicit Dñs Deus Israel ad ciuitatem hanc, de qua

de qua vos dicitis q̄ tradatur in manus regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peste. Eccè ego cōgregabo eos de vniuersis terris, ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi: & reducam eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus: & bene sit eis, & filijs eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum: & nō desinam eis benefacere. Hactenus Ieremias. Quo autem pacto peccantibus identidē Israëlitis Deus incessanter beneficia compensaret, prolixè retractat Ezechiel, in hæc verba: quæ, quanuis longiora, transcribam: cū, quia Habacuco cohærent aptissimè, tum vt lectori ad manum ac præsto sint, ne sacrum Bibliorum fōtem adire & consulere cogatur. Inquit igitur Ezechiel: Hęc dicit Dominus De⁹, In die qua elegi Israël, & leuauī manum meam pro stirpe domus Iacob, & apparui eis in terra Ægypti, & leuauī manum meā pro eis,

Ezech. 20. 5

eis, dicens: *Ego Dominus Deus vester*: in die illa leuavi manum meam pro eis, vt educerem eos de terra *Ægypti*, in terram quam prouideram eis, fluentem lacte & melle, quæ est egregia inter omnes terras. *Et dixi ad eos, vnusquisque offensiones oculorum suorum abijciat, & in idolis Ægypti nolite pollui: Ego Dominus Deus vester. Et irritauerunt me, nolueruntque me audire: vnusquisque abominationes oculorum suorum non proiecit, nec idola Ægypti reliquerunt: & dixi vt effunderem indignationem meam super eos, & implerem iram meam in eis, in medio terræ Ægypti. Et feci propter nomen meum, vt non violaretur coram gētibus, in quarum medio erant, & inter quas apparui eis, vt educerē eos de terra Ægypti. Eieci ergo eos de terra Ægypti, & eduxi eos in desertū. Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo, viuet in eis. Insuper & sabbatha mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos: & scirent quia ego Dominus sanctificans eos. Et irritauerūt*
me

me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, viuet in eis: & sabbatha mea violauerunt vehementer. *Dixi ergo vt effunderem furorem meum super eos in deserto, & consumerem eos. Et feci propter nomē meum, ne violaretur coram gentibus, de quibus eieci eos in conspectu earū. Ego igitur leuavi manum meam super eos in deserto, ne inducerem eos in terram quam dedi eis fluentem lacte & melle, præcipuam terrarū omnium: Quia iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt, & sabbatha mea violaerunt: post idola enim cor eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus super eos, vt non interficerem eos: nec consumpsi eos in deserto. Dixi autem ad filios eorum in solitudine. In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea: &*
sabbatha-

sabbatha mea sanctificate, vt sint signum inter me & vos: & sciatur, quia ego sum Dominus Deus vester. Et exacerbauerunt me filij, in preceptis meis non ambulaerunt, & iudicia mea non custodierunt, vt facerent ea: quæ cum fecerit homo, viuet in eis: & sabbatha mea violauerunt: & comminatus sum, vt effunderem furorẽ meum super eos, & implerem irã meam in eis in deserto. Auerti autem manum meam, & feci propter nomen meum, vt non violaretur coram gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum. Iterum leuauì manum meam in eos in solitudine, vt dispergerem illos in nationes, & ventilarem in terras: eò quòd iudicia mea nõ fecissent, & precepta mea reprobassent, & sabbatha mea violassent, & post idola patrum suorum fuissent oculi eorũ. Ergo & ego dedi eis precepta nõ bona, & iudicia in quibus non viuent: & pollui eos in muneribus suis, cum offerret omne quod aperit vuluã, propter delicta sua: & scient quia ego Dominus. Quamobrem loquere ad domum Israel fili hominis, & dices
ad

ad eos: Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres vestri, cum spreuissent me contenes: & induxissem eos in terram, super quam leuauì manum meam vt darem eis: viderunt omnem collem excelsum, & omne lignum nemorosum, & immolauerunt ibi victimas suas: & dederunt ibi irritationẽ oblationis suæ, & posuerunt ibi odorem suauitatis suæ, & libauerunt libationes suas. Et dixi ad eos, Quid est excelsum ad quod vos ingredimini? & vocatũ est nomen eius Excelsum, vsque ad hanc diem. Propterea dic ad domum Israel, Hæc dicit Dominus Deus: Certè in via patrum vestrorum vos polluimini, & post offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum vestrorum, cum traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris vsque hodie: & ego respondebo vobis domus Israel? Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis. Neque cogitatio mentis vestræ fiet, dicentium: Erimus sicut gentes, & sicut cognationes terræ, vt colamus

lamus ligna & lapides. Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. *Et educam vos de populis, & cōgregabo vos de terris, in quibus dispersi estis, in manu valida, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. Et adducam vos in desertum populorum, & iudicabor vobiscum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio contendi aduersum patres vestros in deserto terræ Ægypti: sic iudicabo vos, dicit Dominus. Et subijciam vos scepro meo, & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligam de vobis transgressores & impios, & de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur: & scietis quia ego Dominus. Et vos domus Israel. Hæc dicit Dominus Deus, Singuli post idola vestra ambulate, & seruite eis. Quòd si & in hoc non audieritis me, & nomen meum sanctum pollueritis vltra in muneribus vestris, & in idolis vestris: in monte sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus, ibi ser-*

uiet

uiet mihi omnis domus Israël, omnes, inquam, in terra in qua placebunt mihi, & ibi quæram primitias vestras, & initium decimarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris. In odorem suauitatis suscipiam vos, cùm eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quas dispersi estis: & sanctificabor in vobis in oculis nationū. Et scietis quia ego Dominus, cùm induxero vos ad terram Israël, in terram pro qua leuavi manū meam, vt darem eam patribus vestris. Et recordabimini ibi viarū vestrarū, & omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: & displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitijs vestris quas fecistis. *Et scietis, quia ego Dominus, cùm benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait Dominus Deus. Haftenus Ezechiel.*

His affinia tradit Habacuc, dū inquit: *Pro iniquitate, vidi tentoria Æthiopia, turbabuntur pelles terra Madian. Quibus*

verbis,

verbis, duas populi Israëliti in signes victorias referre creditur Vates: alteram sub Othoniele, alteram sub Gedeone, ducibus & iudicibus Hebræorum. Etenim, quo in loco nostra versio habet, *Æthiopia*, Hebraica lectio habet, *כּוּשָׁן* Chusan: viri, scilicet, proprium nomen, de quo sic legitur in Iudicum historia: Fecerunt filij Israël malum in conspectu Domini, & oblitum sunt Dei sui, seruiētes Baalim & Astaroth. Iratusque contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan-rasathaim regis Mesopotamiæ: seruiērentque ei octo annis. Et clamauerunt ad Dominum: qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem: fuitque in eo spiritus Domini, & iudicauit Israël. Egrediusque est ad pugnam, & tradidit Dominus in manus eius Chusan-rasathaim regem Syriæ, & oppressit eum. Qui euitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel. Hucusque liber Iudicum. At verò, quoniam *כּוּשָׁן*, nomen est etiam proprium filij Cham, & nepotis Noë: cui post

Iudic. 3. 7.

Gen. 10. 6.

post diluuium ea regio, quæ nunc dicitur Æthiopia, habitanda cessit, & ab eo nomenclaturam accepit, vocabulorum similitudine, neoterici omnes doctiores factum putant, ut in hoc loco Septuaginta seniores, hisque consentiens Vulgatus interpretes, pro rege Mesopotamiæ Chusan, regionem reddiderint Æthiopiæ.

Quod autem sequitur: *Turbabuntur pelles terræ Madian*: celeberrimam illam victoriam refert, quam soli trecenti viri sub Gedeone, de infinita Madianitarum turba, lagenis complois tantummodo, reportarunt. Fecerunt quippe filij Israël malum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis, & oppressi sunt valde ab eis. Cumque seuisset Israël, ascendebat Madian & Amalec, ceterique Orientalium nationum: & apud eos figentes tertia, sicut erant in herbis, cuncta vastabant, usque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israël, non oves, non boues, non asinos. Ipsi enim & vniuersi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum

Iudic. 6. i.

Bb vniuersa

vniuersa cōplebant, innumera multitudo hominū & camelorū, quicquid tetigerant deuastantes. *Humiliatusq;* est Israël valde in cōspectu Madiā. Et clamauit ad Dñm, postulans auxiliū contra Madianitas. Cūmq; Gedeon purgaret frumēta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei Angelus Domini, & ait: *Dñs tecū virorū fortissimè. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian: scito quòd miserim te. Ego ero tecū: & percutes Madian, quasi vnum virum. Igitur Omnis Madian & Amalec, & Orientales populi cōgregati sunt simul, & trāseūtes Iordanem, castrametati sunt in valle Iezraël. Spiritus autē Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit domū Abi-ezer, vt sequeretur se. Misitq; nuntios in vniuersam Manassen, qui & ipse sequutus est eum: & alios nuntios in Aser, & Zabulon, & Nephtali, qui occurrerunt ei. Igitur Ierobaal qui & Gedeon, de nocte consurgens, & omnis populus cum eo, venit ad fontem, qui vocatur *Harad*: erant autem castra Madian in val-*

le ad

le ad Septentrionalē plagā collis excelsi. *Dixitq;* Dñs ad Gedeon, *Multus tecū est populus, nec tradetur Madian in manus eius: ne gloriatur cōtra me Israel, & dicat, Meis viribus liberatus sum. In trecētis viris, qui lambuerunt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum. Sumptis itaq; pro numero cibarijs & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: & ipse cū trecētis viris se certamini dedit. Madian autē & Amalec, & oēs Orientales populi fusi iacebant in valle, vt locustarū multitudo: cameli quoq; innumerabiles erant, sicut arena quæ iacet in littore maris. Diuisit igitur Gedeon trecētos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorū, lagenasq; vacuas, ac lapades in medio lagenarū. Et dixit ad eos, *Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem castrorum, & quod fecero festamini. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoq; per castrorū circuitum clāgite, & conclamate, Domino**

Bb 2 & Ge-

& Gedeoni. Ingressusque est Gedeon, & trecenti viri qui erant cum eo in partē castrorum, incipiētibus vigilijs noctis mediæ: & custodibus suscitatis, ceperūt buccinis clangere, & cōplodere inter se lagenas. Cumq; per gyrū castrorum in tribus personarēt locis, & hydrias cōfregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonabant tubis, clamaueruntque, *Gladius Dñi & Gedeonis*: stantes singuli in loco suo per circuitū castrorum hostilium. Omnia itaq; castra turbata sunt, & vociferantes, vlulantesq; fugerūt: & nihilominus insistebāt trecēti viri buccinis personantes. Immisitq; *Dñs* gladium in omnibus castris, & mutua se cæde trūcabant, fugientes vsq; ad Beth-seca, & crepidinem *Abel-mehula*, in *Tabbath*. Cōclamantes autē viri *Israël* de *Nephtali* & *Aser*, & omni *Manasse*, persequebantur *Madian*. Misitque Gedeon nuntios in omnē montem *Ephraim*, dicens: Descēdite in occursum *Madian*, & occupate aquas vsque *Beth-bera*, atq; *Iordanē*. Clamauitq; omnis *Ephraim*, & præoccupauit

cupauit aquas atque *Iordanem* vsque *Beth-bera*. Apprehensosque duos viros *Madian*, *Oreb* & *Zeb*, interfecit *Oreb* in *Petra* *Oreb*, *Zeb* verò in *Torculari* *Zeb*. Et persecuti sunt *Madian*: capita *Oreb* & *Zeb* portantes ad *Gedeon* trāfluente *Iordanis*. *Has* igitur duas historias neoterici omnes interpretes *Vatem* nostrum referre arbitrantur, multiplex videlicet argumentū diuinæ misericordiæ in *Israëlitas* commemorantem. Contigit autem, ait ex illis quidam, vocabulorum *Chus* & *Chusan* similitudine hūc locum ita obscurū effici, vt nisi *Hebraica* exemplaria succurrerent, non explicāda, sed diuinanda nobis foret interpretatio. Porro, veteres expositores vniuersi, quod dicitur: *Vidi tentoria Æthiopia*: partim de tetrīs dæmonibus, partim de sceleratis hominibus interpretati sunt. Verūm hæc pertinent ad allegoriam, nos historicum persequimur sensum.

Et mihi quidem, etiam iuxta literalem intelligentiā, diuinatione locus hic haud quaquā indigere videt, quāuis exēplaria

Hebraica non subuenirent. Existimo autem olim Hebræis codicibus germanam lectionem fuisse Chusim, non Chufan: est autē *כּוּשׁ* Chus, Æthiopia: *כּוּשִׁי* Chusi, Æthiops: *כּוּשִׁימ* Chusim, Æthiopes. Chusim verò legisse Septuaginta interpretes, ex eorum versione fit manifestū, vertunt enim: *τακς σκηνας αιθιοπων*, id est, tabernacula Æthiopum. Quin etiam verisimile mihi admodum fit, Aquilam, Theodotionem, & Symmachum, adde his etiam Quintam & Sextam editionem, Æthiopum vertisse: cū Hieronymus, si quis eorum aliter interpretatur aliquando, mox in commentarijs annotare consueuerit. At in hoc loco nullius diuersæ versionis mentionem intulit: sed ipse etiam, cū legisset Chusim, Æthiopiæ interpretatus est: nihil referre arbitratus, si Æthiopum diceret, an Æthiopiæ. Præterea, rex Mesopotamiæ non simpliciter est dictus Chufan, sed Chufan-rasathaim: apud Habacuc verò duntaxat legitur Chufan. Quod nomen non magis existimo idem esse quod Chufan-rasathaim: quam existimo

mo

mo idem esse nomen Melchi, quod Melchias, aut Mel-chisua, aut Melchiel, aut Melchiram, aut denique Melchisedec. Et fortasse scioli cuiuspiam audacia, pro Chusim, irrepfit in vatem nostrum Chufan, dum ignorat quid sibi velit Propheeta, nec commoda vlla Æthiopiæ illi succurrit interpretatio aut historia. Quod si etiam olim Hebraica exemplaria, vt nūc quoquē, habuissent Chufan, credibile est tam multis bonisq̄ suffragantibus testimonijs, Æthiopiam significare, sicut & Chus, paragogenq̄; syllabæ, An, factā fuisse rhithmi causa, vt voci Madian siue Midia, quæ paulò post sequit̄, ex aduerso resonaret, & quod frequens est apud diuinos vates, vtraquē versus pars, vtrunq; hemistichium, similiter desineret. Pro iniquitate, Vidi tentoria Chufan, turbantur pelles terræ Madian. Inueniūtur huiusmodi paragoges, aphæreses, syncope & apocope poëticæ, in Psalmis, literarumq; etiam transpositiones, vt à Genebrardo notatum est aliàs, & in Psalmo vigesimo nono, versu nono, & Psalmo ter-

Bb 4 tio

*Luc. 3. 24.**Ier. 21. 1.**1. Re. 14. 49**Gen. 46. 17**1. Par. 3. 18.**Gen. 14. 18*

Hi quidē ad occidētē Solē, illi autē ad orientem.
Agit autē Homerus de Neptuno, qui ad
Aethiopas conuiuatum secesserat. Ho-
merum imitatus Seneca in Hercule fu-
rente, Iunonem in hunc modum de Her-
cule conquerentem inducit:

Qua bella? quidquid horridum tellus creat
Inimica, quicquid pontus, aut aër tulit
Terribile, dirum, pestilens, atrox, ferum,
Fractū atq; domitū est, supat et crescit malis,
Fraquē nostra fruitur, in laudes suas
Mea vertit odia, dum nimis saua impero:
Patrem probauit inde, qua lucem premit
Aperit quē Tethys, qua ferens Titam diem
Binos propinqua tingit Aethiopas face.

Euripides in Phaëtonte, traditā esse Cly-
 menen Meropi, & terrę eius imperium
 habere dicit:

Quā primā tellurem Sol quadrigis exoriens
Aurea flamma percutit:
Eam finitimi facie nigri homines, id est,
Melambroti,
Lucentem auroram & solarium equorū sta-
tiones appellant.

Virgilius auxiliares copias Aethiopis Mé-
 nonis

nonis, cum quibus Troiam venit, Orien-
 tales vocauit:

Eoāsquē acies, & nigri Memnonis arma.
 Nigri autem dixit, id est, Aethiopsis: ad
 etymon nanq; Aethiopsis alluisse vide-
 tur. Sunt enim qui Aethiopiam dictā ve-
 lint à verbo Græco *αιθια*, quod vro, incēdo,
 ardeo quē significat, & *ορις*, id est, facies,
 & aspectus: quòd Solis ardore torreatur,
 nigri quē sint aut decolores Aethiopes.
 Diodorus Siculus, Memnonis Aethio-
 pas Assyrijs finitimos ostendit, ait enim:
 Solum memoratur auxilium Troianis ab
 Assyrijs missum. Dux præsidij Memnon,
 Tithoni filius fuit. Theutamo enim in
 Asia regnante, qui vigesimus à Nino atq;
 Semiramide descendit, Agamemnonem
 tradunt aduersus Troiam cum Græcis
 bellum mouisse, cum Assyrij amplius mil-
 le annis Asiæ imperassent. Cùm verò Pria-
 mus bello oppressus, à rege Theutamo
 præsidium, ut potè Assyrijs subditus, per
 legatos postulasset, ille decem millia Ae-
 thiopum, totidem quē; Susianos cum ducē-
 tis curribus duce Memnone ad Troiam
 misit.

misit. Erat tunc Tithonus præfectus Persarum, acceptus maximè regi. Memnon verò ætate florens, ac animi corporisq̃ue præstans viribus, maximè ea tempestate vigebat. Aedificasse eum ferunt loco excellentiori regiam, quæ vsque ad Persarum imperium permanfit: Memnonia ab illo denominata. Strauit & viam Leophorã in ea regione, quæ adhuc Memnonia vocatur. Hæc Diodorus. Fuerunt igitur & Orientales Aethiopes, quibus Memnon præfuit, vnde & Auroræ filius vocatus est, Susianis, vt ex Diodoro colligitur, finitimi. At Susiana Asiæ est regio, Persicæ ditionis, quæ à Septentrione terminatur Assyria, ab Occasu Babylonix adiacet, ab Oriente habet Persidem, à Meridie partem Persici sinus.

Andromedam prætereà & Aethiopsam fuisse, & in Aethiopia ad saxum alligatam, & belluæ marinæ expositam, canunt Poëtæ. Ouidius enim de Perseo enarrans, sic inquit:

*Gentibus innumeris circumquæ infraquæ
relictis,*

Aethio-

*Æthiopũ populos, Cephæaquæ cõspicit arua:
Illic immeritam materna pender lingua
Andromedam pœnas iniustus iusserat
Hammon.*

*Quã simul ad duras religata brachia cautes
Vidit Abantiades, nisi q̃ leuis aura capillos
Mouerat, est tepido manabant lumina fletu,
Marmoræum ratus esset opus.*

Et tamen Andromedam in Ioppe expositam fuisse marinæ belluæ, multorum & oculatorum ferè testimonijs haud rejiciendis tenemus. Solinus sic scribit: Idumæa inde incipit palmis opima. Deinde Ioppe, oppidum antiquissimum toto orbe, vtpotè ante inundationem terrarum conditum. Id oppidum saxum ostentat, quod vinculorum Andromedæ vestigia adhuc retinet, quam expositam belluæ non irritus rumor circumtulit. Quippè ossa monstri illius. M. Scaurus inter alia miracula in ædilitate sua Romæ publicauit. Annalibus nota res est. Solinus hucusq; Cui & Plinius & Pomponius Mela, & non in vno tantum loco diuus Hieronymus, attestantur. Hieronymus nanq; in Epi-

in Epitaphio Paulæ consentit, & in Ionæ commentarijs sic inquit: Ioppé portum esse Iudææ, & in Regnorū & in Paralipomenon libris legimus: ad quē Hiran rex Tyri ligna de Libano ratibus trāsferēbat, quæ Ierusalem terreno itinere perueherentur. *Hic* locus est, in quo vsq; hodie saxa mōstrātur in littore, in quibus Andromeda religata, Persei quondā sit liberata præsidio. Hæc ille. Tenemus igitur antiquos Æthiopas etiā in Palæstina, aut Palæstinæ cōterminos. Ephorus, inquit Strabo, antiquā de Æthiopia manifestat opinionē, ait enim: Æthiopū nationē ab ortu brumali vsq; ad Occasus extēdi. Deniquē Strabo ipse, post quā de Homericis versibus longissimā disputationem cōtexuit, ad extremum de bipartitis Æthiopibus sic decernit: Sicut Argiuos & Achæos, inquit, non cunctos dicimus, qui aduersus Ilium expeditionē suscepēre, *Homerus* autē omnes sic appellat: Simile & quod loquor est de bipartitis Æthiopibus: omnes accipiendi sunt qui ad Oceani oras extēti incolunt ab Oriēte vsq; ad Occidentē Solem.

Solem. Nā qui sic appellantur Æthiopes, bipartiti naturaliter sunt sinu Arabico, instar fluminis, meridiani circuli partitione non contēnenda, lōgitudine fermē stadiorū supra quindecim millia, latitudine nō multo maiore quā mille, vbi maxima est. *Insuper* & lōgitudini illud adest, istius sinus successū à Pelusiaco mari tribus vel quatuor diebus distare, quod terra ipsa interiacēs, id est, Isthmos cōtinet. Sicut igitur qui eruditiores *Asiā* ab *Africa* diuidūt, hūc esse natura cōmodiorem arbitrātur terminū, vtriusq; terræ sinum, siue Nilum. Illū nanq; omniformiter ferē à mari ad mare peruenire: Nilum autē multipliciter ab Oceano distare, ita vt minimē *Asiam* oēm ab *Africa* diuidat. *Hūc* in modum & ego poëtam ipsum *Homerum* puto omnes meridianas partes hoc ipso sinu per totum terrarum orbem bipartire, iure cogitasse. Quæ hucusquē diximus, *Strabonis* sunt verba.

Sunt etiam qui Æthiopię nomine partem *Indię Orientalis* intelligant: Æthiopesq; à veterib⁹ dictos fuisse qui in *India* sint,

sint, Seruius grammaticus annotauit: hocq; Ouidium significasse quidam volunt, cum dixit:

Perseus Andromeden nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

*Candida si non sum, placuit Cepheia Perseo
Andromede, patria fusca colore sua.*

Æthiopes enim quondam ad Indū fluiuium habitasse feruntur, relictisq; sedibus suis, iuxta Ægyptum concedisse, & paulatim etiam ad interiora Africę penetrasse. Rumorq; est, ait Ephorus, apud Tartesios, quod Æthiopes Africam vsq; ad Occasum ingressi sint, partimq; ibidē mansisse, partim verò etiam maritima magno spatio occupasse.

Ergo duplicem Æthiopiam, Orientalem videlicet & Occidentalem, cum ex diuinis libris, tum ex ceteris scriptoribus facile cognoscimus. Occiduos Æthiopes peragrat Nilus, hæcque Æthiopia Libyæ est, maximum totius Africę latus. Altera ab ortu maris rubri sita est: finduntur quippè duæ Æthiopiæ
finu

finu Arabico, introeunte in terras, & penè mari mediterraneo associante sese: vt vix centum quindecim passuum millia abesse credatur. Et, vt propius accedamus ad Habacuc, ego, pro mea quidē sententia, Arabes qui intra sinum Arabicū & Persicū sunt, Æthiopes orientales diuinis scriptoribus haberi autumo. Neq; em Tharacan, qui aduersus Assyriorum regē expeditionē parauit, Æthiopum Libyæ regem fuisse, verum Orientalium, id est, Arabum, potius existimo. Fuere quippè Nomades Scenitæ, Arabiam incolentes, Chaldeorum infestatores acerrimi, vt Plinius tradit. Rabbi David nominum Hebraicorum interpres, Ismaëlitas, ac Madianitas, Æthiopes vocari decernit. Cōstat autem è sacris atq; prophanis libris, hos esse Arabas, Madian & Ismael Abrahæ filios ex cōcubinis: quos pater adhuc viuens separasse dicitur ad Orientale plagam. Filij Ismaël, autore Iosepho, tenuerunt quicquid terrarum est Euphratem inter & mare rubrum, Nabatææ nomine regioni indito. Filij autem Madian tenuerunt

4. Re. 19. 9
Isa. 37. 9.

Gen. 16. 15.
Gen. 25. 2.

Cc nuerunt

nuerunt partes foelicis Arabiae, & Trogloditas: praeter Ephraim, a quo Africa nomen sortita est. Hieronymus Madian trans Arabiam constituit, ad Meridiem in deserto Saracenorum, contra Orientem maris rubri. Porro, Orientalem plagam Arabici sinus Aethiopiam vocari, Septuaginta interpretes manifeste prodiderunt. Etenim ubi in Psalmis legitur Hebraei: Tu confregisti capita Leviathan, dedisti eum escam populo deserta incolenti, aut, dabis eum populo siccis, *וַיִּזְיֶם* Zijm: Septuaginta verterunt Aethiopum: quos Hieronymus quoque sequutus est. Commemorat autem Psalmographus miraculum maris rubri, & Aegyptiorum depressionem, ac demersionem. Et Leviathan piscis ingens Pharaonem assimilat in mari demersum, & ad littora orientalia Arabici sinus cum omni suo exercitu compulsus. Quae comparatione usus est & Ezechiel, dicens: Ecce ego ad te Pharaon rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminum. Isaias etiam Pharaonem, draconem appellat: Nunquid non tu percussisti superbum, vulne-

Pf. 73. 14.
Ezec. 29. 3.
Isa. 51. 9.

vulnerasti draconem? Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis: qui posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati? Compulsus est autem Pharaon & Aegyptiorum exercitus in eam littorum partem, in qua erant Hebraei. *Ex. 14. 31.* Viderunt quippe, inquit Exodus, Aegyptios mortuos super littus maris, & manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos. Erant porro Hebraei ad littus Orientale maris rubri, versus Palaestinam, & Arabiae montem Sinai. Tulit namque Moyses Israel de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur. Huc ergo canit David eiectum piscem ingentem ac superbum: datumque escam populis Aethiopum, id est, Arabum, quos, Aethiopes esse Orientales, Septuaginta interpretati sunt. Significat autem David, cadauera Aegyptiorum ad littus eiecta, praedam & pastum fuisse Arabum bestiarum. Similiter, ubi Hebraica habent: Faciebus eius genuflectent eremitarum: vel, Coram illo procident habitatores deserti: quod Pagninus transtulit: Septuaginta verterunt: Coram illo procident

Pfal. 71. 9.
Cc 2 Aethio-

Æthiopes. Pro Æthiopes verò sicut in superiori loco, Hebræis est צִיִּים, Zijm: exusti, scilicet, sitientes, aut squallentes: significatq; populos Arabiæ desertæ. Canit enim Psalmus, venturos de Saba atq; finitimis regionibus populos regē adoraturos: & gentes Dei inimicas, vtrò subituras iugum Messia. In Psalmis adhuc, cùm legimus: Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic: gentes vicinas aspiciamus comprehendendam pro Alienigenis, in Hebræo ponitur אֲשֵׁרֵי, Hieronymus transtulit Palæstinā. Illud quoque quod dicitur in libro Paralipomenon, Æthiopiam Arabiæ confinem ostendit: Suscitavit Dominus, inquit, contra Ioram spiritum Philistinorum & Arabum, qui confines sunt Æthiopibus. Ecce Palæstini, Arabes, & Æthiopes, vicinæ ac finitimæ nationes. Neque mirū, si Arabia, aut Arabiæ pars, Æthiopia vocatur: in Arabia enim sedes locavit Saba, filius Chus, à quo Arabes Sabæi appellantur. Vnde forsitan, nunc à filio & nationis conditore, Sabæi, nunc à patre,

Ps. 68. 4.

2. Pa. 21. 16

à patre, ob genus & originem, Chusitæ Hebraicè, id est, Æthiopes dicuntur. Nā & ijdem ipsi quandoque à patre, Ismaëlita: nonnunquàm à filio, Nabathæi nuncupantur. Ita similiter & Hebræi, quos nonnulli ab Abraham Hebræos dictos volunt: modò Iudæorum, à Iuda pronepote ipsius Abraham: modò Israelitarum, à Iacob Iudæ patre & nepote Abraham, nomina in Scripturis accipiunt. Ægyptus Hebræis vulgò nominatur Misraim, ab eiusdem nominis filio Cham: & tamen terq; quaterq; ab ipso patre Psalmographus eam appellavit Terram Cham, & tabernacula Cham. Hac denominandarum regionum, gentium & ciuitatum figura, sepissimè ethnici autores abusi sunt, vt à conditorum parentibus vocabula deducerent, & vt nomina etiam de vicino mutarentur. Quale est illud apud Maronē:

Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:

Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

Ergo vt ad propositum recurrat oratio: *Vidi tentoria Æthiopia, & Turbabuntur pel-*

Gen. 25. 13.

Gen. 10. 6.

Ps. 77. 51.

Ps. 104. 23.

27.

Ps. 105. 22.

les terra *Madian*: idem sunt, & vnâ atque eandem tantummodò historiã referunt Gedeonis. Ne enim de occiduis *Æthiopia* prius dixisse putaremus, *Madianitarum* mentionem subintulit Habacuc: ambigua priora ex posteriorum ac certiorum appositione declarans. Quòd autem pelles & tentoria attribuit his gentibus, indicat fortassè, hos *Arabas Scenitas* fuisse, id est, sub pellibus aut tentorijs degentes. Vagi quippè ipsi & errabundi, à tabernaculis cognominati sunt, quæ pellibus & cilicijs metabantur vbilibet. Cicero libro secundo *Academicarum quæstionum*, Pelles pro castris & tentorijs, quæ olim ex pellibus fiebant, vsurpauit, de Lucullo sic dicens: *Maiore studio Lucullus cùm omni literarũ generi, tùm philosophiæ deditus fuit, quàm qui illum ignorabant arbitrabatur: nec verò ineunte etate solùm, sed & Quæstor aliquot annos, & in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, vt non multum imperatori sub ipsis pellibus otij relinquatur.*

Inquit

Inquit igitur Habacuc: Cùm populus *Israël* omni facinorum & impietatis genere flagraret: vidi ego, dum antiqua Dei beneficia veteresq; historias mecum recolo, Vidi, inquam, turbari tentoria *Æthiopiæ*, vidi, inquam, turbari pelles terre *Madian*. Vidi innumerabilem *Aethiopũ Madianitarum* exercitũ, à trecetis solummodò viris fufum, fugatũ, & cæsum: & cortinas ac vela, quibus *Madianitarum* plaustra & tabernacula obteguntur, turbata omnia, & confusa nimio terrore cõspexi & obuoluta. Alludit forsitã *Vates* ad id, quod è *Madianitis* quidã narrabat socio: Cùm em̄ venisset *Gedeon* in *Madianitarũ* castra, narrabat aliquis somniũ proximo suo, & in hunc modũ referbat quod viderat. Vidi somniũ, & videbatur mihi quasi subcineritius panis ex hordeo volui, & in castra *Madian* descendere: cùmq; peruenisset ad tabernaculum, percussit illud, atq; subuertit, & terræ funditus coequauit. Respondit is cui loquebatur, Non est hoc aliud, nisi gladius *Gedeonis* filij *Ioas* viri *Israëlitæ*: tradidit

Iudic. 7. 13.

C c 4 enim

enim Dominus in manus eius Madian, & omnia castra eius. Et postmodum etiã in eodem capite dicitur: vociferantibus Israelitis, complodentibusque lagenas, Omnia castra fuisse turbata. Et fortassis, per Synecdochen, Pelles atque Tentoria pro Castris omnibus vsurpantur. ¶ Verbum *Turbabuntur*, vt diximus, tam ad ea quæ præcedunt, *Tentoria Æthiopia*, quã ad ea quæ sequuntur, *Pelles terra Madian*, Zeugmatis figura coaptatur. Quòd si diaστοle non ponatur post nomen *Æthiopia*, sed post verbum *Turbabuntur*, in hunc modum: *Vidi tentoria Æthiopia turbabuntur: pelle terra Madian*, manifestior fieret sententia: esset nanque apertissimè sensus: Vidi turbari tentoria Æthiopiæ, pelles videlicet terræ Madiã. Vt, scilicet, per appositionem, *Pelles Madian*, quæ sin *tentoria Æthiopiæ* declarent.

289. Nunquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua? qui ascendis super equos tuos, & quadriga tua saluatio. Suscitans suscitabis

tabis arcum tuum, iuramenta tribibus quæ locutus es. Semper. Fluvios scindes terræ.
+ Viderunt te, & doluerunt montes, gurges aquarum trãsiit, dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas leuauit.

A Dhuc profequitur Habacuc miracula & beneficia diuina, quibus vice scelerum & iniquitatis pœnæ, Iudæorũ populum Deus olim affecerit & exornaauerit: nullis eorum criminibus præpeditus, quin priscis illorum patribus factas impleret pollicitationes. Adducit autem in hoc argumentum duo illustrissima diuinæ misericordiæ erga infidos Iudæos testimonia: diuisi nempè Iordanis ac maris rubri prodigiosa & stupenda miracula. Hæcque poëtici exornationibus, Hebraicæque linguæ proprijs atque elegantissimis translationibus, & vt Plinij verbis dicam, dignis digna loca picturis cõdecorauit. Prophetæ autẽ verborũ mēs hæc mihi esse videtur: Cum olim intumescentem Iordanem, alueiq; sui ripas tempore mensis implentẽ, veluti increpando discin-

discinderes: imouerò, cùm mare rubrum, flante vento vehementi, quasi obiurgando dirùperes: cù fluuij ipsi, velutì ad præsentiã tuam tremebundi & consternati, recederēt ac dissearentur, vt populo tuo transitionē præberent: *An ne Dñe id fecisti, eò q̄, aliquando flumina ipsa vel mare te iniuria aliqua laceffissent? offensus ne ab illis, & ob aliquam culpam illis infensus, tã magna illis inferebas supplicia? Certè, Dñe, nullum tibi cum aquis negotium fuerat, quæ ab ipso cõditionis suæ exordio obsequentissimè tibi paruerūt: verùm suscitans atq; renouãs, implensq; promissa & iuramenta patribus nostris & eorũ posteritati depacta, exerebas potentiam tuam, denudabas arcum tuum, equosq; tuos & quadrigas ascendebas, id est, omnigenis atq; fortissimis pugnẽ instrumentis validissimè decertabas: non vtrique ob aliam causam, quàm vt populo tuo fieres salus atque saluatio, & vt firma rataq; fieret facta ad patres de hæreditate promissio. Hac sanè ratione, non aquarum odio, fluuios terræ scidisti*

disti, & velutì iratus & indignabundus, tonitru & increpatione dissecasti. Senserunt quippè fluuij præsentiã tuam, vidit Iordanis arcam testamenti ac foederis tui cum filiis Israëli, in qua velut in curru quodam veheris: moxq; vt sacerdotes, qui illam portabant, alueum eius ingressi sunt, quasi tremebundus ac dolens ob increpationem tuam, pars in excelsos velutì montes & cumulos aquarum intumuit, dum in arcam tuam & in populum tuum transmeantẽ incurere veretur: pars verò præcipiti fuga ingentiq; fragore decurrens, quasi quẽ locum cederet Israëli, in salissimum mare defluxit. Inferior etenim aquarũ abyssus, profundissimiq; vndarum gurgites, magno clamore & strepitu, in mare solitudinis se dederūt præcipites: altior verò ac superior fluuij pars, vndarũ decursus coercuit, longasq; illas & extentas fluctuum manus & brachia, quibus ripas antea complectabatur, tunc temporis intumescens in coelũ, tanquàm Dei supplices extulit & leuauit. Hæc ipsa
(si quid

(si quid valet mea) est Prophetæ verborū sententia.

Abyssus igitur, vt ego puto, in hoc loco, inferiorem arca & populo partē Iordanis significat: vt in Psalmis in am telluris partem, vbi dicitur: Et de abyssis terre iterum reduxisti me. Et in Genesi: Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum. Et in Deuteronomio: De benedictione Domini terra eius, de pomis cœli, & rore, atque abyssu subiacēte. In quibus locis *Abyssus*, non tam aquarum aut terræ profunditatem, quàm situm inferiorem significat.

Altitudo verò, fluuij Iordanis pars, superior arca, & altior populo, nūcupatur. *Manus* autem aquarum termini, littora, siue ripæ aut margines dicuntur: quoniã his tanquàm brachijs aut manibus, terras contractent & complectantur. Hac metaphora vsus est etiam David, cū ait: Hoc mare magnum & spatiosum manibus, id est, capacissimum, quodq; omnia complectitur, totumq; ambit ac continet

net velut manibus terrarum orbem. Manus quippè proprium est munus, contractare, capere, & comprehendere. Vnde Hebræi sæpè *Manus* vocabulo, pro spatio, mensura, proq; loco, abutuntur. Nam vbi in Numeris legimus: Singuli per loca & ordines suos proficiscentur. Et in Deuteronomio: Habebis locum extra castra, ad quæ egrediaris ad requisita naturæ: vtroque in Hebræo, pro Loco & Locis, habetur יָדַי, id est, manus. Non dissimili translatione vsus est etiã Naso, cū maris describeret ambitum, mundi que originem:

Nullus adhuc mundo præbebat lumina

Titan,

Nec noua crescendo reparabat cornua Phœbe,

Nec circumfuso pendeat in aëre tellus

Ponderibus librata suis, nec brachia longo

Marginē terrarū porrexit Amphitrite.

Superior igitur Iordanis influxus, & altior sacerdotibus aquarum decursus, spatium desijt, simul atq; sacerdotes qui portabant arcam Domini, in aquis Iordanis pedum

ordine philosophari cōsuevit, in illo Psalmo à contrarijs terræ & aquarum naturis, Dei pulchritudinem & fortitudinem omnipotentem, disertissimè argumentatur: Vtpotè quæ à fine in finem pertingat, & aduersantia quoque ac pugnantia inter sese, mira concordia & dispositione condiderit. Quippè cùm terrarum orbem æterna immobilitate stabilierit, ac perinde vocis prorsus exortem, soniq; omninò expertem effecerit: at è contrariò, naturam aquarum fluxam & irrequie tam continuis motibus circunuolui, perpetuoque inter sese alternantibus vndis collidi & agitari fecerit. Neque id porrò absque fragore & tumultu, altè frementibus ac perstreptentibus fluctuum nonnunquàm voluminibus: aut, si leniter illabantur, placido murmure insusurrantibus. Hęc duo, Tellurem videlicet & Aquam, fide digna esse testimonia, asserit Psalmographus, Dei incomparabilem decorem, & inexhaustam potestatem ac fortitudinem testantia, clamantiaq; manifestè, mundanam hanc machinam domum

mum Dei esse, eiusque sanctitate decorari & ornari, ab eaque regi sapientissimè & vegetari, longæuaque firmitudine stabiliri, tam cōcordi discordia ferruminatam.

Cæterum, aquas Dei aspectu deterritas fugisse, seseque discindisse, non in vno tantum loco canit *Dauid*: Viderunt te, *Ps. 76. 17.* inquit, aquæ Deus, viderunt te aquæ: & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi. Et rursus: Quid est tibi mare quòd fugisti, *Ps. 113. 5.* & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob. Deus enim in diuina Scriptura quasi iratus & indignabundus aquas increpasse describitur: quòd aut germinatione tellurem, aut transitu populum prohiberent. *Dauid* primæuam rerum conditionem pertractans, terræq; & aquarum disiunctionem depingens, sic inquit: Abyssus sicut vestimentum amictus eius (telluris nempe) super montes stabunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitruui tui formidabunt. Id est, Ab horifica tua voce, ab efficacissimo

cissimo imperio tuo, quibus aquas, veluti commoda telluris impediētes, increpare videbaris, quasi deterritæ ac trepidantes sese subitò dederunt in fugam. In alio etiam Psalmo, in quo Vati nostro Habacuco eodem argumento concinit regius Vates (inuitat nanquè ad Dei laudem, ob diuinâ misericordiâ & benignitatē, quibus peccantes identidem Israëlitas, tū in deserto multoties, tum in promissionis terra persæpè profecutus est) sic canit: *Ps. 105. 7.* Patres nostri in *Ægypto* non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. Et irritauerunt ascendentes in mare, *Mare rubrum*. Et saluauit eos propter nomen suum: vt notam faceret potentiam suam. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: & deduxit eos in abyssi sicut in deserto. Neq; enim placidè aut blandè Deus mare rubrū diuisisse narratur: sed tumultuosè potiùs cum magnis clamoribus & perturbatione: qualia irati & indignabūdi excire atq; commouere consueuerūt. *Dauid* hunc tumultum atque fragorem, quo

quo mare rubrum diuisum est, graphycè describit in hæc verba: Viderunt te aque *Ps. 76. 17.* Deus, viderunt te aquæ: & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi. *Multitudo sonitus aquarum: vocem dederūt nubes.* Etenim sagittæ tuæ trāseunt: vox tonitruī tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est & contremuit terra. In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscuntur. Ergo, quod simpliciter dicitur in Exodo: *Abstulit mare Dominus flante vento vehemēti, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisa que est aqua.* Hoc ipsum *Dauid*, horrificis nubibus coactis, tonitrua ac pluias & grandines eiaculantibus, instarq; rotarū curriliū stridentibus, peractū fuisse declarat. Id ipsum subindicat *Habacuc*, dicēs: *Nonquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua? qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Currum siue quadrigas Dei, nubes vocari, equos porrò ventos apertè manifestat *Dauid*, cū ait: *Qui ponis nubē Ps. 103. 3:*
Dd 2 ascen-

ascensum tuum, qui ambulas super pen-
nas ventorū. In Hebræo enim pro Ascen-
sum est *רכיבו*, id est, Currum: Vt ad He-
braicam veritatem Hieronymus transtu-
lit, & interpres Vulgatus plus centies.
Reddidit etiā aliquādo Quadrigas, vt in
3. Re. 10. 29 libris Regum: Egre diebatur quadriga
de Ægypto sexcentis siclis. Et in libro Iu-
Iud. 5. 28. dicum: Quare tardauerunt pedes quadri-
garū illius. Et in præsentī loco Habacuc:
Quadrigæ tuæ saluatio. Est enim in He-
bræo *רכבי*. Dicuntur autē nubes, Dei
currus siue quadrigæ, quæ vêtis hâc & il-
lâc tanquā equis alatis trahâtur, quoniâ
dū è nubibus modò hîc pluit, modò nin-
git illîc, interdū digrâdinat, fulgurat, ful-
minat, & cœlū omne tonitrib⁹ ciet: Deus
se præsentem vbiq; mortalibus maximè
manifestat, eorumque mentes religione
imbuit, ac trepidos animos pauore, & in-
terdum etiam superstitione conterri-
tat: Ioue quippè tonante aut fulguran-
te, comitia haberi, nefas fuit. Nonnè per-
spicuum est: inquit Cicerò, ex prima
admiratione hominum, quòd tonitrua,
iactusq;

iactusq; fulminū extimuisent, credidisse
ea efficere omnium autorem Iouem? Ve-
teres quidem poëtæ non aliunde magis
Dei verendam potentiam sese homini-
bus ostentare putauerunt: quàm cùm Io-
uem fulguratorem, nubicogum, tonan-
tem, & grandistrepum vocitarunt: vt Lu-
cianus in *Misanthropo* iocatur. Hinc est
illud Nasonis:

Illic est nebulas, illic consistere nubes

Iussit, est humanas motura tonitrua mētes.

E nubibus persæpè Deus se suo populo
præsentem exhibuit: è nubibus illos al-
loquutus est: quid plura? è nubibus ad-
uersus illorum hostes, vt principes sole-
bât è curru, validissimè decertauit. Cūq;
fugerent filios Israël, & essent in descen-
su Bethhoron, Dominus misit super eos
lapides magnos de cœlo vsque ad Azeca:
& mortui sunt multò plures lapidibus
grandinis, quàm quos gladio percusserât
filij Israël. Meritò igitur Habacuc horri-
nas nubes, vehementem illum atq; pro-
cellosum ventum eiaculantes, quo mare
rubrum exiccatum ac dissecatum est,

Ios. 10. 11.

quadrigas Dei appellavit. Neque has odio aquarum Deum conscendisse asserit: sed ut populo suo fieret saluatio. Pagninus appositè Quadrigas transtulit in accusatiuo, dicens: Quia ascendisti super equos tuos, & quadrigas tuas, ad salutē. Cōuenienter etiā reddidit: Quia ascendisti, est enim in Hebræo יָרַד. Et fortassè scriptorū incuria, Qui pro Quia in codices Latinos irrepsit, neq; defunt etiā Latini codices, qui cū Hebraicis, Chaldaicis, ac Græcis codicibus, legant Quia. Louaniensis Bibliorū celsura, duo manuscripta ac vetusta exēplaria hanc lectionē prætulisse, testatur. Certè hæc particula יָרַד, plerunq; ab interprete Vulgato transfertur Quia: magnaq; aliquando tenebras offundit orationi, nisi lector præmonitus fuerit, diuinos scriptores hac voce, non solū ad expositionem causarum, sed etiam ad orationis ornatum, aut rem asseueranter affirmandam, aut etiam in alios vsus, frequenter vti consueuisse.

In fluminibus, cū dixit Habacuc, tropo sacris vatibus nō insolito plurale pro singulari

gulari vsurpauit. Aut significat, torrentē Arnon eadē cum Iordane fuisse perpeffum: legimus enim in libro Numerorum: Sicut fecit in Mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnō. Aut Mare rubrū appellauit fluuiū, diuinis autoribus nō ignota figura. Nam & Ionas in mari demersus aiebat: Proiecisti me in profundum in corde maris, & flumē circumdedit me. Illud etiā quod dicit in Psalmis: Tu siccasti fluuios Ethan: de mari rubro videtur intelligi. Aluebat quippè Mare rubrū desertū Ethā, iuxta id quod legimus in libro Numerorum: Profecti de Phi-hahiroth, transierūt per medium mare in solitudinē: & ambulantes tribus diebus per desertum Ethan, castrametati sunt in Mara. Vetustissimi quoque Græcorum Poëtæ Homerus & Hesiodus, Oceanū ipsum, flumen appellauerunt: Homerus nanque sic canit:

Oceani fluxum fluuij cum cymba reliquit.

Hesiodus verò semel atque iterum:

Oceani fluuij perfecti gnata puella.

Suscitans suscitabis arcum tuum. dixit: quoniā cū tot annis Israëlitę miserè præme-

Dd 4 rentur

rentur in Ægypto, tum Dei potētia, qua pro suis propugnare consuevit, tum etiā iuramenta patribus olim facta, dormire quodammodò videbantur. Verbū enim *Suscitans suscitabis*, his etiam quæ sequuntur debere coniungi: *Iuramenta tribubus quæ locutus es*: illud Ieremiæ apertissimè ostendit, vbi etiam quæ sint iuramenta patribus præstita, consequenter declarat.

Ier. 11. 3.

Hæc dicit Dominus Israël, inquit Ieremias: *Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus vestris in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea, dicens: Audite vocem meam, & facite omnia quæ præcipio vobis: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum: Vt suscitem iuramentum quod iuraui patribus vestris, daturū me eis terram fluentem lacte & melle. Dicuntur autem *Juramenta* promissiones patribus factæ de possidenda terra Chanaan: quoniam Deus, foedere quoque percusso, de his certiore effecerit Abraham. Dixit enim Abrahā: Domine Deus, vnde scire possum quòd possessurus sim eam?*

Gen. 15. 8.

eam? Dominus autem vt certū eum redderet, vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturam quoque & columbam, in foedus ferre præcepit. Porro verò, hæc iuramenta patriarchis olim facta, tribubus fuisse præstita, dixit Habacuc: quoniam posteris eorum, non ipsismet patribus, faciēda erat promissæ hæreditatis traditio. Iuxta id quod legimus in Deuteronomio: *Terram pro qua iuravit patribus tuis, vt daret eam tibi. Abraham enim neque passum pedis in ea habuisse, Stephanus prothomartyr testatur.*

Deut. 7. 13.

Act. 7. 5.

Pro dictione, *Semper*, quæ verbis Prophetæ interponitur, diximus superius, in Hebræo haberi *שׁוּב* Sela: eiusque vim & significatum, quantum satis esse putauimus, in superiorib⁹ annotata reliquimus.

Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis haste tue: in fremitu concubabis terram: in furore obstupescies gentes.

Histo-

Ios. 10. 1.

Historiam & gesta sub Iosue, superioribus exemplis adiungit, quæ in diuinæ misericordiæ argumentū erga perfidos Israelitas, Vates adduxerat. Res porò sic se habent. Cùm audissent quinque reges Amorrhæorum quòd transfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent foederati eorum: congregati ascenderunt simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. Habitatores autem Gabaon vrbs obfesse miserunt ad Iosue, vt ferret præsidium postulantes. Ascenditq; Iosue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cum eo viri fortissimi: irruiť; repentè super Amorrhæos, tota nocte ascendens de Galgalis. Et conturbauit eos Dominus à facie Israel, contriuitq; plaga magna in Gabaon: ac persecutus est eos per viã ascensus Beth-horon, & percussit vsque Azeca & Maceda. Cùmq; fugerent filios Israel, & essent in descensu Beth-horon, Dominus misit super eos lapides magnos de cœlo vsque ad Azeca: & mortui sunt multò plures lapidibus grandinis, quàm quos

quos gladio percusserant filij Israel. Tūc locutus est Iosue Domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorū Israel, dixitq; coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon. Steteruntq; Sol & Luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis. Stetitq; Sol in medio cœli, & nō festinauit occumbere spatio vnus diei. Hoc miraculum commemorat Habacuc, superioribus, si non maius, non impar.

Quod autem dicitur: *In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ*: hunc sensum habere videtur. Cùm sagittis tuis, magnis nēpè lapidibus, fulguribus, atque fulminibus, grandini permistis, hostes Israelitarum prosterneres: ipsi per eorundē fulgurum ac fulminum lucem illæsi inimicos infectabantur. Ita mirabili tua dispensatione factum est, vt populi tui commoditatibus inseruirēt, quæ aduersarijs extremū exitium inferrent. Noctū Israelitas aggressos fuisse Amorrhæos, vt paulò superiùs intulim⁹, ex historia

Ios. 10. 2.

historia constat Iosue. Benedictus Arias Montanus argutè admodum, vt est acri homo ingenio, hunc locum ad Solem & Lunam retulit, & verbum, *Ibunt*, ad eosdem pertinere interpretatus est, vt sit sensus: Solem & Lunam ad vocem & imperium Iosue, in statione sua & cœlesti tabernaculo constituisse, cursuq; suos ad sacri exercitus commoditatem ita temperasse, vt quæ luce ac virtute sua alia oïa moderari atque ducere consueuerint, & à quibus agendarum rerum tēpora expectare & metiri cuncta sint solita (Vt potè quæ in potestate diei ac noctis, & in temporibus, ab initio condita fuerint) eo tamen die conflictus & pugnæ, luminaria ipsa cursus sui modum temporisq; rationem ab humano negotio desumpserint, & ad Israëlitarum vltionem, atque perfectam de hostibus victoriam, exegerint. Modus nanque pugne Soli & Lunæ modum itineris prescripsit, & facultatē progrediendi parta victoria. Meminit autem Vates hastæ & telorum Dei: quoniam non tam humanis quàm diuinis viribus res illa gesta

Pf. 135. 8. 9.
Pf. 103. 19.

gesta est. Israëlita igitur in luce sagittarū tuarum ibant, & Sol ac Luna ad modum atque rationem armorum tuorum gradiebantur, dum tu Domine: *In fremitu conculcabasterram, in furore obstupesciebas gentes.* Præmonuimus, verba futuri temporis hucusque, pro præteritis vsurpari. Est autem verborum sensus: Magno fragore & tumultu tonitruum, fulgurū, fulminum, & ingentium lapidum, Amorrhæos proculcabas & conterebas: adeoq; timore & admiratione reddebas stupidos, vt nullus contra filios Israel mutire ausus fuerit. In Hebræo, pro *Obstupescies*, habetur *שדד*, id est, triturabas, conterebas. Vt vertit Vulgatus apud Isaiam: *Triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur paleæ in plastro.* Ergo, consuetaverborum repetitione Habacuc, eadem quæ dixerat expolit & exornat, sententięque eiusdem reciprocatione & varietate verborum, rem illustriorem & ampliorem facit. *In fremitu conculcare terrā, & In furore triturare gentes*, idem sunt, eandemq; videtur habere significationem.

Egressus

13. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Miraculis in Ægypto patratis sub Moysse, testimonia misericordiae diuinæ erga improbos Israëlitæ tandem concludit Habacuc: è multis duo tantum ut potiora & illustriora commemorans, nec evide licet primogenitorum, & exercitus Pharaonis submerisionem enarrans. Inquit *Exo. 1. 14.* igitur: Tu Domine, qui dum populus tuus in Ægypto duris operibus luti & lateris omni que famulatu premeretur: dumque Israelitarum mares, nemine suppetias ferente, crudeliter interficerentur, abesse videbaris, aut in diuersorio esse, aut dormire: ut Elias exprobrabat sacerdotibus Baal: tu, inquam, misericordiae tuae memor, non utique gressibus sed effectibus, egressus es ad saluandum populum tuum cum Moysse, quem Spiritu sancto tuo unxisti: ut esset dux atque propheta populo tuo. Alludit porro Habacuc ad id, quod identidem dixerat Dominus Moysi: Ego ero tecum. Et iterum: Perge igitur, & ego ero in ore

ore tuo, doceboque te quid loquaris. *Ac rursus: Loquere ad Aaron, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius: & ostendam vobis quid agere debeatis. Vocatur autem Moyses Christus, id est, unctus: quod populi dux esset atque propheta, etiam si re ipsa unguento delibutus non esset: quoniam Reges postmodum atque Prophetæ iuxta cum sacerdotibus ungi consueverint. Unde etiam vetustissimi Patriarchæ in Psalmis, Christi dicuntur: de his namque canit David: cum essent numero breui, paucissimi, & incolæ eius, & pertransferunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Fuerunt Christi, id est, uncti, Patriarchæ & Moyses unguento illo, de quo verus ac summus omnium Christus Dominus Iesus saluator noster, præ cæteris omnibus unctus fuisse traditur in Psalmis. Dilexisti iustitiam, inquit Psalter, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus, oleo*

13. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Miraculis in Ægypto patratis sub Moyse, testimonia misericordiæ diuinæ erga improbos Israëlitæ tandem concludit Habacuc: è multis duo tantum ut potiora & illustriora commemorans, nec è videlicet primogenitorum, & exercitus Pharaonis submersionem enarrans. Inquit *Exo. 1.14.* igitur: Tu Domine, qui dum populus tuus in Ægypto duris operibus luti & lateris omni que famulatu premeretur: dumque Israelitarum mares, nemine suppeditas ferente, crudeliter interficerentur, abesse videbaris, aut in diuersorio esse, aut dormire: ut Elias exprobrabat sacerdotibus Baal: tu, inquam, misericordiæ tuæ memor, non utique gressibus sed effectibus, egressus es ad saluandum populum tuum cum Moyse, quem Spiritu sancto tuo unxisti: ut esset dux atque propheta populo tuo. Alludit porro Habacuc ad id, quod identidem dixerat Dominus Moysi: Ego ero tecum. Et iterum: Perge igitur, & ego ero in ore

ore tuo, docebo que te quid loquaris. *Ac rursus: Loquere ad Aaron, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius: & ostendam vobis quid agere debeatis. Vocatur autem Moyse Christus, id est, unctus: quod populi dux esset atque propheta, etiam si reipsa unguento delibutus non esset: quoniam Reges postmodum atque Prophetæ iuxta cum sacerdotibus ungi consueuerint. Unde etiam vetustissimi Patriarchæ in Psalmis, Christi dicuntur: de his namque canit Dauid: cum essent numero breui, paucissimi, & incolæ eius, & pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Fuerunt Christi, id est, uncti, Patriarchæ & Moyse unguento illo, de quo verus ac summus omnium Christus Dominus Iesus saluator noster, præ cæteris omnibus unctus fuisse traditur in Psalmis. *Dilexisti iustitiam, inquit Psalter, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus, oleo**

oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Vnde à Deo electi Patriarchæ, & spiritu eius imbuti & sanctificati, veri reges & sacerdotes effecti sunt, qui etiam Prophetas eos *Gen. 20. 7.* fuisse, plurima Scripturarum testimonia *Gen. 27. 40* declarant. Imouero, quod prius dixerat *Gen. 49. 1.* Dauid: Nolite tangere Christos meos: continuo explicauit, adiungens: *Et in Prophetis meis nolite malignari.*

Exo. 13. Percussisti caput de domo impij, denudasti fundamentum eius usque ad collum.

.Semper.

Quidam in hunc sensum exponunt: Percussisti caput de domo ac regno impiorum Ægyptiorum, dum impium Pharaonem perdidisti: denudasti porrò fundamentum illius domus ab imo usque ad collum: cum populum impium simul cum suo principe subuertisti. Per fundamentum enim infimam plebem, per collum regem, aut principes regi proximos intelligi volunt. At alij sic explicant: In gratiam populi tui percussisti primogenitum Pharaonis, nudasti fundamentum regni

regni Ægypti, id est, funditus eueristi. interimens Pharaonis exercitum, in quo robur & fortitudo, ac veluti fundamentum Ægyptiorum regni constiterat: submergens usque ad collum, hoc est, usque ad primores & magnates: quòd collum sit secundæ à capite dignitatis. Fundamentorum denudatione, ait quidam, omnem hostis potentiam, omnem potestatem præcisam ademptamque significat. Nam ut arborum radices, quibus terræ hærent, ad capitibus in animantibus vicem accedunt, & quæ his radicibus continua est trunci pars, collum refert: vtraque autem hæc si præcidantur, & circumducta terra nudentur, arborem perire necesse est. Ita si quis maximarum ædium fundamenta à primis firmitudinis initijs ad collum usque, hoc est, ad eam partem quæ ad pauiementum usque pertinet, diruat, totius ædificij ruinam sequi pronum atque promptum est. Hæc ille.

E G O verò morè antiquum à Propheeta referri arbitror, quo pluribus de causis prisca olim capillos, barbam ac villos ton-
Ee dere

dere & radere consueuerunt. Et barbam quidem radi, Alexandri temporibus fuisse repertum, cum non raderetur prius, Chrysippus philosophus tradidit, ut Athenæus in Diphnosophistis testatur. Verum hoc apud Græcos verum fuit, vetustiora enim referunt scriptores diuini. Causas verò aliquas radendi barbam retulit Alexis Poëta, sic dicens:

*Si quem recisa forte barba videris,
Tonsa ve, facturum quid horum dicit:
Mibi videtur militare velle, vel
Fecisse barba cuncta quæ contraria.
Ingens ve contigisse prorsus huic malum.
Quid per deos villi molestie afferunt?
Ob quos viri videmur esse singuli?
His quid putas fecisse nisi contrarium?*

Mollis quippè olim atq; effœminati habitum est, capillos aut barbã totò disse: quoniam, ut est apud Nasonem, barba atq; villi plurimum exornent virum: laudat autem se Polyphemus à barbitio, protésaq; coma, hirtisq; pilis, in hunc modum:

Coma plurima toruos (brat.
Prominet in vultus, humerosq; ut lucus obit
Nec

*Nec mea quòd duris horrent dēsissima setis
Corpora, turpe puta, turpis sine frondibus
arbor,*

*Turpis equus, nisi colla iuba flauentia ve-
lent.*

*Pluma tegit volucres, ouibus sua lana deco-
ri est.*

Barba viros, hirta què decent in corpore seta.
Radebant igitur barbam antiquitus impudentissimi adolescentes, obscœnissimiq; cinedi. Vnde cum quendam mentum ita habere vidiſſet Diogenes, dixit: Nunquid naturam accusas, quia te virum, non autem mulierem effecerit? Cumq; alium quendam vidiſſet eodem pacto se habentem, ac odoribus perfusum, vestibulq; , quæ res huiusmodi sequuntur, indutum, se prius quæſuiſſe dixit, quid foret immane scortum: at nunc demum reperisse. Huc pertinet illud Iuuenalis poëtæ.

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
Et illud quoque Martialis:

*Hosti Phœbe vouet totos à vertice crines
Encolpus domini Centurionis amor.*

Ec 2 ¶ Quan-

¶ Quamquam hæc ad aliã radēdi ratio-
nem referri possunt: moris quippè veteri-
bus fuit, vt primam barbam & capillum
deponerent, solemniqu; quodam ritu ali-
cui numini consecrarent. Nero, inquit
Suetonius, inter buthysię apparatus bar-
bam primam posuit, cōditam in auream
pixidē, & pretiosissimis margaritis ador-
natam Capitolio consecrauit. Martialis
de coma Earini sic ludit:

*Consilium formæ speculū, dulceisq; capillos
Pergameo posuit dona sacra Deo.*

Et alibi de eodem Earino Domitiani li-
berto, qui crines suos in aurea pixide re-
conditos Aesculapio miserat:

*Accipe laudatos iuuenis Phœbeie crines,
Quos tibi Casareus donat habere puer.*

Et in alio loco Aesculapium alloquitur
in hunc modum:

*Latona venerande nepos, qui mitibus herbis
Parcarum exoras pensa, breuesquē colos:
Hostibi laudatos dominorum voce capillos
Ille tuus Latia misit ab urbe puer.
Addidit & nitidum sacratis criminibus orbē,
Quo felix facies iudice tota fuit.*

Tu

*Tu iuuenile decus serua: ne pulchrior ille
In longa fuerit, quam breuiore coma.*

Verum recentiora hæc sunt, his vetustio-
ra tradit Plutarchus: is in Theseo sic in-
quit: Vigebat illis temporibus consuetu-
do, vt qui ex ephēbis excessissent, delati
in Delphos, de comis Deo primitias da-
rent. Accessit igitur in Delphos Theseus,
& anteriore capitis partē solam abrasit,
vt de Abantibus scribit Homerus: atque
hoc tonsuræ genus Theseis ob illū nun-
cupatum est. Abantes verò primi hoc
tondendi more vsi sunt: quem quidem
non ab Arabibus, vt quidam existimant,
didicerunt: nec Mysios imitati. Sed quòd
natura bellicosi essent, & cominus pug-
nandi, ac præter cæteros manus cum ho-
stibus conferendi peritiam tenerent, vt
Archilochus testatur his versibus:

*Nec crebros tendūt arcus, nec verbera fūda
Expediūt, sauas quoties Mars equore cades
Infert, at rigido geritur res cominus ense.*

Ne igitur vllas hostibus ad capiendum
ansas darent, tondebantur. Hoc & Ale-
xandrum illum Macedonem, cum exco-
gitasset

Ee 3

gitasset

gitasset, suis ducibus imperasse ferunt, ut Macedonum barbas abraderent, quippè quæ in prælijs ansæ promptissimæ foret. Hæc Plutarchus. Ex quibus & aliam tondendi causam habemus: & apertè claret, cur Chrysippus dixerit, barbam radi temporibus Alexandri fuisse repertum. Intel ligimus præterea cur Alexis scripserit, eos qui barba forent recisa, militare velle, sibi videri.

¶ Sed & qui patria olim longiùs proficiscebantur, si incolumes postmodum redire contingeret, comam Deo cuiuspiam ex voto, aut alicui flumini consecrabant.

Hincq; est illud Achillis apud Homerum.

*Sperchie hos alios crines tibi nomine Peleus
Sacrarat pater, in patriam si forte redissem,
Hanc tibi dissectam celsa de fronte dicarem,
Mactaremque agnos decies quinque albi
comantes*

*Ad fontem, qua templa tibi atque altaria
fumant.*

Neque de prima coma agit Achilles: hæc enim in funere Patrocli deposuit mœrens: primam iam antea lætus abraferat.

Vidit

Vidit hoc etiam Martialis, cum dixit.

*Quid nõ cogit amor? secuit nallente capillos
Encolpus domino, nec prohibente tamen.*

Permisit, fleuitque Pudens, sic cecidit habenis

Audaci questus de Phaetonte pater.

Talis raptus Hylas, talis deprehensus Achilles

Deposuit gaudens, matre dolente comas.

Nazaræi quoque apud Hebræos ex voto capita rasitabant: sic enim legitur in libro Numerorum: Vir siue mulier cum fe

Num. 6.2.

cerint votum ut sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare: omni tempore consecrationis suæ novacula non transibit per caput eius usque ad completum diem quo Domino consecratur. Sanctus erit crescete cæsarie capitis eius. Cum dies quos ex voto decreuerat, complebuntur, adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem eius sacerdos Domino. Tunc radetur Nazaræus ante ostium tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ: tolletque capillos eius, & ponet super ignem, qui est suppositus sacrificio pacificorum.

Ec 4 Aulus

Aulus Gellius Noctium Atticarum libro tertio, capite quarto, refert, P. Scipionis Africani temporibus, viros nobiles ante ætatem senectam, barbam & genas radere consueuisse. Idcirco plærasq; imagines veterum, non admodum senū, sed in medio ætatis, ita factas videri.

¶ Tõdebantur autem etiam serui, unde proverbiū natum est, quod Aristophanes in *Auibus* vsurpauit: Seruus cum sis, comam geris? Hinc quoquè, Seruilis capillus, ad agionis locū obtinuit: & Plato in Alcibiade, quosdam seruiles pilos in animo gestare scribit, id est, breuissimos & squallidos: indoctos & stupidos eos esse significans. Mox igitur, vt quis in seruitutem venerat, capillos abradere, vt nunc remiges, moris fuit. Sunt plurima diuinarum Scripturarum loca, quæ hunc morem sapere videantur, quæquè caluitij, aut tonsuræ, vel rasuræ, vocabulis, seruitutem atque captiuitatem minentur. Cuiusmodi est illud apud *Isaiã*. *Decaluaabit Dominus verticem filiarū Sion, & Dominus crinem earum nudabit.* Et
erit

Isa. 3. 17.

erit pro suaui odore fœtor, & pro Zona funiculus, & pro crispanti crine caluitiū. Describit etenim *Isaias* captiuarum habitum, atque sordium pœdorem. *Aperitiū* adhuc *Michæas*, dicens: *Decaluaare, & tondere super filios deliciarum tuarū: dilata caluitium tuum sicut aquila: quoniam captiui ducti sunt ex te.* Hanc consuetudinem *Moyfes* apertissimè prodidit in *Deuteronomio*, cum *Dominum* sic loquentem inducit: *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis.* Quem locum interpretes, dum incerti sunt quid capitis nudatio significet, vt *Eugubinus* ingenuè fatetur, diuersimodè interpretantur. *Pagninus* sic vertit: *Et captiuitatis à capite vltionum inimici: Volunt quippè Hebræi in hoc loco verbum תירגא, vltionem atque vindictam significare: etiam si nuditatem significet aliàs.* *Hos* sequutus *Nouæ æditionis* auctor, trāstulit: *Propterq; captiuos, vt hosti summarim vltiones repēdam.* ושרא enim
in hoc

Mich. 1. 16

Deut. 32. 42

in hoc loco, non caput, sed summā significare putauit. Vatablus reddidit: De capitibus hostium in ultionibus inimici. Aut, In principio vindictarum inimici. Caietanus verò sic: Et prædæ de capite in ultiones inimici. Attamen, vt ego sentio, ac Lucretij vtar verbis: Ardua dum metuūt, amittunt vera viai. Hebræa enim sic habent: וְשִׁבִיתָ מִרְאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב. quæ verbum ex verbo significant: Et captiuitatis, de capite nudato inimici. Dixerat autem Dominus: Inebriabo sagittas meas sanguine: & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum & captiuitatis: mox quam dixerit captiuitatem explanat, nempè abiectissimam, contemptissimam, despectissimamq; omniū seruitutē: deniq; abrafi ac nudati capitis: dū apponit è latere: De capite nudato inimici. Mei, scilicet, inimici: præmiserat enim: Reddā ultionē hostibus meis, & his qui oderūt me retribuā. Contextus igitur verborum Moyfis, iuxta Hebraicā proprietatem, is est: Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes: Inebria-

Inebriabo, inquā, sagittas meas de cruore occisorū, & de capite nudato inimici, de cruore captiuitatis. Est autē sensus: Absumam inimicos meostū nece, tū etiā captiuitate: hacq; etiā vilissima & abiectissima, vtpotè, captiuitate atq; seruitute nudati & abrafi capitis. Chaldæus paraphrastes, & si suboscure, his tamē assentit, vertit enim: Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus occidet populos: de cruore occisorum & captiuorum: vt auferā coronas de capite hostis & inimici. Coronas porrò p̄ Comis dixit Chaldæus, non insueta diuinis scriptoribus translatione: quod em̄ dicitur apud Ezechielē: *Eze. 24. 17* mortuorū luctū nō facies, corona tua circumligata sit tibi: nonnulli de coma non abscindenda interpretati sunt, Ergo, hæc est mens & series Latinæ Vulgatę editionis: Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius me⁹ deuorabit carnes: Inebriabo inquā, sagittas meas de cruore occisorū, & de captiuitate inimicorū capita nudatorum, id est, vilissimis addictorū seruitijs. Sunt enim aliās serui nonnunquam, qui

Tob. i. 13.

Dan. i. 3.

qui in pretio & honore à Dominis habetur suis, honorificisq; deputantur ministerijs, qualis fuit Ioseph apud Phutiphar in Ægypto: Tobias in Niniue: Ioachin rex Iudæ, Daniel etiam & socij eius in Babylone.

Tondebantur igitur serui olim apud plerasq; nationes: Vnde apud Romanos factum est, vt serui cum manumittebatur, pileo pariter cum libertate donarentur. Hincq; Pileus apud primæ classis autores nonnunquam ponitur pro libertate: ad pileumq; seruos fuisse vocatos, ad libertatem significat, cuius insigne esset pileus. Liuius libro quarto belli Punico sic ait: Postero die serui ad pileum vocati, & carcere vincti emissi. Suetonius etiam in Tyberio: Seruis ad pileum frustra vocatis in Siciliam profugit. Accipiebant quippe serui pileum raso capite cum manumittebantur. Etsi qui ex captiuis in bello, libertatem fuissent adepti, hi, qui mos seruorum est (inquit Plutarchus in vita T. Quintij Flamminij) cum libertate donantur, pileati in triumpho victorè sunt.

confe-

consecrati. Ex hoc more constitutio illa Iustiniani Imperatoris nata est, quæ in eius Codice habetur sub titulo De Latina libertate tollenda: inquit autè in hunc modum. Sed & qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare videntur: si hoc ex voluntate fiat, vel testatoris, vel hæredis: fiant ilicò ciues Romani. Et ne quis vana liberalitate iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanum respiciat, multos pileatos in funus procedentes aspiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani. Brutus Cæsaris interfecto, vt à se & Casio patriam liberatam significaret, numisma decudit, pileum habens oblongum inter duos pugiones erectos: vt à Dione historico relatum est.

¶ His adde, quòd qui olim pœnitentiã agebant, capita radere consueuerunt: iuxta id quod legimus apud Isaiam: *Et Is. 22. 12.* vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium,

uitium,

uitium, & ad cingulū sacci: & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Reprehendit enim Isaias Ierosolymitanos, qui cū hostes instarent, & omnia in circuitu ciuitatis hostilia essent (quæ porrò omnia tanquàm Dei voces sunt, quibus homines ad fletum prouocat, & obsessos ad pœnitentiam inuitat) illi tamē tunc temporis quasi Deum contēnentes, impēdentiumq; malorum securi, vētri & epulis veluti pecora se trahebant, & vana in sanientes lætitia, carnes opiparè comedebant, seq; vino auariter ac plenis faucibus ingurgitabant. Hęc in aduersis quamplurimū Domino displicere, neq; ieiunantibus & pœnitentibus licere, manifestè testatur Isaias: vt quàm sint iniqui noui heretici in delectū ciborum, abstinentiamq; ieiunantiū, vel ex hoc solo loco percipi queat. Et quoniam Alia ex alijs, vt est in prouerbio: annotare ex occasione visum est: ieiunantes olim Christianos, non solūm carnibus, verum etiā vino abstinuisse. Quod

apertè

apertè videtur ostendere Chrysostronus homilia sexta ad populū Antiochenum, sic inquit: Sed tamen consuetudo res est tā facilis & expedita, quòd adueniente ieiunio, & si millies quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinū delibare, vel aliud quid ieiunij lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quàm prohibitum tangere nutrimentū. Hęc ille: Theophilus etiam Alexandrinus Episcop⁹, cuius libros paschales trās tulit in Latinum sermonem beatus Hieronymus, in libro paschali tertio id ipsum testari videtur, ait enim: Nequaquā diebus Quadragesimæ, sicut luxuriosi diuites solent, vini poculum suspiremus, neq; in procinctu & prælio, vbi labor & sudor est necessari⁹, carniū edulio delectemur. Et aliquibus interpositis, sic rursus inquit: Qui autem legum præcepta custodiunt, ignorant vinum in ieiunijs, carniū esum repudiant. Sed nos ad propositum redeamus.

¶ Apud aliquas antiquitus nationes, pœnē loco, rasura capitis, etiā maioribus criminibus,

minibus,

minibus, decreta fuit. Apud Indos, inquit Stobæus, si quis mutuo deposito vè fraudetur, non venit in iudicium: sed seipsum accusat is qui credidit. Ceterum qui artificem aliquem manu aut oculo priuaerit, morte damnatur. Illum autem qui maximum aliquod delictum perpetravit, rex tonderi iubet, tanquam extrema sit talis ignominia. Apud Germanos, quod & Rauisius tradidit, adulteram accisis crinibus nudatam coram propinquis maritus expellebat domo, & per omnem vicum verberare agebat. Legimus quoque in libro Nehemiæ, vice poenæ, depilatione in Iudæos, qui alienigenas vxores duxerant, fuisse animaduersum: sic enim dicitur libro Esdræ secundo. Sed & in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. Et filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi. Et obiurgavi eos, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decaluau i eos.

2. *Esd.* 13.
23.

¶ Huic tondendi capitis causæ affinis
illa

illa quoquè fuit, qua ignominia ac dedecoris ergò, capilli & barba aliquibus radebantur, inferioresq; corporis partes nudabantur. Quo modo rex Ammonitarum Hanon nuntios David decaluauit, & rasi, & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes. Magno autem probro olim fuisse apud Barbaros, virum aut mulierè nudos cõspici, autor est Herodotus. Hinc est illud apud Ieremiam: Quod si dixeris in corde tuo, Quare venerunt mihi hæc? Propter multitudinem iniquitatis tuæ reuelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ. Et paulò post: Vnde & ego nudavi femora tua contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua. Apud Ezechielè verò: Eccè ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commista es, & omnes quos dilexisti cū vniuersis quos oderas: & congregabo eos super te vndiquè, & nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam. Sed & apud Nahum: Eccè ego ad te, dicit Dominus exercituum, & reuelabo pudendam tuam in facie tua, & ostend-

1. *Par.* 19. 4

Ier. 13. 22.

Eze. 16. 37

Nah. 3. 5.

Ff & osten-

& ostendam gentibus nuditatem tuam,
& regnis ignominiam tuam. Et proijciā
super te abominationes, & contumelijs
te afficiam, & ponam te in exemplū. De-
claravit, ut mos est Prophetis, Nahū, quid
sibi voluerit reuelatio pudendorum &
nuditas ignominia: nempè, Proijciam su-
per te abominationes, & cōtumelijs te af-
ficiam. Neq; nuditas tantummodò cor-
poris, sed capitis quoq; rasura probro ac
turpitudini fuit: vnde dixit Poëta:

*Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine
campus,*

Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Autor est Beda, Tondere caput idè ab
Ecclesia fuisse receptum, ut quod anti-
quitùs probro dabatur & ignominia
apud Gentes, honori ac decori habe-
retur. Nam Petro Apostolorum prin-
cipi, cùm Antiochia prædicaret, ca-
put ab improbis abrasum fuit, ut cun-
ctis ludibrio foret. Demosthenes stu-
diorum causa sæpè etiam duos vel
tres menses continuos domi inclusus,
ab rasa parte capitis exeundi sibi ipsi,
prari-

præripiebat facultatem.

Ad hunc igitur morem radendi capi-
ta, denudandi que corpora, fortasè respe-
xit Habacuc, cùm ait: *Percussisti caput de
domo impij, denudaſti fundamentum vsque
ad collum.* Ut sit sensus: Maximis op-
probrijs & ignominijs affecisti Ægy-
ptum: non secus ac si caput illius rasisses,
inferiores que corporis partes, pudenda-
que ipsa, ad collum etiam vsque nudaf-
ses. Ponitur autem Caput in singulari
pro cunctis Ægyptiorum capitibus:
quia metaphoram de vna impij domo
ac familia in singulari, per prosopo-
pæiam configurauit. Appellauit au-
tem Ægyptum, *Domum impij*: Id est, Pha-
raonis scelerati, atque malè de Deo pa-
triaq; merentis, regis Ægypti: ut omnes
vnanimiter interpretatur. EGO verò,
ob id maximè Domum impij Ægyptum
vocari autumo, quòd posteri impijsi-
mi Cham filij Noë, in Ægyptum co-
lonias deduxerint, ab illis que pri-
mum habitata sit: à *Mefraim*, scili-
cet, filio Cham, à quo etiam Ægyptus
Ff 2 nomen

nomen accepit. Etenim Ægyptus in diuina Scriptura, Mesraim nomenclatura designatur: & vsque ad sua tempora hoc retinuisse vocabulum, Iosephus his verbis testatur: Ex quatuor Chamæ liberis Chuso nihil detrimenti tempus attulit. Æthiopes enim quibus præfuit, nunc quoque tam à seipsis, quam ab Asianis omnibus Chusæi nominantur. Mesraïis etiam sua mansit appellatio. Ægyptum enim Mesren, & Mesraos Ægyptios vocamus quotquot eam regionem incolimus. Hæc Iosephus. Iure igitur *Impij* nomine intelligimus Cham, impiissimum in patrem Noë, utpotè qui non solum ebrium eum irriserit, sed etiam, si Beroso credimus, incantationibus euirauit. *Domum* autem, non tam habitaculum & commorandi locum, quam Impij ipsius posteros & familiam significare arbitror, tritissima nempe in diuina Scriptura, *Domus* significatione. Hunc sensum vel dormientibus etiam obtrudit Dauid, qui plagas Ægypti recensens, sic inquit:

Et per-

Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Ergo domus impij, apud Habacuc, eadem est cum tabernaculis Cham, apud Psalmographum. Idem etiam in alijs locis Ægyptum Terram Cham nuncupauit, ait enim: Intrauit Israël in Ægyptum, & Iacob accola fuit in Terra Cham. Et paulò inferius, agens de Moyse & Aaron: Posuit, inquit, in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in Terra Cham. Et in Psalmo sequenti: Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in Terra Cham. Minus autem miretur, Cham antonomasticè, *Impium*, ab scriptura vocari, qui legerit quæ Berosus vetustissimus, multæque autoritatis historicus, libro tertio Antiquitatum de eo scripsit: habent porrò Berosi verba in hunc modum: Erat Noë filius ex tribus primis adolescentior Chem, qui semper magicæ ac venificæ studens, Zoroastis nomen consecutus erat. Is partim Noam odio habebat, quia alios vltimò

Ff 3 geni-

genitos ardentius amabat, severò despici videbat, potissimè verò idem infensus erat patri ob vitia. Itaque nactus opportunitatem, cum Noa pater madidus iaceret, illius virilia comprehendens, tacitè que submurmurans carmine magico patri illudit, simul & illum sterilem perinde atque castratum effecit: neque deinceps Noa foemellam aliquam foecundare potuit. Ob beneficium inventæ vitis & vini dignatus est cognomento Iano, quod Aramæis sonat Vitifer & Vinifer. At verò Chem cum publicè corrumperet mortale genus, asserens, & re ipsa exequens, congregiendum esse, ut ante inundationem, cum matribus, sororibus, filiabus, masculis, brutis, & quouis alio genere, ob hoc eiectus à Iano pijssimo, & castimonia atque pudicitia refertissimo, sortitus est cognomen Chemesenua, id est, Chem infamis & impudicus, incubus propagator. Est enim Esen apud Scythas Aramæos infamis & impudicus. Enuia verò tum impudicus, tum propagator. Berosus

fus Babylonius hucusquè. Quid ergo mirum, si humani generis corruptorem, si Dei contemptorem, si osorem patris, si magum atque veneficum, si scelerum omnium sentinam, Impium appellaerit Vates?

Fundamentum verò, pedes, atque ima corporis vocavit Habacuc: quòd instar fundamenti, altitudinem corporis supportent, unde etiam Bases, non admodum absimili translatione, in Actibus Apostolorum dicuntur. *Et* apprehensa, inquit Lucas, manu eius dextera, alleuavit eum, & protinus consolidatæ sunt bases eius & plantæ.

¶ Fuit alia demum, eaquæ postrema nobis radendorum pilorum occasio: cum ingens cuiuspiam contigisset malum: maximè verò in morte & funere cognatorum aut amicorum: Achilles enim, ut est apud Homerum, in Patrocli exequiarum iustis comam deposuit. Describit autem Homerus in hunc modum:

*Protinus armati conscensis curribus adsunt
Miles & auriga, procedunt agmine primi*

FF 4 Pul-

Act. 3. 7.

Pulchrè instructo equites, sequitur fulgentibus armis

Turba nitens peditum: post quos exangue cadaver

*Patrocli impositū feretro, de more ministri
Elatū, in mediū cœtus spectante reponunt,*

Mox tonsiniectis totum texere capillis

*Corpus inane viri: sequitur gembundus
amici*

*Cōplexus caput Aeacides, et destinat orco,
Præstantem mittens animam pallentibus
umbris.*

*Jā loca cōtigerāt quæ designarat Achilles,
Deposuerit humeris capulum: tum mæstus
Achilles*

*Flavam cesariem, quam lenis fluo Sperchio
Nistrierat, primisque virentem eduxerat
annis*

*Ipsè suis manibus sibi præsciãit, altaq; longè
Aequora prospectans, animo indignante
profatur:*

*Sperchie hos alios crines tibi nomine Peleus
Sacrarat pater, in patriam si fortè redissem,
Hanc tibi dissectam celsa de fronte di-*

carem,

Macta-

*Mactaremque agnos decies quinque albi
comantes*

*Ad fontem, quæ templæ tibi atque altaria
furnant.*

*Hæc vouit senior: cuius tu vota precesquæ
Non exaudisti. nūc cum mihi fata negarint*

*Ad patrios remeare lares carosq; parentes,
Deuoneo hanc Patrocle comam tibi: talia
dicens*

*In manibus posuit iam non capientis amici
Cæsariæ, lachrymas nec cōtinuere videntes.*

Apud Sophoclem etiam vetustissimum poëtam, si frequentissima quoque est huius consuetudinis mentio. Chorus nanque in Aiace flagellifero, in hunc modum alloquitur Tecmesam concubinam Aiæcis, qui tum demum sibi mortem præ furoris pudore consciuerat:

*O sortis infaustra misera Tecmesa, ades,
Vide quid adferat tibi iste nuntij.*

Cutem ista radunt: gaudia penitus iacent.

Est autem hæc dicendi formula à tonsoribus desumpta, qui quosdam per pectinem radunt, relictis pilorum quasi stirpibus, quosdam citra pectinem ad viuam
vique

vsque cutem. Plautus in Captiui duo: Sed
vtrum strictim ne dicam attonsuru esse,
an per pectinem, nescio: verum si frugi
est, vsque admutilabit probè. Loquitur
de hero diligentius omnia percunctatu-
ro, & tanquam ad cutem rasuro. Teucer
quoq; apud eundem Sophoclem, in eo-
dem Aiace sic inquit:

*At qui peropportune adest cum coniuge
Huiusce filius viri, exequias uti
Misero parent cadaueri. O puer huc ades,
Et propius assiste, inq; supplicis modum
Corpus parentis, quo satus es, attingito.
Flexisq; procumbe genibus manu tenens
Comas meas, huiusque, & una etiam tuas.
Thesaurus hic est supplicantium. At aliquis
Sic te ex Pelasgo exercitu mortalium
Aulserit violenter hoc à funere,
Natus malè insepultus dispereat, humo
Eiectus, atque cum genere radicitus
Foto suo extirpetur, hoc quo nunc modo
Hunc profeco cirrè. Tene huc, serua, o puer.*
Chrysothemis etiam apud eundem in Ele-
ctra, sororem ipsam Electram his verbis
alloquitur:

Abs

*Abs te digressa antiquu ut accessi ad patris
Tumulum, repletos lacte riuos conspico
Fuso recens, varijsque bustum flosculis
Qua qua patet sparsum undique. Obstupui
videns*

*Circuq; spectans num quis in propinquo ibi
Loco lateret abditus mortalium,
Vbiue solitudo, vbiue silentium.*

Accedo tumulum propius, extremo loco

Pyra refectas conspico recens comas.

Suetonius in Caligula de morte Germa-
nici referens, sic narrat: Quo defunctus
est die, lapidata sunt templa, subuersæ
deum aræ, Lares à quibusdam familia-
res in publicum abiecti, partus coniu-
gum expositi. Quin & Barbaros fe-
runt, quibus intestinum, quibusque ad-
uersus nos bellum esset, velut in domesti-
co communiq; mœrore, consensisse ad
inducias. Regulos quosdam barbam po-
suisse, & vxorum capita rasisse, ad indi-
cium maximi luctus. Hæc Suetonius.
Plutarchus verò, Alexandrum illum ma-
gnum, in luctu ac funere Hephæstionis
equos etiam & mulos totondisse tradit:
sibi

sibi autem atque suorum fortissimis abra-
sisse capita, autor est Aelianus. Hunc mo-
rem Ægyptijs in luctu obseruatum fuisse,
ostendit Plinius, sic dicēs: Bos in Ægy-
pto etiam numinis vice colitur, Apim vo-
cant. Insigne ei, in dextro latere candi-
cans macula, cornibus Lunę crescere in-
cipientis. Nodus sub lingua, quem Can-
tharum appellant. Non est fas eum cer-
tos vitæ excedere annos, mersumq; in sa-
cerdotum fonte enecant, quæsituri luctu
alium quem substituant, & donec inue-
nerint mœrent, derasis etiam capitibus.
Hæc ille. Byblij deinde, Luciano teste, in
Adonidis sacris radere capita consueue-
runt: hæc autem cum luctu celebrari so-
Ezec. 8. 14. lere, Autor est Ezechiel, vbi ait: *Et in-*
troduxit me per ostiū portæ domus Do-
mini, quod respiciebat ad Aquilonem:
& ecce ibi mulieres sedebant plangentes
Adonidem. Sunt prætereà multa loca in
diuina Scriptura hunc vetustum morem
Iob. 1. 20. testãtia. Iob enim audito filiorū interitu,
Leuit. 14. 1 tonso capite corruit in terram. Non vos
incidetis, inquit Leuiticus, nec facietis
calui-

caluitium super mortuo. Ieremias verò:
Et morientur grandes & parui in terra *Ier. 16. 6.*
ista: non sepelientur neque plangentur,
& non se incident, neque caluitium fiet
pro eis. Ezechiel assumens super Tyrum
lamentum, sic ait: Et radent super te cal- *Eze. 27. 31*
uitium, & accingentur cilicijs, & plora-
bunt te in amaritudine animæ ploratu
amarissimo: ad nihilum deducta es, &
non eris vsquē in perpetuum.

Veruntamen in magnis atque atrocio-
ribus malis, non solum caput & barbam,
sed etiam pedum ac totius corporis pi-
los rasisse Veteres, ostendere videtur
Isaias, cum inquit: In die illa radet Domi- *Isa. 7. 20.*
nus in nouacula conducta, in his qui
trans flumen sunt, in rege Assyriorum,
caput & pilos pedum, & barbam vniuer-
sam. Huncque ipsum Isaiæ locum ad vn-
guem expressisse arbitror Habacuc, dum
ait: *Percussisti caput de domo impij, denudasti*
fundamentum usque ad collum. Ut sit sen-
sus: Adeò magnis ac multis calamitati-
bus, primogenitorum deinde necibus,
afflixisti atque vexasti vniuersam domū
& fami-

senuerit, plumæ eius ac pennæ ex omnibus membris illius cadunt. Caluitium ergo suum sicut aquila dilatat, quia plumas perdidit, quæ populû amisit. Alarû quoq; pennæ ceciderunt, cum quibus volare ad prædam confueuerat, quia omnes potentes extincti sunt, per quos aliena rapiebat. Hactenus Gregorius. Sed & caput ipsum *Fundamenti* vocabulo non incongruè intelligere possemus: Est enim homo veluti arbor inuersa, pro radicibus capillos, pro ramis manus & pedes habens. Vnde est illud apud Persium:

*Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In Venerem est putris, sed cum lapidosa chi-
ragra*

*Frægerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucēque palustrē,
Et sibi iam feri vitam ingemere relictam.*

Hinc est apud Senecam hominis ad syluam comparatio. Et Homerus (vt nōnnulli sentiunt) sæpius vocat *φυλλα του αντραπου* humanum genus: & Græci dicunt, *τους αντροπους* ipsos quasi arbores cōtrarias. Quod ergo prius vates suboscure dixerat:

κατα

Percuss-

Percussisti caput: consueta repetitione declarat, & per capitis percussione, illius denudationem atque rasuram vsque ad collum, id est, capitis pariter atque barbæ, intellexisse manifestat.

Ergo vt redeamus ad Habacuc, in *Ægypto*, in terra atque familia impij Cham, in cunctis capitibus fuit caluitiû, & omnis barba rasa est, vt Isaiæ verbis dicam: Factum est enim in noctis medio, *Isa. 13. 2.* percussit Dominus omne primogenitum in terra *Ægypti*, à primogenito Pharaonis, qui in folio eius sedebat, vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Surrexitq; Pharao nocte & omnes ferui eius, cunctaque *Ægyptus*: & ortus est clamor magnus in *Ægypto*: neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus. *Exo. 12. 29.*

Pro dictione *Semper*, iam diximus, in Hebræo haberi *Sela*: de eiusq; vi & multiplici significationum ratione, abundè in superioribus annotatum est.

Gg Male-

14. *Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus ut turbo ad dispergendum me: exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito: Triam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.*

Sunt quibus iste locus aliquantulum obscurus videatur, propterea quod nomen *Sceptris*, non in acquisitionis casu positum, sed instrumenti casum apud Hebræos, ac perinde etiam apud editionē Latinā, obtinere iudicauerint. Habēt enim Hebræa: *מַטְּוֹת קֶבֶץ*. Et quoniā *קֶבֶץ*, perforare quoquē significat, vt in libro Iob: *Iob. 40. 19.* In sudibus perforabis nares eius. Et apud *Isa. 36. 6.* Isaiam: Intrabit in manum eius, & perforabit eam. Ideò Pagninus in hoc loco transtulit: Perfodisti baculis eius caput exercituum eius. Noua autem editio: Perforasti cum baculis suis caput paganorum eius: Vel, vt Vatablus interpretatur, copiarum aut exercituum eius: Subaudi *Ægypti*, vel *Pharaonis*. Id est, Peremisti eum, inquit Vatablusā perinde

perinde atque si proprijs telis perforafes capita eius. Quali dicat, Te autore perijt exercitus Pharaonis, ipsiusmet cōfilio: nam ita consuluit Pharao, vt sui Israëlitas insequerentur. Potest facile Vulgata editio in hunc sensum trahi, si nomen *Sceptris*, non in datiuo, sed in ablatiuo aut effectiuo casu, iuxta prædictorum sententiam, positum intellexerimus.

At verò verbum *קֶבֶץ*, Maledicere etiā significat, vt in Numeris: Quomodò maledicam cui non maledixit Deus? Et rursus: Inde maledicito ei. Et in libro Iob: Maledicant ei qui maledicunt diei. Et in Prouerbijs: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Litera autem *ק* non semper instrumentum importat: sed inter alias plurimas, quas habet, significationes, sæpius ponitur loco præpositionum *Ad*, vel *Contra*: vt in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, *בְּצַלְמֵנוּ*. Et in Numeris: Locuta est Maria & Aaron cōtra Moysen: *כַּמֶּנְעִי*. Vnde Gg 2 non

non incommodè potuisset transferri. Maledixisti ad scepra eius, vel, cōtra scepra eius. In eundemq; incideret sensum cum Vulgata editione, quæ habet: *Maledixisti sceptris eius*. Si in acquisitionis casu, *Sceptris*, vertisse iudicauerimus. Quæadmodum autè in diuina Scriptura, Dei benedicere, benefacere est, fœcundare, & multiplicare: deniquè Benedictionis Dei nomine omnia fœlicia & bona à Deo præstita cōprehenduntur: ita è cōtrario, Dei maledictio omnia infausta & aduersa cōplectitur, Deiq; maledicere, malefacere est, id est, dāna, miserā, infœlicitatē, exitium & perniciē inferre. Sensus igitur nostri Prophetæ est: Perdidisti penitūs oēs Ægypti principes, omniaq; capita bellatorū eius, vel omnē summā militum eius: destruxisti regem ac duces, omnesq; pariter exercitus eius. Etenim, cū in populū tuum, gentemq; meā Israeliticā, magno tumultu ac fragore instar sæui turbinis irruerent, vt eos dissiparent ac perfundarent, cumque exultarent maxime, quasi hi qui facilè ac nullo negotio
 Israeli-

Israelitas in pristinam seruitutem se redacturos sperarent: vtpotè coarctatos in terra, & conclusos in deserto, vnde nullum pateret effugium: cūq; eos omni profusus ope & auxilio destitutos existimantes, certò se deuoratos confiderēt, atq; ea iactarent, quæ Turnus apud Maronē:

Ergo maria inuia Teucris,

Nec spes ulla fuga: rerum pars altera adempta est:

Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes

Arma ferunt fatalia, nil me fatalia terrent,

Si qua Phryges præ se iactāt, respōsa deorū.

Cū his similia iactaret Pharao: tunc tu Domine ascendens super equos tuos & quadrigas tuas in salutem, id est, aduocatis nubibus & validissimo ventorū impetu, quibus veluti curribus & equis vti soles, te præsentem exhibuisti, viamq; in mari rubro aperuisti, quā populus tuus saluus & indemnus transmitteret: Ægyptij verò vniuersi aquis coeuntibus submergerentur. Cū enim extendisset Moy
 ses manum contra mare, reuersum est
 Exo. 14. 3.
 Habac. 3. 8.
 Exo. 14. 27.

Gg 3 primo

primo diluculo ad priorem locum: fugientibusq; Ægyptijs occurrerūt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. Reuersæque sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec vnus quidem superfuit ex eis. Filij autem Israel perrexerūt per medium sicci maris, & aquæ eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris. Porrò, Nubes, currus: Ventos autem, Dei equos, ab Scriptura vocari, superiùs annotauimus, cùm locum illum interpreta-
Habac. 3. 8. remur: Quia ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. His Deus equis in mari viam aperuit, ac veluti vada pelagi ante populum suum prætetauit: abstulit quippè illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisa q; est aqua. Idque ipsum significant quæ sequuntur: *In luto aquarum multarum*: fecisti, scilicet, viam equis tuis: dum vertit in siccum. Neque enim solum diuisa est aqua: sed exiccatum quoque est lutosum maris fundum: ita
 vt non

vt non tantum ab aquis nihil læsi fuerint Israelitæ, sed neque luto aut cæno impediti, quo minus liberi & poti alterius hictoris oram tenerent. Zeugma igitur est, Viam fecisti in mare quistuis, viam fecisti in luto aquarum multarum. Recedentibus enim, seseq; diuidētibus aquis, exiccato deinde luto, facilis & expedita patuit Israelitis via. Nā ex aqua quæ ante
Sap. 19. 7. erat, terra apparuit arida, & in mariq; bro via sine impedimēto, & campus germinans de profundo nimio: vt dicitur in
 libro Sapientia.

Exultatio eorum, sicut eius qui demorat pauperem in abscondito. Sūt multa nomina Hebraica, pro quibus omnibus Latinus interpres vnicum reddidit vocabulum Pauper. Est *עביון* Ebion, cuius vice vertit in Psalmis: Ego verò egenus & pauper sum. Dicitur autem à verbo *עביון*, id est, Velle, vel desiderare: quod pauper egestate compulsus, rerum necessariorū iugi desiderio teneatur. Est etiam *הלכה* Helcha, pro quo legimus in nono Psalmo: Oculi eius in pauperem respiciunt.
Psal. 69. 6.
Psal. 9. 30.

Hoc nomen Hebraei compositum esse volunt, & Coetum ac Congregationem moerentium interpretantur. Est & מִשְׁחָן Mischen, cuius loco dicitur in Ecclesiaste: *Melior est puer pauper & sapiens rege sene & stulto.* Deriuatur autem à verbo Hebraico quod prouidere significat: prouida quippè solet esse pauperies. Sunt qui velint deduci ab Apothecis & promptuarijs, per antiphrasin, quòd sine eis sit. Est & רָס Ras, pro quo legimus in libris 2. Re. 12. 3. Regū: Pauper autē nihil habebat omnino præter ouem vnam. Est deniquè nomen אָנִי Aani, apud Habacuc in hoc loco, vbi dicitur: *Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.* Deducitur autem à verbo quod affligere & humiliare significat. Hocque nomen apud Scriptores diuinos non tam rerum temporalium indigum, quàm afflictū & malis oppressum, opeque humana & cunctorum auxilio destitutū solet indicare. Fidentes igitur, inquit Habacuc, & gloriabundi irruebant in nos longè illis virtute ac viribus imbecilliores, omniq; vt ipsi

ipsi existimarunt, præsidio desertos, insuper velut in cauea cōclusos: quippè cū à tergo numerosissimus ac fortissimus, instructissimusque hostium immineret exercitus: progrediendi verò & fugiendi oppositum pelagus interciperet facultatem. Repererunt enim Ægyptij Israelitas in castris super mare, & dixerunt: *Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum.* Ergo, tanta fiducia & alacritate me inuaserunt, inquit Vates personam agens populi, quanta latrones solēt adoriri viatorem omnia auxilio destitutum, in loco secretiori ac solitario repertum atq; deprehensum. Et quemadmodum is qui afflictum & humiliatum in abscondito nactus, nemine vidente neque prohibente, nullo aduersante, facilè deuorat & absomit, ita Ægyptij nos eremo ac mari, hostium exercitu atque copijs obsessos, nullo negotio opprimere & quasi deuorare posse, sibi promittebant. At tu Domine equis tuis viam nobis sternens in mari, tuosque incolumes atque saluos trāsmitte, *Male dixisti sceptris eius, capiti bellatorum*

rum eius, quod est: Perdidisti funditus omnes principes atque primores eius, submeristi vniuersos duces ac capita exercitus illius. Iuxta enim rex Ægyptiorum currū, inquit Exodus, & omnē populū suum assumpsit secū. Tulitq; sexcentos currus electos, & quicquid in Ægypto curruum fuit, & duces totius exercitus. Reuersaq; sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec vnus quidem superfuit ex eis.

Per metonymiā verò, *Sceptra* pro principibus positum est: quoniam olim vniuersi principes ac magistratus sceptrata gestare consueuerunt. Sceptraq; fuisse arbitrator duodecim virgas illas, quas tulit Moyses, ac posuit in tabernaculo foederis corā testimonio: vt ostēderet Dñs per germinationē virgæ, quē elegisset in sacerdotem sibi. Locutus est enim Dñs ad Moysen, dicens: Loquere ad filios Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis principibus tribuum.

Nu. 17. 6. Locutusq; est Moyses ad filios Israel: & dederunt

dederunt ei oēs principes virgas, per singulas tribus. Id est, singuli tribuum principes dederunt sceptrata sua. Nā in Numeris idem est vocabulū Hebræum, *שֵׁטֶף* pro virgis, quod in Vate nostro pro Sceptra. Et illud quoq; quod sequitur, hoc ipsum confirmare videtur, ait enim: Protulit ergo Moyses oēs virgas de conspectu Dñi ad cūctos filios Israel: videruntq;, & receperūt singuli virgas suas. Ionathas, vt refertur in primo Regū libro, cū ignoraret q; pater suus Saul adiurasset populū, extēdit summitatē virgæ quā habebat in manu, & intinxit in fauū mellis. In Hebræo pro Virga est similiter & nomen *שֵׁטֶף*. Sceptrum porrò virgam illā fuisse, expressè testatur Septuaginta interpretes, vertērunt enim: *ἔτενεν τὸ κέρας τοῦ σκηπτρου αὐτοῦ*. Id est, Extendit summitatem sceptri sui. Sed & Banaiam filiū Ioiaðæ, sceptrum gestasse, legimus in primo libro Paralipomenon, vbi dicit: Ipse percussit virū Ægyptiū, cuius statura erat quinq; cubitorū, & habebat lanceā vt liciatorium textiū: descendit igitur ad eum Banaias cum virga

virga, & rapuit hastam quam tenebat manu, & interfecit cum hasta sua. Est autem pro virga in Hebræo *וַיִּקַּח*, quod nomen ponitur apud Isaiam pro Virga dominantium, cum ait. *Cōtrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium.* Vertit autem Sceptrum Vulgatus interpres vbi legimus: *Non auferetur sceptrum de Iuda.* Quam prophetiam etiam nonnulli ex hac ipsa gestandi sceptrū cōsuetudine impletam volunt, eo quod in tribu Iuda vsque ad Herodem nunquam sceptriger princeps defuerit. In Ægypto namq; sub Pharaone, in deserto sub Moyse, in Palæstina sub aliarum tribuum iudicibus ac regibus, Babylone sub captiuitate, & post reditum sub alijs ducibus ac sacerdotibus, suos semper habuit principes tribus Iudæ, quorum catalogū *Matthæi* capite primo & *Lucæ* tertio legimus. Tametsi interim parerent alterius tribus duci, vt Moyse *Leuitico*, *Gedeoni* *Manaseo*, *Tholæ* *Isacharæo*, *Ahialoni* *Zabulonitæ*, *Samsoni* *Danæo*, *Samueli* *Ephraitæ*, *Sauli* *Beniaminitæ*, atque alijs.

At vbi

At vbi Herodes primus, cognomento *Ascalonita* omninò alienigena, patre *Antipatro*, *Ascalonita*, matre verò *Cipride Arabica*, in regem Iudæorum creatus est, & senatus septuaginta iudicum sublatus est, & nullus amplius de tribu Iudæ sceptrum in ipsa gestare, nedum in toto populo permissus est. Vnde his temporibus Christo nato, *Iacob* vaticinium impletum est. Ergo omnes olim communiter principes sceptra gestare etiam in alijs tribubus consueuerunt, verum aliæ decem tribus multò ante Christum in perpetuam captiuitatem abductæ, principes ac duces habere desierunt: *Beniamina* porrò tribus Iudaicæ tribui permista, illi quoque subdita fuit. Neque verò soli Hebræorum principes atque magnates sceptra antiquitus gestare sunt soliti: gestarunt & aliæ nationes. *Annotauit* que *Sophoclis Scholiastes*, præfectos olim certaminum, virgam siue sceptrum gestasse. Describit autem *Sophocles* in *Trachinijs*, *Herculis* & *Acheloi* singulare certamen, atque addit:

Sola

*Sola hic coniugij praeses Venus
Dira gubernabat leui
Prælia virga.*

Neque soli Agamemnoni, summo Græcorum exercitus apud Troiam regi, sceptrum tribuit Homerus:

*Prodiit hic adstans Danaum moderator
Atrides,
Sceptra tenens manibus, Vulcani opus igni-
potentis.*

Sed Uliſſes quoq; sceptrū Therſite incutit:
*Talia cōmemorās scepro sic percussit aureo
Terga humerosq; viri, liuoris ut inde coacti
Pallor, & extarent vibices sanguine nigra.
Et in alio loco:*

*Ast ubi solerti fandi ius cessit Uliſſi,
Intentus telluri oculos atque ora tenebat
Obtutus tacito, sceptrum immobile dextra.
Datur deniquè concionāti Telemacho,
datur etiam Achilli. Qui iniuria affectus,
per sceptrum iurat, alloquitur autē Aga-
memnonem in hunc modum:
Sed tibi edico, & sup magnū iuramētū iuro,
Certe per hoc sceptrum, quod quidem nun-
quā folia & ramos.*

Producet

*Producet, postquam primum incisionem in
montibus reliquit,
Neque pullulabit: circum enim gladius de-
corticauit
Foliaque & corticem: nunc iterū ipsum fi-
lij Achiuorum
In manibus portant iudices, quique leges
A Ioue hauserunt. hoc autem tibi erit iura-
mentum.*

*Sic dixit Pelides, sceptrum autem proiecit in
terram*

*Aureis clavis transfixum: cōsedit autē ipse.
Transtulit hos Homeri Versus Virgilius,
dum regem Latinū cum Ænea pacifcen-
tem inducit. Ait enim:*

*Ut sceptrū hoc (dextra sceptrum nam forte
gerebat) (umbras
Nunquā fronde leui fundet virgulta, nec
Cum semel in syluis imo de stir percisum
Matre caret, posuitq; comas, et brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ere decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis.
Iurat autem per sceptrū Achilles, quod iustitiæ
symbolum sit sceptrum, aut quia diui-*

Sola hic coniugij praeses Venus

Diva gubernabat leui

Praelia virga.

Neque soli Agamemnoni, summo Graecorum exercitus apud Troiam regi, sceptrum tribuit Homerus:

Prodiit hic adstans Danaum moderator Atrides,

Sceptra tenens manibus, Vulcani opus ignipotensis.

Sed Vliffes quoq; sceptrū Therfitē incutit:

Talia cōmemorās scepro sic perculit aureo

Terga humerosq; viri, livoris ut inde coacti

Pallor, & extarent vibices sanguine nigra.

Et in alio loco:

Ast ubi solerti fandi ius cessit Ulixi,

Intentus telluri oculos atque ora tenebat

Obtutus tacito, sceptrum immobile dextra.

Datur deniquè concionāti Telemacho, datur etiam Achilli: Qui iniuria affectus, per sceptrum iurat, alloquitur autē Agamemnonem in hunc modum:

Sed tibi edico, & sup magnū iuramētū iuro,

Certe per hoc sceptrum, quod quidem nunquam folia & ramos

Producet

Producet, postquam primum incisionem in montibus reliquit,

Neque pullulabit: circum enim gladius decorticauit

Foliaquè & corticem: nunc iterum ipsum filij Achiuorum

In manibus portant iudices, quiquè leges

A Ioue hauserunt. hoc autem tibi erit iuramentum.

Sic dixit Pelides, sceptrum autem proiecit in terram

Aureis clavis transfixum: cōsedit autē ipse.

Transtulit hos Homeri Versus Virgilius, dum regem Latinū cum Ænea pacifcentem inducit. Ait enim:

Ut sceptrū hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat) (umbras

Nunquā fronde leui fundet virgulta, nec

Cū semel in syluis imo de stir percisum

Matre caret, posuitq; comas, et brachia ferro,

Olim arbos, nunc artificis manus ere decoro

Includit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Talibus inter se firmabant fœdera dictis.

Iurat autem per sceptrū Achilles, quod iustitiæ symbolum sit sceptrum, aut quia diui-

diuinitatis quippiam habere sceptrum, veteres existimarunt. Scribunt Apollonij interpretes, Cœneum adeuntes per sceptrum iurare compulisse, cui ipse, neglecto deorum cultu, preces fundebat, rem itidem faciebat diuinam. Cheroneos legimus ex dijs omnibus præsertim Sceptrum coluisse Agamemnonis, quod

*Vulcanus dedit ipse Ioui Saturnigenai,
Iupiter alato bonus obtulit Argicida,
Mercurius Pelopi per equestria frena po-
tenti,*

*Tantalides quæ deinde Pelops tibi contulit
Atreu,*

*Liquerat hæc Atreus opulento dona Thyeste,
Ferret ut à magno capit hæc Agamemno
Thyeste.*

Iurabant igitur prisci olim per Sceptrum, aut illud certè faciendis fœderibus adhibebant: quando veteres simulachrum Iouis cum sceptro in hunc usum adhibere consueuerunt. Sed cum hoc ipsum difficile esset aliquando, præsertim quando cum remotissimis fœdera ferirentur, inuentum est, vt sceptrum quasi imaginem Iouis

Iouis tenentes, fœdus percuterent. Dolor apud Homerum, cum ab Hectore in Græcorum castra nocturnus explorator mitteretur, sic inquit:

*Sed tu nunc omnia sceptro
Protensò firmare velis, mihi te esse da-
turum*

*Frena & equos, currusquè inuicti nuper
Achillis.*

Sic ait: ille manu vibrabat nobile sceptrum.

Vel, vt verbum verbo reddam:

*Sic dixit. Hic autem manibus sceptrum iecit,
& ei iurauit.*

Demittebant quippè sceptrum iurantes, & aduersus eum, cui iusiurandum præstabant, illud protendere consueuerunt: at is cui iuramentum dabatur, sceptri summitatem tangebatur, aut interdum etiam supplicis in modum osculabatur. Huius moris apertissima vestigia inuenimus in volumine Esther: etenim prisco iurandi ritu rex Assuerus extendit contra eam virgã auream, quam tenebat manu. Esther autem accedens, *Esth. 5.2.* vt quæ iuramentum acciperet, regemquè pariter veneraretur, osculata est summi-

Hh tatem

tatem virgæ eius: Vel, tetigit caput virgæ eius: quod habent *Hebræa*. Quod autem *Esth.* 8. 4. capite octavo libri *Esther* legimus: At ille ex more sceptrum aureum prætendit manu, quo signum clementiæ mōstrabatur. addititium atq; aduentitium ex parte est: addidit nanque Latinus interpres de suo verba illa: Ex more: Et itē illa: Quo signū clementiæ mōstrabatur: neq; enim in *Hebræis* exemplaribus, neq; in *Græcis* codicibus inveniuntur. *Hebræa* tantū habent: Et extendit rex ad *Esther* virgā auream: & surrexit *Esther*. Hisq; ad verbum consonant *Græca*. Similiter etiam capite *Esth.* 4. 11. quarto eiusdem libri, vbi dicitur: Nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit, pro signo clemētiae. Tres postremę dictiones addititię sunt, paraphrasticè ab interprete Latino interiectę: neq; enim *Hebraica* aut *Græca* volumina eas vt germanas ac natiuas agnoscunt. Porrò verò, sceptri extensione, veluti iuramento firmissimo, cōfirmavit *Assuerus*, tutò eam regē adire posse: etsi cōtra legē accedens iniusta, capitis facta fuisset rea. *Ioseph* vtique totius *Ægypti*

Ægypti præsidē, & sceptrū gestasse, & protēso versus *Iacob* patrem suū sceptro iurasse, huncq; filij iusiurandū accipientem, ad sceptri illius summitatē adorasse, diuinę literę prodiderūt. *Fide*, inquit *Paulus*, *Iacob* moriens, singulos filiorum *Ioseph* benedixit: & adoravit fastigiū virgæ eius. *Fide* autē dicitur adorasse *Iacob*, quoniam in sceptro & potestate *Ioseph*, *Christi* vēturi crucem ac regiam potestatem prænouit. Citat autē hoc ipsum *Paulus* ex *Genesis* capite quadragesimo septimo. Vbi enim Latina versio habet: Quo iurante adoravit *Israel* Dominum conuersus ad caput lectuli. *Hebræis* est, וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשְׁרַח אֶל רֹאשׁ הַמִּטָּה. Quæ verbum ex verbo *Septuaginta* interpretes transtulerūt: Et iurauit ei, Et adorauit *Israel* super summitatem virgæ eius. His diuinus *Paulus* assentit, ad *Hebræos* scribens *Hebraicè*. Legerunt igitur *Paulus* & *Septuaginta* הַמִּטָּה, quæ vox baculum, virgam, atque sceptrū significat. At interpres *Latinus* legit הַמִּטָּה, id est, lectulū, quod nunc circumferunt *Hebraica*
Hh 2 exem-

exemplaria. Huicque accedit Chaldaica paraphrasis, vertit enim: Et iuravit ei. Et adoravit Israël super caput lectuli. Accedit & Pagninus dicens: Et iuravit ei: & incuruavit se Israel ad caput lecti. Verum tamen Latinus interpres ut aptius sententiam concinnaret, paraphrasticos addidit duas dictiones, *Dñm*, atque, *Conuersus*, dicens: Quo iurante, adoravit Israel Dominum, conuersus ad lectuli caput. Certè si nomen *יהוה* absque punctis legatur, ut Septuaginta proculdubio legerunt, & Hieronymus existimatur: utrunque significat, lectum, scilicet, atque virgam. Illud porro verisimile mihi admodum fit, huius adorationis Iacob Moysen intulisse mentionem, ut ostenderet impletum tunc temporis fuisse somnium, quo vidit Ioseph patrem suum adorantem se. 37.9. Vidi, inquit per somnium, quasi Solè & Lunam, & stellas undecim adorare me. Quod cum patri suo & fratribus retulisset, increpauit eum pater suus, & dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? num ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te super

te super terram? Affirmat autem Paulus, fide adorasse Iacob ad sceptrum filij, quia si illum Christi figuram ac typum gerere non cognouisset, in eoque venturum Messiam adorasset, indecens utique ac naturæ contrarium fuisset, ut grandæuus ac moribundus pater filium adoraret procumbens. Cum ingrediens Iacob in Ægyptum, occurrentem Ioseph in Gessen, non utique adorasse, quod dedecebat: sed osculis & amplexibus, ut patrem decebat, tum etiam & lachrymis excepisse dicatur. Aliquid igitur Iacob moriens in filio, natura & magistratu maius, agnouit, cui naturam pronus prostravit.

Ergo ex his, quæ diximus, manifestum iam est, cur Sceptrum pro principibus ipsis sceptrigeris usurpauerit Habacuc: quod autem sequitur: *Capiti bellatorum eius*: superioris sententiæ repetitio & expolitio est, poniturque numerus singularis pro plurali, *Capiti*, scilicet, pro capitibus, cum etiam ducibus bellatorum eius. *Eius* verò, id est, Impij Cham domus, Ægypti videlicet, de qua præmiserat in versiculo

præcedēti: Percussisti caput de domo impij. Et quoniā vocabulū Hebraicum חֲנִי. nō nunquā significat summā alicuius numeri, vt in Exodo, vbi dicitur: Quādo tuleris summā filiorū Israel. Et in Numeris: *Num. 1. 2.* Tollite summā vniuersæ cōgregationis filiorū Israel. Posset etiā esse sēsus: Maledixisti, & extremā perniciē intulisti principibus sceptrigeris eius, vniuersæq; etiā sumē militū gregariorū eius: perdidistiq; ex eis caput & caudā: vt dixit Isaias. *Isa. 9. 14.* Neq; eī vnus superfuit ex eis, vt habet *Exo. 14. 28.* Hucusq; prouexit orationē suā Habacuc: dū autem firmus perstat in specula: Deumq; & exēplis ac supplicatione sollicitat, audit tandē quæ concupiuerat, accipitq; lætissima nuntia, quibus respondeat ad arguentem se. *Hab. 2. 1.* Addit itaque:

v. 16. **AUDIUI, ET CONTUR-**
batus est venter meus, à voce contremuerunt
labia mea: ingrediatur putredo in ossi-
bis meis, & subter me scateat.

Iaco. 5. 16. **E**Xtorquet Habacuc à Deo demum vel
 importunitate responsum: valet quip
 pè plu-

pè plurimum erga Deum assidua iusti deprecatio. Dum igitur multis propositis antiquarum misericordiarū exemplis Deū precatur, ne populū sibi peculiarem calamitatibus ac ruinæ Chaldæos oppressuris inuoluat, audit subitò, nō solum inuoluendū nō fore, verū in id Babylonios excindi, vt Israëlitē iā per captiuitatē sceleribus expiati, eadē captiuitate soluātur, liberiq; , & honorati ac læti in sedes pristinas, desideratamq; patriam, deniq; ad primos illos & antiquos patres ibidē conditos, reuertantur.

Hi verò qui Prophetæ huius literalē sensum exponunt (Sunt autē paucissimi, præcipuè in hoc capite tertio, confugientibus vniuersis ad latissimos cāpos allegoriarum) Vatem præ horrore malorū, quæ euētura Babylonijs audierat, ad eò grauius commotū volūt, vt venter eius cōturbatus fuerit, & labia eius à percepta voce tremuerint. Tristes eī & atroces etiā hostiū casus naturaliter horrore incutiūt. Vnde Isaiā quoq; dum præuidet Babylonis desolationem, dixisse autumant. *Isa. 21. 3.*

Hh 4 imple-

impleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis: corruui cùm audirem, conturbatus sum cùm viderē. Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me. At nonnulli Christianorum atque etiam Iudæorum interpretum, hæc ipsa Isaiam in persona Balsaris regis Babylonis, non in propria dixisse decernunt, qui cùm grande fecisset conuiuium, manumq; in pariete contra candelabrum scribentem vidisset, facies eius commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur, vt Daniel testatur. Conuenitq; plurimum quod Isaias è vestigio subiungit: Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. At illi, quos diximus, loci huius nostri Vatis interpretes, dum hunc ex illo Isaiæ confirmare & explanare conantur, Isaiæ vtique verbis tantam venturorum malorum cladē & magnitudinem notari constituunt, vt ipse, qui narrat, horrore superatus, etiam inimici populi damna plangere compellatur.

latur. Similiter & Habacuc Chaldæorū incommodis condolere, affectuque humano commoueri arbitratur, eiusq; verborum intelligentiam ad hunc modum componunt atque coaptant. Hæc quidē mirabilia opera, quæ superiùs hucusquē recensui, te fecisse frequenter pro salute populi tui cōtra illius hostes audiui: atq; ad eundem modum, te reuelante, etiam rursus te facturum intellexi: futuramq; tam diram calamitatem hostium nostrorum, vt ob eam à me præuisam, præ horrore conturbata sint in me omnia interiora mea: & propter vocem tuam, quam auribus mentis percepi, etiam labia mea contremuerunt, vt ad loquēdum inepta sint facta. At parum est, vt nunc ad tempus horrore venturorum malorum grauius commouear, ita vt veluti putredo ingrediatur in ossa mea, & bulliat atque erumpat sub me: hoc est, vt horror omnia mea interiora depascatur, & erumpat in exteriora: modò id mihi aliquando detur, vt quiescam in tempore venturæ super impios, qui nos opprimunt, tribulationis.

Et tunc

Et tunc ascendere possim è Babylone ad populum nostrum fortè & bellicosum, & cum eo rursus obtinere terram promissionis. Futura est enim tanta terræ hostium nostrorum desolatio, vt ficus non floreat, & nõ sit germè in vineis. Fructus oliuæ frustrabitur expectatione, quæ est de illo, & agri non producent cibum. Auferentur de ouili greges ouiu, & non erit armentu in præsepibus. *Haftenus Cornelius Ianfenius, eruditissimus sanè vir, & in exponendis diuinis oraculis nulli, mea sententia, nostra tempestate secundus.*

E G O verò magis existimo, totã hanc periodum: *Audiuĩ & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea: ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat.* Lætantis atq; gestientis vocibus & affectibus esse plenã. Porrò autè, cum lætitiæ motus sicut & tristitiæ, deniquè omniu sensuum, ex corde oriatur, eodèq; desinat, vt placuit Aristoteli: si cor nimia lætitiã opprimatur, non solú conturbari necesse est, sed etiã nonnunquã interimi. *Narrat. T. Liuius post insignem illã cladem*

dem à Romanis ad Thrasymenum acceptam, foeminas duas Romanas præ gaudio fuisse exanimatas. Vnam in ipsa porta, sospite filio repentè oblato, in conspectu eius expirasse: alteram, cui mors filij falsò nuntiata fuerat, moestam sedentem domi, ad primu conspectu redeuntis filij gaudio nimio exanimatã. Legimus apud Plutarchum, cum ciues vniuersi Polycritæ obuiã prodeuntes gratularètur, eiusq; virtutè atq; prudentiam admirates summis laudibus efferrent: ipsam tantæ lætitiæ magnitudinem non sustinentem, in omnium conspectu ad ciuitatis portam repentè expirasse. Sed minus miremur, q; mulieres. Immodica perijt lætitiã Lacedæmonius Chilo, cum filiu in cõplexibus teneret Olimpię coronatum. Sophocles & Dionysius Sicilię tyrãnus, vterq; accepto Tragicę victorię nütio: vt Plinius testat. Lucianus & Sotades cõtra Plinij sententiã, Sophocle acino vne perijisse tradiderunt, at Valerius Maximus & Volaterranº Plinij partes sequuti sunt. Quorũ etiã vexillum sequitur Politianus in Nutritia dicens:

Quemq;

*Quemque senem merita rapuerunt gaudia
palma.*

Nisi fortassè de Philippide intelligi ma-
uis: nã & Philippides comœdiographus,
cùm in certamine poëtarum præter spẽ
vicisset, ac propterea lætissimè gauderet,
inter illud gaudium repètè mortuus est.
Diagoras Rhodius, cùm tres filios **Athle-
tas** eodem die vincere, & victores coro-
nari vidisset, popululq; gratulabùdus flo-
res vndique in eum iacerent, in stadio,
spectante populo, in oculis & manibus
filiorum animam efflauit præ lætitia. Vt
& Cicero in Tusculanis quæstionibus, &
Gellius in noctibus *Atticis* pari consen-
su testati sunt: præter quàm quòd Cicero
duos tantùm filios **Diagoræ** coronatos,
tres **Gellius** tribuit. **M. Iuuentius Talua**
Consul, cùm in *Corfica*, quã nuper sube-
gerat, sacrificaret, receptis literis decre-
tas ei à Senatu supplicationes nuntianti-
bus, intento illas animo legens, caligine
orta, ante foculum collapsus mortuus,
humi iacuit. Neque quid aliud, quam ni-
mio gaudio enectum, **Valerius Maximus**
arbi-

arbitratur. Sunt qui dicant, **Chrysippum**
philosophum risu cõprehensum obiisse.
Nam cùm asinus manducaret ficus, an-
cillæ dixisse, vinum asino sorbendũ pro-
pinaret: nimioque risu detentum exha-
lasse animam. Verùm hoc ipsum **Valer-
ius Maximus** tribuit **Philæmoni** poe-
te, hunc enim, cùm videret asinum ficus
mensè paratas comedentem, tanto diffu-
xisse gaudio scribit, vt ex eo expirauerit.
Philistion Nicæus poeta comicus (qui
Socratis ætate floruit) nimio quoque risu
mortuus est. **Politianus** in *Nutritia*:

*Implicitusque Sophron, risuque Philistio
tandem
Perditus.*

Denique prouerbiali hiperbole, Risu
emori, non solùm **Terentius** in *Eunuchis*
est vsus: sed compita nunc & fora circũ-
sonant. Vsurpauit & olim **Homerus** di-
cens:

*Deinde procorum splendidaturba
Præ risu emoriens nimio, sustollit ad alta
Astra manus.*

Lachrymari, iuxta cum dolëtibus, nimia
lætitia

lætitia correptos, non singularis temporis aut gentis mos fuit, natura mortalibus in generavit. Tobias cum vxore sua, incolumi recepto filio, ambo flere cœperunt præ gaudio. Iacob ingredienti Ægyptum obviam ascendit Ioseph, vidensq; eum, irruit super collum eius, & inter amplexus fleuit. Idem Ioseph, cum amplexatus recidisset in collum Benjamin fratris sui, fleuit: illo quoque similiter flente super collum eius. Osculatusque est omnes fratres suos Ioseph, & ploravit super singulos. Penelope Homerica ubi Uliſsem maritū lōgo iam tēpore non visum, præter expectationem ex conjugalis lectuli descriptione agnouisset, lachrymans occurrit. Inquit enim Homerus ad verbum:

Sic dixit. Esuius illic soluta sunt genna es dilectum cor, (lisses.

Signa recognoscentis, que ei firma dixit U-
Lugebat itidem & maritus, addit enim:

Sic dixit. Huic autem adhuc magis desiderium mouit luctus.

Flebat autem habens uxorem gratam prudentiascientem.

Virgi-

Virgilius porrò, apud inferos Anchisen Æneę filio in hunc modum congregientem inducit:

Isque ubi tendentem aduersum per gramina vidit

Ænean, alacris palmas utrasque tetendit:

Effusaq; genis lachryma, es vox excidit ore.
Lachrymatur etiam & ipse Æneas, sequitur enim:

Sic memoras, largo fletu simul ora rigabat.

Electra pari modo apud Sophoclē, Orestem fratrem, quem plorauerat mortuū, viuum conspicata, his verbis alloquitur:

Adeoquē vultum quando conspicio tuum,

Augetur, ut stillantibus semper gena,

Præ gaudio, humide lachrymis fluant.

Nā quo modo unquā tēperare à lachrymis

Mibi queam, que temporis puncto breui

Et mortuum viuumq; te conspexerim?

Stupet utique sensus ad subita gaudia, ingenisque & inopinata lætitia non satis sui compotem animum improuidum esse finit. Apud Sophoclem in Trachinijs, Deianaira Herculis vxor, his verbis alloquitur Lichan:

Novisti

*Novisti ad hæc, & quanto amore hanc ho-
spitam*

Exceperim, vidisti.

Respondet autem Lichas:

Ita benevolè, ut diu

Præ gaudio attonitum mihi cor stupuerit.

Philippo Macedoniae rege superato, cum ad insigne spectaculum tota Græcia conuenisset, Quintus Flaminius tubæ signo silentio facto, per præconem hæc verba recitari iussit: Senatus, populusque Romanus, & Quintus Flaminius Imperator, omnes Græciæ vrbes, quæ sub ditio- ne Philippi regis fuerunt, liberas atque im- munes esse iubet. Quibus auditis, maxi- mo & inopinato gaudio homines per- culsi, primo veluti non audisse se quæ au- dierunt, credentes, obticuerunt. Iterata deinde pronuntiatione præconis, tanta cœli clamoris alacritate cõpleuerunt, ut certè cõstet, aues, quæ superuolabant, attonitas pauentesque decidisse. Legimus *Act. 12. 12* in *Actibus* Apostolorum, venisse Petrum ad domum Mariæ matris Ioannis qui co- gnominatus est Marcus, ubi erant multi congre-

congregati & orantes. Pulsanteque eo ostium ianuarum, processisse puellam ad vi- dendum, nomine Rhode. Et ut cognouit vocem Petri, præ gaudio non aperuit ia- nuam: sed intro currès, nuntiauit stare Pe- trum ante ianuam. Ea enim gestientis læti- tiæ natura atque cõditio est, ut sese animus exundante lætitia non capiat: rumpatur- que propemodum, si narrando non in alios effuderit. Sed & id quoque læti- tiæ gestientis proprium esse videtur, ut qui ingenti gaudio perfusi sint, conten- tos & alacres mortem iam se oppetitu- ros affirmant, si tam læto foelicique tem- pore mortem aduenisse cõtigerit. Iam læ- tus moriar, aiebat Iacob ad Ioseph, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relin- quo. Simeon verò iustus senex: Nunc di-

Luc. 2. 29.

mittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: qui viderunt ocu- li mei salutare tuum. Suspicionem C. Iu- lius Cæsar quibusdam suorum reliquit, se iam pridem potentia gloriæque abun- dè adeptum, neque voluisse diutius viue- re, neque curasse quod valetudine minus

li prospera

prospera vteretur : ideoque & quæ religiones monerent, & quæ renuntiarent amici, neglexisse. Iam satis ô vita durasti, aiebat quidam apud Euripidem, desine tandem, prius quam nouus aliquis casus aut meis opibus, aut corpori meo accidat. *Mors*, inquit Cicero, tum æquissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. *Hos omnes quos diximus, lætitiæ gestiētis affectus, pulcherrimè Chærea ille Terentianus expressit, dum impotenti gaudio perfusus exclamat:*

Num quis hic est? nemo est. num quis hic me sequitur? nemo homo est.

Jam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Jupiter,

Nunc tempus profectò est, cum perpeti me possim interfici:

Ne vita aliqua hoc gaudium contaminet aegritudine.

His, vt ouum ouo, simillima tradit Habacuc, & communi more agens, ab effectibus & affectibus gestiētis lætitiæ, magnitudinem gaudij, quod ex audita Iudæorum

dæorum liberatione perceperat, graphicè describit, aut hyperbolicè forsitan exaggerat. Se etenim præ lætitiâ interiùs exteriùsque commotum, quin etiam ferè enectum affirmat: aut certè cum suis gaudium hoc ingens erumpere gestit atque festinat: lætèq; & libenter posthac, tam alacri percepto nuntio, se mortem appetiturum asseuerat. *Audiui*, inquit Vates, audiui: eccè quod speraui iam teneo, quod concupiui iam video: monstratū est mihi, vt ego liberer (Induit autem Vates populi Iudaici personam) monstratū mihi est, vt ego in die malorum & tribulationis requiescam, deniq; vt letus & honoratus ascendā ad populum accinctum nostrum, Babylonem stirpitis eruendā fore, omniaq; penitus esse vastāda. Ita, vt interfectis abductisve colonis, arua infrugifera prorsus squalleant, vt in posterum neq; floreat ficus, neq; germinent vineæ, neq; oliua expectatū olim proferat fructū, aut agri solitos afferant cibos: ita vt nullum in caulis pecus, nullum sit futurum armentū in præsepibus. *Ego autem*

tam magnificè & honorificè in libertatem assertus, in Domino gaudebo, & exultabo in Deo vindice ac saluatore meo, qui ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa mea deducet me Victori in Psalmis canentè. Hæc *Audimi*, inquit Habacuc, & dū mētis auribus tam iucunda nuntia percipio, cor meum & omnia interiora mea tremefacta sunt, & ad vocē ac lætissimū nuntiū, præ gaudio cōtremuerunt labia mea. *E* cunctis corporis membris tremor hæc tria maximè solet inuadere, genua, labia, & cor. *Ad* subitas quippè animi perturbationes, siue doloris eæ sint, siue lætitiæ, cor palpitat, concutiuntur labia, & genua pariter collabuntur. Vnde aiebat Eliphaz Themanites ad Iob: Genua tremantia confortasti. Et de Balsafare dixit Daniel: Genua eius ad se inuicem collidebantur. Sic etiã Homerus de Penelope ad mariti agnitionem gestiente:

*Iob. 4. 4.**Dan. 5. 6.*

Sic dixit. Huius illic soluta sunt genua eꝝ dilectum cor.

Ventrem aut̄ Hebraica dialecto, pro corde posuit

posuit Habacuc, sicut & David quoque, cum ait: Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus. Quicquid enim à collo vsque ad inguina est corporis, Venter ab Hebræis vocatur: vt apertè prodit illud Dauidicum: Factū est cor meum tanquàm cera liquefcens, in medio ventris mei. Totã verò eam, quæ in corpore cavitates est, mēbrorū vitaliū locū esse constat, in quibus principatum cor obtinet: à quo, vt superius annotatū est, lætitiæ sicut & mœroris motus exoritur. Corde verò tremoribus affecto, omnia viscera contremiscere cōsentaneum est. Ergo, ingens atque irrequieta animi perturbatio & affectio, siue doloris, siue gaudij, interiorum partium concussione indicatur, vt apud Iob: Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie. *Ventris* porò nomine significari cor, apertissimè prodidit Vulgatus interpres: cum enim capite Prouerbiorum decimo octauo vertisset: Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt vsque ad interiora ventris. At eiusdē libri capite vigesimo sexto,

*Pf. 30. 10.**Pf. 21. 35.**Iob. 30. 27.**Pro. 18. 8.**Pro. 26. 22.*

vbi hæc eadem sententia repetitur, transfuit: Verba susurrionis quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad intima cordis. Sic enim habent omnia ferè exemplaria Latina, & in his correctissima Cõplutensia: sic Lyranus & Caietanus, & Cornelius Iansenius legerunt. Platiniani verò codices nuperrimè, Vētris pro Cordis substituerunt: Est autem in vtroque Prouerbiorum loco nomen Hebraicum *וֶטֶר*, id est, Venter, quod est etiam apud Habacuc.

Quod autè sequitur: *Ingredietur putredo in ossibus meis, & subter me scateat*: periphrasis est mortis: quæ, teste Aristotele, putredo quædam est. Is enim in Problematibus sic inquit: Cur diutiùs viuunt, qui locis calidis suam degunt ætatem? An quia natura sunt sicciore: firmiter autem diuturniusq; quod siccius est: mors autem putredo quædam est. Hac mortis periphrasi vsus est etiam Iob: Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Et in alio loco: Putredini dixi, Pater meus es, Mater mea, & soror mea vermibus.

Ali-

Alibi quoque: Homo putredo, & filius hominis vermis. Illud quoque apud Ecclesiasticum: Qui se iungit fornicarijs, erit nequã: putredo & vermes hæreditabunt illũ significare voluit, per scortationes eum vitam ocysimè finiturum, & præcoci interitu occubiturum. Inquit igitur Habacuc: Audito tam hilari nuntio, tanta lætitia præoccupatus sum, vt & intus totis visceribus, & labijs exterius contremiscerem: parumque abfuerit, quin exanimatus putrefierem, & putridus vermibus scaterẽ. Id est, parum abfuit, quin emorerer risu, & tantam lætitiã non sustinens exanimarer. Verbum *Scatere* in Hebraico exemplari, primæ personæ est, *וֶטֶר*. Vnde Noua editio vertit: *Et in me contremiscam*. Est enim idem verbum, quod paulò ante positum est, vbi dicitur: *Conturbatus est venter meus*. *וֶטֶר*. id est, *Et contremuit, vel, commotus est*. Sed siue in prima siue in tertia persona legatur. *Scateam*, aut, *Scateat*: idem est sensus. Scilicet, Parum abfuit, quin præ gaudio exanimarer ac putrefierem, & subter me

Ii 4 scate-

scaterè vermibus: Vel, putredo ipsa, qua fermè corruptus sum, sub me vermibus ebulliret.

Possunt etiam hæc Prophetæ verba: *Audiui, & conturbatus est venter meus: à voce contremuerunt labia mea: ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat.* hūc, nec ineptum habere sensum: Postquàm ea, quæ tantopere desiderabam, audiui, rumpebar ferè præ lætitia, donec etiã balbutientibus præ hilaritate labijs, tanta Israelitis annuntiarem gaudia, & his qui me arguere ac reprehendere solent, lætissima tandem responderem pro oneribus nuntia. Cæterùm amodò iam latus moriar, nuncque profectò tempus est, cum iam alacer & contentus occumbã: post-hàc licebit utiquè per me, Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Atque, vt dixit Chærea,

Nunc tempus profectò est, cum perpeti me possim interfici.

Ità rectè dixit Lucretius.

*Dūtaxat rerum magnarū parua potest res
Exempla dare, & vestigia notitiae.*

Rectè

Rectè etiam Cicero: Sæpè parua magnis aptissimè comparatur. Sunt autem in diuina Scriptura plurimæ vulgares phrasès, sunt multi communes affectus, quæ si quis aliundè quàm ex populari more loquendi, & è medijs plebis affectibus, interpretari conetur, delirabit forsitan ingeniosè, delirabit tamen: & oleum, vt in prouerbio est, proculdubiò atque operam perdet.

Ut requiescam in die tribulationis, vt ascendã ad populum accinctum nostrum: ficus enim non florebit, & non erit germè in vineis: mentietur opus oliuæ, & arua non afferet cibum: abscindetur de ouili pecus, & non erit armentum in praesepibus.

PRO particula, *Enim*, Hebræa habet *וְ* Præmonuimus autem in superioribus, hanc particulam in diuina Scriptura magnas sæpè tenebras offundere orationi, si ignorauerimus, autores diuinos hac voce, non solùm ad expositionem causarum, sed etiam ad orationis ornatum, aut

aut rem asseueranter affirmandam, vti consueſſe, cuius notæ sunt apud Latinos aduerbia *Quidem*, *Profectò*, *Certè*, *Me herculè*. Et ipse Vulgatus interpres nonnunquam pro *quæ*, reddidit *Quidem*. Vt in libris Regum: Et quidem si de mulieribus agitur. Et in libro Iob: Tu quidem gressus meos dinumerasti. Ego igitur & in hoc loco aduerbium affirmandi esse reor, vt sit sensus: Vt ego requiescam in die tribulationis, vt à seruitute & captiuitate honorificè in libertatem vindicer, vt ascendam ad populum accinctum nostrum, beatissimaque maiorum meorum sepulchra reuisam, ficus quidem non floreat, & non erit germen in vineis: cū ijs quæ sequuntur.

Quòd si voluerimus, causalem esse coniunctionem *Enim*, rationemque assignare, cur tanto tremore ex audito lætissimo nuntio *Propheta*, præ gaudio, fuerit concussus, ab ea vtiq; particula totius orationis seriem exordiri oportebit, in hunc modum: Ideò venter meus cõturbatus est, & ad vocem contremuerunt labia mea: ideò posthac

posthac libens ac lætus moriar: *QVIA* vt requiescam ego in die tribulationis, vt ascēdam ad populū accinctum nostrum, ficus non floreat, & non erit germen in vineis: omnia penitus vastanda sunt, & Babylon funditū diruenda.

Ut requiescam in die tribulationis. In Hebræo pro, *In die*, est *ויהי*: quod etiā verti potest, *De die*. Litera enim, *ה*, quandoque significat *De*: vt apud Vulgatā editionem in libris Regum: Et egressus es de loco tuo. Et apud Isaiam: Quis poterit habitare de nobis cum igne deuorante? Sensus ergo est: Vt requiescam de die tribulationis & captiuitatis. Idem est autē: *De die tribulationis*, ac si dicas, *De tribulatione*. Septuaginta interpretes de tribulatione Iudaicæ captiuitatis intellexisse vident, vertūt enim: *Requiescā in die tribulationis meæ*. Quid autē significare voluerit *Vates*, cū dixit: *Vt requiescā in die tribulationis*: mox de more declarat subiūgēs.

Ut ascendam ad populum accinctū nostrū. Excelsam esse atq; montosam, huberrimā insuper ac feracissimā, Palæstinæ regionem,

1. Re. 21. 5.
Iob. 14. 6.

2. Re. 15. 19
Isa. 33. 14.

nem, quam Terram promissionis appellant, multis in locis, nec encomijs vulgaribus, diuinæ literæ prodiderunt. Constituit eum (inquit Moyses, loquens de Israelitarum populo) super excelsum terram: ut comederet fructus agrorum, & sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo: butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum. *Deut. 32. 13* Et alibi: Terra ad quam ingredieris possidendam, non est sicut terra Ægypti de qua existi, vbi iacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: *Deut. 11. 10* sed montuosa est & campestris de cælo expectas pluias, quam Dominus Deus tuus semper inuisit, & oculi illius in eâ sunt à principio anni vsque ad finem eius. *Deut. 8. 7* Et in alio loco: Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorû aquarumq;, & fontiuû: in cuius campis & montibus erumpunt fluuiorû abyssis: terrâ frumenti, hordei, ac vinearû, in qua ficus & malogranata & oliueta nascuntur:
 terram

terram olei ac mellis. Vbi absq; vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: cuius lapides ferum sunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur.

Porrò verbum *אֲבָרָה*, pro quo *Accinctū* legimus: Vnitum, collectū, colligatum, siue congregatum & coniunctum significat. Est enim *אֲבָרָה* Coniungere, colligere, copulare. Vnde Hieronymus pro eo, quod Vulgata versio habet: *Captabunt in animā iusti*: ad *Hebraicā* proprietatem transtulit: *Copulabuntur aduersus animā iusti*. Cæterum, Sancti olim ac pij homines, cum diem suum obirent, *Cōgregari* & colligi ad populū suum, patribusq; & maioribus suis copulari & apponi dicebantur. Vlciscere prius filios Israël de *Madianitis* (*Dixit Dominus ad Moysen*) & sic colligeris ad populū tuum. *Et in alio loco: Ascende in montem istū Abarim, in montē Nebo: quem conscendens iungéris populis tuis. Ad Iosiam verò: Iā colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace. Dicebantur autem*
 tem

*Pf. 93. 21.**Nu. 31. 2.**Deu. 32. 49**2. Pa. 34. 28*

tem pij viri, colligi siue colligari in fasciculo viuentiũ: vt instar odoratissimorum florũ fasciculi, æternũ iam essent in manu Dñi. Hinc est enim quod ad Dauidẽ

1. Re. 25. 29 dicebat Abigail: Si surrexerit aliquando homo persequens te, & quærẽs animam tuam, erit anima Domini mei custodita

Sap. 3. 1. quasi in fasciculo viuẽtiũ apud Dñm Deũ tuum. Iustorum quippè animæ in manu Dei sunt, & nõ tãget illos tormentũ mortis. Vocantur autẽ pij homines rosæ & flores in diuina Scriptura: sic em̃ legimus

Eccl. 39. 17 apud filium Sirach: Obaudite me diuini fructus, vel, vt Gręca habent, filij sancti: & quasi rosa plantata super riuos aquarũ fructificate. Quasi libanus odorẽ suauitatis habete. Florete flores quasi liliũ, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticũ, & benedicite Dñm in operibus suis. Ad hũc igitur floridissimũ hortum Palæstinæ, fragrantissimis Patriarcharum, ac Prophetarũ, ceterorumq; iustorum floribus vernantem, ad hunc sanctorum populum iam accinctum, id est, in fasciculo viuentium iam collectum & colli-

colligatum, in terra autem promissionis sepultũ, se ascensurum letatur Habacuc, Hebręi populi representans personã. Horum etenim summum desiderium Israelitas in captiuitate tenuisse, credibile est. Tenebatur vtiq; Iacob in Ægypto, vehementerq; illum angebat, si vel mortuus in terra aliena relictus, longè à pijs parentibus etiam mortuis abesset. Cumq; appropinquare cerneret diem mortis sue, vocauit filium suum Ioseph, & dixit ad eum: Si inueni gratiam in conspectu tuo, *Ge. 47. 29.* si me amas, pone manum tuam sub femore meo: & facies mihi misericordiam promittendo, & veritatem promissa præstando, vt non sepelias me in Ægypto: sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepulchro maiorũ meorum. Ipse quoq; Ioseph locutus est fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob. Cumq; adiurasset eos, atque dixisset: Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum

vobiscum de loco isto, mortuus est. Humanum quippè veteribus visum est benemeritorum atque carorum etiam cineribus fociari. Cum mater tua, dicebat Tobias filio suo, compleuerit tēpus vitæ suæ, sepelias eam circa me. Abrahā vxori suæ Saræ consepultus est. Gedeon & omnes ferè reges Israel, sepulti dicuntur in sepulchris patrū suorū. Scipio, ille maior, ingratum Romanæ vr̄bis animū hac vna vindicta satis vlcisci iudicauit, si tam benemeriti de republica ciuis ossibus priuaret. Frequentior nanque fama est, Linterni mortuum, ibiq; ex sua institutione fuisse sepultum: ne patria parū memor beneficiorum, suum funus celebraret, ossaq; haberet. Quinimò sepulchro suo iussit inscribi: Ingrata patria non habebis ossa mea. Celsus iureconsultus, laribus sepulchrisque auitis carere, magnum & intolerandum dolorem & incommodum esse duxit. Is enim libro Pandectarum sexto, titulo, Derei vendicatione, lege trigesima nona, sic inquit: Finge pauperem, qui si reddere id cogatur,

tur, laribus sepulchrisque auitis carendū habeat, sufficit tibi permitti tollere ex his rebus quæ possis, dum ita ne deterior sit fundus, quàm si in initio non foret edificatum. Neoptolemus apud Sophocle in Philoctete, ob id libenter in Troiam, hostium terram, se profectum affirmat, quòd ibi condita essent patris sui Achillis ossa. Æneas apud Maronē, hoc vnum in Palinuri morte deplorat, quòd longè abesset à suis, & in terra peregrina iaceret. Ait enim:

O nimium cælo est pelago confisè sereno,

Nudus, est ignota Palinure iacebis arena.

Festinabant igitur Israelitæ captiui ad illos suos diuos, vt Socrates aiebat, ad illos optimos viros, ad beatissimum illum populum suum, sanctum nempe ac Deo dilectum Patriarcharum ac Prophetarum cœtum, aliorumque plurimorum iustorum, qui in Palæstina degebant sepulti, quasi stationarij quidam ac præsidarij terræ illius milites: quorum subsidio Iudæi, tot ac tantis beneficijs affecti, tot ac

Exo. 32. 13

Deut. 9. 27

Ecc. 44.

24.

Dan. 3. 35.

Kk semper

semper extiterant. Ad hunc foelicissimū populum nostrū vt ascendam, ad hoc arcis ac terræ nostræ statuum præsidium vt redeam, inquit Habacuc, Babylon antea internecione funditus destruetur, & Chaldæa regio depopulatione vastabitur. Hostili quippè incursione subuersa, partimque ciuium & incolarum nece, partim captiuitate & abductione agrorum, habitatoribus destituta, ac perinde cultura omni deserta, nullos deinceps proferet fructus.

Ficus enim non florebit, & nō erit germen in vineis: mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abscindetur de ouili pecus, & nō erit armentum in praesepibus. Tota hæc oratio & minæ plenæ sunt emphasi: plus enim significatur quàm dicitur: imouero ex his paucis, quæ dixit, plurima alia & grauissima, quæ non dixit, Vates vtique voluit intelligi. A defectu quippe cunctarum rerum ad victum & sustentationem humanæ vitæ pertinentium, describit atque designat Habacuc omnimodam

modam Babylonice defolationem. Neque enim ad præsens tantum, hostili depopulatione vastatam, à fructificatione cessaturam tellurem prædicit, sed interfectis etiam abductisque colonis, squalituram perpetuam, & vepribus ac spinis horrentem, feris atque bestiis immitibus exinde habitationi futuram. Causam Babylonice sterilitatis aperitissimè tradidit Ieremias, dicens: *Jer. 50. 16.* Disperdite satorem de Babylone, & tenentem falcem in tempore messis. *Et in alio loco: Jer.* Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te Gentes, & disperdam in te regna. *Et collidam in te equum, & equitem eius: & collidam in te currum, & ascensorem eius. Et collidam in te virum & mulierem, & collidam in te senem & puerum, & collidam in te iuuenem & virginem. Et collidam in te pastorem & gregem eius, & collidam in te agricolam & iugales eius.* Ieremias ex perditione & collisione pastorum & agrorum, futuram sterilitatem telluris, & pecorum ac iumentorum defectum, omnimodamque

penuriam insinuat. Etenim, vt Cyrus dixit apud Xenophōtem libro quarto Cyripediæ: Terra ab hominibus habitata & exculta, ea est utilis & pretiosa possessio: at verò habitatoribus vacua atque deserta, omnibus confestim deseritur bonis, cunctisq; mox caret vitæ commodis & emolumentis. Habacuc contrà, ex ipsa sterilitate & rerum defectu, colonum & habitatorum viduitatem & abductionem subindicauit. Vtrunque pariter Babylo-

Isa. 47. 9. ni minatur Isaias dicēs: Venient tibi duo hæc subitò in die vna, sterilitas & viduitas.

Ier. 50. 12. Jeremias quoquē: Confusa est mater vestra nimis, & adæquata pulueri quæ genuit vos: ecce nouissima erit in Gentibus, deserta, inuia, & arens. Hæc enim duo, viduitas hominū & sterilitas agrorum, se inuicem naturaliter consequuntur: nam sterilescēte terra, nullosq; cibos subministrante, habitatores aliò migrare consequēs est: & exemplo sunt plurimi in diuina Scriptura. Absente porò cultura terre, abductisq; aut sublatis colonis, tellurem atq; agros sterilescere, quin

quin & syluescere atque feris repleri, necessarium est. *Agricolatione cessante:*

*Infelix lolium, & steriles dominatur auena,
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.*

Hæc igitur omnia, quæ diximus, euentura esse Babylo, solius sterilitatis & penuriam habita mentione, per consequentiam subindicat Habacuc, & per emphafin, cum minus dicat, plura & grauiora voluit intelligi. Apertè porò hæc ipsa vaticinatus est Ieremias, dicens: *Gladius ad Chaldaeos, ait Dominus, & ad habitatores Babylonis, & ad principes, & ad sapientes eius. Gladius ad diuinos eius, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt. Gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus quod est in medio eius: & erunt quasi mulieres: gladius ad thesauros eius, qui diripientur. Siccitas super aquas eius erit, & arefcēt: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriatur. Propterea habitabunt dracones cum fatuis siccarijs: & habitabunt in ea struthiones: & non habitabitur vltra*

Ier. 50. 35.

vsquè in sempiternum, nec extruetur vs-
 que ad generationem & generationem.
 Sicut subuertit Dominus Sodomam &
 Gomorrham, & vicinas eius, ait Domi-
 nus: non habitabit ibi vir, & non incolet
 eam filius hominis. Ieremias hucusquè.
 Hæc autem omnia Babyloni imminere
 in ultionem oppressionis Iudæorum, &
 Israeliticæ captiuitatis, ante prædixerat
Hab. 2. 17. Habacuc, inquiens: Iniquitas Libani ope-
 riet te, & vastitas animalium deterrebit
 eos, de sanguinibus hominis, & iniquita-
 te terræ, & ciuitatis, & omnium habitan-
 tium in ea. Prædixerat etiam non in vno
Iere. 51. 11.
24. 35. tantum loco Ieremias, vt ibidem à nobis
 annotatum est. Addit verò nunc Haba-
 cuc, Babylonem vastandam fore, vt po-
 pulus Iudæorum alacris & honoratus,
 seruitute ac captiuitate soluta, in Terrâ
 promissionis ascendat, vbi sanctissimus
 veterum patrum cætus, collectus & con-
 sepultus conquiescit. Hæc dicit Do-
 minus exercituum, Inquit Ieremias:
Ier. 50. 33. Calumniam sustinent filij Israel, & fi-
 lij Iuda simul: omnes qui ceperunt eos,
 tenent

tenent, nolunt dimittere eos. Redem-
 ptor eorum fortis, Dominus exercituum
 nomé eius, iudicio defendet causam eo-
 rum, vt exterreat terram, & commoueat
 habitatores Babylonis. Isaias demolien-
 dam prædixerat Babylonem, vt reædi-
 ficaretur Ierusalem. Ait enim: Qui di-
 co Ierusalem, habitaberis: & ciuitatibus *Isa. 44. 26.*
 Iudæ, Ædificabimini, & deserta eius
 suscitabo. Qui dico profundo, Desola-
 re, & flumina tua arefaciam. Qui di-
 co Cyro, Pastor meus es: & omnem vo-
 luntatem meam complebis. Qui dico
 Ierusalem, Ædificaberis, & templo, Fun-
 daberis.

Ficus enim non florebit. Plinius Natu-
 ralis historiæ libro decimo sexto sic in-
 quit: Arborum flos est pleni veris indicium,
 & anni renascentis, flos gaudium arbo-
 borum. Tunc se nouas, aliasque quàm
 sunt, ostendunt: tunc varijs colorum pi-
 cturis in certamen vsquè luxuriant. Sed
 hoc negatum plerisque, non enim o-
 mnes florent, & sunt tristes quædam,
 quæque non sentiant gaudia annorum.

Nam neque ilex, picea, larix, pinus, villo flore exhilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici: protinus enim fructum flores gignunt. *Hæc Plinius. Ergo, Ficus non florebit: dixit Habacuc, pro Non fructum faciet: quoniam Ficus florum vice, fructū præmittat. Animaduenterūt hoc Septuaginta seniores, vertūt enim: εὐχην ἢ μικροεὐδία τῆς κκεροῦ. Id est, Ficus non afferet fructum.*

Mentietur opus oliuæ: pro, fallet & eludet spem atque expectationem, quæ de ea habetur. Sic etiam Oseas: Area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis. Et Horatius: Spem mēta seges. Opus autem oliuæ fructum ipsum vocauit: nam ex sacrorum librorum idioma te est, vt arbores fructum facere dicātur.

Pf. 106. 37. Vnde est illud: Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis. Et illud quoque: Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.

Isa. 5. 4.

Pro, *Armentum*, Hebræa habent ארמ. Ex quo Pagninus vertit: Et non erit bos in sta-

in stabulis. Septuaginta similiter: Et non sunt boues in præsepibus. Videtur porro mihi Habacuc, cōsonare his quæ intulit Ieremias, cū dixit: *Et collidam in te pastorem & gregem eius, & collidam in te agricolam & iugales eius. Veruntamen & per synecdochen, speciem pro genere positam, non ineptè posset intelligi: intellexitque sanè Vulgatus interpres, cū pro Boue substituit Armentum. Ea quippè videtur Prophetæ mens: omnes arborū ac segetum fructus, poma omnia, vinū, oleum, cuncta frumenti genera: denique animalia vniuersa esui apta, pecora scilicet & armenta, vastanda prorsus ac depopulanda hostium incurfu: captiuisq; abductis, aut cæsis etiam agricolis, nunquam in posterum reparanda & restituenda. Vniuersa hæc mala Chaldæos oppressura Vates affirmat, vt gens Iudæorū in libertatem asserta, cum exultatione & honore ad amena Palæstinę montana, & ad beatissimum cœtum suorum iam collectum & colligatum ascendat. Addit enim Vates:*

Ego

6.18. Ego autem in Domino gaudebo, & exulta-
 6.19. bo in Deo Iesu meo. Deus Dominus for-
 titudo mea, & ponet pedes meos quasi cer-
 uorum: & super excelsa mea deducet me
 victor in psalmis canentem.

GAudere in Domino, apud diuinos
 Scriptores, est, de illius in nobis im-
 perio, gubernatione, & protectione læ-
 tari: quicquid boni ac læti interiùs aut
 exteriùs nobis contingit, illi acceptum
 ferre: proquè acceptis ab eo beneficijs
 gratias illi cum iucunditate rependere.
 Notius & vulgatus hoc est, quàm vt te-
 stimonijs comprobare sit necessarium.

Iesus verò in hoc loco, pro quo He-
 bræa habent *ישו*: non est nomen pro-
 prium, sed appellatiuum, Salutem signi-
 ficans. Hinc est quod vertit Pagninus:
 In Deo salute mea. Id est, In Deo salutis
 meæ autore. Vulgatus Latinus inter-
 pres, Septuaginta interpretum editio-
 nem secutus, quin & Hieronymus quo-
 que, qui Vulgatus creditur in Prophe-
 tis, in Psalmo decimo septimo, pro hac
 eadem

eadem Hebraica voce *ישו*, conformiter
 reddiderunt, Salutis meæ. Viuit Domi-
 nus, & benedictus Deus meus, & exal-
 tetur Deus salutis meæ. At, quoniam
 Septuaginta apud Habacuc verterunt:
σωτηρι μου, id est, salutari meo, vel saluato-
 re meo: Hieronymus eos æmulatus, pro-
 que suo erga Christum amore, & vt
 vel vnico tantùm verbo totam huius Va-
 tis patefaceret allegoriam, nomen red-
 didit saluatoris Iesus. Quod saluatorem
 siue salutem significare, vel Angeli te-
 stimonio didicimus. Is enim cum im-
 ponendum diuino puero nomen, Iose-
 pho ederet: eius quoque rationem atque
 vim è vëstigio subiunxit, dicens: Ipse em
 saluum faciet populũ suũ à peccatis eorũ.
 Fuit autem seruatori nostro proprium
 nomen Hebraicè *ישו*. vt constat ex He-
 braico euangelio, quod Matthæi nomi-
 ne circumfertur: constat & ex Domini-
 cæ crucis titulo, qui Romę in tēplo San-
 ctę Crucis seruatur, & in sententia Pilati
 cōtra seruatorẽ nostrũ prolata, Amither-
 niq; nunc nuper, vt dicitur inter ruinas
 ædificij

Mat. i. 21.

ædificij cuiusdam reperta, continetur. Erat autem sententia literis ac verbis Hebraicis scripta, habetque titulū in hunc modum: vt frater Rodericus de Yepes Hieronymianus in sua Palæstinæ descriptione & Christi peregrinatione testatur.

וְשׁוֹעַ הַקְּנוֹר כִּי־לֶךְ הַיְהוּדִים .

Sed Pagninus in libro nominum Hebraicorum affirmat, se vidisse Romæ titulū ipsum sanctissime crucis, neque Nazarenum per ז zain, sed per ז zadic esse conscriptum. Ergo vt redeamus ad rem, Iesus in hoc loco, iuxta historicum ac literalem sensum, nomen est appellatiuum, & ponitur pro saluatore.

Ceterum, pro, *Deus Dominus*, Hebræa legunt יהוה אלהי: Id est, Deus Dominus meus. Estque Deus nomen tetragrammaton Iehoua. Quasi dicat, Deus ipse per semet existens, cunctisque rebus tribuens essentiā, verè ostendit, peculiari dominio sibi vendicasse populū Israel, eiusque presidio & tutelę semper adesse: ipse nanque debilitatis ac con fractis Chaldeis, *Ponet pedes meos quasi ceruorum.* In Hebræo est foeminino

minino genere ציפור, id est, Ceruarū. Sicut & in Psalmis, vbi nos legimus: Qui perfecit pedes meos tanquā ceruorū: Ceruarum quoque legunt Hebræi. Summā autem conficiendæ rei celeritatē hac similitudine significant Vates. Pollet nanquē mira pedū pernitate vterque ceruorum sexus: vt qui cursu contemptū venatorū magis quā fugā moliri videatur. Etenim, autore Stagirita, cū fugiunt, requiē inter currendum aliquā faciunt, consistentesque manēt, dum qui insequitur, appropinquet: tum fugā itē arripiunt. At ceruæ foeminæ, quæ nullo cornuū pondere prægrauentur, cursu maribus præstant. Mas etiā cū pinguerit, quod valde tempore fructuum fit, nusquam apparet, sed lōgè secedit, vt qui corpulentia suę grauitate capi se posse facilius sentiat. Adde, quæ ferarū quadrupedū, Vt inquit Aristoteles, cerua maximè prudentia excellere videtur: tū quia circa semitas pariat, quo, scilicet, beluæ propter homines minus accedunt: tum etiam, quia cū peperit, inuolucrū primum exedit, mox seselim herbā petit, quam

ædificij cuiusdam reperta, continetur. Erat autem sententia literis ac verbis Hebraicis scripta, habetque titulū in hunc modum: vt frater Rodericus de Yepes Hieronymianus in sua Palæstinæ descriptione & Christi peregrinatione testatur.

וְשָׂעַתְּ הַבֵּינִי מִלֶּךְ הַיְהוּדִים .

Sed Pagninus in libro nominum Hebraicorum affirmat, se vidisse Romæ titulū ipsum sanctissimę crucis, neque Nazarenum per ז zain, sed per ז zadic esse conscriptum. Ergo vt redeamus ad rem, Iesus in hoc loco, iuxta historicum ac literalem sensum, nomen est appellatiuum, & ponitur pro saluatore.

Ceterum, pro, *Deus Dominus*, Hebręa legunt יהוה אלהי: Id est, Deus Dominus meus. Estque Deus nomen tetragrammaton Iehoua. Quasi dicat, Deus ipse per semet existens, cunctisque rebus tribuens essentiã, verè ostendit, peculiari dominio sibi vendicasse populū Israel, eiusque presidio & tutelę semper adesse: ipse nanque debilitatis ac con fractis Chaldeis, *Ponet pedes meos quasi ceruorum.* In Hebręo est fœ-

minino

minino genere צבאי, id est, Ceruarū. Sicut & in Psalmis, vbi nos legimus: Qui perfecit pedes meos tanquã ceruorū: Ceruarum quoque legunt Hebręi. Summã autem conficiendę rei celeritatē hac similitudine significant Vates. Pollet nanquē mira pedū pernitate vterque ceruorum sexus: vt qui cursu contemptū venatorū magis quã fugã moliri videatur. Etenim, autore Stagirita, cūm fugiunt, requiē inter currendum aliquã faciunt, consistentesque manēt, dum qui insequit, appropinquet: tum fugã itē arripiunt. At ceruæ fœminæ, quę nullo cornuū pondere prægruentur, cursu maribus præstant. Mas etiã cūm pinguerit, quod valde tempore fructuum fit, nusquam apparet, sed lógè secedit, vt qui corpulentię suę grauitatē capi se posse facilius sentiat. Adde, quę ferarū quadrupedū, Vt inquit Aristoteles, cerua maximè prudentia excellere videtur: tū quia circa semitas pariat, quo, scilicet, beluæ propter homines minus accedunt: tum etiam, quia cūm peperit, inuolucrū primum exedit, mox sese lim herbã petit, quam

quam cum ederet, redit ad prolem. Prætereà hinnulum ducens in stabula, affuefacit, quò refugere debeat. Saxum hoc est abruptum, vno aditu, quo loco eam si quis inuadit, expectare, repugnareq; etiam si sit excornis, affirmant. At contra maribus.

*Degener est animus, pectusq; ignobile, cervis:
Ingens ad fastum cornu, sed inutile pondus
Eminet, ut nūquā cōfligere cornibus ausint,
Atrocesve feras, catulosve lacessere pugna:
Non etiam lepores imbelli corde pauentes.*

Non igitur vacat mysterio, q̄ ceruarum, non ceruorum, pedes populo suo Dñm præbiturum, vaticinatur Habacuc: neq; enim fortassis expeditā tantum ac celerē reuersionem in patriam, antiquaq; stabula, & excelsa abruptaque saxa Palæstine: sed etiam acrem illam & virilem fortitudinem, qua finitimis nationibus, vrbis Ierusalem reædificationem interpellantibus, obstiterunt, prænuntiat Vates.

Postremò prætereundum non est, in Hebræo pro, *Victor*, haberi נִצְחָה, id est, Victori, in datiuo casu, in quo etiā in Psal-

morum

morum titulis cōstanter hanc vocē reddi tam inuenimus. Sicq; habet Hieronymi textus in hoc loco: satisq; ex eius cōmentarijs apparet, Victori eū vertisse, non Victor. Remigius Autisiodorensis episcopus sic habet: Deducet me super excelsa mea. Ipse autē deducet me, quia hæc nō mea virtus efficiet, sed eius gratia. Deducet autē me canentē Victori, id est, Christo triumphatori mortis & diaboli. Deducet ergo me sup̄ excelsa, hoc est, ad beatā superne ciuitatis frequētiā, quæ ex Angelis & sanctis hominibus constat, vt illis admixtus atq; cōiunctus, canā Victori cū Angelis, Gloria in excelsis Deo. Hæc Remigius. Pagnin⁹ atq; alij, Victori, verterūt. Solet autē diuina Scriptura victorias oēs atq; triumphos, vt par est, Deo semper ascribere. Locutus est Iephte ad regē filiorum Ammō: Nōne ea quæ possedit Chamos Deus tu⁹, *Iud. ii. 24.* tibi iure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster, victor obtinuit, in nostram cedent possessionē. David quoq; benedi- *i. Par. 29. ii* xit Domino, & ait: Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atq; victoria.

Sap. 10. 20. victoria. Iustitulerunt spolia impiorum, inquit Sapia, & decatauerunt Dñe nomen sanctū tuum, & victricē manum tuam laudauerunt pariter. Ergo, verborum Habacuc sententia hęc est: Inimicis & oppressoribus nostris Chaldęis in summa miseria & desolatione cōstitutis, ego in Domino iam liber gaudebo, qui iustā de eis sumpsit vltionem, nosq; ereptos ab eorum seruitute & violentia, liberos abire dedit & alacres. Ipsum enim mihi hęc salutem & honorē parasse, cum gaudio iugiter & gratiarū actione, p̄fitebor. De⁹ namq; Dñs meus, ac peculiaris possessor meus, ipse est robur meū: ipse, veluti ceruarum pedibus mihi datis, velociter me in excessam illam meam atq; foelicem patriam redire faciet, & super montosa ac nemorosa Palęstinę loca, me letūne dum gaudentem reducet. Qui enim super flumina Babylonis tādīū lugēs atq; taciturnus cōfederā, posthęc laudes & gratiarū actiones in psalmi iugiter canā Deo: cui sit honor & gloria in secula seculorum.

A M E N.

INDEX LOCORVM

SACRÆ SCRIPTVRÆ,

quæ in ijs Habacuc Commentarijs

citantur: quorum etiam pluri-

ma solerti elucidantur

explicatione.

GENESIS.

Apite. i. versu. 26. Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Pagina. 467

2. v. 6. Sed sōs ascēdebat de terra. 145

3. v. 19. Quia puluis es, & in puluerem reuerters. 105

4. v. 10. Sāguis fratris tui clamat ad me de terra. 248

4. v. 15. Ut non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. 320

6. v. 4. Isti sunt potentes à seculo viri famosi. 368

14. v. 6. Et Corrhæos in montibus Seir vsque ad campestria Pharan, quæ est in solitudine. 351

15. v. 8. Domine Deus, Unde scire possim quòd possessurus sim eam? 424

18. v. 27. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. 325

22. v. 17. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. 231

Ll 17. v. 29

I N D E X

Ca. 27. v. 29. <i>Incuruentur ante te filij matris tuae.</i>	370
33. v. 6. <i>Ancilla & filij earum incuruati sunt.</i>	370
35. v. 18. <i>Beniamin, id est, filius dextrae.</i>	346
36. v. 8. <i>Habitauit Esau in monte Seir, ipse est Edom.</i>	341.
37. v. 9. <i>Vidi per somnium, quasi Solem & Lunam & Stellas undecim adorare me.</i>	484
37. v. 35. <i>Descendam ad filium meum lugens in infer- num.</i>	198
41. v. 27. <i>Percussa vredine.</i>	98
41. v. 45. <i>Saluatorem mundi.</i>	369
43. v. 28. <i>Incuruati adorauerunt eum.</i>	370
44. v. 29. <i>Deducetis canos meos cum mœrore ad infe- ros.</i>	198
46. v. 29. <i>Irruit super collum eius, & inter amplexus fleit.</i>	485
46. v. 30. <i>Iam letus moriar, quia vidi faciem tuam.</i>	497.
47. v. 29. <i>Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepulchro maiorum meo- rum.</i>	511
47. v. 31. <i>Quo iurante adorauit Israel Dominum, con- uersus ad caput lectuli.</i>	483
49. v. 10. <i>Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est.</i>	476
49. v. 14. <i>Issachar asinus fortis accubans inter termi- nos.</i>	134
49. v. 25. <i>Benedictionibus abyssi iacentis deorsum.</i>	412
EXO-	

L O C O R V M.

E X O D V S.

Cap. 3. versu. 12. <i>Ego ero tecum.</i>	430.
3. v. 16. <i>Visitans visitauos.</i>	175
6. v. 3. <i>Fit nomen meū Adonai nō indicati eis.</i>	320
10. v. 13. <i>Ventus vrens leuauit locustas.</i>	110
14. v. 3. <i>Coartati sunt in terra, conclusit eos deser- tum.</i>	473
14. v. 21. <i>Flante vento vehementi.</i>	110
14. v. 31. <i>Viderūt Aegyptios mirtuos super litus.</i>	403
15. v. 2. <i>Fortitudo mea & laus mea Dominus.</i>	355
15. v. 14. <i>Ascenderunt populi, & irati sunt.</i>	134
16. v. 10. <i>Ecce gloria Domini apparuit in nube.</i>	354
19. v. 4. <i>Eritis mihi in peculū de cūctis gentibus.</i>	332
23. v. 28. <i>Terrorem meū mittā in praecursum tuū.</i>	364
24. v. 17. <i>Erat species gloriae Domini quasi ignis ar- dens.</i>	354
30. v. 12. <i>Quando ruleris summam filiorū Israel.</i>	406
32. v. 9. <i>Dimitte me vt irascatur furor meus.</i>	153
34. v. 29. <i>Ignorabat quòd cornuta esset facies sua.</i>	343

L E V I T I C V S.

Cap. 3. versu. 17. <i>Nec sanguinem nec adipem omninò co- medetis.</i>	320
6. v. 13. <i>Ignis iste perpetuus.</i>	146
14. v. 1. <i>Non vos incidetis, nec facietis caluitium su- per mortuo.</i>	460
18. v. 5. <i>Qua faciens homo viuet in eis.</i>	184
23. v. 3. <i>Omne opus non facietis.</i>	320

I N D E X.

N U M E R I.

Cap. i. versu. 2. Tollite summam vniuersa congrega- tionis filiorum Israel.	486
2. v. 17. Singuli per loca & ordines suos proficiscan- tur.	413
6. v. 2. Vir siue mulier cum fecerint votum vt san- ctificentur.	439
10. v. 12. Recubuit nubes in solitudine Pharan.	348
10. v. 33. Profecti sunt de monte Domini viam trium dierum.	348
11. v. 16. Anima nostra arida est.	205
11. v. 20. Donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam	292
12. v. 1. Locuta est Maria & Aaron contra Moy- sen.	467
12. v. 1. Propter uxorem eius Aethiopsam.	393
13. v. 27. In desertum Pharan, quod est in Cades.	349
14. v. 44. At illi contenebrati ascenderunt in verti- cem montis.	179
17. v. 1. Accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas à cunctis principibus tribuum.	474
17. v. 6. Dederunt ei omnes principes virgas.	474
20. v. 14. Ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis fini- bus tuis positi.	349.
21. v. 14. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torren- tibus Arnon.	423
Cap. 23.	

L O C O R V M.

Cap. 23. v. 8. Quomodo maledicam ei, cui non maledixit Deus?	467
31. v. 2. Colligeris ad populum tuum.	509
33. v. 8. Profecti de Phi-habiroth, transferunt per me- dium mare in solitudinem: & ambulantes tribus diebus per desertum Ethan, castrametati sunt in Mara.	423
34. v. 4. Pars meridiana incipiet à solitudine Sin, quæ est iuxta Edom.	349. & 350
D E V T E R O N O M I V M.	
Cap. 1. versu. 2. Undecim diebus de Horeb, per viã mon- tis Seir, usque ad Cades-barne.	350
3. v. 8. A torrente Arnon usque ad montem Her- mon, quem Sidonij Sarion vocant.	293
4. v. 31. Deus misericors Dominus Deus tuus est.	121
4. v. 49. Adducet Dominus super te gentem de lon- gino, & de extremis finibus terræ.	104
7. v. 13. Terram pro qua iurauit patribus tuis, vt da- ret eam tibi.	425
7. v. 20. Insuper & crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos.	364
8. v. 7. Dominus Deus tuus introducet te in terrã bonam.	508
10. v. 14. Patribus tuis conglutinat us Dominus.	120
11. v. 10. Terra ad quam ingredieris possidendam, non est sicut terra Aegypti.	334. & 508
11. v. 26. En propono in conspectu vestro hodie benedi- ctionem & maledictionem.	152
Ll 3	Cap. 17

I N D E X

Cap. 17. versu. 8. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse conspexeris. 57

19. v. 8. Cum dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos. 152

23. v. 12. Habebis locum extra castra, ad quem egredieris ad requisita natura. 413

29. v. 22. Percutiat te Dominus egestate. 462

28. v. 24. Det Dominus imbrem terra tua puluerem. 113

28. v. 49. In similitudinem aquila volantis cum impetu. 97. & 98.

33. v. 2. Dominus de Sinai uenit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan. 342

32. v. 13. Constituit eum super excelsam terram. 508

32. v. 27. Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hac omnia. 233

32. v. 37. Et dicer, Ubi sunt Dij eorum? 313

32. v. 42. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis. 441

32. v. 49. Iungeris populis tuis. 509

33. v. 13. Atque abysso subiacente. 412

33. v. 17. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius. 359

I O S V E.

Cap. 6. v. 2. Ecce dedi in manus tuas Ierico. 301

10. v. 21. Nullus contra filios Israel mutire ausus est. 134. & 325. & 429.

Cap. 11.

L O C O R V M.

Cap. 11. versu. 16. Cepit Iosue omnem terram montanam & meridianam, terramque Gessen, &c. 345

11. v. 17. Per planitiem Libani subter montem Hermon. 294

12. v. 7. Hi sunt reges terra, quos percussit Iosue & filij Israel trans Iordanem ad Occidentalem plagam, a Baal-gad in campo Libani usque ad montem, cuius pars ascendit Seir. 346

15. v. 61. In deserto, Besh-araba, Meddin, &c. 352

24. v. 12. Misitque ante vos crabrones. 364

24. v. 20. Si dimiseritis Dominum, & seruiueritis dijs alienis, &c. 152

I V D I C E S.

Cap. 3. versu. 25. Expectateque diu, donec erubescerent. 244.

5. v. 4. Domine cum exires de Seir, & transires per regiones Edom. 341

5. v. 28. Quare tardauerunt pedes quadrigarum illius. 420

9. v. 33. Irrue super ciuitatem 23

16. v. 23. Dagon deo suo. 140

R E G V M. I.

Cap. 5. versu. 4. Dagon solus truncus remanserat in loco suo. 139

12. v. 23. Absit a me hoc peccatum, ut cessem orare pro uobis. 155

13. v. 13. Iam nunc Dominus praparaasset regnum tuum. 256.

Ll 4 Cap. 14

I N D E X

Ca. 14. v. 27. *Extendit summitatem virgæ, quam habebat in manu.* 475
 15. v. 26. *Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus, ne sis rex super Israel.* 206
 18. v. 9. *Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David.* 126
 21. v. 5. *Et quidem si de mulieribus agitur.* 506
 24. v. 14. *Ab impijs egredietur impietas.* 215
 25. v. 16. *Promuro erant nobis.* 65
 25. v. 28. *Faciens faciet Dominus tibi domino meo domum.* 175
 25. v. 29. *Erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo vinentium apud Dominum Deum tuum.* 510.
 27. v. 8. *Et agebant prædas de Gessuri.* 93
 27. v. 10. *In quem irruisti hodie?* 93
 27. v. 11. *Virum & mulierem non viuificabat David.* 335

R E G V M. II.

Cap. 12. versu. 3. *Pauper autem nihil habebat omnino præter ouem vnam.* 472
 15. v. 19. *Et egressus es de loco tuo.* 507
 22. v. 3. *Cornu salutis mea.* 360

R E G V M. III.

Cap. 10. versu. 29. *Egredebatur quadriga de Aegypto.* 410
 11. v. 5. *Ascarthe dea Sidoniorum.* 140
 Ca. 11.

L O C O R V M.

Ca. 11. v. 18. *Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan.* 352
 20. v. 10. *Si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me.* 113
 22. v. 8. *Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* 154

R E G V M. IIII.

Capit. 2. versu. 23. *Illudebant ei dicentes, Ascende calue.* 100
 19. v. 9. *Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ.* 401
 21. v. 8. *Ultra non faciam commoueri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum.* 153
 21. v. 11. *Quia fecit Manasses rex Iuda abominabiles istas pessimas: ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam, ut quicumque audierit tinniant amba aures eius.* 25
 21. v. 13. *Delebo Ierusalem, sicut deleri solent tabulae.* 169.

P A R A L. I.

Cap. 11. versu. 23. *Descendit ad eum Banaias cum virga.* 475
 14. v. 13. *Irruerunt & diffusi sunt in valle.* 94
 29. v. 11. *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria.* 527

P A R A L. II.

Cap. 20. versu. 9. *Si irruerint super nos mala, gladius iudicij.* 124
 Cap. 21.

I N D E X

- Cap. 21. versu. 16. *Suscitavit Dominus contra Ioram spiritum Philistinorum & Arabum, qui confines sunt Aethiopibus.* 404
 25. v. 13. *Diffusus est in ciuitatibus Iuda.* 93
 28. v. 18. *Diffusi sunt per vrbes campestres.* 94
 34. v. 8. *τ iam colligam te ad patres tuos.* 509

E S D R Æ. II.

- Cap. 13. versu. 25. *Et cecidi ex eis viros, & decaluasi eos.* 448

I V D I T H.

- Cap. 1. ver. 3. *Posuit portas eius in altitudine turriū.* 231

E S T H E R.

- Ca. 1. vers. 3. *Ut ostetaret diuitias gloriae regni sui.* 354
 4. v. 11. *Nisi forte rex auream virgam ad eum teneret pro signo clementiae.* 482
 5. v. 2. *Extendit contra eam virgam auream.* 481
 8. v. 4. *At ille ex more sceptrum aureum praeendit manu, quo signum clementiae monstrabatur.* 482

I O B.

- Cap. 1. versu. 9. *Nonne tu vallasti eum.* 64
 1. v. 20. *Tonso capite corruit in terram.* 460
 3. v. 8. *Maledicant ei qui maledicunt diei.* 467
 4. v. 4. *Genua tremencia roborasti.* 500
 9. v. 26. *Sicut aquila volans ad escam.* 97
 11. v. 8. *Excelsior caelo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces?* 199
 13. v. 28. *Qui quasi pueredo consumendus sum.* 502
 Cap. 14.

L O C O R V M.

- Ca. 14. v. 16. *Tu quidem gressus meos dinumerasti.* 506
 15. v. 33. *Ante quam dies eius impleantur, peribit, & manus eius arescent.* 303
 17. v. 11. *Dies mei transferunt.* 112.
 17. v. 12. *Rursum post tenebras spero lucem.* 123
 17. v. 14. *Putredini dixi, Pater meus es.* 502
 17. v. 16. *In profundissimū infernum descēdente omnia mea.* 199
 19. v. 23. *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det, vt exarentur in libro, stylo ferreo & plumbilamina, vel certē sculpantur in silice?* 164.
 25. v. 6. *Homo putredo, & filius hominis vermis.* 503
 26. v. 6. *Nudus est infernus coram illo.* 199
 27. v. 16. *Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum preparauerit vestimenta.* 217
 28. v. 24. *Fines mundi intuetur.* 369
 30. v. 27. *Interiora mea efferbuerunt absque vlla re-
 quie.* 501
 35. v. 14. *Iudicare coram illo, & expecta eum.* 414
 40. v. 19. *In sudibus perforabis nares eius.* 466

P S A L M I.

- Psal. 2. vers. 1. *Quare fremuerunt gentes. Pagina.* 148
 2. v. 2. *Et principes conuenerunt in vnum.* 102
 5. v. 7. *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* 254
 6. v. 4. *Anima mea turbata est valde, & tu Domine vsquequo?* 145
 Psal. 9.

I N D E X

Pf. 9. v. 4. *Infirmabitur & peribunt à facie tua.* 366
 9. v. 19. *Quoniã non in finem obliuio erit pauperis.* 63
 10. v. 4. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in
 celo sedes eius.* 324
 10. v. 11. *Ne videat in finem.* 62
 12. v. 1. *Usquequò Domine obliuisceris me in finē.* 62
 17. v. 3. *Cornu salutis meæ.* 360
 17. v. 34. *Qui perfecit pedes meos tanquã ceruorũ.* 525
 17. v. 47. *Exaltetur Deus salutis meæ.* 523
 21. v. 15. *Factum est cor meũ tanquã cera liquefcens
 in medio ventris mei.* 501
 22. v. 4. *Nam etsi ambulauero in medio vmbra mor-
 tis.* 336
 23. v. 2. *Quia ipse super maria fundauit eum, & su-
 per flumina praparauit eum.* 256
 25. v. 9. 11. *Ne perdas cum impijs Deus animam
 meam, & cum viris sanguinum vitam meam. Ego
 autem in innocentia mea ingressus sum.* 255
 30. v. 10. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima
 mea, & venter meus.* 501
 30. v. 18. *Dñe non cõfundar, quoniã inuocaui te.* 244
 31. v. 10. *Sperantem autem in Domino misericordia cir-
 cundabit.* 65
 32. v. 12. *Beata gens cuius est Dominus Deus eius.*
 116 & 363.
 33. v. 8. *Imittet angelus Domini in circuitu timen-
 tium eum.* 65.
 34. v. 1. *Iudica Domine nocentes me.* 58
Pf. 36. v. 1.

L O C O R V M.

Pf. 36. v. 1. *Noli amulari in malignãtibus. &c.* 177
 37. v. 7. *Si ambulauero in medio tribulationis.* 336
 37. v. 20. *Inimici autem mei viuunt.* 185
 39. v. 5. *Beatus vir cuius est nomen Domini spes
 eius.* 116. & 363
 40. v. 3. *Dominus conseruet eum, & viuificet eũ.* 335
 43. v. 3. *Manus tua gentes disperdidit & plantasti
 eos.* 361
 43. v. 6. *In te inimicos nostros vtilabimus cornu.* 359
 44. v. 8. *Propterea vixit te Deus Deus tuus oleo læ-
 titia prã consortibus tuis.* 431
 47. v. 3. *Fundatur exultatione vniuersa Terra mons
 Sion.* 229
 47. v. 13. *Circundate Sion, & complectimini eam.* 310
 48. v. 5. *Inclinabo in parabolã aurem meam, aperiam
 in psalterio propositionem meam.* 208
 48. v. 10. *Et viuet adhuc in finem.* 62
 50. v. 5. *Peccatum meum contra me est semper.* 52
 51. v. 4. *Sicut nouacula acuta fecisti dolum.* 90
 54. v. 24. *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt
 dies suos.* 254
 56. v. 5. *Filij hominũ dentes eorũ arma & sagittæ.* 91
 59. v. 8. *Latabor & partibor Sichimam, & conualle
 tabernaculorum metibor.* 367
 64. v. 7. *Praparas montes in virtute tua.* 256
 65. v. 4. *Omnis terra adoret te.* 325
 67. v. 7. *Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos
 qui exasperant, qui habitant in sepulchris.* 148
 67. v. 14.

I N D E X

<i>Pf. 67. v. 14. Si dormiatis inter medios ceros, penna columbae deargentatae.</i>	133
<i>68. v. 4. Ecce alienigena & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.</i>	404
<i>68. v. 10. Zelus domus tua comedit me.</i>	50
<i>68. v. 24. Dorsum eorum semper iucurua.</i>	371
<i>69. v. 6. Ego vero egenus & pauper sum.</i>	471
<i>70. v. 20. De abyssis terra iterum reduxisti me.</i>	412
<i>71. v. 9. Coram illo procidit Aethiopes. 370. & 403</i>	
<i>71. v. 15. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiae. 185</i>	
<i>73. v. 2. Mons Sion in quo habitasti in eo.</i>	663
<i>73. v. 14. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopum.</i>	402
<i>73. v. 15. Tu siccasti flumens Echan:</i>	423
<i>73. v. 22. Surge Domine, iudica causam tuam.</i>	58
<i>74. v. 5. Nolite exaltare cornu.</i>	359
<i>74. v. 9. Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto.</i>	285
<i>76. v. 17. Uiderunt te aquae Deus, uiderunt te aquae, & timuerunt, & turbatae sunt abyssi. 417. & 419</i>	
<i>77. v. 2. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.</i>	209
<i>77. v. 8. Generatio quae non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius.</i>	111
<i>77. v. 49. Immissionem per angelos malos.</i>	360
<i>77. v. 51. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.</i>	405. & 453
	<i>Psal. 77.</i>

L O C O R V M.

<i>Pf. 77. v. 54. Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.</i>	367
<i>81. v. 8. Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.</i>	71
<i>88. v. 3. Quoniam in aeternum misericordia aedificabitur, in caelis praeparabitur veritas tua in eis.</i>	257
<i>88. v. 9. Audia quid loquatur in me Dominus.</i>	159
<i>88. v. 12. Aquilonem & mare tu creasti.</i>	346
<i>88. v. 31. Si dereliquerint filij eius legem meam. &c.</i>	121
<i>88. v. 33. Uisitabo in virga iniquitates eorum.</i>	48
<i>88. v. 49. Quis est homo qui uiuet, & non videbit mortem, eruet animam suam de manu Inferi.</i>	201
<i>89. v. 10. Quoniam superuenit mansuetudo & corripimur. &c.</i>	48
<i>90. v. 30. Oculi eius in pauperem respiciunt.</i>	471
<i>92. v. 3. Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina uocem suam. &c.</i>	415
<i>93. v. 21. Captabunt in animam iusti.</i>	509
<i>102. v. 5. Renouabitur ut aquila iuuentus tua.</i>	463
<i>103. v. 3. Qui ponis nubem ascensum tuum.</i>	419
<i>103. v. 6. Ab increpatione tua fugient, a uoce tonitru tui formidabunt.</i>	417
<i>103. v. 18. Cedri Libani quas plantauit, illic passeret non edificabunt.</i>	137
<i>103. v. 19. Fecit Lunam in tempora.</i>	428
<i>103. v. 25. Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus. 128. & 412.</i>	104.

I N D E X

Psal. 104. v. 12. *Cum essent numero breui, paucissimi,*
& incola eius. 134
 104. v. 15. *Nolite tangere Christos meos.* 451
 104. v. 23. *Et intravit Israel in Aegyptum, & Iacob*
accola fuit in terra Cham. 405. & 453
 104. v. 27. *Posuit in eis verba signorum suorum, & pro-*
digiorum in terra Cham. 407. & 453
 105. v. 9. *Et increpuit mare rubrum, & exsiccatum est,*
& deduxit eos in abyssis sicut in deserto. 418
 105. v. 22. *Qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in*
terra Cham. 405. & 453
 106. v. 37. *Et fecerunt fructum natiuitatis.* 520
 108. v. 6. *Diabolus stet à dextris eius.* 360
 113. v. 2. *Facta est Iudaea sanctificatio eius.* 77. & 116
 113. v. 5. *Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iorda-*
nis, quia conuersus es retrorsum? 417
 121. v. 3. *Cuius participatio eius in idipsum.* 117. & 229
 135. v. 8. *Solem in potestatem diei.* 428
 139. v. 12. *Vir linguosus non dirigetur in terra.* 179
 145. v. 4. *Exibit spiritus eius.* 111
 145. v. 5. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius.* 363

P R O V E R B I A.

Cap. 5. v. 30. Furatur ut esurientem impleat animam. 205
 9. v. 2. *Miscuit vinum.* 289
 11. v. 26. *Qui abscondit frumenta maledicetur in po-*
populis. 467
 15. v. 11. *Infernus & perditio coram Domino.* 200
 16. v. 28

L O C O R V M.

Cap. 16. v. 28. Homo peruersus suscitabit litem. 59
 18. v. 8. *Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa per-*
ueniunt vsque ad interiora ventris. 501
 22. v. 28. *Ne transgrediaris terminos antiquos.* 369
 23. v. 29. *Cui Va, cuius patri Va? cui rixa, cui fouea?*
cui sine causa vulnera, &c. 195
 26. v. 22. *Verba susurrionis quasi simplicia, & ipsa per-*
ueniunt ad intima cordis. 502
 27. v. 20. *Infernus & perditio nunquam implentur.*
 200.
 28. v. 10. *Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo*
corruet. 372
 30. v. 15. *Tria sunt insaturabilia, & quartum quod*
nunquam dicit, Sufficit. 201

E C C L E S I A S T E S.

Cap. 1. versu. 13. Melior est puer pauper & sapiens re-
ge sene & stulto. 472
 12. v. 9. *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes,*
docuit populum, & enarrauit quae fecerat: & in-
uestigans composuit parabolas multas. 211

C A N T I C. C A N T I C.

Capit. 1. versu. 2. Osculetur me osculo oris sui.
 357.
 1. v. 5. *Nigra sum, sed formosa.* 145
M m Cap. 3.

I N D E X

- Cap. 3. vers. ii. *In diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius.* 296
4. v. 1. *Quam pulchra es amica mea. &c.* 299
4. v. 6. *Vadam ad montem myrrha, & ad collettivum vis.* 296. & 299
4. v. 8. *Veni de Libano Sponsa mea, veni de Libano, coronaberis: de capite Amanae, de vertice Samir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* 295
5. v. 1. *Veni in hortum meum soror mea Sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedifauum meum cum melle meo.* 300
8. v. 6. *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus emulatio.* 204. & 361

S A P I E N T I A.

- Cap. 1. vers. 3. *Nec letatur in perditione vinorum.* 147
1. v. 14. *Sanabiles fecit nationes orbis terrarum, & non est in illis medicamentum exterminij, nec inferorum regnum in terra.* 203. & 204
3. v. 1. *Iustorum anima in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.* 510
5. v. 6. *Ergo errauimus a via veritatis, & iustitia lumen non luxit nobis.* 385
10. v. 20. *Iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt Domine nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter.* 527. & 528
- Cap. 19

L O C O R V M.

- Cap. 19. vers. 7. *Terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimento.* 471

E C C L E S I A S T I C V S.

- Cap. 19. versu. 3. *Qui se iungit fornicarijs, erit nequam: putredo & vermes hereditabunt illum.* 503.
21. v. 9. *Qui aedificat domum suam impendijs alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme.* 229
27. v. 30. *Faciendi nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur.* 245
28. v. 25. *Utilis potius Infernus quam illa.* 204
31. v. 25. *Si coactus fueris in edendo mulcum, surge e medio, & vomere.* 251
39. v. 1. *Sapientiam antiquorum exquiret sapiens.* 211
39. v. 17. *Obaudite me diuini fructus, & quasi res plantata super riuos aquarum fructificate. Quasi libanus odorem suauitatis habere. Florete flores quasi lilium, & date odorem, & frondete in gratiam.* 510.

I S A I A S.

- Cap. 1. vers. 20. *Si valueritis & audieritis me, bona terra comedetis.* 153
1. v. 22. *Vinum tuum mistum est aqua.* 289
2. v. 11. *Incuruabitur altitudo virorum.* 178
- Cap. 3.

I N D E X

Cap. 3. vers. 17. Decalvabit Dominus verticem filiarum
Sion. 440. & 462

5. v. 1. Vineam factam dilectio meo in cornu filio
olei. 334

5. v. 4. Expectavit ut faceret vinas, & fecit labruscas.
520.

5. v. 7. Vineam Domini exercituum, domus Israel est. 334

5. v. 14. Propterea dilatavit Infernus animam suam,
& aperuit os suum absque ullo termino. 204

5. v. 22. Uae qui potentes estis ad bibendum vinum,
& viri fortes ad miscendam ebrietatem. 287

7. v. 20. In die illa radet Dominus caput & pilos pedum,
& barbam universam. 461

8. v. 7. Ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis. 268

9. v. 14. Caput & caudam. 486

11. v. 1. Egrederetur virga de radice Jesse. & c. 334

11. v. 9. Quia repleta est terra scientia Domini, sicut
aqua maris operientes. 265

14. v. 5. Virgam dominantium. 476

14. v. 22. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, &
germen, & progeniem. Et ponam eam in possessione
ericij, & in paludes aquarum. 303

15. v. 2. In cunctis capitibus fuit caluitium, & omnis
barba rasa est. 465

17. v. 12. Uae multitudo popularum multorum, ut mul-
titudine maris sonantis. 268

17. v. 13. Rapietur sicut pulvis montium a facie venti.
100.

Cap 19

L O C O R V M.

Ca. 19. v. 14. Dominus miscuit in medio eius spiritum
vertiginis. 289

21. v. 3. Propterea impleti sunt lumbi mei dolore. & c.
487. & 488.

21. v. 5. Pone nefas, conspice in specula, & c. 224

21. v. 8. Super speculam Domini ego sum. 155

21. v. 13. Onus in Arabia. 88

22. v. 12. Et vocabit Dominus Deus exercituum in die
illa ad fletum, & ad platum, ad caluitium. & c. 485

25. v. 8. Precipitabit mortem in sempiternum. 203

25. v. 10. Triturabitur Moab sub eo. 429

26. v. 5. Quia incurruavit habitantes in excelsis, civi-
tatem sublimem humiliabit. 178. & 344. & 371

26. v. 19. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent.
147.

28. v. 2. Ecce validus & fortis Dominus, sicut impe-
tus grandinis. 268

28. v. 8. Omnes mensae repletae sunt vomitu. 290

28. v. 15. Percussimus foedus cum morte, & cum In-
ferno fecimus pactum. 201. & 203

29. v. 3. Circundabo quasi sphaeram in circuitu tuo,
& iaciam contra te aggerem. & c. 113

29. v. 9. Obstupescite & admiramini. 70

29. v. 22. Sed cum viderite filios suos, opera manuum
mearum. 332

30. v. 8. Scribe super buxum. 168

30. v. 10. Nolite aspicere nobis ea qua recta sunt, lo-
quimini nobis placentia. 154

Num 3 Ca. 30.

I N D E X

<i>Ca. 30. v. 28. Spiritus eius velut torrens inundans.</i>	268
<i>32. v. 14. Tenebrae & palpatio factae sunt super speluncas.</i>	179
<i>33. v. 3. A voce Angeli fugerunt populi, & ab exaltatione tua dispersae sunt Gentes.</i>	148
<i>33. v. 14. Quis poterit habitare de nobis cum igne denorante.</i>	507
<i>34. v. 2. Quia indignatio Domini super omnes Gentes.</i>	148
<i>35. v. 1. Quis credidit auditui nostro?</i>	330
<i>36. v. 6. Intrabit in manum eius, & perforabit eam.</i>	466.
<i>37. v. 7. Ecce ego dabo ei spiritum, & audiet nuntium.</i>	329.
<i>37. v. 9. Et audiuit de Tharaca Rege Aethiopia.</i>	401.
<i>38. v. 18. Quia non Infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.</i>	201
<i>39. v. 3. De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone.</i>	96
<i>43. v. 1. Haec dicit Dominus creans te Iacob, & formans te Israel: noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo, &c.</i>	121
<i>44. v. 9. Plasticae idoli nihil sunt. &c.</i>	315
<i>44. v. 26. Qui dico Ierusalem, Habitaberis. &c.</i>	519
<i>44. v. 27. Qui dico profundo, Desolare, & flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro, Pastor meus es.</i>	223
<i>45. v. 11. Ventura interrogate me super filios meos, & super</i>	

L O C O R V M.

<i>super opus manuum mearum mandate mihi.</i>	333
<i>47. v. 9. Venient tibi duo haec subito in die una, sterilitas & viduitas.</i>	516
<i>47. v. 11. Veniet super te malum, & nescies ortum eius.</i>	223.
<i>49. v. 2. Posuit os meum quasi gladium acutum.</i>	90
<i>49. v. 23. Vultu in terram demisso adorabunt te.</i>	370
<i>51. v. 9. Vulnerasti draconem.</i>	402
<i>51. v. 14. Non interficiet usque ad interuicem.</i>	147
<i>51. v. 17. Usque ad fundum calicis soporis bibisti.</i>	284
<i>55. v. 1. Omnes scientes venite ad aquas.</i>	252
<i>60. v. 21. Germen plantationis meae, opus manus meae.</i>	333
<i>61. v. 10. Quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatae monilibus suis.</i>	296
<i>64. v. 8. Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum, & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos.</i>	333

I E R E M I A S.

<i>Cap. 2. vers. 9. Iudicio contendam vobiscum.</i>	58
<i>4. v. 11. Ventus urens in vijs quae sunt in deserto viae filiae populi mei.</i>	99
<i>4. v. 13. Velociores aquilis equi illius.</i>	97
<i>4. v. 16. Custodes venire de terra longinqua.</i>	96
<i>5. v. 6. Lupus ad vesperam vastabit eos.</i>	83
<i>5. v. 15. Adducam super vos gentem de longinquo.</i>	96
<i>7. v. 15. Tu noli orare pro populo hoc.</i>	158
<i>8. v. 14. Potum dabo eis aquam fellis.</i>	277
<i>Num 4 Cap. 9.</i>	

I N D E X

Cap. 9. v. 15.	Ecce ego cibabo populū istum absynthio, & potum dabo eis aquam fellis.	277
10. v. 22.	Vox auditionis ecce venit, & commotio ma- gna de terra Aquilonis.	117
11. v. 5.	Ut suscitem iuramentum, quod iuravi pari- bus vestris. &c.	424
11. v. 22.	Annum visitationis eorum.	335. & 336
13. v. 23.	Propter multitudinem iniquitatis tuae reue- lata sunt verecundiora tua.	449
16. v. 6.	Non se incident, neque caluitium fiet pro eis.	451.
18. v. 14.	Nunquid deficiet de petra agri nix Libani?	293.
22. v. 6.	Galaad tu mihi caput Libani.	293. & 304.
22. v. 18.	Non plangēt eū, Ua frater, & Ua soror.	252
23. v. 5.	Suscitabo David germen iustum.	334
23. v. 12.	Annum visitationis eorum.	336
23. v. 15.	Cibabo eos absynthio, & potabo eos felle.	277
23. v. 18.	Quis affuit in consilio Domini?	160
23. v. 33.	Quod est Onus Domini?	140
25. v. 15.	Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. Et bibent, & turbabuntur, & in- saniunt.	277
25. v. 24.	Cunctis regibus Arabia.	88
25. v. 26.	Et rex Sesach bibet pestem eos.	285
25. v. 38.	Facta est terra eorum in desolationem à facie ira columbae.	136
	Cap. 29	

L O C O R V M.

Cap. 29. versu. 7.	Quarite pacem civitatis, ad quā trans- migrare vos feci, & orate pro ea ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis.	328. & 331
30. v. 2.	Qui profugerit ad Chaldaeos vivet.	184
30. v. 12.	Insanabilis est fractura eius, pessima plaga eius.	234
30. v. 23.	In capite impiorum conquiescet.	414
31. v. 41.	Quomodo capta est Sesach. &c. Ascendit su- per Babylonem mare.	269
46. v. 10. 21.	Dies ultionis.	336
46. v. 13.	A facie gladij columbae.	135
47. v. 2.	Ecce aquae ascendent ab Aquilone.	269
49. v. 7.	Nunquid non ultra est sapientia in Theman?	345.
49. v. 14.	Audite, audite à Domino.	329
49. v. 16.	Cum exaltaveris quasi aquila nidum.	242
49. v. 20.	Audite consiliū Domini, quod inquit de Thēo, & cogitationes eius, quas cogitavit de habitatoribus Theman.	345
50. v. 2.	Dicite, Capta est Babylon.	301
50. v. 10.	Erit Chaldaea in pradam.	227
50. v. 11.	Quoniam effusi estis sicut viruli.	92
50. v. 12.	Ecce novissima erit in Gentibus, deserta, in- uita, & arens.	512
50. v. 15.	A facie gladij columbae.	135
50. v. 16.	Disperditae satorum de Babylone.	515
50. v. 17.	Leones eiecerunt eum.	305
50. v. 33.	Calumniam sustinent filij Israel & filij Iuda simul,	

I N D E X

simul, omnes qui ceperunt eos tenent. &c. 518 & 519
 50. v. 34. *Ut exterreat terram, & commoveat habitatores Babylonis* 305. & 306
 50. v. 35. *Gladius ad Chaldaeos, ait Dominus.* 517
 50. v. 38. *Siccitas super aquas eius erit.* 224
 50. v. 39. *Habitabunt dracones cum fatuis sicarijs.* 303
 50. v. 45. *Nisi detraxerint eos paruuli gregum.* 226
 51. v. 4. *Cadent interfecti in terra Chaldaorum.* 227
 51. v. 7. *Calix aureus Babylon in manu Domini.* 278
 51. v. 11. *Suscitauit Dominus spiritum regum Medorum.* 228
 51. v. 20. *Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te gentes, & disperdam in te regna. &c.* 515
 51. v. 31. *Currens obuiam currenti veniet. &c.* 224
 51. v. 39. *In calore eorum ponam potus eorum, & inebriabo eos, vt sopiantur.* 224. & 283
 51. v. 43. *Facta sunt ciuitates eius in stuporem.* 302
 51. v. 44. *Viscabo super Bel in Babylone, & eiiciam quod absorbuerat de ore eius.* 290
 51. v. 58. *Murus Babylonis ille latissimus, suffossione suffodietur, & portae eius excelsae igne comburentur, & labores populorum ad nihilum.* 260. & 262

T H R E N I.

Cap. 2. vers. 6. Dissipauit quasi hortum tentorium suum. 303
 2. v. 15. *Urbs perfecti decoris, gaudium vniuersae terrae.* 229
Cap. 3.

L O C O R V M.

Cap. 3. vers. 1. Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius. 115. & 357
 4. v. 19. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cali.* 97
 4. v. 21. *Ad te quoque perueniet calix.* 285

B A R V C H.

Cap. 5. vers. 7. Constituit Deus humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes. 368. & 370
 6. v. 3. *Nunc videbitis in Babylonia deos aureos & argenteos, & lapideos, & ligneos.* 314
 6. v. 7. *Linguae idolorum polita à fabro, ipsa etiam inaurata & inargentata falsa sunt, & non possunt loqui.* 317
 6. v. 45. *Nihil aliud erunt, nisi quod volunt esse sacerdotes.* 314
 6. v. 50. *Non sunt dii, sed opera manuum hominum, & nullum Dei opus cum illis.* 319. & 320

E Z E C H I E L.

Cap. 8. vers. 14. Ecce ibi mulieres sedebant, plangentes Adonidem. 460
 12. v. 13. *Adducam eum in Babylonem, in terram Chaldaeorum.* 74
 16. v. 37. *Nudabo ignominiam tuam coram eis.* 449
 20. v. 15. *Principua terrarum omnium.* 334
 21. v. 9. *Gladius exacutus est.* 90
 28. v. 10. *Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum.* 124
 23. v. 32. *Calicem sororis tuae bibes.* 284
Cap. 24.

I N D E X

Cap. 24. versu. 9. *Va civitati sanguinū, cuius ego grandem faciam pyram.* 261
 24. v. 17. *Mortuorum luctum non facies, corona tua circumligata sit tibi.* 443
 25. v. 4. *Ipsi bibent lac tuum.* 302
 25. v. 2. *Euge constractæ sunt porta popularum.* 230
 26. v. 7. *Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosorem regem Babylonis, & circumdabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro, inundatione equorum eius operiet te pulvis eorum.* 114
 27. v. 21. *Arabia & uniuersi principes Cedar.* 89
 27. v. 31. *Et radent super te caluitium.* 461
 29. v. 3. *Eccè ego ad te Pharaon rex Aegypti, draco magne.* 402
 33. v. 7. *Et tu fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel.* 156
 37. v. 12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris.* 147

D A N I E L.

Cap. 5. versu. 6. *Genua eius ad se inuicem collidebantur.* 500.
 10. v. 2. *Ecce ego Daniel iugebam trium hebdomadarum diebus.* 158

O S E A S.

Cap. 4. v. 15. *Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda.* 235
 Cap. 8.

L O C O R V M.

Cap. 8. v. 10. *Quiescent paulisper ab onere regis.* 414
 9. v. 2. *Vinum mentietur eis.* 520
 11. v. 11. *Avolabunt quasi avis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum.* 136
 12. v. 10. *In manu Prophetarum assimilatus sum.* 362
 13. v. 14. *De manu Mortis liberabo eos, de Morte redimam eos: ero mors tua, ò Mors, morsus tuus ero Inferne.* 202

A M O S.

Cap. 6. v. 13. *Nunquid currere queunt impetris equi, aut arari potest in bubalis?* 373

A B D I A S.

Ca. 1. versu. 1. *Auditum audiimus à Domino.* 329
 1. v. 4. *Si exaltatus fueris ut aquila. &c.* 242
 1. v. 10. *Extranei ingrediebantur portas eius.* 230

I O N A S.

Cap. 2. v. 4. *Flumen circumdedit me.* 423

M I C H E A S.

Cap. 1. v. 9. *Terigit portam populi mei, vsque ad Ierusalem.* 232
 1. v. 16. *Decaluare & condere super filios deliciarū tuarum, dilata caluitiū tuū sicut aquila.* 441. & 463.
 7. v. 17. *Lingent puluerem sicut serpens, velut reptilia terra proturbabuntur de adibus suis.* 114

N A H V M.

Cap. 3. v. 5. *Reuelabo pudenda tua in facie tua.* 449
 3. v. 18. *Latitavit populus tuus in montibus.* 92

SOPHO.

I N D E X

S O P H O N I A S.

Cap. 3. vers. 3. *Iudices eius lupi vespere.* 84

A G G Æ V S.

Cap. 1. vers. 1. 3. *Factum est verbum Domini in manu Aggae.* 362

Z A C H A R I A S.

Cap. 1. vers. 9. *Angelus loquebatur in me.* 159

2. vers. 6. *O, o, fugite de terra Aquilonis.* 252

9. vers. 7. *Et auferam sanguinem de ore eius.* 255

11. vers. 1. *Aperi Libane portas tuas.* 309

M A L A C H I A S.

Cap. 3. vers. 17. *Parcam eis, sicut parcat vir filio suo.* 147

M A C H A B. I.

Cap. 1. vers. 3. *Directa est salus in manu eius.* 179

M A C H A B. II.

Cap. 6. vers. 13. *Nilulco tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij est indicium.* 31

7. vers. 32. *Nos pro peccatis nostris hæc patimur.* 123

M A T T H Æ V S.

Cap. 1. vers. 21. *Ipsè enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* 523

6. vers. 28. *Nec Salomon in omni gloria sua.* 354

13. vers. 24. *Sine parabolis non loquebatur eis.* 211

13. vers. 35. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.* 209

Cap. 16.

L O C O R V M.

Cap. 16. vers. 18. *Portæ inferi non preualebunt aduersus eam.* 231

19. vers. 24. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* 215

M A R C V S.

Cap. 16. vers. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* 191.

L V C A S.

Cap. 1. vers. 69. *Erexit cornu salutis nobis.* 360

10. vers. 4. *Neminem per viam salutaueritis.* 214

11. vers. 21. *Fortis armatus.* 361

21. vers. 28. *Respicite & leuate capita vestra.* 70

23. vers. 46. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* 319.

I O A N N E S.

Cap. 1. vers. 10. *Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* 143

A C T A A P O S T.

Cap. 3. vers. 7. *Consolidata sunt bases eius & planta:* 455

7. vers. 5. *Non dedit illi hereditatem in ea, nec passum pedis.* 425

12. vers. 14. *Præ gaudio non aperuit ianuam.* 427

A D R O M A N O S.

Cap. 1. vers. 16. *Iustitia enim Dei in eo reuelatur.* 189

1. vers. 18. *Reuelatur enim ira Dei de celo.* 189

Cap. 1.

I N D E X

Cap. 1. v. 21. <i>Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.</i>	179
5. v. 14. <i>Regnauit Mors ab Adam usque ad Moy- sen.</i>	203
5. v. 17. <i>Vnius delicto Mors regnauit.</i>	203
6. v. 9. <i>Mors illivltra non dominabitur.</i>	203
8. v. 15. <i>Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore.</i>	343
11. v. 28. <i>Charissimi propter patres.</i>	117

CORINTH. I.

Cap. 3. v. 2. <i>Lac potum dedi vobis.</i>	302
5. v. 9. <i>Neque fornicarij. &c. regnum Dei possidebunt.</i>	374
8. v. 5. <i>Siquidem sunt dii multi, & dñi multi.</i>	322
9. v. 16. <i>Va mihi est si non euangelizauero.</i>	253
10. v. 11. <i>In figura contingebant illis.</i>	10
15. v. 26. <i>Novissima autem inimica destruetur Mors.</i>	203.

CORINTH. II.

Cap. 5. v. 21. <i>Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit.</i>	372
---	-----

AD GALATAS.

Cap. 4. vers. 23. <i>Qua sunt per allegoriam dicta.</i>	10
---	----

AD EPHESIOS.

Cap. 3. vers. 5. <i>Quod alijs generationibus non est agn- tum filijs hominum, sicut nunc reuelatum est.</i>	10
Cap. 4.	

L O C O R V M.

Cap. 4. vers. 13. <i>Tenebris obscuratum habens intellectum.</i>	180.
4. v. 31. <i>Omnis amaritudo & ira, &c. tollatur à vo- bis</i>	374

AD COLOSSENSES.

Cap. 1. vers. 26. <i>Mysterium quod absconditum fuit à se- culis & generationibus: nunc autem manifestatum est.</i>	10
2. v. 17. <i>Qua sunt umbra futurorum.</i>	10

AD HEBRÆOS.

Cap. 8 vers. 5. <i>Qui exemplari & umbra deseruiunt cœ- lestium.</i>	10
10. v. 1. <i>Umbram enim habens lex futurorum bono- rum, non ipsam imaginem rerum.</i>	10
10. v. 36. <i>Adhuc enim modicum, aliquantulumque, qui venturus est veniet, & non tardabit.</i>	174
10. v. 38. <i>Iustus meus ex fide viuet.</i>	181
11. v. 21. <i>Et adorauit fastigium virgæ eius.</i>	483

AD TIMOTH. II.

Cap. 1. vers. 7. <i>Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris.</i>	343
---	-----

I A C O B V S.

Cap. 5. versu. 4. <i>Eccè merces operariorum, qui messue- runt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, cla- mat.</i>	248
--	-----

Nn PE-

I N D E X

P E T R I.

Cap. 2. vers. 24. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. 374

I O A N N I S. I.

Cap. 1. vers. 2. Quod vidimus & audiimus, annuntiamus vobis. 330

A P O C A L Y P S I S.

Cap. 8. versu. 13. Ua, Ua, Ua, habitantibus in terra. 253

9. v. 12. Ua vnum abijt, & ecce veniunt adhuc duo Ua. 253

14. v. 10. Hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius. 289

18. v. 6. In poculo quo miscuit, miscete illi duplum. 182. & 289.

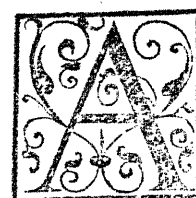
F I N I S.

I N D E X R E R V M

A C S E N T E N T I A R V M

quæ in his Habacuc Commentarijs continentur.

A.

Aron virgæ, quas posuit in tabernaculo fœderis, sceptrâ fuere principū tribuum Israel. 474

Abacuc, quare Habacuc.

Abantum tondendi mos. 437

Abyssus interdum partem inferiorem significat. 412

Achæi qui dicerentur. 398

Achilles iurat per sceptrum. 478

Actiua verba Hebræis Beth litera adhæſionis construuntur pro accusatiuo. 70. & 71

Adiectiuis rarò vtuntur Hebræi. 290

Admiramini & Obstupeſcite, rei immanitatè significant. 70

Adonai, id est, dominus, vel, domini mei. 320

Adonidis sacra quomodo Byblii celebrarent. 460.

Adorantes olim proni procidebant in terram. 370.

Ægyptus Hebræis dicitur Mesraim. 405. & 451

Nn 2 Ægyptus

I N D E X

Ægyptus dicitur Terra Cham.	452
Ægyptij plurima colebant animalia.	136
Ægyptiorum mores.	460
Aenigma quid significet.	208
Aenigmata & Parabolæ olim qualiter & vnde fierent	214
Aeternitatis epitheton audientium animos maxime in admirationem rapit.	366
Aeternum vel Seculum Hebræis longissimam durationem significat.	368
Aethiopiæ etymologia.	395
Aethiopes duplices, Orientales & Occidentales.	393. & 400
Aethiopes in Palæstina, aut Palæstinæ cōfines.	398
Aethiopum antiqui termini.	398
Aethiopes Indici.	399
Aethiopes, Arabes, & Palæstini, finitimæ nationes.	404
Aphrica parens & nutrix ferarum.	415
Aphrica dicta ab Ephraim.	402
Agamemnon quo tempore Troiã inuasit.	395
Agamemnonis sceptrũ coluerunt Cheronei.	480
Agefilaus dicta est Moïsi.	203
Aiacis funus.	458
Alexãder Macedo in funere Ephraimionis, sibi suisquẽ capita rasi: quin & mulos atq; equos totondit.	459
Alexander militibus barbas iussit abradere.	437
Alle-	

R E R V M.

Allegoria vaticiniij Habacuc.	37. & 38. & 523
Amana mons pars est atque iugum Libani.	295
Amarus quis dicatur.	75
Ambitio & Auaritia elementa malorum.	197.
Anathema.	293
Andromeda Æthiopissa.	396
Anima mala malè curat & imperat.	60
Anima pro desiderio & appetentia.	204
Annus visitationis.	336
Antilibanus mons.	294
Antiochi equus.	80
Antissam & Pyrrham Pontus abstulit.	267
Antonij Gueuaræ lucubrationes.	5
Aphæreses, syncopæ, apocopæ, & paragoges poeticæ inueniuntur in diuina Scriptura.	391
Aphroditon appellauit Venerem Aristophanes.	140
Apis bos, Ægyptiorum deus.	460
Aquarum vox in diuina Scriptura, illarum fluxibilitatem & mobilitatem significat.	415
Aquilam coluerunt Thebani.	137
Aquilæ vbi nidulentur.	241
Aquilæ senectus atque caluitium.	463
Aquila fortis est & velox.	96
Aquilã volare doces. Prouerbum.	97
Arabes, Palæstini, & Aethiopes, finitimæ nationes.	404
Arabico sinu Asiam ab Africa diuidi.	399
Nn 3	Arbor

I N D E X

Arbor inuersa homo.	464
Argiui qui dicerentur.	398
Arnon torrens eadē cū Iordane perpeffus.	422
Ars nulla sine magistro.	4
Artificiali opera homo inferiorem se rem pro-	
fert.	314
Artybij Persarum ducis equus.	80
Aspicite & videte, rei celeritatē significāt.	70
Assuerus iurat pro tendens sceptrum.	481
Astarthe dea Sidoniorum quæ fuerit.	140
Atargata, id est, sine piscibus.	138
Atargatis prodigiosa, eadem quæ Derceto.	138
Ate quid sit apud Homerum.	363
Athribitæ colebant murem araneum.	137
Atlanticum mare olim insula fuit.	267
Attica regio equis præstantibus excellit.	79
Auaritia & Ambitio causæ omnium malorū.	
197.	
Auditio & Auditus nuntium significant.	329
Augustinus & Hierotheus docibiles Dei.	4
Auster dexter vocatur.	346. & 347

B.

B abylonia prouincia.	Pagina.	74
Babylon caput Chaldææ.		74
Babylon dicitur Terra longinqua.		96
Babylon repentè capta à Cyro, & qualiter.		221
Baby-		

R E R V M.

Babylonij columbas albas coluerunt.	132
Babyloniorum insana lasciuia & ebrietas.	274
Babyloniorum festum, quo capta est à Cyro ci-	
uitas.	275
Babylon altera in Ægypto.	74
Zalcaristerra serpentes necat.	115
Balsasar Nabuchodonosoris nepos, Babylonicus	
regni finis fuit.	206
Banaia virga sceptrum fuit.	475
Barba quando radi primum cœperit.	434
Barba decet virum.	434
Barbæ radendæ complures causæ.	434
Barbam primam & capillum consecrabāt.	436
Barchæorum mos in sepeliendis mortuis.	201
Benedicere Dei, benefacere significat.	468
Beniamin, id est, filius dextræ.	346
Bibēdi causa olim venena conficiebātur.	276
Bœotij sponsam coronabant asparago.	298
Bona Fortunæ rarè contingunt bonis.	196
Brachmanæ defuncta corpora vulturibus obje-	
ciebant.	201
Bubali syluestres boues.	374
Buram ciuitatem Pontus abstulit.	267
Buxeis tabulis scribebant veteres.	167
Bybliorū mos in facris Adonidis celebrādis.	460

C

C Ades ciuitas contermina Idumææ, & ter-	
nus terræ promissionis.	349
Nn 4	Cades

I N D E X

Cades & Cades. barne eadem.	350
Cadmea victoria.	234
Cæcias ad se nubes trahit.	237
Cæsar suspicionem reliquit, vitam contemp- sit se.	497
Calicis & potus metaphora ærunnas atque ca- lamitates designat.	276
Calidis locis diutiùs viuitur.	502
Canes sepulchrales.	202
Canthari variæ significationes.	249. & 250
Capita radebant veteres ob varias causas.	434
Capram & hircum coluerunt Mendesij.	137
Captiui mortuorum nomine signantur.	147
Carreni Lunum deum dixerunt, pro Luna.	140
Carthago Sidoniorum Colonia.	140
Carthago ciuitas sub Iunonis tutela.	141
Cassianus martyr stylis puerorù confixus.	171
Castigari à Deo, magni beneficij est indicium.	31
Celeritas in rebus bellicis amplius solet prodes- se quàm virtus.	75. & 76
Cepum colebant Babylonij, qui sunt iuxta Memphim.	137
Cera pro epistolis aut pugillaribus.	167
Ceratis tabulis scribebant veteres.	167
Cerua cæteris quadrupedibus prudentia præ- stat.	525
Cerux sceminæ pernicitate & audacia præstant maribus.	525
Chairus	

R E R V M.

Chairus ciuitas.	74
Chaldæi qui dicantur.	74
Chaldæorum mores.	77
Chaldæorum equi quales.	80
Chalus fluuius mansuetorum piscium plenus. 138.	
Cham impietas describitur.	453
Cheronei sceptrum Agamemnonis coluerunt 480.	
Chilo Lacedæmonius immodica lætitia pe- rijt.	491
Chremes Terentianus à vino deceptus.	195
Chrysippus philosophus risu enectus.	423
Christus, id est, vnctus, vocatur Moyse ab Ha- bacuc.	431
Chusan rex Mesopotamiæ.	384. & 390
Chus Æthiopia.	390
Cicuta olim bibendi causa præsumebatur.	276
Circundare alium dicitur qui illum tuetur.	64
Citharædus ex sese doctus.	4
Clupeæ terra scorpiones necat.	115
Clymene tradita Meropi	394
Cæneus sceptrum coluit.	480
Collium & montium nomine Principes & Magnates significantur.	368
Colubraria insula quæ.	115
Colubraria insula serpentes parit.	115
Columbas albas detestabantur Persæ, cole- bant	

I N D E X

bant verò eadēdem Palæſtini.	132. & 133
Columbæ nomine rex Babylonis ſignificatur.	135.
Comam conſecrabant olim.	437
Comitia haberi Iouetonante aut fulgurante, nefas fuit.	420
Confuſio quid ſignificet diuinis ſcriptoribus.	243.
Computationis antiquæ mos.	284
Conſiliū peſſimū, cōſultori peſſima res eſt.	245
Contra ſignificat Coram, Ex aduerſo.	51
Contradiçtio quid ſignificet.	59
Corneis poculis bibebant veteres.	287
Cornu alicuius quid dicatur.	359
Cornu ventilare quid ſit.	359
Cornua Dionyſio vnde finxerit antiquitas.	287
Cornua tollere quid ſit.	359
Cornutus quare dictus ſit Moyſes.	343
Corollæ nuptiales vnde fierent.	298
Corona quid ſignificet.	65
Corona Hebræis dicitur quaſi Vallum aut Murus.	65
Coronamentis neſtendis ea præcipuè in pretio habebantur, quæ eſſent pinguiora.	298
Cosmographia neceſſaria ad intelligentiam diuinæ Scripturæ.	12
Crabrones, quos Deus immiſit ante Iſraelitas, quid fuerint.	364
Cræſum	

R E R V M.

Crater vnde dicatur.	287
Cræſum quid admonuerit Solon.	176
Cræſum quomodo tractauerit Cyrus.	281
Crucis Dominicæ titulus.	524
Currus Dei dicuntur nubes.	419
Cuſtodes legum & ciuitatis, ſi non re vera ſint, ſed videantur tantum, urbem totam funditus perdunt.	66
Cynocephalum coluerunt Hermopolitani.	136
Cyrus quomodo Cræſum tractauerit.	281
Cyrus Chriſti figura.	174. & 175. & 519
Cyrus quo ſtratagemate Babylonem repente cepit.	221

D.

D Agon piſcem ſignificat.	138
Agon eadem cum Dercete fuit.	139
Dagonis prodigioſa figura.	139
Deargentatus, id eſt, albus.	133
Delinquere ſignificat aliquando, deſinere eſſe.	108. & 112.
Demofthenes ſtudiorum gratia caput radebat.	450.
Deorum epulæ quæ dicerentur.	255
Dercetis templum inſigne ad Aſcalonem.	138
Dercetis Semiramidis mater, in piſcem conuerſa.	138
Dercetis prodigioſa figura.	138
Deſer-	

I N D E X

Desertum quid significet Hebræis.	352
Deus in se, & apud se est, non in loco.	323.
& 324.	
Dextera Dei dicitur diuina potentia.	290
Diagoras Rhodius gaudio nimio interemptus.	
492	
Diapsalma quid significet.	355
Diapsalma nusquam inuenitur, præterquam in Psalmis, & in Oratione Habacuc.	357
Dictio eadem in eodem loco, alia atque alia so- let significatione inculcari.	142. & 143
Dies ultionis & interfectionis.	336
Diffundere quid significet apud Vulgatum in- terpretem.	91
Diogenis scommata in molles radentes bar- bam.	435
Dionysius Siciliæ tyrannus gaudio enectus.	
491.	
Dionysius Bacchus cur dictus sit Taurus.	287
Dionysio cur cornua dederit antiquitas.	287
Dirigi, in diuinis libris, Prosperari signifi- cat.	179
Diuitiarum pericula.	237
Dominus exercituum, cur & quando dicatur Deus	263
Domus vocabulum quid significet.	240
Draco vocatur Pharaon rex Ægypti.	402
Draconum & elephantorum pugna.	233
E. Eari-	

R E R V M.

E.

Earinus Domitiani libertus comam consecra- uit.	436
Ebrietatis effectus.	194
Ebrietatis nimix signum est vomitus.	290
Ebusus insula quæ nunc Ibiza.	115
Ebusitana terra serpentes fugat.	115
Eccè aduerbium quid significet.	73
Electra flet agnito Oreste fratre.	495
Elephantorum & draconum pugna.	23
Elicen ciuitatem Pontus abstulit.	267
Epanaphora Hebræis familiarissima.	345
Epher Aphricæ nomen dedit.	402
Epulæ deorum quæ dicerentur.	255
Equorum præcipua gloria velocitas.	78
Equi Chaldæorum quales.	80
& 81.	
Equus Antiochi.	80
Equus Artybij Persarum ducis.	80
Et, particula aduersatiua.	145
Ethan desertum.	423
Ethan fluuij sunt Mare rubrum.	423
Ethicæ munus.	3
Ethnicorum autorum cognitio apprimè neces- saria ad cognitionem diuinæ Scripturæ.	11
Euripidis locus explanatur.	167
Eurus ventus.	98
F. Fa-	

I N D E X

F.

F abulas confingunt Iudæi, explicandis locis difficilioribus diuinæ Scripturæ.	273
Facta iam fuisse dicuntur in diuina Scriptura, quæ præsto sunt vt fiant.	301
Festinatio fœdos edit partus.	6
Ficus non floret, sed florum vice fructus præ- mittit.	520
Flaminius Imperator Romanns.	496
Fluij nomine Mare nonnunquàm significa- tur.	423
Fœdus cum filijs Israel qua Deus conditione pepigerit.	151. & 152
Fœminatres gaudio exanimatæ.	491
Fortunæ bona rarò contingunt bonis.	196
Fortunæ simulachrum loquutum fuisse.	318
Futura pro præteritis, & præterita pro futuris, promiscuè vsurpant Hebræi.	344

G.

G alaad mons atquè Libani iugum.	293.
& 304.	
Galaad regio & ciuitas.	305
Galata insula, cuius terra serpentes necat.	115
Galææ coriaceæ.	212
Gaudere in Domino quid sit.	522
Gaulonis insulæ terra serpentes necat.	115
Gedeonis	

R E R V M.

Gedeonis historia.	385
Genitiuis vtuntur Hebræi loco adiectiui.	290
Gentium vocabulo nonnunquàm significatur Iudæi.	148
Geometria in quem vsum & à quibus inuenta.	367.
Germani rasura capitis puniebant adulteria.	448
Germanici mortem quomodo deplorauerint plurimi.	459
Gloria Domini quid dicatur.	354
Glycon gladiator inuictus.	4
Græci sponsam coronabant sisymbrio.	298
Gubernari oportet malos à bonis, non contrà.	66.

H.

H abacuc genus, patria, tempus.	23. & 24
Habacuc allegoria.	37. & 38. & 523
Hebræi ynde dicti.	405
Hector iurat protendens sceptrum.	481
Hercinia sylua.	352
Hermon mons, sic dictus ab inhospitalitate.	293
Hermon mons pars fuit Libani	294
Hermopolitani coluerunt Cynocephalum.	136
Herodes Afcalonita primus rex alienigena Iu- dæorum.	477
Hiero	

I N D E X

Hierotheus & Augustinus docibiles Dei.	4
Hilarius negat, tolere diuinā Scripturam res easdem geminis elocutionibus iterare.	59
Hispani aptissimi ad furta bellorum.	78
Hispanis redundat relatiua scēpissimè.	362
Homo est arbor inuersa.	464
Hyænarum natura, seuitia, calliditas.	87
Hyæna Arabicæ quales.	88
Hymenæus nuptiarum præses.	297
Hymenæum qualiter depinxerint veteres.	297
Hyrchanis sepulchro canes fuere.	262

I.

I acob qua ratione adorauerit ad sceptrum Io seph.	485
Iapix ventus.	346
Iberorum mos in sepeliendis mortuis.	201
Idem vocabulum in eodem loco varia significatione solet inculcari.	142. & 143
Idolorum irrifio.	314. & 316
Idola suo pte ingenio muta, aliquando loquuta sunt.	318
Idumæa terminabat Chananæam ab Austro.	345.
Idumæa palmis opima.	397
Iehoua nomen Dei tetragrammaton.	320
Ieiunâtes Christiani olim vino abstinerunt.	446
Ieru-	

R E R V M.

Ierusalem illustrissima vrbium Orientalium, perfecti decoris fuit, & gaudium vniuersæ terræ.	229
Ierusalem dicitur porta populi Dei, & porta populorum.	229
IESVS Saluatoris nostri nomen, quibus literis constet in Hebræo.	523
Incrementum figura diuinis scriptoribus non ignota.	71
Incuruare diuini Vates pro destruere vsurpât.	371.
Incuruari significat Deprimi & affligi. 178. & 179.	
Indi maiora delicta rasura capitis coercebant.	448.
Infernus pro sepulchro.	198
Infernus Iupiter.	200
Infernus pro Morte.	202
Inferni regia siue palatium.	203. & 204
In finem quid significet.	62
Iniquitas vocabulum generale.	52
Iniquitas pro pœna debita iniquitati.	372
Iuriariam pati satius est quàm inferre.	51. & 246
Interfecti non perpetuò, dicuntur captiui, & qui laboriosam vitam degunt.	147
Interpres Latinus vim potius & sensum quàm doque transfert, quàm voces.	99
Interrogationis figuratæ vis.	333
O o	Iob

I N D E X

Iob liber profaica oratione & poetica numeris constat.	37
Ionathæ virga Sceptrum fuit.	475
Ioppe antiquissimū oppidū, Portusmaris. Ibi Andromeda Ceto fuit exposita.	397. & 398
Ioseph iurat protendens sceptrum.	483
Ioseph Christi typum gessit.	485
Ioue tonante aut fulgurante comitia haberi nefas fuit.	420
Ismael filij quam regionem tenuerint.	401
Isnuc oppidum Aphricæ, cuius puluis serpentes necat.	115
Israel vocantur decem tribus.	28
Iuda vocantur duæ tribus.	28
Iudæi fabulas confingunt, cum difficiliora Scripturæ loca explanare conantur.	273
Iudæorum principes quales fuerint.	67
Iudicare ad iudicis arbitrium, Plato permisit: sed Aristoteles periculosum esse duxit.	62
Iudicia omnia duplici ex causa.	61
Iudicia quando erunt legitima.	61
Iudicium quid sit.	61
Iudicij vocabulū plures habet significatiōes.	57
Iudiciū Vltionē atquē vindictā significat.	124
Iulius Cæsar suspicionem reliquit, vitam contempisse.	497
Iunonis Monetæ simulachrū loquutū fuisse.	318
Iupiter infernus dicta est Mors.	200
Iurabant	

R E R V M.

Iurabant per sceptrum olim principes sceptrigeri.	478. & 480
Iuramenta vocantur promissiones Patriarchis factæ, & quare.	424
Iuramentis sceptrum olim interponebatur.	478. & 480.
Iuris præcepta sunt tria.	186. & 187
Iustus quis diceretur à Philosophis naturalibus.	186
Iustitia quid sit.	186
Iustitiæ symbolum fuit Sceptrum.	479

L.

L abor quid significet.	52
Lac multa hominum genera biberunt.	302
Lachrymantur nimia lætitia correpti.	494
Lætitiæ motus ex corde oritur.	490
Lætitiæ nimia plurimi exanimati.	491
Lætitiæ nimia excutit lachrymas.	494
Lætitiæ gestientis affectus.	492. & 494
Lageras dicta est Mors.	203
Latum piscem coluerunt Latopolitani.	136
Latopolitani coluerunt Latum piscem.	136
Laus quid significet in diuinis libris.	355
Leonem colebant Leontopolitani.	137
Leontopolitani coluerunt leonem.	137
Leophora via.	396
Leges animæ sunt ciuitatis.	62

I N D E X

Leges sunt regula & amulsis iudiciorum	62
Legum proprium munus.	61
Lex lux.	61
Lex De Latina libertate tollenda.	445
Libani montis descriptio & nomina.	293
Libanus riget perpetuis niuibus.	293
Libani nomine significatur interdum Ierusalem.	309. & 310
Libani vocabulo Templum aliquando significari.	308
Libatio ethnicis quæ diceretur.	255
Logicæ munus.	3
Longe disita à nobis, maiorem terrorem incutiunt.	55
Lorica à loro dicta.	212
Lucra mala æqualia damnis.	238
Lunus deus.	140
Luporum duplex genus.	86
Luporum plures species, eorumquè natura & velocitas.	81. & 82
Lupi Sardinenses.	83
Lupi vespertini qui dicantur.	83. vsquè ad. 87
Lupus primo mane venatum egreditur.	85
Lupum coluerunt Lycopolitani.	136
Lutum condensum facilimè omnium aggeratur.	217
Lybs ventus.	346
Lycopolitani lupum venerati sunt.	136
M. Ma-	

R E R V M.

M.

M adian filij quam regionē tenuerint.	401
& 402.	
Madian regio vbi sit.	402
Madianitæ dicti sunt Aethiopes.	393
Magistratus quid sint.	61
Mala olim in fine prandij apponebantur.	301
Maledicere Dei, pœnas & ærumnas inferre est.	468.
Malum minus, quodammodo bonum esse videtur.	126
Magnæ rei, quantumcunque possederis, fuisse participem, non minima est gloria.	4
Manus Dei quid dicatur in diuinis literis.	362.
Manus vocantur littora, & ripæ, denique aquarum margines.	412
Manus vocabulo Hebræi spatium, locum, & mensuram significant.	413
Marcus Iuuentius Taluagaudio interijt.	491
Marcus Scaurus Romam aduexit ossa belluæ marinæ, cui Andromeda fuit exposita.	397
Mare Atlanticum olim insula fuit.	267
Mare totam terram ambit.	266
Mare plurimas terras & ciuitates absorbit.	267.
Mare nonnunquam appellatur fluuius.	423
Medium quomodo accipiatur.	336
Oo 3	Mel

I N D E X

Mel olim in principio & fine conuiuij apponebatur.	301
Memnon Aethiops Orientalis.	395
Memnon cur dictus fuit Auroræ filius.	396
Memnonia regia.	396
Mendesij colebant capram & hircum.	137
Mentiri, quædoquè significat fallere, atquè spè & expectationem eludere.	173. & 520.
Mefraim Hebræis est Aegyptus.	451
Metiri pro In possessionem venire.	367
Miscere, aliquando simpliciter potum præbere est.	288
Montani hæretici error.	43
Montium & Colliū nomine principes signantur.	368
Mors Infernus Iupiter dicta fuit.	202
Mortē diuinæ literæ Reginā quædoquè, Tyrannum nonnunquam esse confingunt.	203
Mortis aculeus.	364
Mortis natura inexplebilis.	198
Mortui non perpetuò, dicuntur qui in miserijs degunt.	147
Moyſes quare dicatur Christus, id est, vnctus.	431.
Murem araneum colebant Athribitæ.	137
Murus dicitur qui alium tuctur.	65
Myrrhæ vsus in conficiendis Sponſarum corollis.	298

N. Naba-

R E R V M.

N.

N Abathæa regio.	401
Nahum vaticinatur contra Niniuen.	28
Nazaræi comam ex voto consecrabant.	439
Nero primam barbam consecrauit.	436
Nilum Asiam ab Aphrica diuidere volunt aliqui.	399
Nomades Scenitæ infestatores acerrimi Chaldæorum.	401
Nubes dicuntur Currus Dei.	419
Nubes procul, iuxta nebula.	95
Nudare pro tondere.	462
Nudum cõspici, magno olim probro fuit.	449
Nuntiantem mala omnes oderunt.	155
Nuptiales corollæ vnde fierent.	298
Nuptiales ritus.	296

O.

O Bstupeſcite & Admiramini, rei magnitudinem notant.	70
Oceanus appellatur fluuius.	423
Oculis obliquis intuemur nobis ingrata & odiosa.	126
Officium ac munus Prophetarum quale.	155
Omnis non, pro Nullus, dicunt Hebræi.	320
Onus quid ſignificet apud diuinos Vates.	39

O 4 Opus

I N D E X

Opus Dei, dictus est singulariter populus Israel.
332.
Orcus ab Vrgendo dictus. 203
Orcus dicta est Mors. 203
Othonielis historia. 384
Oua olim in conuiuij principio apponebatur.
301.
Ouem coluerunt Saitæ & Thebani. 136

P.

Palæstina montosa est, & vberissima. 508
Palæstini, Arabes, & Aethiopes, finitimæ
nationes. 404
Palatium Inferni, siue Orci. 203. & 204
Pales Deus. 140
Papyrus quid sit. 213
Parabola quid significet. 208. & 212
Parabolæ olim qualiter & vnde fierent. 214
Paragoges, aphæreses, syncopæ, & apocopæ
poeticæ inueniuntur in diuina Scriptura 391
Pardi velocissimi. 79
Parentesi vtuntur diuini Scriptores. 266
Patriarchæ fuerunt reges, & sacerdotes, & pro-
phetæ: vnde ab Scriptura vocantur Christi.
431. & 432.
Patrocli funus. 455
Patroclo comam deuouet Achilles. 456
Pauperis vocabulū pro multis Hebraicis dictio-
nibus

R E R V M.

nibus ponit in Latina editione vulgata. 471.
Peccata Israelitarum ante legem datam, recen-
sentur. 338
Peccatum ponitur aliquando pro pœna pec-
cati. 372
Pelles pro tentorijs. 406
Penelope flet marito agnito. 494
Persæ columbas albas detestabantur. 132
Perseus vnde tulerit Andromedam. 397
Petro Apostolo rasum fuit caput Antiochiæ.
450
Pharan vasta solitudo atquè eremus fuit. 348
Pharan ciuitas quoquè fuit. 351
Pharan mons etiam fuit. 353
Pharao rex Aegypti, draco vocatur. 402
Pherecydes absque magistro multum eruditio-
nis est assequutus. 4
Philippides comœdiographus gaudio enectus.
422.
Philosophia magistra vitæ. 3
Physicæ munus. 3
Pij viri alienis peccatis multis nominibus qua-
tiuntur. 50
Pilati sententia contra Christum lata. 524
Pileus pro libertate: quia erat insigne libertatis.
444.
Pisces omnium animalium iniustissimi, in se-
ipsum grassantur. 127
Pisces

I N D E X

Pisces iure naturali nullius sunt addicti domi- nio.	128
Pisces colebant Syri.	132. & 137
Pluralia Hebræis sæpè per literam Nun, sicut & per Mem terminantur.	347
Plurale pro singulari vsurpant frequenter He- bræi.	422
Pluto dicta est Mors.	200
Poculo eodem bibere. Prouerbiū.	281
Pœna omnium grauissima à Deo descri, & im- punè peccare permitti.	31. & 45
Polycrita gaudio exanimata.	491
Portæ olim ciuitatum munitissimæ.	231
Portis olim ciuitatum inerant fora iudiciorum. 231.	
Porta populi Dei, & Porta populorum, dicitur Ierusalem.	229
Præda quid significet.	52
Præparare pro firmare & stabilire vsurpatur. 256	
Præteritum pro futuro vsurpant Hebræi.	72
Princeps qualis fuerit, tales esse solent ciues. 66. & 67.	
Principes Iudæorum quales fuerint.	67
Procidebant olim adorantes.	370
Promissiones Dei populi Iudæorum factæ.	121
Propositionis vocabulū quid significet. 208. & 209.	

Prophe

R E R V M.

Prophetæ frequentius noui testamenti myste- ria, vmbri atquè figuris obuoluta, quàm nu- da & aperta prænuntiarunt.	9
Prophetarū mos in vaticinijs suis inchoadis.	23
Prophetæ, qui non habent titulos, quibus tem- poribus prophetauerint.	24
Prophetæ postquàm tristia prædixerint, atte- xunt consolationem.	28. & 156
Prophetis multifariâ data est pphetia.	39. & 40
Prophetæ habuerunt sextum sensum præscien- tiæ.	43
Propheticum munus quod sit.	155
Protopopœiarum vis.	247
Prouerbiorum vltimum caput & versu constat, & soluta oratione.	37
Pudor quid sit.	244
Pulvere iniecto prisci olim vrbes aliquas expu- gnasse videntur.	113
Pulvere ac terra serpentes fugari.	114
Puncta Hebræorum Rabini post diui Hierony- mi tempora excogitasse dicuntur.	392
Pumicis farina olim bibendi causa præsumeba- tur.	276
Pyrrham & Antissam Pontus abstulit.	267
Pythagoræ symbola.	210

Q.
Quia particula varios vsus habet in Scriptura
diuina.

422
Quin-

I N D E X

Quintius Flaminius Imperator Romanorum.

496.

R.

- R** Adebant olim capita ob varias causas. 434
 Rasura capitis pœnæ loco fuit nonnullis gē-
 tibus. 447
 Recreare verbum translaticium. 335
 Redundant scœpè relatiua Hebræis sicut & Hi-
 spanis. 362
 Regia Inferni, siue Orci. 203. & 204
 Regula diui Hieronymi, de temporibus Pro-
 phetarum. 24
 Relatiua redundât Hebræis scœpè, sicut & Hispa-
 nis. 362
 Relatiuum sine antecedente frequenter ponūt
 diuini Scriptores. 77. & 116. & 357
 Repetitio verborum atquè sententiæ, vehemen-
 tiorem efficit orationem. 59. & 72.
 Repetitio familiaris est admodum diuinæ Scri-
 pturæ: & quæ pressius dixerat, explicatiùs
 iterare consuevit. 59. & 72. & 78. & 175.
 & 345. & 359.
 Repetitur idē verbū in eodēmet loco, sed diuer-
 sa significatione, apud diuinos autores. 142.
 & 143.
 Reptilis nomine quid significetur. 127. & 128
 Rex subditis pro muro esse debet. 66
 Rifu emori. Prouerbiū. 493
 S. Saba

R E R V M.

S.

- S** Aba filius Chus, à quo dicti sunt Sabæi.
 404.
 Saitæ & Thebani ouem coluerunt. 136
 Sanguis quid significet in diuinis libris. 253
 Sanguinum viri qui dicantur. 254
 Sanir mons idem qui & Libanus, aut Libani
 pars. 293
 Sarcasmos figura. 207
 Sardinia lupi quales. 83
 Sarion mons idem qui & Libanus, aut Libani
 pars. 293
 Scaurus Romam aduexit ossa marinæ belluæ,
 cui Andromeda fuit exposita. 397
 Scenitæ Arabes vnde dicti. 406
 Sceptra pro principibus, per metonymiam.
 474.
 Sceptra gestabant olim, non solùm reges, sed
 principes etiam atquè magnates. 474. & 477
 Sceptra inesse diuinitatem, existimarunt vete-
 res. 480
 Sceptrum quando ablatum fuerit tribui Iudæ.
 476. & 477.
 Sceptrum interponebant iuramentis veteres.
 478. & 480.
 Sceptrum coluit Cæneus. 480
 Sceptum iustitiæ symbolum. 479
 Sceptrum

I N D E X

Sceptrū Agamēnonis coluerunt Cheronei.	480
Scipio maior noluit Romæ sepeliri.	512
Scripturæ commoditas & vsus.	162
Seculum vel Aeternum Hebræis longissimam durationem significat.	368
Seir mons regionis Edom.	341
Seir est ad Austrum terræ promissionis, & ad Orientem montis Sinai.	347
Sela quid significet Hebræis.	355. & 465
Seminare in saxis, Prouerbum.	373
Semiramis Babyloniorum regina diuinos sibi honores constituit.	131. & 132
Semiramis in columbam transformata.	133
Semper, quod Vulgata editio vertit pro Sela Hebræo, & pro Diapsalma Græco, quid si- gnificet.	355
Sententia Pilati contra Christum seruatore[m] lata.	523
Sextus sensus præscientiæ fuit Prophetis.	43
Sepeliendi mores diuersi.	201
Sephora Moyfis vxor Aethiopissa.	393
Sepulchra inhabitare dicuntur, qui in miserijs vitam degunt.	147
Sepulchrales canes.	202
Serpentes terra & puluere fugari.	114
Sertorius quo stratagemate Characitanos expu- gnauerit.	105. & 106
Serui antiquitus stondebantur.	440
Serui	

R E R V M.

Serui cū manumittebantur, pileo donaban- tur.	444
Sesach ciuitas, eadem quæ & Babylon.	279
Sicera Hebræis quicquid inebriare potest signi- ficat.	288
Silere indicium est timoris & reuerentiæ.	325
Similiter desinens, quæ Rethorum exornatio est, in diuina Scriptura inuenitur.	37
Sinu Arabico Asiam ab Aphrica diuidi.	399
Sixtus Papa, huius nominis tertius.	191
Solon quid admonuerit Cræsum.	176
Sophoclis tragedia Tyrannus.	103
Sophocles nimia lætitia exanimatus.	491
Spiritus significat Ventum.	110
Spiritus pro anima, & pro vento.	319
Sponsa olim noctu in domum mariti traduce- batur.	297
Sponsam Bœotij coronabant asparago, Græci silymbrio.	298
Sponsi olim coronabantur.	296
Struthionis crudelitas in filios.	233
Styli scriptorij figura.	168. & 171
Stylum non minus agere cū delet.	168. & 169
Stylum vertere, quid significet.	169
Summa prophetiæ Habacuc.	31
Superbia radix omnium malorum.	186
Suscitare est verbum translaticium.	73
Susianæ regionis descriptio.	396
Sutores	

I N D E X

Sutores si pravi sint, nihil inde periculi ciuitati
imminet. 66
Sympsalma quid significet. 356
Syri columbas albas, atque pisces coluerunt pro
dijs. 132. & 137

T.

TAbulis ceratis scribebant veteres. 167
Tabularum scriptoriarum materia diuer-
sa. 164. & 167
Tabularum scriptoriarum vtilitas. 163
Taurus appellatus est Dionysius. 287
Taxalorum mos in sepeliendis mortuis. 201
Tecmesa Aiacis concubina. 457
Telemachus sceptrum gerit. 478
Tempus prophetarum, qui non habent titu-
los. 24
Terra promissionis montosa & huberrima.
508.
Tharaca rex Æthiopum Orientalium. 401
Thebani coluerunt Aquilam. 137
Thebani & Saitæ coluerunt Ouem. 136
Theman regio eadem quæ Idumæa. 345
Theman, nomen regionis, pro vento Austro.
346.
Thersitæ sceptrum incutit Vlisses. 478
Theseistonfuræ genus. 437
Theseus anteriorem capitis partem abrasit. 437
Theu-

R E R V M.

Theutamus rex Asiæ. 398
Thomas Aquinas librum Iobi iuxta historicum
tantum sensum exposuit. 8
Tithonus pater Memnonis, & Persarum præ-
fectus, 396
Titulus Crucis Dominicæ. 524
Tonante aut fulgurante Ioue, comitia haberi,
nefas fuit. 420
Tondere caput, vnde receptum fuerit ab Eccle-
sia. 450.
Tonitru Dei quid dicatur. 417
Tonitrua maximè terrent mortalium mentes.
420. & 421.
Transire significat finire. 112
Tremor præcipuè inuadere solet genua, labia,
& cor. 500
Tristitiæ motus ex corde oritur. 496
Triumphus vnde dicatur. 101
Triumphantium mos. 101
Triumphare pro latari. 101
Tyranni olim qui dicerentur. 101
Tyranni nomen recens. 102
Tyranni nominis etymologia. 103
Tyrum quomodo expugnauerit Nabuchodono-
sor. 104

V.

VÆ quid significet. 252
Vallare & circumdare alium dicitur, qui
Pp illum

I N D E X

illum tuetur atque defendit.	64
Venena olim bibendi causa præsumebatur.	276
Ventilare cornu, quid sit.	359
Venter Hebræis significat totam corporis cauitatem.	501
Ventorum nomina à regionibus, vnde spirant, mutuata.	346
Venti dicuntur Dei equi.	419
Ventris nomine Hebræi aliquando significant Cor.	501
Verba actiua Hebræis Beth litera adhesionis construuntur pro accusatiuo.	70. & 71
Verba nonnunquam in eodem loco diuersa significatione inculcantur & repetuntur.	142. & 143.
Veritas absque verisimilitudine, non facit fidem.	73
Verecundia quid sit.	244
Vinea Dei dictus est populus Iudæorum.	333
Vino abstinerunt olim Christiani cum ieiunabant.	446
Vinum qualiter decipit potantem.	194
Vino similis humana prosperitas.	195
Virgæ quas Aaron intulit in tabernaculum fœderis, sceptrâ fuerunt principum tribuum Israel.	474.
Virga, qua Ionathastulit mel, sceptrum fuit.	475
Virga Banaia sceptrum fuit.	475
Vini	

R E R V M.

Viri sanguinum qui dicantur.	254
Visitacionis annus.	336
Viuere, apud diuinos Scriptores, saluum ac sanum esse, lætamquæ & tranquillam vitam agere, significat.	183. & 184
Viuificare, pro seruare & liberare, vsurpatur.	335
Vlisses flet visa coniuge.	494
Vlisses sceptrum gerit.	478
Vomitus quibus ex causis proueniat.	291
Vomitus nomine ingens copia designatur.	290. & 292.
Vomitus quando sit utilis.	291
Vomitus signum ebrietatis.	290
Vox Dei, quæ fit Prophetis, qualis sit.	158. & 159.
Vox aquarum in diuina Scriptura, illarum fluxibilitatem & mobilitatem significat.	415
Vox eadem in eodemmet loco, varia significatione repetitur.	142
Vrbis nomen Romam significat.	228
Vulcanus cur claudus fingatur à poetis.	358

X.

X Iustus Papa, huius nominis tertius. 191

Z.

Z Eugma figura quid sit, & quomodo fiat. 373.

F I N I S.

P p 4

PHILIPPI RVIZII
HENDE CASYLLABON
Ad D. Antonium Gueuaram.

*Antoni, tua scripta, quæ nitentem
Lucē Vatibus afferūt (Habacuc
Pulsa nocte procul) petitā ab isto
Diuite ingenio, atq; Marte partā
Proprio, absquē opera scholæ aut Magistri,
Qui mirabitur insolens: sciat te,
Dum vitas hominum loquaciorum
Congressus, tacitus, fugisq; turbam,
Et fastidia curiæ superba:
Solum tegmine sub virentis umbra,
Rauca ad flumina, valle vel reducta,
Plura istis meditatam. Uti expeditus
Curis, scilicet; in minora corda
Quæ exercent rabiem, famemq; fœdam.
O felix animi, beata mentis
Cogitata tua, Gueuara, nunquàm
Solitudinis huius, & recessus
Vite pœniteat: bonum libellum
Quæ nobis peperere: namquē solus
Tu verè es minus, ipse quando solus.*

LAVS DEO.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag.	Lin.	Pro	Lege.
30.	1.	Habacum	Habacucum
36.	19	perpendiꝯ;	perdendiꝯ;
47.	12.	μϑς	υμϑς
59.	antep.	iunofos	iurgiofos
68.	antep	præparationem	præparationem
88.	4	adificit	addificit
59	pen.	transfer	transfert.
129.	1.	emenda	emen-
184.	5.	Bibilitanus	Bilbilitanus
192.	vlti.	peccatorum	peccatorem
208.	11.	Parabo	Para-
282.	8.	miscite	miscete
287.	12	cælix	calix
286.	19	mera cum pijs	meracum pijs
289.	9.	miscite	miscete
302	19	in hospitalis	inhospitalis
307.	8.	subijciat	subijcit
309.	8.	super-	su-
	21.	diui	diuina
312.	10.	simulachra,	simulachra
	11.	sint hominum	sint, hominum
337.	pen.	Huic	Hûc
365.	11.	posside-	possede-
392	6.	iamin	iamim
294.	14.	Tiram	Titan
400.	11.	concedisse	confedisse
408.	19.	fin	sint
466.	vlti.	Vatablusã	Vatablus
489	9.	adeundum	ad eundem
528.	19	ne dum	nedum

Esta tassado a marauedis el libro.